T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

1923 İLE 1960 YILLARI ARASINDA ANKARA'DA İNŞA EDİLEN SPOR YAPILARI

Nur ŞAHİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı

Danışman

Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU

Aralık, 2024

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

1923 İLE 1960 YILLARI ARASINDA ANKARA'DA İNŞA EDİLEN SPOR YAPILARI

Nur ŞAHİN tarafından hazırlanan tez çalışması 30.12.2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Dr. Öğr. Üyesi Uzay YERGÜN, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Özge GÜNDEM, Üye
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi _____

Danışmanım Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU sorumluluğunda tarafımca hazırlanan "1923 İle 1960 Yılları Arasında Ankara'da İnşa Edilen Spor Yapıları" başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Nur ŞAHİN

İmza

Aileme

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki süreç boyunca bana değerli bilgi birikimi ve tecrübeleriyle yol gösteren, öğrencisi olmaktan ve birlikte çalışmaktan gurur duyduğum tez danışmanım Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU'na;

Tezimi geliştirmeme yönelik kıymetli değerlendirmeleri ve katkılarından dolayı jüri üyeleri Doç. Dr. Özge GÜNDEM ve Dr. Öğr. Üyesi Uzay YERGÜN hocalarıma;

Hayatımın her aşamasında olduğu gibi bu çalışmayı gerçekleştirmemde de benden desteklerini esirgemeyen, çalışmayı başarı ile tamamlayabileceğim konusunda beni her daim motive eden aileme teşekkür ederim.

Nur ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

KISALTMA LİSTESİ **vii**

ŞEKİL LİSTESİ **viii**

TABLO LİSTESİ **xvi**

HARİTA LİSTESİ **xvii**

ÖZET **xviii**

ABSTRACT **xx**

1 GİRİŞ **1**

1.1 Tezin Amacı, Kapsamı ve Yöntemi 1

1.2 Literatür Özeti 2

2 1923 İLE 1960 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE MİMARLIK **8**

2.1 Ankara'nın Başkent Oluşu 9

2.2 Ankara'da Mimarlık Ortamı 14

2.2.1 Yabancı Mimarlar 19

2.2.2 İmar Planları 26

2.2.3 Mimari Yarışmalar ve Önemli Yapılar 36

3 1923 İLE 1960 YILLARI ARASINDA ANKARA'DA İNŞA EDİLEN SPOR YAPILARI **50**

3.1 Atatürk Orman Çiftliği'nin Spor Alanları 62

3.2 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu 78

3.3 Ankara Paraşüt Kulesi 101

3.4 Gençlik Parkı 110

3.5 Ankara Spor ve Sergi Sarayı 126

3.6 Ankara Tenis Kulübü Binası 136

4 DEĞERLENDİRME **148**

5 SONUÇ **161**

KAYNAKÇA **167**

A T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI CUMHURİYET ARŞİVİ BELGELERİ **180**

B TMMOB MİMARLAR ODASI ANKARA ŞUBESİ'NİN ANKARA TENİS KULÜBÜ'NÜN YIKILMASIYLA İLGİLİ 30 OCAK 2023 TARİHLİ AÇIKLAMASI **201**

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR **203**

KISALTMA LİSTESİ

A.O.Ç.	Atatürk Orman Çiftliği
ATK	Ankara Tenis Kulübü
Bkz.	Bakınız
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
cm	Santimetre
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
m	Metre
MİT	Millî İstihbarat Teşkilâtı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TİCİ	Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı
THK	Türk Hava Kurumu
TMMOB	Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 TBMM'nin açılışı, Ankara, 23 Nisan 1920 ..... **12**

Şekil 2.2 Mimar Hâfi Bey tarafından İttihat ve Terakki Cemiyeti kulüp binası olarak tasarlanan I. TBMM binası, Ulus-Ankara **16**

Şekil 2.3 Mimar Vedat (Tek) Bey tarafından CHF binası olarak tasarlanan II. TBMM binası, Ulus-Ankara **17**

Şekil 2.4 Ankara Palas, mimar Vedat (Tek) Bey ve mimar Kemaleddin Bey, Ankara **17**

Şekil 2.5 Osmanlı Bankası, mimar Giulio Mongeri, Ulus-Ankara **18**

Şekil 2.6 Maliye Vekaleti, Başvekalet, Gümrük Umum Müdürlüğü'nün binası, mimar Yahya Ahmet, Ankara **18**

Şekil 2.7 Türk Ocağı Binası, mimar Arif Hikmet (Koyunoğlu) Bey, Ankara **19**

Şekil 2.8 Emin Halid Onat, Clemens Holzmeister, Friedrich Hess, Paul Bonatz, İTÜ Gümüşsuyu'nda öğrenci projelerine tashih verirken, 20 Nisan 1948 ..... **21**

Şekil 2.9 Millî Savunma Bakanlığı binası, Clemens Holzmeister, 1927-1931 **22**

Şekil 2.10 TBMM binası, Clemens Holzmeister, 1938-1963 ..... **22**

Şekil 2.11 Soldan sağa; Seyfi Arıkan, Emin Necip Uzman, Ahsen Yapanar, Asım Mutlu, Kemal Ahmet Aru, Prof. Ernst Egli ile şehircilik projesi tashihinde, 1935 ..... **23**

Şekil 2.12 Musiki Muallim Mektebi binası, Ernst Arnold Egli, 1927-1929 ..... **24**

Şekil 2.13 İsviçre Büyükelçiliği binası, Ernst Arnold Egli, 1936-1938 ..... **24**

Şekil 2.14 B. Taut ve F. Hillinger Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğrencileri ile, 1937-1938 ..... **25**

Şekil 2.15 Cebeci Ortaokulu, Bruno Taut ve Franz Hillinger, 1938-1939 ..... **25**

Şekil 2.16 1924 Lörcher Eski Şehir Planı, "Bebaungsplan der Türkischen Haupt und Residenzstadt Angora" (Türklerin Başkenti ve Konut Yerleşimi Ankara için Yapılaşma Planı) **26**

Şekil 2.17 1924 Lörcher Yeni Şehir Planı, "Regierungs Stadt: Entwurf und Ausführung" (Yönetim Şehri: Plan ve Yapılaşma Planı) **27**

Şekil 2.18 1924-1925 Lörcher Planı, "Plan zum Aufbau der Türk.(ische) Hauptstadt-Angora-Altstadt u.(nd) Regierungstadt = Tschankaya" (Türklerin Başkenti Ankara'nın Yapılaşma Planı / Eski Şehir ve Yönetim Şehri = Çankaya) **28**

Şekil 2.19 1924-1925 Lörcher Planı, Şehir Parkı ve Sergi Bahçesi, Spor Alanları'nın olduğu bölge **30**

Şekil 2.20 Ankara şehri imar planı, 6.5.1932, Hermann Jansen..... **31**

Şekil 2.21 Ankara, Stadyum ve Yarış Yeri planı, 8.2.1930, Hermann Jansen ... **33**

Şekil 2.22 Ankara şehri imar planı, 6.5.1932, H. Jansen, stadyum ve hipodromun ve spor sahalarının olduğu alanlar **34**

Şekil 2.23 Ankara İmar Planı, Yücel-Uybadin..... **35**

Şekil 2.24 El'aziz (Elâzığ) Belediyesi Sinema Projesi Müsabakası, birinci olan Mimar Şevki Eşref'in projesi, ön ve yan cepheler..... **37**

Şekil 2.25 Yozgat Spor Alanı proje yarışması, birinci seçilen Kemal Aru ve Orhan Safa'nın projesine ait plan..... **39**

Şekil 2.26 Yozgat Spor Alanı proje yarışması, birinci seçilen Kemal Aru ve Orhan Safa'nın projesine ait kuşbakışı perspektif **39**

Şekil 2.27 Yozgat Spor Alanı proje yarışması, ikinci seçilen Y. Mimar Muhittin Binan ve Salim Gürce'nin projesine ait plan **40**

Şekil 2.28 Yozgat Spor Alanı proje yarışması, üçüncü seçilen Y. Mimar Affan Lügal'in projesine ait plan **40**

Şekil 2.29 Sergi Evi Binası, Şevki Balmumcu, Ankara Cumhuriyet Caddesi'nden görünüş **41**

Şekil 2.30 Sergi Evi Proje yarışmasında birinci olan Şevki Balmumcu'nun projesine ait alt ve orta kat planları..... **42**

Şekil 2.31 Şevki Balmumcu ile birinciliği paylaşan Paolo Vietti-Violi'nin Sergi Evi projesinin planı **42**

Şekil 2.32 Şevki Balmumcu ile birinciliği paylaşan Paolo Vietti-Violi'nin Sergi Evi projesinin önden görünüşü **43**

Şekil 2.33 Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti Binası, Sedad Hakkı Eldem, Ankara **43**

Şekil 2.34 Belediyeler (İller) Bankası Binası, Seyfi Arkan, Ankara..... **44**

Şekil 2.35 TBMM (Kamutay) Binası, Clemens Holzmeister'in önerisi, orta bölümün perspektif çizimi **45**

Şekil 2.36 TBMM (Kamutay) Binası, Alois Mezara'nın önerisi, ön kısmın perspektif çizimi..... **45**

Şekil 2.37 TBMM (Kamutay) Binası, Albert Laprade'nin önerisi, ön kısmın perspektif çizimi..... **46**

Şekil 2.38 Anıtkabir'in tasarımı için uluslararası proje yarışmasından, Johannes Kruger'in önerisi, perspektif çizimi..... **47**

Şekil 2.39 Anıtkabir'in tasarımı için uluslararası proje yarışmasından, Emin Onat ve Orhan Arda'nın önerisi, cephe görünüşü **47**

Şekil 2.40 Anıtkabir'in tasarımı için uluslararası proje yarışmasından, Arnaldo Foschini'nin önerisi, perspektif çizimi..... **48**

Şekil 3.1 Atatürk'ün gençleri spora teşvik eden sözlerinin yer aldığı bir gazete haberi..... **50**

Şekil 3.2 Bir halkevi dergisinden, Atatürk'ü sporcu olarak resmeden bir görsel **52**

Şekil 3.3 Atlı Spor Kulübü'nün Ankara'daki gezintilerinden **52**

Şekil 3.4 Ankara, Atlı Spor Kulübü'nün gezintisi **53**

Şekil 3.5 Muhafız Gücü Reisi İsmail Hakkı Bey, Elmadağ'da gençlerle talimler yaparken **53**

Şekil 3.6 Kavaklıdere tenis kortunda bir tenis maçı **54**

Şekil 3.7 Kavaklıdere tenis kortunda maçları seyreden seyirciler **54**

Şekil 3.8 Akköprü-Seyhan köyü yolu üzerinde Ankaragücü-Güvençspor kulüplerinin yaptığı bisiklet yarışı **54**

Şekil 3.9 Çapa Kız Muallim Mektebi'nin beden terbiyesi salonunda spor yapan kız öğrenciler **55**

Şekil 3.10 Ankara: Orman Çiftlik, H. Jansen, 1936 ..... **56**

Şekil 3.11 Ankara Jugendpark Genç Türkler, Hermann Jansen, Berlin 10.3.1936 ..... **57**

Şekil 3.12 Jimnastik Okulu, 1930'lar **58**

Şekil 3.13 Siyasal Bilgiler Okulu, spor salonunda tenis oynayan öğrenciler **58**

Şekil 3.14 Kazım Dirik tarafından hazırlanan İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi'nin planı, 1937 ..... **59**

Şekil 3.15 Samsun Spor Meydanı, Ankara Teşrini Evvel 1933, Mühendis Mimar P.Vietti-Violi ve Mühendis Mitat Aydın **59**

Şekil 3.16 Kütahya Vilayeti Hipodrom ve Spor Meydanı umumi planı, Ankara Mai 1936, Ing. Arch. P. Vietti-Violi **60**

Şekil 3.17 Erzurum Spor Meydanı umumi planı, Ankara Birinci Teşrin 1934, Mühendis Mimar P. Vietti-Violi ve Mühendis Mitat Aydın **60**

Şekil 3.18 Adana Vilayeti Hippodrome umumi plan, Ankara Juillet 1936, Ing. Arch. P.Vietti-Violi **61**

Şekil 3.19 Bursa Spor Kompleksi, 1937, P.Vietti-Violi **61**

Şekil 3.20 Manisa stadının tribünleri, 1939, Paolo Vietti-Violi **62**

Şekil 3.21 Afyonkarahisar Spor Meydanı umumi planı, Ankara Haziran 1938, Mühendis Mimar P. Vietti-Violi ve Mühendis Mitat Aydın **62**

Şekil 3.22 Atatürk Orman Çiftliği, Professor Hermann Jansen, Berlin 12.8.1936 ..... **63**

Şekil 3.23 Orman Çiftliği vaziyet planı, mimar Prof. Dr. Ernst Egli **64**

Şekil 3.24 A.O.Ç. Arazisi, sağda "çiftlik merkezi" olarak işaret edilen alanda Karadeniz ve Marmara Havuzları **65**

Şekil 3.25 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu **65**

Şekil 3.26 Mustafa Kemal Atatürk Afganistan Kralı Amanullah Han ile birlikte Marmara Havuzu'nda kayıkla dolaşırken, 26.05.1928 ..... **66**

Şekil 3.27 A.O.Ç. Marmara Köşkü **66**
Şekil 3.28 A.O.Ç. Marmara Havuzu ve İzmir Köşkü **67**
Şekil 3.29 A.O.Ç. Marmara Havuzu **68**
Şekil 3.30 A.O.Ç. Marmara Havuzu **68**
Şekil 3.31 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu, yüzme yarışlarını kenardan seyreden halk **69**
Şekil 3.32 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu, yüzme yarışlarına katılan gençlerden bir grup **70**
Şekil 3.33 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu, yüzme yarışları **70**
Şekil 3.34 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu ve havuzun kenarındaki heykeller **71**
Şekil 3.35 Versay Sarayı'nın bahçesindeki heykeller, Fransa **72**
Şekil 3.36 Önceden A.O.Ç. Karadeniz Havuzu'nda bulunan heykellerden Acis heykeli **72**
Şekil 3.37 Önceden A.O.Ç. Karadeniz Havuzu'nda bulunan heykellerden Galatea heykeli **73**
Şekil 3.38 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu ve sağda havuzun çocuklara ayrılmış olan bölümü **74**
Şekil 3.39 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu'nun çevresinin Devlet Mezarlığı olarak sınırlarının gösterildiği harita ve yerleşim planı, 19.03.1982 ..... **75**
Şekil 3.40 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu'nun çevresinin Devlet Mezarlığı olarak yetkililerin imzası ile sınırlarının gösterildiği harita ve yerleşim planı, 19.03.1982 ..... **76**
Şekil 3.41 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu ve yanında yer alan Devlet Mezarlığı'nın kuş bakışı görünümü, 2015 ..... **77**
Şekil 3.42 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu, 2015 ..... **77**
Şekil 3.43 A.O.Ç. Marmara ve Karadeniz Havuzları'nın Marmara Parkı, Köşkü ve Devlet Mezarlığı ile birlikte gösterildiği harita, 2024 ..... **78**
Şekil 3.44 Ankara şehri imar planı, 6.5.1932, H. Jansen, stadyum ve hipodromun olduğu alan **79**
Şekil 3.45 Ankara yarış yeri ve stadyum, Hermann Jansen, Berlin, 8.2.30 ..... **80**
Şekil 3.46 Ankara Stadyum çevresi, 9.3.1933, Hermann Jansen **80**
Şekil 3.47 Jüri heyeti, yarış yeri ve stadyum projelerini incelerken **81**
Şekil 3.48 Atatürk'ün katılımıyla düzenlenen Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, pistteki geçit töreninde askeri araçlar **82**
Şekil 3.49 Atatürk'ün de katılımıyla Spor ve Gençlik Bayramı kutlamaları, 19 Mayıs Stadyumu **83**
Şekil 3.50 Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında resmi geçit töreni, 29.10.1941, Ankara hipodromu **84**
Şekil 3.51 Paolo Vietti-Violi'nin 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu projesinin umumi planı **85**

Şekil 3.52 Paolo Vietti-Violi ve ekibi, Ankara Hipodromu projesinin Türkiye'deki ilk etütleri, 1934 ..... **86**

Şekil 3.53 Hipodrom ve stadyum inşaatında kullanılan betonarme kazıklar, Bayındırlık işleri dergisi sayı: 9 Şubat 1936 ..... **86**

Şekil 3.54 Stadyum, üç tribünün görünümü ve genel plan **87**

Şekil 3.55 Stadyum, açık ve kapalı tribünler **87**

Şekil 3.56 19 Mayıs Stadyumu, kapalı tribünler **88**

Şekil 3.57 19 Mayıs Stadyumu, cumhurbaşkanlığı locasının da bulunduğu birinci mevki tribünler, 1936 ..... **89**

Şekil 3.58 Hipodromdaki Atatürk Tribünü **90**

Şekil 3.59 Hipodrom, Atatürk Tribünü **90**

Şekil 3.60 Ankara Hipodromu, tribünlerin arkadan görünümü, ortada Atatürk Tribünü, sağda kapalı tribünler **91**

Şekil 3.61 Paolo Vietti-Violi, Ankara Hipodromu'nun tribünlerinde, 1934 ..... **91**

Şekil 3.62 Ankara Hipodromu, kapalı tribünlerin piste bakan cephe görünüşü **92**

Şekil 3.63 Atatürk, Ankara Hipodromu'nun tribününde davetlilerle birlikte Cumhuriyet Bayramı'ndaki resmi geçit törenini izlerken, 29.10.1937 ..... **93**

Şekil 3.64 Atatürk, Yugoslavya Harbiye ve Bahriye Bakanı General Mariç'i stadyumun şeref tribününde karşılarken **93**

Şekil 3.65 19 Mayıs Stadyumu'ndaki Gençlik ve Spor Bayramı kutlamalarından, arkada maraton kulesi ve tribünü **94**

Şekil 3.66 19 Mayıs Stadyumu'ndaki maraton kulesi ve tribününün kesit çizimi **95**

Şekil 3.67 Atış Poligonu **96**

Şekil 3.68 Atış Poligonu'ndaki tüfekler **96**

Şekil 3.69 Atış Poligonu'nun bahçesi **97**

Şekil 3.70 Poligon ve pergolalar **97**

Şekil 3.71 Atış Poligonu'nun bahçesi **98**

Şekil 3.72 Atış Poligonu'nun bahçesindeki havuz **98**

Şekil 3.73 T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü binası olarak kullanılan Ankara Hipodromu'nun kapalı tribünü, giriş cephesi, 2024 ..... **99**

Şekil 3.74 Ankara Hipodromu'nun Atatürk Tribünü, 2024 ..... **99**

Şekil 3.75 Ankara Hipodromu'nun Atatürk Tribünü, giriş cephesi, 2024 ..... **100**

Şekil 3.76 Yeni stadyum projesinin kuşbakışı perspektifi **100**

Şekil 3.77 Yeni stadyumun inşaatı **101**

Şekil 3.78 Moskova Gorki Parkı, Paraşüt Kulesi 1955 ..... **102**

Şekil 3.79 İzmir Paraşüt Kulesi **103**
Şekil 3.80 Ankara Paraşüt Kulesi **104**
Şekil 3.81 Paraşüt Kulesi'ne ait kat planları **106**
Şekil 3.82 Ankara Paraşüt Kulesi, atlama terası **107**
Şekil 3.83 Dönemin Başbakanı Celal Bayar Ankara Paraşüt Kulesi'nin açılışında, 1937 ..... **108**
Şekil 3.84 Ankara Paraşüt Kulesi'nden atlayış için hazırlanan genç kızlar **109**
Şekil 3.85 Cumhuriyet Bayramı'nda bayraklarla süslenen Ankara Paraşüt Kulesi **109**
Şekil 3.86 Ankara Gençlik Parkı arazinde drenaj uygulaması **111**
Şekil 3.87 Ankara Jugendpark, 25.3.1932, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na ait planlama çalışmaları **112**
Şekil 3.88 Ankara Jugendpark, 24.3.1932, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na ait kesit çizimleri **112**
Şekil 3.89 Ankara 1953 hava fotoğrafı, Ankara Hipodromu, 19 Mayıs Stadyum Kompleksi ve Gençlik Parkı **113**
Şekil 3.90 Ankara şehri imar planı, 6.5.1932, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'nın olduğu alan **114**
Şekil 3.91 Ankara Gençlik Parkı, genel planı **115**
Şekil 3.92 Gençlik Parkı, kuşbakışı perspektif **115**
Şekil 3.93 Ankara Gençlik Parkı, girişlerin kesit ve görünüşü **116**
Şekil 3.94 Gençlik Parkı **118**
Şekil 3.95 Ankara Gençlik Parkı, 1955 ..... **118**
Şekil 3.96 Gençlik Parkı **119**
Şekil 3.97 Ankara Gençlik Parkı, su sporları müsabakaları **119**
Şekil 3.98 Gençlik Parkı, 30 Ağustos Zafer Bayramı'nda yüzme ve kürek yarışları **120**
Şekil 3.99 Ankara Gençlik Parkı, kışın donmuş gölün üzerinde buz pateni yapan insanlar **120**
Şekil 3.100 Ankara Gençlik Parkı'nda, buz pateni, Fehmi Tekelioğlu ve Fehtap Şengün 1972 ..... **121**
Şekil 3.101 Gençlik Parkı, Ankara Buz Pateni ve Hokeyi İhtisas Kulübü üyeleri buz pateni yaparken, 1974 ..... **121**
Şekil 3.102 Ankara Gençlik Parkı'nda, buz pateni, 1970'ler **122**
Şekil 3.103 Ankara Jugendpark, 8.3.1933, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na ait tenis kortunun da yer aldığı planlama çalışmaları **122**
Şekil 3.104 Ankara: Gençlik Parkı, 15.5.1935, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na ait açık sahnenin ve tenis kortlarının yer aldığı planlama çalışmalarından **123**

Şekil 3.105 Ankara: Gençlik Parkı, Açık Sahne, 13.5.1935, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na açık sahnenin kesit çizimlerinin yer aldığı planlama çalışmalarından **123**

Şekil 3.106 Ankara: Gençlik Parkı, Açık Sahne, 13.5.1935, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na açık sahnenin kesit çizimlerinin yer aldığı planlama çalışmalarından **124**

Şekil 3.107 Ankara: Gençlik Parkı, Açık Sahne. Eingang und Umkleidegebäude, 13.5.1935, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na ait açık sahnedeki giriş ve soyunma binasının plan ve kesit çizimlerinin yer aldığı planlama çalışmalarından **124**

Şekil 3.108 Gençlik Parkı'nın (yeşil ile) ve bitişiğindeki stadyum kompleksinin (kırmızı ile) sınırlarının renklendirildiği farklı yıllara ait hava fotoğrafları **125**

Şekil 3.109 Ankara Gençlik Parkı ve parktaki göl, 2020'ler..... **126**

Şekil 3.110 İstanbul Spor ve Sergi Sarayı **126**

Şekil 3.111 Ankara Spor ve Sergi Sarayı yarışmasını kazanan projenin perspektif çizimi..... **127**

Şekil 3.112 Ankara Spor ve Sergi Sarayı yarışmasını kazanan projenin enine kesit çizimi..... **127**

Şekil 3.113 Ankara Spor ve Sergi Sarayı yarışmasını kazanan projenin zemin kat planı..... **128**

Şekil 3.114 Ankara Spor ve Sergi Sarayı yarışmasını kazanan projenin birinci kat planı..... **129**

Şekil 3.115 Ankara Spor ve Sergi Sarayı, cephe görünüşleri..... **130**

Şekil 3.116 Ankara Spor ve Sergi Sarayı, arka cephe görünüşü ve kesitler..... **131**

Şekil 3.117 Ankara Spor ve Sergi Sarayı, bodrum kat planı **132**

Şekil 3.118 Ankara Spor ve Sergi Sarayı, zemin kat planı..... **132**

Şekil 3.119 Ankara Spor ve Sergi Sarayı **133**

Şekil 3.120 Ankara Spor ve Sergi Sarayı, iç mekân..... **134**

Şekil 3.121 Ankara Spor ve Sergi Sarayı, çöktükten sonra..... **134**

Şekil 3.122 Ankara Spor ve Sergi Sarayı, çatıdaki kırılma noktalarının gösterildiği kesit **135**

Şekil 3.123 Kavaklıdere tenis kortunda düzenlenen turnuva maçlarından, maçlara katılan çiftler **136**

Şekil 3.124 Ankara Jugendpark, 8.3.1933, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na ait tenis kortunun da yer aldığı planlama çalışmalarından..... **137**

Şekil 3.125 Ankara: Gençlik Parkı, 15.5.1935, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na ait tenis kortunun da yer aldığı planlama çalışmalarından..... **137**

Şekil 3.126 Orman Çiftliği, 12.8.1936, H. Jansen, "tenis meydanlarının" yer aldığı planlama çalışmalarından..... **138**

Şekil 3.127 Orman Çiftliği vaziyet planı, mimar Prof. Dr. Ernst Egli, tenis kortlarının yer aldığı planlama çalışmalarından **138**

Şekil 3.128 Ankara: Stadiyon Umumi Görünüş, 5.3.1934, Hermann Jansen, "tenis maç meydanının" yer aldığı planlama çalışmalarından **139**

Şekil 3.129 Ankara Olympik Stadiyon, 5.3.1934, Hermann Jansen Carl Diem ile, "tenis maç meydanının" yer aldığı planlama çalışmalarından **139**

Şekil 3.130 Ahşap olarak inşa edilen ilk tenis kulübü yapılarından **140**

Şekil 3.131 Mimar Reha Ortaçlı tarafından tasarlanan Ankara Tenis Kulübü'nün binası **141**

Şekil 3.132 Mimar Reha Ortaçlı tarafından tasarlanan ATK'nin binası **142**

Şekil 3.133 ATK'nin binası, stadyuma bakan cephesi **142**

Şekil 3.134 ATK'nin binası, iç mekân ve iç mekândaki rampa **143**

Şekil 3.135 ATK'nin binası, iç mekândaki kıvrımlı zemine sahip olan asma kat ve galeri boşluğu **144**

Şekil 3.136 ATK'nin binası, iç mekânda asma kata geçişi sağlayan rampa ve tenis kortunu çağrıştıran korkuluklar **144**

Şekil 3.137 ATK'nin binası, iç mekândaki asma katta sağda kupa dolabının parçası olarak devam eden korkuluklar **145**

Şekil 3.138 ATK'nin binası, iç mekândaki asma katta sağda seyir balkonuna geçişi sağlayan kapı **146**

Şekil 3.139 ATK'nin binası, iç mekân pencereleri ve dış cephedeki güneş kırıcılar **146**

Şekil 3.140 ATK'nin binası, güneş kırıcıların dış cepheden görünümü **147**

Şekil 3.141 ATK'nin binası yıkılırken, 2023 ..... **147**

Şekil 4.1 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilmiş spor yapılarından bir arada bulunanlardan bazılarının gösterildiği bir hava fotoğrafı, 1953 ..... **157**

TABLO LİSTESİ

Tablo 4.1 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapılarını yaptıran kurumların gösterildiği tablo **148**

Tablo 4.2 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapılarının mimarlarının gösterildiği tablo **150**

Tablo 4.3 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapılarının proje ve yapım yıllarının gösterildiği tablo **151**

Tablo 4.4 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapılarının projelerinin yarışma yoluyla elde edilip edilmediğinin gösterildiği tablo **152**

Tablo 4.5 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapılarının bulundukları ilçelerin gösterildiği tablo **153**

Tablo 4.6 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapılarının günümüzde mevcut olup olmadıklarının gösterildiği tablo **160**

Tablo 5.1 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapılarının, yapıları yaptıran kurumların, yapıların mimarlarının, projelendirilme ve yapım tarihlerinin, bulundukları ilçelerin ve mevcut durumlarının gösterildiği tablo **166**

HARİTA LİSTESİ

Harita 4.1 Sol altta Ankara ilinin sınırlarının gösterildiği harita ile Yenimahalle ve Altındağ ilçelerinin sınırlarının, 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilmiş spor yapılarının konumlarıyla birlikte gösterildiği harita **155**

Harita 4.2 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapılarının konumlarının ilçe sınırlarıyla birlikte gösterildiği harita **156**

ÖZET

1923 İle 1960 Yılları Arasında Ankara'da İnşa Edilen Spor Yapıları

Nur ŞAHİN

Mimarlık Anabilim Dalı
Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU

Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atılıp güçlendirildiği, devletin ideolojisinin şekillendiği dönem olarak tanımlanabilecek olan Erken Cumhuriyet Dönemi'nde; ülkenin her yönden kalkındırılması hedeflenmiş, çağdaşlaşma düşüncesi hızla yayılmaya başlamış, birçok alanda değişim ve dönüşüm gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra başkent olan Ankara'nın inşasında rasyonel ve çağdaş ilkeleri benimsemiş, yabancı mimarlar ve kent plancıları ile çalışılmıştır. Birçok kamusal yapı ve kent meydanları üretilmiştir. 20. yüzyıla doğru gücünü kaybedip zamanla yıkılma noktasına gelen Osmanlı Devleti, 1900'lerin başlarındaki savaşlarda büyük kayıplar yaşamıştır. Nüfus; savaşlar, yoksulluk, salgın hastalıklar gibi nedenlerden dolayı oldukça yıpranmıştır. Cumhuriyet ile birlikte halk sağlığına ilişkin politikalar geliştirilmiş, sağlıklı ve güçlü bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Bunun gerçekleştirilmesinin ülkenin sosyal, ekonomik ve askeri yönlerden kalkındırılmasında etkili olacağına inanılmıştır. Bu durum, gençlerin düşünsel ve fiziksel becerilerini geliştirmekle ilişkilendirilmiş, projelendirilen eğitim yapılarında spor alanları kurgulanmıştır. Diğer taraftan Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri topluma spor yapma, çeşitli spor disiplinleriyle

tanışma ve spor faaliyetlerini seyretme imkanlarını sunan, halkın kullanımına açık, çağdaş spor alanları da kent planlarında yer almıştır.

Bu tezde; Cumhuriyet'in kurulmasıyla Ankara'nın başkent olma süreci, 1923 ile 1960 yılları arasındaki mimarlık ortamı, bu yıllarda Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı mimarlar, mimari proje yarışmaları, önemli yapılar ve başkentin imar planlarına değinilmiştir. Bu yıllarda başkentte yapılan altı spor yapısı detaylı olarak incelenmiş, bu yapıların Cumhuriyet'in kuruluş ve gelişme süreçlerinde sağlıklı nesiller yetişmesindeki önemi, dönemin kent ve mimarlığı ile bağlantıları ve kente etkileri irdelenmiştir. Sonuç olarak; savaştan çıkmış bir toplum ve yıkılmış bir devletin yerine büyük zorluklarla kurulmuş bir devlette, sporun ve çağdaş spor yapılarının inşasının önemsendiği ve devletin, maliyetli olsalar bile özellikle başkentte spor yapılarının inşası için bütçe ayırabildiği tespit edilmiştir. Gençler başta olmak üzere halk, spor yapmaya teşvik edilmiştir. Yönetimin merkezi olan Ankara; bir süre ülkenin spor alanında da merkezi olmuş, milli bayramlar ve resmî törenler 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu'nda yapılmıştır. Ulusal ve uluslararası etkinliklerde spor faaliyetlerine ilişkin dikkat, başkentte yoğunlaşmıştır. Bu tezde ele alınan, Türkiye Cumhuriyeti ideolojisinin bir parçası niteliğinde olan yapıların günümüzde bazıları yıkılmış, kalanlar özgün halini koruyamamış veya işlevlerinden uzaklaşmıştır. Bu durum; spor yapılarının niteliklerinin ve sporun anlamının Türkiye Cumhuriyeti'ndeki yerinin tekrar sorgulanması gerektiğini akla getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, Erken Cumhuriyet Dönemi, Ankara, spor, spor yapıları.

ABSTRACT

Sports Structures Built in Ankara Between 1923 And 1960

Nur ŞAHİN

Department of Architecture

Master of Science Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU

In the Early Republican Period, which can be defined as the period when the foundations of the Republic of Turkey were laid and strengthened and the ideology of the state was shaped, it was aimed to develop the country in all aspects, the idea of modernization began to spread rapidly, and changes and transformations were carried out in many areas. After the proclamation of the Republic, the construction of Ankara, which was the capital, adopted rational and contemporary principles and worked with foreign architects and urban planners. Many city squares and public buildings have been built. The Ottoman Empire, which lost its power towards the 20th century and came to the point of collapse over time, suffered great losses in the wars of the early 1900s. Population was quite worn out due to reasons such as wars, poverty and epidemics. Policies related to public health have been developed with the Republic. It has been aimed at raising healthy and strong individuals. It was believed that this could be achieved effectively in the social, economic and military development of the country. This situation was associated with developing the intellectual and physical skills of young people, and sports fields were designed in the projected educational buildings. On the other hand, since the first years of the Republic, modern sports areas open to the public, which offer society the

opportunity to do sports, meet various sports disciplines and watch sports activities, have also been included in the city plans.

In this thesis, the process of Ankara becoming the capital with the establishment of the Republic, the architectural environment between 1923 and 1960, foreign architects operating in Turkey in these years, architectural project competitions, important buildings and the new zoning plans of the capital were mentioned. Six sports structures built in the capital during these years were examined in detail. The importance of these structures in raising healthy generations during the establishment and development processes of the Republic, their connections with the city and architecture of the period and their effects on the city were examined. In conclusion, it has been determined that in a society that emerged from war and a state that was established with great difficulties instead of a collapsed state, sports and the construction of contemporary sports structures are considered important, and the state could allocate a budget for the construction of sports structures, especially in the capital, even if they were costly. The public, especially young people, were encouraged to do sports. Ankara, the center of administration; it was also the sports center of the country for a while. National holidays and official parades were held on 19 May Stadium and Ankara Hippodrome. In many national and international events, attention to sports activities had been focused on this city. Some of these structures discussed in this thesis, which can be described as a part of the ideology of the Republic of Turkey, have been demolished today, and the remaining ones have not been able to preserve their original form or have moved away from their functions. This situation suggests that the qualities of sports structures and the place of the meaning of sports in the Republic of Turkey should be questioned again.

Keywords: Republic of Turkey, Early Republican Period, Ankara, sports, sports structures.

1
GİRİŞ

1.1 Tezin Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde büyük oranda savaşlara bağlı olarak nüfusun azaldığı, halkın yoksul olduğu ve salgın hastalıkların ülkenin birçok yerine yayıldığı bir tablo söz konusudur. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında halk sağlığına yönelik birtakım politikalar geliştirilmiş, sağlıklı ve güçlü bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Böylelikle ülkenin sosyal, ekonomik ve askeri yönlerden kalkındırılacağına inanılmıştır. Beden eğitimi ve spora verilmesi gereken önem konusunda girişimlerde bulunulmuş, Atatürk bu girişimlerde bizzat yer almıştır. 1922 yılında Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın (TİCİ) kurulması, beden eğitimi öğretmenleri yetiştirmek üzere ülkeye yabancı uzmanların davet edilmesi ve bu alanda yetiştirilmek üzere yurt dışına öğrencilerin gönderilmesi, spor sahalarına kapsamlı bir şekilde fabrika komplekslerinden köy planlarına kadar pek çok yaşam alanında yer verilmesi ve birçok kentte stadyum kompleksleri gibi halkın kullanımına açık spor alanlarının planlanması; bu dönemde beden eğitimi ve spor alanında yapılan girişimlerdendir.

Cumhuriyet'in ilan edildiği yıl olan 1923 ve çok partili döneme geçilen 1950 yılından 1960'a kadar uzanan yıl aralığında, Ankara'nın başkent oluşuyla birlikte yeni Cumhuriyet'in başkenti olarak bir başkentte nelerin olması gerektiği ve bunların içinde yeni nesillerin de yetişmesine büyük katkı sağlayacak olan spor yapılarının tespit edilmesi, bu yapıların dönemin kent ve mimarlığı ile bağlantılarıyla birlikte kenti ne şekilde etkilediklerinin ve Cumhuriyet'in kuruluş ve gelişme süreçlerinde sağlıklı nesillerin yetişmesindeki öneminin irdelenmesi bu tezin amacını oluşturmaktadır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında 19 Mayıs Stadyumu ile birlikte inşa edilmiş ve günümüzde Başkent Millet Bahçesi'nin sınırları dahilinde olan Ankara Hipodromu'nun ayakta kalan sayılı bölümlerinden Atatürk Tribünü, bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Buradan yola çıkılarak, 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu ile ilgili literatür taraması yapılmış, gazete arşivleri incelenmiş ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında beden eğitimine ve spora önem verilip bu konuda çalışmalar yapıldığına, sporun bir ihtiyaç olduğuna ve ülkenin her yerine yayılması için çaba gösterildiğine, başkentte stadyum kompleksi ve hipodrom dışında da spor yapılarının inşa edildiğine rastlanmıştır. Bu doğrultuda çalışma, 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapıları olarak şekillenmiştir. Çalışmada ele alınacak yapılar günümüzde mevcut olmadıkları veya temel işlevlerinde kullanılmadıklarından dolayı, yapılarla ve yapıların günlük hayatta kullanımlarıyla ilgili bilgilere ve özellikle görsellere ulaşmak için ağırlıklı olarak gazete arşivlerine başvurulmuştur. Bunların sonucunda elde edilen veriler, değerlendirilerek; yapıların harita üzerindeki konumlanışlarına bakılıp birbirleriyle ilişkilenip ilişkilenmediklerinin sorgulanması ve yapıların mimarlarının, bu yapıların yarışma yoluyla elde edilip edilmediklerinin, projelendirilme yıllarıyla birlikte yapım yıllarının ve bulundukları ilçelerin, yapıları yaptıran kurumların ve ele alınan yapıların mevcut durumlarının yer aldığı bir tabloda derlenmesi hedeflenmektedir.

Tezin kapsamını oluşturan 1923 yılından 1960 yılına kadar olan dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara'da inşa edilen spor yapıları detaylı bir biçimde ele alınırken; Cumhuriyet'in ilk yıllarında spor yapılarının yapılmasına neden önem verildiği, bu yapıların yapılış amaçlarının ve sağlıklı bir toplum oluşturulmasındaki rollerinin ne olduğuyla birlikte, bu yapıların ülke genelinde inşa edilmesinde neden başkente öncelik verildiği ve başkenti nasıl etkiledikleri gibi sorulara da yanıt aranacaktır.

1.2 Literatür Özeti

"1923 İle 1960 Yılları Arasında Ankara'da İnşa Edilen Spor Yapıları" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasının ana bölümleri ve alt bölümleriyle ilgili olarak *1923 İle 1960 Yılları Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Mimarlık* bölümünde, Ankara'nın başkent oluşuyla ilgili; *"Ankara'nın Başkent Oluşu"* (Akgün, 1989), "*Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı"* (Arar, 1997), "*Milli Mücadele Başlarken:*

Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına" (Gökbilgin, 2018), "*Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber"* (Kansu, 2019) ve *"Yabanlar ve Yerliler: Başkent Olma Sürecinde Ankara"* (Şenol Cantek, 2003) başlıklı kitaplardan; *"Ankara'nın Merkez ve Başkent Olması"* (Aytepe, 2004), *"Ankara'nın Başkent Oluşu"* (Şimşir, 1991) ve *"İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918-16 Mart 1920)"* (Türkmen, 2002) başlıklı makalelerden; Koylu'nun (2020) *"Ankara'nın Başkent Oluşu"* isimli çalışmasından; Korkmaz'ın (2013*) "İki Kutlu Günün 90. Yıl Dönümü: Ankara'nın Başkent Oluşu ve Cumhuriyet'in İlanı"* başlıklı Ankara Üniversitesi'nin 2013-2014 eğitim öğretim yılını açış dersi konuşma metninden, Kalem'in (2015) "*Başkentin İstanbul'dan Ankara'ya Taşınma Süreci: İç ve Dış Tepkiler, 1919-1930*" başlıklı yüksek lisans tezinden ve ilgili T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi belgelerinden faydalanılmıştır. *Ankara'da Mimarlık Ortamı* bölümünde Osmanlı Devleti'nin son dönemleriyle birlikte Cumhuriyete geçiş süreci ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki mimarlık ortamı, dönem içerisinde Türkçülük akımının etkisinde olan Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi ve bu kapsamda isimleri öne çıkan Türk mimarlar ve bu mimarların özellikle Ankara'daki eserleri ile ilgili; *"Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiyesi'nde Mimari Kültür"* (Bozdoğan, 2012), *"20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı"* (Hasol, 2021), *"50 Yılın Türk Mimarisi"* (Sözen ve Tapan, 1973) ve "*Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı"* (Sözen, 1984) isimli kitaplardan yararlanılmıştır. Ersoy'un (2020) *"1908 İle 1933 Yılları Arasında Yapılmış İzmir Yapılarında Cephe Süslemeleri"* başlıklı yüksek lisans tezi, Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi'ni kapsadığından dolayı bu konuda yararlanılan kaynaklar arasındadır. Bu bölümün alt başlıklarından olan *Yabancı Mimarlar* ile ilgili; *"Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938"* (Aslanoğlu, 2001) adlı kitap başta olmak üzere, *"Rejyonalizm, Üniversalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine Bir Deneme"* (Özer, 1964) isimli çalışmadan, Özdil'in (2018) *"Mustafa Kemal"* isimli kitabından, Arar'ın (1968) 1920-1965 yılları arasındaki hükümet programlarını belgelemiş olduğu *"Hükümet Programları 1920-1965"* isimli kitabından, "*Halil İnalcık Armağanı – III*" başlıklı kitabın içindeki bölümlerden *"Türkiye-Macaristan Dostluk Antlaşması (18 Aralık 1923)"* (Saral, 2017) başlıklı bölümden ve *Arkitekt Dergisi*'nin (1936) farklı sayılarındaki *"Duyumlar Profesör Egli'nin İstifası"* ve *"Duyumlar Prof. Poelzig'in Ölümü"* başlıklı bölümlerden

faydalanılmıştır. Bölümün ikinci alt başlığı olan *İmar Planları* başlığında Ankara'nın imar planları ile ilgili; *"Ankara'nın İlk Planı: 1924-1924 Lörcher Planı"* (Cengizkan, 2018), *"Modernin Saati: 20. Yüzyılda Modernleşme ve Demokratikleşme Pratiğinde Mimarlar, Kamusal Mekân ve Konut Mimarlığı"* (Cengizkan, 2019) ve *"Bir Başkentin İmarı Ankara (1929-1939)"* (Tankut, 1990) isimli kitaplardan, *Cumhuriyet'in Ankara'sı"* (Şenyapılı, 2006) başlıklı kitabın içindeki *"ANKARA'NIN PLANLARI: 1957 Yücel-Uybadin İmar Planı ve Ankara Şehir Mimarisi"* (Cengizkan, 2006) ve *"ANKARA'NIN PLANLARI: Ankara Çekirdek Alanının Oluşumu ve 1990 Nazım Planı Hakkında Bir Değerlendirme"* (Günay, 2006) başlıklı bölümlerden, "*Bir Sembol Olarak "İdeoloji"nin Mimarideki Kavramsal ve Mekânsal Etkileri Başkentlerin İmarı Üzerinden Bir Karşılaştırma Ankara Örneği"* (Polat, 2009) başlıklı doktora tezinden, *"Ankara'nın Harita Rehberi"* başlıklı metnin *"Kenti Planlamak"* bölümünün alt bölümlerinden *olan "R. Uybadin – N. Yücel Ankara İmar Planı"* başlıklı bölümden (URL 12) ve ilgili T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi belgelerinden (A T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Belgeleri) yararlanılmıştır. *Arkitekt Dergisi'*nin özellikle 1930 ve 1940'lı yıllara ait sayılarının düzenlenen mimari yarışmalarla ilgili bölümleri, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin *"Yarışmalar Dizini 1930-2004"* (URL 14) başlıklı çalışması, *"Yarışmalar Sahip Olduğumuz Tek Sağlıklı Kurumdur"* (Özbay, 1993) başlıklı makale, "*1916-1998 Türkiye'de Düzenlenmiş Uluslararası Mimarlık Yarışmaları Üzerine Bir Değerlendirme"* (İrgin Uzun, 1999) ve "*Türkiye'de 1930-1950 Dönemindeki Mimari Yarışmalar ve İdeoloji"* (Kolcu, 2005) başlıklı yüksek lisans tezleri; bölümün üçüncü alt başlığı olan *Mimari Yarışmalar ve Önemli Yapılar* ile ilgili faydalanılan başlıca kaynaklardan olup Yurdakul'un (2024) *"Mimarlığın Diplomasisi: Mussolini İtalya'sının Perspektifinden Anıtkabir Proje Yarışması"* başlıklı makalesi bölüme katkısı olan kaynaklar arasındadır.

Tezin üçüncü bölümü ve aynı zamanda tezin başlığı olan *1923 İle 1960 Yılları Arasında Ankara'da İnşa Edilen Spor Yapıları* başlıklı ana bölümde ise Cumhuriyet döneminde beden eğitiminin ve sporun önemi, Cumhuriyet yönetiminde bunların yönetim açısından ne anlama geldiği ve dönem içerisinde beden eğitimi ve spor konusunda yapılan çalışmalar ile ilgili faydalanılan başlıca kaynak, Akın'ın (2019)

"Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor" isimli kitabıdır. Bunun yanı sıra, Torun'un (2021) *"Son Ayakta Kim Geldi?: Türkiye'de At Yarışlarının Tarihi"* isimli kitabı, bu konuda at yarışları ile ilgili başvurulan temel kaynak olup, *"Erken Cumhuriyette Beden Eğitimi ve Sporun İdeolojik Temelleri"* (Türkmen, 2013), *"Beden Eğitimi ve Spor Alanında Bir Bibliyografya Denemesi (1923-1938)"* (Bulgurcuoğlu, Genç ve Kepoğlu, 2015), *"Çevreci Atatürk"* (Köroğlu, 2009) ve *"Ankara Spor Kulüpleri Etkinliklerinin Rekreatif Boş Zaman Etkinliğine Dönüşümü ve Yeni "Mahal"lerinin Üretimi: 1922-1946"* (Ertürkmen Aksoy, Memlük Çobanoğlu, ve Kapusuz Balcı, 2022) başlıklı makaleler ile *"Paolo Vietti-Violi'nin Türkiye'de Gerçekleştirdiği Tasarımlar, Koruma Değerleri ve Sorunları"* (Yergün, 2023) ve "*Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Mimaride 'Modern' Kimlik Arayışı; Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Örneği"* (Asiliskender, 2002) başlıklı yüksek lisans tez çalışmaları bu konuda yararlanılan diğer kaynaklardandır. Atatürk'ün beden eğitimine ve spora vermiş olduğu önem ile ilgili başvurulan kaynaklar ise; "*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III"* (Atatürk, 2006), "*Atatürk'ün Bütün Eserleri (1934-1935)"* (Atatürk, 2010), "*M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım"* (İnan, 1999) ve "*Atatürk ve Spor"* (Atabeyoğlu, 1989) isimli kitaplardır. Bölümün alt başlıklarından olan *Atatürk Orman Çiftliği'nin Spor Alanları* kısmında; A.O.Ç.'nin kuruluş tarihi ile ilgili *"Atatürk Orman Çiftliği'nin Tarihi"* (Öztoprak, 2006) isimli kitaptan, A.O.Ç.'nin kuruluş süreci ve çiftlikteki yapılardan özellikle Egli'nin tasarladıkları ile ilgili *"Cumhuriyetin Mimarı Ernst Arnold Egli"* (Alpagut, 2012) isimli kitaptan, çiftlikteki havuzlardan Marmara Havuzu ile ilgili "*Ernst A. Egli Türkiye'ye Katkılar"* (Bancı, A. Cengizkan ve N.M. Cengizkan, 2017) kitabının içinde yer alan *"Marmara Köşkü"* (Alpagut, 2017) bölümünden, ODTÜ Mimarlık Fakültesi A.O.Ç. Araştırmaları'nın (2014) *"Başbakanlık Hizmet Binaları"* başlıklı çalışmasından, *"Erken Cumhuriyet Döneminde Spor Tesis ve Alanları ile İşlevlerine Ankara Örneği Üzerinden Bakmak"* (Korkmaz, 2021) başlıklı makaleden, çiftlik yerleşkesindeki havuzlarla ilgili *"Ankara'da Havuzbaşları 1923-1950"* (Türkyılmaz, 2015) ve Karadeniz Havuzu'nda yer alan heykellerle ilgili *"Ankara'nın Sicilyalı İki Aşığı Acis ve Galatea"* (Gökpınar, 2021) başlıklı çalışmalardan, *Servetifünun (Uyanış) Dergisi*'nin ve *Ulus Gazetesi*'nin arşivlerindeki özellikle 1930-1940 yılları arasındaki sayılarından ve konuyla ilgili T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi belgelerinden faydalanılmıştır. *19 Mayıs Stadyumu*

ve Ankara Hipodromu bölümünde; bu bölümde ele alınan yapıların mimarı olan Paolo Vietti-Violi'nin (1937*) "Il Centro Sportivo di Ankara l'ippodromo di Maia Merano"* isimli çalışması başta olmak üzere, *"Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938"* (Aslanoğlu, 2001), *"Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiyesi'nde Mimari Kültür"* (Bozdoğan, 2012), *"Atış Poligonu: Ankara'da Yok Olan Bir Tesisin Öyküsü"* (Kavas, 2014) ve *"Son Ayakta Kim Geldi?: Türkiye'de At Yarışlarının Tarihi"* (Torun, 2021) isimli kitaplardan yararlanılmıştır. *"Paolo Vietti-Violi'nin Türkiye'de Gerçekleştirdiği Tasarımlar, Koruma Değerleri ve Sorunları"* (Yergün, 2023), *"Ankara Hippodrome: the National Celebrations of Early Republican Turkey, 1923-1938"* (Özdemir, 2004) ve *"Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nu (Ankara Milli Stadı'nı) Okumak: Erken Cumhuriyet Döneminde Mekân, Toplumsal Yaşantı ve İdeoloji İlişkisi"* (Korkmaz, 2007) başlıklı yüksek lisans tez çalışmaları ise bu konuda faydalanılan diğer kaynaklardandır. Bunların yanı sıra bu konuya ilişkin *Ulus* ve *Hâkimiyeti Milliye* gazetelerinin arşivlerindeki özellikle 1930-1940'lı yıllara ait sayılarından ve konuyla ilgili T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi belgelerinden de faydalanılmıştır. *Ankara Paraşüt Kulesi* bölümünde; özellikle Kavas'ın (2018) "*İkiz Kardeşler: İzmir ve Ankara Paraşüt Kulesi"* isimli kitabından, Özgenel'in (2022) *"82 Yıllık Ankara 19 Mayıs Stadyumunun Ardından..."* başlıklı çalışmasından, Aşkan'ın (2011) "*1922-1960 Yılları Arasında, İzmir'deki Mimarlık ve Kentsel Planlama Bağlamında Rıza Aşkan"* başlıklı yüksek lisans tezinden, *Türkiye Cumhuriyeti Matbuat Umum Müdürlüğü*'nün *Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Film Arşivi*'ndeki *"Ankara, Yazın"* (b.t.) isimli Ankara'da yaz aylarında yapılabilecek etkinliklerin anlatıldığı bir belgesel filminden, *Arkitekt Dergisi*'ndeki (1938) "*Paraşüt Kulesi"* başlıklı bölümden ve *Ulus, Son Telgraf, Ankara Akşam Haberleri* ve *Yeni Asır* gazetelerinin arşivlerindeki 1930-1950 yılları arasındaki sayılarından yararlanılmıştır. *Gençlik Parkı* konusunda; T.C. Nafia Vekâleti'nin (1943) parkın açıldığı tarih olan 19 Mayıs 1943'te yayınladığı *"Ankara Gençlik Parkı, 19-V-1943*" isimli kitap başta olmak üzere, *"75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık"* (Sey, 1998) kitabının içinde yer alan "*Cumhuriyet Döneminde Rekreasyon ve Gençlik Parkı Örneği*" (Uludağ, 1998) başlıklı bölümden, *"Bir Kültürel Miras Olarak Gençlik Parkı"* (Özer, 2005) başlıklı makaleden, *"Toplumsal Değişme Süreci İçinde Gençlik Parkı: Sosyolojik Bir Değerlendirme"* (Demir, 2006) başlıklı çalışmadan, *"Sanki Viran Ankara"*

(Şenol Cantek, 2017) isimli kitabın içinde yer alan *"Bozkırdaki Cennet: Gençlik Parkı"* (Yılmaz, 2017) başlıklı bölümden, *"Ankara'nın İlk Planı: 1924-1924 Lörcher Planı"* (Cengizkan, 2018) kitabından, *"Gençlik Parkını Kültürel Miras Olarak Okumak"* (Gültekin, 2013) isimli çalışmadan, *"Modernin Güçlü Sahnesi Erken Cumhuriyet Dönemi Ankara'sında Kolektif Belleğin İnşası ve Toplumsal Unutma Süreci"* (Aycı ve Uludağ, 2016) başlıklı makaleden ve çeşitli gazete arşivlerinden faydalanılmıştır. *Ankara Spor ve Sergi Sarayı*'nın ele alındığı kısımda; *Mimarlık: Türk Yüksek Mimarlar Birliği Bülteni*'nin 1949 yılındaki bir sayısında yer alan, projenin mimarlarının yazmış olduğu *"Ankara Spor Salonu Müsabakası"* (Evren ve Hasekioğlu, 1949) başlıklı bölümden, yine projenin mimarlarından olan Evren'in (1954) *"Kapalı Spor Salonları ve Diğer Spor Tesislerine Umumi Bir Bakış"* başlıklı çalışmasından, Örmecioğlu'nun (2015) *"Bir Yapım ve Yıkılma Hikayesi: Ankara Spor ve Sergi Sarayı (1957-1958)"* isimli çalışmasından, yapının neden çöktüğü ile ilgili *"Ankara Kapalı Spor Salonu Yıkılma Sebepleri"* (Evin, vd., 1958) başlıklı bilirkişi heyetinin raporundan faydalanılmıştır. Yapının neden çöktüğüne ilişkin başka bir kaynak olan Bayülke'nin (2009) *"Ankara Spor Sarayı Neden Çöktü?"* isimli çalışması, *Hürriyet* ve *Milliyet* gazetelerinin arşivlerindeki 1957-1958 yıllarına ait konuyla ilgili sayıları bu bölümde yararlanılan diğer kaynaklardandır. *Ankara Tenis Kulübü Binası* bölümünde ise; *"Reha Ortaçlı 1921 2010 Anısına Ankara Tenis Kulübü"* (Özgenel, 2010) ve *"82 Yıllık Ankara 19 Mayıs Stadyumunun Ardından..."* (Özgenel, 2022) başlıklı makaleler başta olmak üzere, *"Ankara'da Eğlence Yaşamı 1928-38"* (Tanrıkulu, 1985) başlıklı çalışmadan, *Akis Dergisi*'nin 1954 yılına ait bir sayısından, *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinin 1932 yılına ait bir sayısından ve TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin yapının yıkımından sonraki ilgili açıklamasından (B TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin Ankara Tenis Kulübü'nün Yıkılmasıyla İlgili 30 Ocak 2023 Tarihli Açıklaması) yararlanılmıştır.

2
1923 İLE 1960 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE MİMARLIK

1914 ile 1918 yılları arasında gerçekleşen I. Dünya Savaşı, 20. yüzyıla doğru günden güne gücünü kaybetmeye başlayan Osmanlı Devleti'nin çöküşünü hızlandırmıştır. 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Devleti'yle müttefikler arasında imzalanıp yürürlüğe giren ve savaşa son veren Mondros Mütarekesi'yle birlikte, Osmanlı Devleti'ne askeri, siyasi ve ekonomik yönlerden kısıtlamalar getirilip ülkenin işgallere açık bir hale gelmesine ortam hazırlanmış ve ilerleyen süreçte devletin topraklarını paylaşma konusu tartışılmıştır.

I. Dünya Savaşı sonrasında 1919 ile 1922 yılları arasında gerçekleştirilen Kurtuluş Savaşı, yabancı devletlerin işgallerinden kurtulmaya ve Misak-ı Milli sınırları içinde ülkenin bütünlüğünü korumaya yönelik askeri ve siyasi mücadele sürecidir. Bu süreçte Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongreleri'yle ulusal bağımsızlığın ancak ulusun azim ve iradesiyle sağlanacağı, manda ve himayenin kabul edilemeyeceği gibi vatanın bütünlüğü ve bağımsızlığıyla ilgili kararlar alınmıştır. Mebusan Meclisi kurulana kadar İstanbul Hükümeti'yle tüm resmi bağlantıların kesilmesi ve ülke çapında örgütlenmenin sağlanması için Heyeti Temsiliye'nin kurulması da Sivas Kongresi kapsamında alınan kararlardandır. Kurtuluş Savaşı sürecinde, 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da bir meclis açılmıştır. 10 Ağustos 1920 tarihinde ise Osmanlı Devleti, devletin topraklarının büyük bir kısmının I. Dünya Savaşı'ndaki müttefikler arasında açıkça paylaşıldığı ve Anadolu'da sadece küçük bir bölgenin Türklere bırakıldığı Sevr Antlaşması'nı imzalamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) bu antlaşmayı imzalayanların vatan haini ilan edilmesi kararlaştırılmıştır. İlerleyen süreçte müttefikler, 28 Ekim 1922 tarihinde Lozan'da toplanacak olan barış konferansına TBMM hükümetini ve İstanbul hükümetini davet etmişlerdir. Ancak TBMM

hükümeti bu duruma tepki göstermiş, konferansta kendi açılarından anlaşmazlık olmaması adına 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırmıştır. 24 Temmuz 1923 tarihine gelindiğindeyse önceden Sevr Antlaşması'nı imzalayan devletler, Sevr'i tanımayıp Sevr'deki hükümleri tamamen değiştiren Lozan Antlaşması'nı imzalayıp onaylamışlardır. Böylelikle Sevr Antlaşması geçersiz kılınmıştır. Diğer taraftan da Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal ve ekonomik bağımsızlığı uluslararası alanda kanıtlanmıştır.

2.1 Ankara'nın Başkent Oluşu

Ülkelerin yönetim merkezleri, kendileriyle ilgili bütün kararların alındığı yerler olan başkentlerdir. Tarih içinde çeşitli devletler kuran Türkler, çeşitli başkentler seçmişlerdir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya iken, Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti Bursa olmuştur (Şimşir, 1991). Daha sonraları Osmanlı Devleti'nin başkenti Edirne olmuş, 1453 yılında İstanbul'un Fethi'yle devletin başkenti İstanbul'a taşınmıştır. Misak-ı Millî'de belirtildiği üzere İstanbul; Osmanlı Devleti'nin tahtının bulunduğu şehir, İslam dünyasının halifesinin bulunduğu şehir ve hükümetin merkezi olan şehirdir. Yaklaşık 500 yıl devlete başkentlik yapan ve bir yanında Asya topraklarının, diğer yanında ise Avrupa topraklarının bulunduğu İstanbul; zamanla devletin Avrupa'da toprak kaybetmesi ve sınırlarının değişmesiyle konum olarak devletin merkezinde olma özelliğini de yitirmiştir. 1839 yılında Osmanlı ordusunda görevli olan Von Moltke, başkentin İstanbul'dan taşınmasını önermiştir (Koylu, 2020). Osmanlı Devleti'nin zamanla daha fazla güç kaybetmesi ve 1877-1878 yıllarında gerçekleşen Doksanüç Harbi ile şehir hem karadan hem de denizden tehdit altında olup güvenli bir şehir olma durumunu yitirmeye başlamıştır. Bu durum, şehrin başkentlik statüsünü sarsmış ve başkentin geçici olarak Anadolu'ya taşınmasını gündeme getirmiştir. (Şimşir, 1991). 1897'de Von Der Goltz Paşa, başkentin Konya veya Kayseri'ye hatta belki de daha güneye bir yere taşınmasını önermiştir (Kalem, 2015). 1912 yılına gelindiğinde, Balkan Savaşları ve ardından 1914 yılında I. Dünya Savaşı'yla başkentin İstanbul'dan Anadolu'ya taşınması tekrar gündeme gelmiştir. I. Dünya Savaşı'nın sonunda 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi yürürlüğe girmiş, 13 Kasım 1918 tarihinde İtilaf Devletleri'nin gemileri mütarekenin verdiği yetkiyle Osmanlı

Devleti'nin başkenti olan İstanbul'a demir atmışlar ve çoğunluğu İngiliz askeri olan askerler karaya çıkmışlardır (Türkmen, 2002).

15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanların İzmir'i ve Batı Anadolu'yu işgalinden sonra 19 Mayıs 1919 tarihinde Atatürk, milletin egemenliğine dayalı bağımsız bir devlet kurma mücadelesiyle Samsun'a çıkmış, 25 Mayıs'ta Havza'ya geçmiş ve 12 Haziran'da Amasya'ya gelip Amasya Genelgesi'ni hazırlamış ve yayımlamıştır (Korkmaz, 2013). Bu genelgede, milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararının kurtaracağı yurttaşlara duyurulmuştur. Bu sırada, Ankara halkı İzmir'in işgalini protesto etmiş ve genelgedeki çağrıya uyarak mitingler düzenlemiştir (Akgün, 1989). 23 Temmuz 1919 tarihinde Atatürk'ün başkan seçildiği ve milli mücadelenin hedef ve ilkelerinin belirlendiği ve milli gücün teşkilatlanmasını sağlayacak kararların alınıp kamuoyuna duyurulduğu, toplamda 14 gün süren Erzurum Kongresi düzenlenmiştir. Alınan kararları yürütmek üzere 9 kişilik bir Heyet-i Temsiliye belirlenmiş, heyetin başkanlığına Atatürk seçilmiştir. Bir taraftan Sivas Kongresi'ne hazırlık yapan heyet, diğer taraftan da Kuva-yi Milliye hareketine destek olmuştur (Aytepe, 2004). 4 Eylül'de açılıp 11 Eylül'e kadar süren ve bazı delegelerin itirazlarına rağmen kongre başkanlığına seçilen Atatürk'ün başkanlığını yaptığı, amacı ülkenin birlik ve bütünlüğünü sağlamak olan Sivas Kongresi; Erzurum Kongresi'nin tüzüğü ve kongrede alınan bazı kararların güncellenmesiyle kabul edilmiştir (Gökbilgin, 2018). Ayrıca Sivas Kongresi'nde Erzurum'da seçilen Heyet-i Temsiliye'nin üye sayısı 16'ya çıkarılmış ve heyet, TBMM'nin açılışına kadar çalışmalarını sürdürmüş, bu sırada çalışmalarını güvenli ve sürekli olarak yürütebilmek için heyetin üyeleri Sivas'ı merkez yapmayı düşünmüşlerdir. Fakat İstanbul Hükümeti ile Elâzığ valisi Ali Galip'in, Sivas'ı basıp kongreyi dağıtarak Atatürk ve arkadaşlarını tutuklayıp İstanbul'a götürmeyi planlamaları gibi olaylar sonucunda Atatürk, Sivas'ın yeterince güvenli olmadığını düşünmüş ve heyetin çalışması için daha güvenli bir yer bulunması gerektiğine değinmiştir (Korkmaz, 2013). Sivas Kongresi'nin ardından Atatürk, İstanbul Hükümeti ile bağlantı kurup, Sadrazam Ali Rıza Paşa ile 20-22 Ekim 1919 tarihlerinde Amasya Mülakatı'nı gerçekleştirmiştir. Mülakat sonucunda ise İstanbul Hükümeti'nin, Sivas Kongresi'nde alınan kararları kabul edeceğine karar verilmiş ve İstanbul Hükümeti, Heyet-i Temsiliye'yi hukuksal olarak tanımıştır. Bu görüşmede alınan kararlardan birisi de Meclis-i Mebusan'ın İstanbul dışında

toplanmasıdır. İstanbul Hükümeti'nin buna uymama ihtimaline karşın Atatürk, ordunun fikrini almak için 16-28 Kasım 1919 tarihleri arasında bazı kolordu komutanları ve Heyet-i Temsiliye üyeleriyle Sivas'ta toplantı yapmıştır. Bu toplantıda Anadolu'da seçilen mebusların İstanbul'a gitmeden nasıl bir araya gelecekleri ve nerede toplanacakları da görüşülmüş ve heyetin Eskişehir civarına taşınması düşünülmüştür (Aytepe, 2004). Fakat Ankara'da milli teşkilatlanmanın güçlü olması, Ankara'nın savaş alanı olan Batı Anadolu'ya yakın olması ve Ankara'dan İstanbul'a trenle ulaşımın mümkün olması gibi nedenlere bağlı olarak görüşmeler sonucunda toplanılacak yerin Ankara olmasına karar verilmiştir (Kansu, 2019).

Meclis açılacağı zaman, 18 Aralık 1919'da Heyet-i Temsiliye üyeleriyle birlikte bir kafile Sivas'tan Ankara'ya doğru yola çıkmış ve 27 Aralık 1919'da Ankara'ya ulaşmıştır. Ankara'da Atatürk ve Heyet-i Temsiliye üyeleri, kendilerine tahsis edilen Kalaba'daki Ziraat Mektebi'ne yerleşmiş ve yayımlanan bir bildiri sonucunda Heyet-i Temsiliye'nin merkezinin geçici olarak Ankara olduğu duyurulmuştur. Üyelerden Mahzar Müfit Kansu, heyetin merkezinin geçici olarak Ankara olduğunu söylediklerini fakat çok öncesinde Sivas'tan Ankara'ya gitmeyi, Ankara'nın daimî merkez olmasını kararlaştırdıklarını ve bunu gizli tuttuklarını belirtmektedir (Kansu, 2019).

23 Nisan 1920 tarihine gelindiğinde Ankara'da TBMM açılmış (Şekil 2.1) ve Atatürk meclis başkanı seçilmiştir. Atatürk'ün başkanlığındaki TBMM zamanla dünyanın dikkatini çekmeye başlamış ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Azerbaycan, Ukrayna, Afganistan, Buhara gibi devlet ve emirliklerin elçi ve temsilcileri Ankara'ya gelmişlerdir. Devamında ise Avrupa ülkelerinden gelen heyetler ve uzmanlar olmuştur (Koylu, 2020). Bir taraftan da meclis, bir Başkent Komisyonu kurarak Anadolu'da bir başkent arayışına girmiştir (Şenol Cantek, 2003). 28 Kasım 1920 tarihinde meclis, başkent olacak yerin özelliklerini belirten on maddelik bir kararname yayınlamıştır (A T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Belgeleri- Belge 1). Buna göre başkent olacak yerin mümkünse deniz kenarına gidiş-gelişi olan bir şehirle bağlantılı olması, ülkenin her tarafına demiryolu bağlantısının olabilecek konumda olması, elektrik üretebilecek tabiî veya sunî şelalelere yakın olması, mümkün olduğunca kömür madenlerine ve ormanlık alana yakın bulunması, genel ihtiyacı karşılayacak

sulara sahip olması ya da suların oraya getirilmesinin mümkün olması, bölgenin su ve havası, inşaat alanında malzeme temininin mümkün olması ve uygar bir şehir için gerekliliklerin orada var olması gerekmektedir. Bu kararname, genelkurmaya da ulaştırılmış fakat I. İnönü Muharebesi'nin olması nedeniyle bekletilmiştir. Muhaberenin zaferle sonuçlanmasının ardından konu tekrar gündeme gelmiş ve çalışmalar sonucunda Ankara Hükümeti, başkenti İstanbul'dan kalıcı olarak Ankara'ya taşımaya karar vermiştir. 31 Ocak 1921'de TBMM'ye sunulan kararname, bazı milletvekillerince tepki ve öfkeyle karşılanmış, 26'ya 71 oyla reddedilmiştir. Atatürk, aynı yıl içerisinde Amerikalı gazeteci Clarence K. Streit'in Türkiye'nin başkentinin neresi olacağı sorusuna; saltanat ve halifelik İstanbul'da kalacaksa da gerçek hükümetin merkezinin İstanbul'dan daha iyi korunan Anadolu'da olacağını ve Kayseri, Sivas, Yozgat illerinin başkent olabilecek iller arasında olduğunu söylemiştir (Koylu, 2020).

Şekil 2.1 TBMM'nin açılışı, Ankara, 23 Nisan 1920 (URL 1).

16 Ocak 1923 tarihinde İzmit basın toplantısında ise *"bir geminin topundan telaşa düşülebilecek bir yerde hükümet merkezinin olamayacağını"* belirterek İstanbul'un savunma koşulları açısından güvensiz olduğuna dikkat çekmiş, hükümetin memleketin bir kenarına çekildiği zaman yönetime uzak kalan gelişmemiş yerlerinin unutulduğunu ve başkent olacak yerin memleketin bütün muhitlerine eşit uzaklıkta olması gerektiğini belirtmiştir. Önceden İstanbul'un hükümet merkezi

yapılarak yalnızca ona odaklanıldığına ve Anadolu'nun baştan başa harabe halinde olduğuna da değinmiş, devamında ise şunları söylemiştir:

"(...) İstanbul en güzel bir şehrimiz, en kıymetli bir hazinemizdir. İşgal altında bulunduğu müddet zarfında bütün Anadolu onun elemini taşıdı. Hâlâ işgal ıztırabından kurtulamamış olan İstanbul'u ve İstanbul halkını düşünüyoruz. Fakat bu muhabbetimiz mutlaka onun hükümet merkezi olması şeklinde tecelli etmemelidir. İstanbul'un hükümet merkezi olmaması ona karşı ne sevgimizi tenkis eder, ne de alâkamızı... Bu memlekette çalışmak isteyenler, bu memleketi idare etmek isteyenler memleketin içine girmeli, bu milletle ayni şerait içinde yaşamalı ki ne yapmak lâzım geleceğini ciddi surette hissedebilsinler. Her halde birçok sebebler hükümet merkezinin (Ankara-Kayseri-Sivas) müsellesi dahilinde bir noktada olmasını icad ettiriyor. Bu müsellesin bir re'sinde bulunan Ankara pek alâ merkez olabilir. Esasen hadisât da orasını merkez yapmıştır." (Arar, 1997).

Ankara'nın resmen başkent olarak ilan edilmesinden birkaç ay öncesinde, *Vatan Gazetesi*'nin baş yazarı Ahmed Emin (Yalman) gibi İstanbul'da aydın kesimden ve basından muhalif isimler bu karara yönelik eleştirilerini arttırmaya başlamışlardır. Muhaliflere göre, Ankara ekonomik ve kültürel yapı açısından yetersizdir ve tüm dünya için cazibe merkezi olan İstanbul gibi bir şehirden vazgeçilirse, yeni yönetim bunun altından kalkamayacaktır. Diğer taraftan TBMM'de de Ankara'yı askeri bir üs gibi ve sadece geçici bir yönetim merkezi gibi gören, bu nedenle kalıcı başkentlik kararına karşı çıkan Kâzım (Karabekir) Paşa, Zeki (Kadirbeyoğlu) Bey gibi milletvekilleri de vardır (Şenol Cantek, 2003). Bu konuda basında da yer alan tartışmalardan sonra, başkent sorunuyla ilgili sıkıntıları Lozan'da da yaşamış olan Malatya milletvekilli İsmet (İnönü) Paşa ve arkadaşları, TBMM'ye tek maddelik bir kanun teklifini sunmuşlardır (Korkmaz, 2013). 9 Ekim 1923 tarihinde meclise sunulan *"Türkiye Devletinin makarrı idaresi Ankara şehridir."* şeklindeki tek maddelik yasa tasarısına karşı görüşlerin de olmasına rağmen teklif, 13 Ekim 1923 tarihinde meclis genel kuruluna gelmiş, yapılan tartışmalardan sonra oy çokluğuyla kabul edilmiş ve Ankara başkent olmuştur. Bunun sonucunda hilafetin henüz kaldırılmamasına rağmen, Osmanlı Devleti'ne geri dönüşün mümkün olmadığı dünyaya kanıtlanmıştır. Avrupalı devletler bu kararı bir süre tanımamalarına rağmen Türk Devleti'nin kararlılığı karşısında elçiliklerini Ankara'ya taşımak

durumunda kalmışlardır (Şimşir, 1991). Böylelikle yeni devletin başkenti de ulusal ve uluslararası statüde kabul görmüştür.

2.2 Ankara'da Mimarlık Ortamı

23 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilen II. Meşrutiyet'le birlikte, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Avrupa'da eğitim görmüş olan Jön Türkler iktidara gelmiş ve otuz yıl öncesinde Sultan II. Abdülhamid tarafından askıya alınmış olan anayasa ve parlamento yeniden devreye girmiştir. İktidar, Jön Türk hareketinin askeri ve siyasi örgütü olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin elinde toplanmış ve cemiyetin liderleri Sultan II. Abdülhamid'i tahttan indirmişlerdir (Bozdoğan, 2012). Böylelikle Sultan II. Abdülhamid Dönemi'ndeki Panislamizm anlayışının ve bu anlayışla birlikte gelen Osmanlı-İslam sentezinin yerini, ulus bilincine dayalı Pantürkizm anlayışı almaya başlamıştır. Türkçülüğün esaslarının ve milliyetçiliğin öne çıktığı bu dönemde, Osmanlı mimarlığını çağdaşlaştırmak da gündemdedir (Hasol, 2021). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin düşünürlerinden ve Türkçülük akımının başlıca savunucusu olan Ziya Gökalp, dönem içerisinde mimaride oluşacak ve 1930'lu yıllara kadar devam edecek olan üslupta da etkili olmuştur. Söz konusu üslup ilk olarak 1970'li yıllarda Metin Sözen, İnci Aslanoğlu, Yıldırım Yavuz gibi mimarlık tarihçileri tarafından tarih yazınına geçmiş olup önceleri Milli Mimari, Milli Mimari Rönesansı, Milli Mimari Üslubu, Neo-Klasik Üslup gibi farklı isimlerle anılmış olsa da günümüzde Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi olarak tanımlanmaktadır (Ersoy, 2020). Doğan Hasol, 1970'lerden sonra bu üslubun Birinci Ulusal Mimarlık Akımı adıyla da anıldığını ve mimarların özellikle resmi yapılarda 1910-1930 yılları arasında klasik Türk mimarlığı yapıtlarını dirilterek yeni bir Türk milli üslubu yaratmaya çalıştıklarını belirtmektedir. Bunların yanı sıra bu üslubu sözde milliyetçi ve bir çeşit yeniden canlandırmacı bir mimarlık olarak nitelemekte ve bu üslupla Selçuklu, Osmanlı ve İslam mimarlıklarından, eski dinsel yapılardan alınan geniş saçaklar, kubbe, çıkma, sütun, mukarnaslı başlık, sivri kemer, çini kaplamalar gibi yapı ögelerinin cephelerde ve iç düzenlemelerde mimarlığa uygulanmaya çalışıldığını ifade etmektedir (Hasol, 2021). Metin Sözen bu üslup ile ilgili, bazı Türk mimarları tarafından Avrupa'da 1900'lerdeki gelişmelerden tamamen uzak, Neo-Klasik bir tavırla, klasik Osmanlı'nın dini yapılarındaki dekoratif mimari elemanların kopya

edilerek ulusal bir mimarinin yaratılmaya çalışıldığını söylemektedir (Sözen ve Tapan, 1973). Sibel Bozdoğan ise bu üsluptaki temel fikrin, özellikle yarımküre şeklindeki Osmanlı kubbeleri, destekleyici dirsekleri olan geniş çatı konsolları, sivri kemerler ve tezyini çini dekorasyonu gibi klasik Osmanlı mimarisinden alınan dekoratif unsurlar ile betonarme, demir ve çelik gibi döneme göre yeni inşaat tekniklerini birleştirmek olduğunu ifade etmektedir (Bozdoğan, 2012).

Üslubun öne çıkan isimleri; İtalyan asıllı Levanten mimar Giulio Mongeri, mimar Kemaleddin Bey ve mimar Vedat (Tek) Bey'dir. Ahmet Burhanettin Tamcı, Arif Hikmet Koyunoğlu, Ahmet Kemaleddin, Alaettin Özaktaş, Ali Talat, Aram Hanciyan, Cemil, Denari, Ekrem Hakkı Ayverdi, Falih Ülkü, Galip, Hafi Bey, İbrahim Beykozlu, İrfan, J. D'Armi, Kavafyan, Kiryakidis, Küçük Kemal, Kemal Altan, Leon Güreğyan, M.D. Çurvidas, Mehmet Fesçi, Mesut Özok, Mehmet Nihat Nigizberk, Mukbil Kemal, Muzaffer, Nafilyan, Necmeddin Emre, Nesim Sisa, Nuri Nafiz, Pappa, Peçilas, Rafael Rus, Sefik, Tahsin Sermed, Tanaş Yamas, Taşcıyan, Terziyan, U. Ferrari, Yahya Ahmet, Vangel, Yorgiadis, Ziya ve Zühtü Başar ise bu üslupta eser vermiş diğer isimlerdendir (Sözen, 1984)

Vedat (Tek) Bey'in 1905-1908 yılları arasında inşa edilen İstanbul Sultanahmet'teki Defter-i Hakani Binası ve 1905-1909 yılları arasında inşa edilen İstanbul Sirkeci'deki Posta ve Telgraf Nezareti Binası üslubun ilk örnekleri olarak kabul edilmektedir (Hasol, 2021). Bunların dışında Vedat (Tek) Bey'in 1913-1916 yılları arasında yapılan İstanbul Nişantaşı'nda kendisi için tasarladığı ev olan Mimar Vedat (Tek) Evi ve 1915-1917 yılları arasında İstanbul Haydarpaşa'daki Haydarpaşa Vapur İskelesi, mimar Kemaleddin Bey'in 1912 yılında yapımı başlayan fakat Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı gibi nedenlerden dolayı 1926 yılında tamamlanan İstanbul Sirkeci'deki IV. Vakıf ve 1919-1922 yılları arasında yapılan İstanbul Laleli'deki Harikzedegân (Tayyare) Apartmanları bu üslubun en erken örnekleri arasında yer almaktadır.

Millî Mücadele yıllarında, İstanbul'un işgal edilmesinden rahatsız olan birçok Türk sanatçı ve mimar Atatürk'ün milliyetçi davasıyla özdeşleşmiş, bazıları Kurtuluş Savaşı'na aktif olarak katılmış ve Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi İstanbul'dan Ankara'ya kaymıştır (Bozdoğan, 2012). 1915 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti için Ulus-Ankara'da mimar Hâfi Bey'in tasarladığı bir kulüp binası yapılmaya başlanmış, 1920 yılında ise ilk meclisin Ankara'da toplanması

kararlaştırılınca bina halkın da katkılarıyla tamamlanmıştır (Şekil 2.2). 29 Ekim 1923 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edildiği bu binada kemerli pencereler, geniş saçaklar gibi Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi'nin özellikleri görülmektedir.

Şekil 2.2 Mimar Hâfi Bey tarafından İttihat ve Terakki Cemiyeti kulüp binası olarak tasarlanan I. TBMM binası, Ulus-Ankara (URL 2)

1924 yılında Ulus-Ankara'da mimar Vedat (Tek) Bey'in tasarladığı Cumhuriyet Halk Fırkası Kulübü Binası daha sonra 1924'ten 27 Mayıs 1960 tarihine kadar II. TBMM Binası olarak kullanılmıştır (Şekil 2.3). Binanın karşısında Ankara'nın başkent olmasından sonra milletvekillerinin ve resmi misafirlerin konaklayabilecekleri bir yer olarak mimar Vedat (Tek) Bey ve mimar Kemaleddin Bey tarafından tasarlanıp 1924-1927 yılları arasında inşa edilen Ankara Palas (Ankara Vakıf Oteli) simetrik planı, geniş saçakları, çini kaplamaları ve kubbesiyle Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi'nin özelliklerini yansıtmaktadır (Şekil 2.4). Mimar Kemaleddin Bey'in Ankara'da 1925 yılında inşa edilen Gazi ve Latife Okulları ve 1928-1930 yılları arasında Ulus-Ankara'da inşa edilen İkinci Vakıf Apartmanı da akımın etkisindeki yapılardandır.

Şekil 2.3 Mimar Vedat (Tek) Bey tarafından CHF binası olarak tasarlanan II. TBMM binası, Ulus-Ankara (URL 3)

Şekil 2.4 Ankara Palas, mimar Vedat (Tek) Bey ve mimar Kemaleddin Bey, Ankara (URL 4)

Bunların yanı sıra Levanten kökenli mimar Giulio Mongeri'nin tasarladığı; 1926'da Ulus-Ankara'da inşa edilen Osmanlı Bankası (Şekil 2.5), 1926-1929 yılları arasında inşa edilen Ulus-Ankara'daki Ziraat Bankası ve 1928 yılında Ulus-Ankara'da inşa edilen İnhisarlar (Tekel) Başmüdürlüğü binaları; mimar Yahya Ahmet'in 1925'te Ulus-Ankara'da Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk bakanlık binası

olarak inşa edilen Mâliye Vekâleti Binası (Şekil 2.6); mimar Arif Hikmet (Koyunoğlu) Bey'in 1925-1927 yılları arasında inşa edilen Ankara Ulus'taki Etnografya Müzesi, 1927'de yapılan Ankara Ulus'taki Eski Hariciye Vekâleti ve 1927-1930 arasında tamamlanan Ankara Ulus'taki Türk Ocağı Binası (Şekil 2.7) Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi'nin etkisinde Ankara'da inşa edilmiş yapı örneklerindendir.

Şekil 2.5 Osmanlı Bankası, mimar Giulio Mongeri, Ulus-Ankara (SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, kod: AHANKA226)

Şekil 2.6 Maliye Vekaleti, Başvekalet, Gümrük Umum Müdürlüğü'nün binası, mimar Yahya Ahmet, Ankara (SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, kod: AHANKA151)

Şekil 2.7 Türk Ocağı Binası, mimar Arif Hikmet (Koyunoğlu) Bey, Ankara (SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, kod: AHANKA050)

2.2.1 Yabancı Mimarlar

Türk milletini çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarmak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundaki amaçlarındandır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki döneme bakıldığında, ülkenin nüfusu büyük oranda savaşa bağlı olarak azalmış ve salgın hastalıklar ülkenin birçok yerine yayılmıştır. Ortalama insan ömrü 40 yıl kadardır. Yanmış bina ve hasarlı bina sayısı oldukça fazla olup birçok köy tamamen yanmıştır. Ülkede ipek, yün, bez ve deri fabrikalarından başka üretimin yapılabileceği fabrika yoktur. Birçok köyde okul bulunmamaktadır (Özdil, 2018). Bu noktada ülkeyi yeniden inşa etmek gerekmektedir. Bunun için de dönemin koşullarına bakıldığında birçok alanda yabancı uzmanlara ihtiyaç duyulmuştur. 23 Eylül 1923 tarihli hükümet programında, henüz Cumhuriyet'in ilan edilmediği bir tarihte, ihtiyaç duyulan alanlarda yabancı uzmanların ülkeye davet edilmesi ve onların bilgilerinden yararlanma düşüncesinin olduğu geçmektedir (Arar, 1968).

Özellikle Lozan Antlaşması sonrasında, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti birçok ülke ile siyasi, ekonomik ve kültürel yönlerden gelişmelere ve iş birliklerine imkân sağlayacak ikili antlaşmalar gerçekleştirmiştir. Bu antlaşmaların ilk örnekleri Macaristan ile imzalanan dostluk, ikamet ve ticaret antlaşmalarıdır. 18 Aralık 1923

tarihinde imzalanan Türkiye-Macaristan Dostluk Antlaşması'na bağlı olarak peyzaj, ziraat, sanayi, veterinerlik, orman gibi uzmanlık alanlarında yetiştirilmek üzere öğrenciler Macaristan'a gönderilmiş ve Macaristan'dan birçok alanda uzman da ülkeye davet edilmiştir (Saral, 2017). 28 Mayıs 1927 tarihinde çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu da resmî anlamda yabancı uzmanların ülkeye davet edilmesi konusundaki girişimlerden birisi olmuştur. Bu kanuna göre; sanat, mimarlık, mühendislik gibi çeşitli meslek alanlarında yabancı uzmanlara Türkiye'de çalışma olanağı tanınmıştır.

Almanya ile uzun süre ılımlı politik temasların sonucunda, 1930'lu yıllara gelindiğinde kültürel antlaşmaların hızlandığı bilinmekte olup Türkiye'nin katıldığı bu türdeki antlaşmaların neredeyse tamamında belirli bir süre için eğitimcilerin, profesörlerin üniversitelerde görevlendirilmek üzere davet edilmelerini mümkün kılan maddeler yer almaktadır (Aslanoğlu, 2001). Eğitim yönü de dahil olmak üzere birçok alanda bu uzmanlardan yararlanılmasının, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında dönemin kısıtlı imkanlarına bağlı olarak kendiliğinden gelişmiş koşullar doğrultusunda gerekli görülmüş olabileceği söylenebilir. Bu dönemde mimarlık alanında da yapı gereksinimlerinin hızlı bir biçimde gerçekleştirilmesi için uygulama alanında yerli mimarların sayısı az olduğundan, mimar yetiştirmek üzere eğitimde de yabancı mimarlardan yararlanılmıştır (Özer, 1964). Böylelikle davet edilen bu uzmanlardan olan mimarlar, yapı etkinliğinin yanı sıra, eğitim ve danışmanlık işlerini de yürüterek, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşma sürecine doğrudan katkı sağlamışlardır. Bu mimarlar özellikle Cumhuriyet'in başkenti Ankara'da birçok yapıyı tasarlamış, bir taraftan da İstanbul'da eğitim görevi yapmışlardır. İsviçreli Ernst Arnold Egli, Avusturyalı Clemens Holzmeister ve Alman Bruno Taut bu anlamda öne çıkan isimlerdendir.

Clemens Holzmeister, 1927 yılından itibaren Ankara'nın önemli yönetim yapılarının büyük bir kısmını Avusturya'da tasarlamış, 1940 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Mimarlık Fakültesi'ne profesör olarak atanmış (Şekil 2.8) ve bir sonraki neslin mimarlık eğitiminde etkili olmuştur.

Şekil 2.8 Emin Halid Onat, Clemens Holzmeister, Friedrich Hess, Paul Bonatz, İTÜ Gümüşsuyu'nda öğrenci projelerine tashih verirken, 20 Nisan 1948. (SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, kod: TSOBOH064)

Ankara'da birçok devlet yapısını tasarlamış olan Holzmeister, Egli'den sonra Türkiye ile en uzun süre temasta kalmış olan mimardır. İlk olarak 1927 yılında Millî Savunma Bakanlığı binasını (Şekil 2.9) tasarlamıştır. Genelkurmay Başkanlığı (1929-1930), Sıhhıye Orduevi (1930-1931), Cumhurbaşkanlığı Köşkü (1930-1932), İçişleri Bakanlığı (1930-1934), T.C. Merkez Bankası (1931-1933), Güven Anıtı tasarımı (1931-1936), Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (1933-1934), Yargıtay (1933-1935), Emlak Kredi Bankası (1934-1935), Eski Ticaret Bakanlığı (1934-1935), Harp Okulu (1935), Avusturya Büyükelçiliği (1936) ve TBMM (1938-1963) (Şekil 2.10) binaları; Holzmeister'in Ankara için tasarlamış olduğu diğer yapılardandır. Sade ve minimalist bir yaklaşımın izlendiği Holzmeister'in yapılarında, o dönemlerde Avrupa'da sıklıkla kullanılan uluslararası üslubun ve devlet otoritesini yansıtmayı amaçlayan anıtsal ölçek, simetri gibi Almanya'daki Nasyonel Sosyalist dönem mimarisinin izleri görülmektedir.

Şekil 2.9 Millî Savunma Bakanlığı binası, Clemens Holzmeister, 1927-1931 (URL 5)

Şekil 2.10 TBMM binası, Clemens Holzmeister, 1938-1963 (URL 6)

1924 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nde Clemens Holzmeister'in asistanlığını yapan Ernst Arnold Egli, Holzmeister'in tavsiyesi üzerine 1927 yılında Maarif Vekaleti'nin Ankara'daki İnşaat Bölümü'ne baş mimar olarak atanmış, bakanlıkça mimarlık eğitiminde yenileştirme programlarının yapımında ve çağdaş eğitim yapılarının tasarımında danışman olarak görev almış, 1930-1936 yılları arasında İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nin yönetiminde bulunmuştur (Şekil 2.11). Bu dönemde Egli'nin olumlu yöndeki çalışmaları, o zamana kadar

gerçekleştirilemeyen birçok ilerlemeyi sağlamıştır (Aslanoğlu, 2001). Fakat eğitim alanında çalışmalarındaki tasarılarının uygulanmamasını gerekçe göstererek 1936 yılında istifa etmiştir (Profesör Egli'nin istifası, 1936).

Şekil 2.11 Soldan sağa; Seyfi Arıkan, Emin Necip Uzman, Ahsen Yapanar, Asım Mutlu, Kemal Ahmet Aru, Prof. Ernst Egli ile şehircilik projesi tashihinde, 1935 (URL 7)

Egli, artık mimarlıkta geçmiş üsluplarla meşgul olmanın anlamsız olduğunu belirtip yapılarını bu düşünce çerçevesinde tasarlamış; akılcı, uluslararası ve fonksiyonel bir tasarım anlayışını benimsemiştir. 1955 yılına kadar İsviçre, Türkiye ve Lübnan'da tasarımlar yapmış, Türkiye'de toplamda yirmi beş yıl (1927-1940 ve 1953-1955) çalışmıştır. Özellikle Ankara'da çok sayıda eğitim yapısını tasarlamıştır. Musiki Muallim Mektebi (1927-1929) (Şekil 2.12), Ankara Ticaret Lisesi (1928-1930), Eski Sayıştay Binası (1928-1930), İsmet Paşa Kız Enstitüsü (1930-1934), Ankara Kız Lisesi (1930-1931), Ziraat Fakültesi (1928-1933), Siyasal Bilgiler Fakültesi (1935-1936), Gazi Lisesi (1936), Atatürk Orman Çiftliği kompleksi ve Bira Fabrikası (1930-1937), Fuat Bulca Evi (1936), İsviçre Büyükelçiliği (1936-1938) (Şekil 2.13), Irak Büyükelçiliği (1936-1938), Türk Hava Kurumu (1934-1937), Etimesgut Uçuş Okulu (1930), Şükrü Koçak Evi (1940), Gazi Eğitim Enstitüsü Jimnastik Okulu (1930), Gazi Eğitim Enstitüsü Yapı Usta Okulu (1930), Koç Han (1930) ve Etimesgut Yatı Mektebi (1930) Egli'nin Ankara'daki yapılarındandır.

Şekil 2.12 Musiki Muallim Mektebi binası, Ernst Arnold Egli, 1927-1929 (URL 8)

Şekil 2.13 İsviçre Büyükelçiliği binası, Ernst Arnold Egli, 1936-1938 (URL 9)

1936 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin mimarlık bölüm başkanı olması ve eğitim vermesi için Alman mimar Hans Poelzig ile anlaşma yapılmıştır. Fakat Poelzig, bu göreve başlayamadan vefat etmiştir. Bunun üzerine tanınmış Alman mimarlardan birinin getirilmesi düşünülmüştür (Prof. Poelzig'in ölümü, 1936). Bu isim Bruno Taut olmuş ve 1936 yılının sonlarında Taut, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin mimarlık bölüm başkanı olarak görevlendirilmiştir. Eğitimcilik görevinin yanı sıra Maarif Vekâleti'nin Tatbikat Bürosunu da yöneten Taut'un; Ankara, İstanbul, İzmir ve Trabzon'da mimarlık uygulamaları olmuştur (Aslanoğlu, 2001). Fonksiyonel ve akılcı bir tasarım yaklaşımını benimseyen ve

aynı zamanda Atatürk'ün katafalkını (1938) tasarlamış olan Bruno Taut'un, Avusturya-Macaristan'lı mimar Franz Hillinger (Şekil 2.14) ile ortak çalışmaları olmuştur. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (1937-1939), Atatürk Lisesi (1937-1940) ve Cebeci Ortaokulu (1938-1939) (Şekil 2.15) Taut ve Hillinger'in birlikte tasarladığı Ankara'daki yapılarındandır.

Şekil 2.14 B. Taut ve F. Hillinger Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğrencileri ile, 1937-1938 (URL 10)

Şekil 2.15 Cebeci Ortaokulu, Bruno Taut ve Franz Hillinger, 1938-1939 (URL 11)

Bu isimlerin yanı sıra Martin Elsaesser, Werner Issel, Carl Christoph Lörcher, Hermann Jansen, Theoder Jost, Robert Oerley, Bernhard Pfau, Paolo Vietti-Violi gibi isimler Cumhuriyet'in ilk yıllarında özellikle yapı alanındaki çalışmalarıyla Ankara'nın gelişmesine katkı sağlamış olan mimarlardandır.

2.2.2 İmar Planları

13 Ekim 1923 tarihinde TBMM'ye sunulan tek maddelik yasa ile Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentinin Ankara olması, kentin imarına öncelik verilmesini gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda Ankara'nın ilk Şehremini Mehmet Ali Bey döneminde önce Eski Şehir olarak adlandırılan kale çevresi için, sonrasında ise Yeni Şehir için Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi'ne kentin ilk imar planları ısmarlanmıştır. Bu planlar şirketin uzmanlarından ve İstanbul İmar Komisyonu'nun eski üyesi olan Berlinli mimar Dr. Carl Christoph Lörcher tarafından hazırlanmıştır. Eski Şehir için 1924 yılında 1/2000 ölçekli, "Bebaungsplan der Türkischen Haupt und Residenzstadt Angora" (Türklerin Başkenti ve Konut Yerleşimi Ankara için Yapılaşma Planı) başlıklı bir plan (Şekil 2.16), Yeni Şehir için 1925 yılında 1/1000 ölçekli, "Regierungs Stadt: Entwurf und Ausführung" (Yönetim Şehri: Plan ve Yapılaşma Planı) başlıklı ikinci bir plan (Şekil 2.17) hazırlamıştır (Cengizkan, 2018).

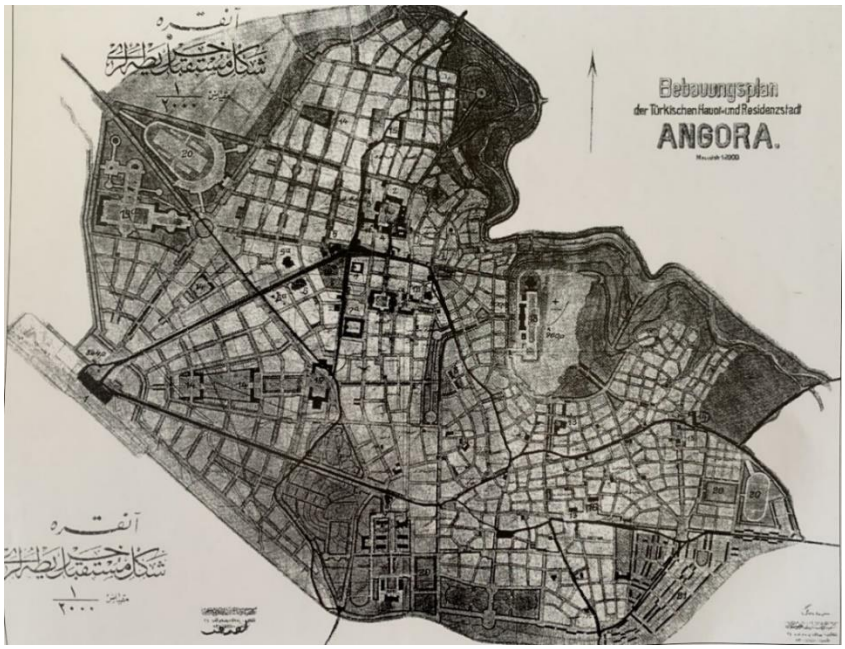

Şekil 2.16 1924 Lörcher Eski Şehir Planı, "Bebaungsplan der Türkischen Haupt und Residenzstadt Angora" (Türklerin Başkenti ve Konut Yerleşimi Ankara için Yapılaşma Planı), (Cengizkan, 2018)

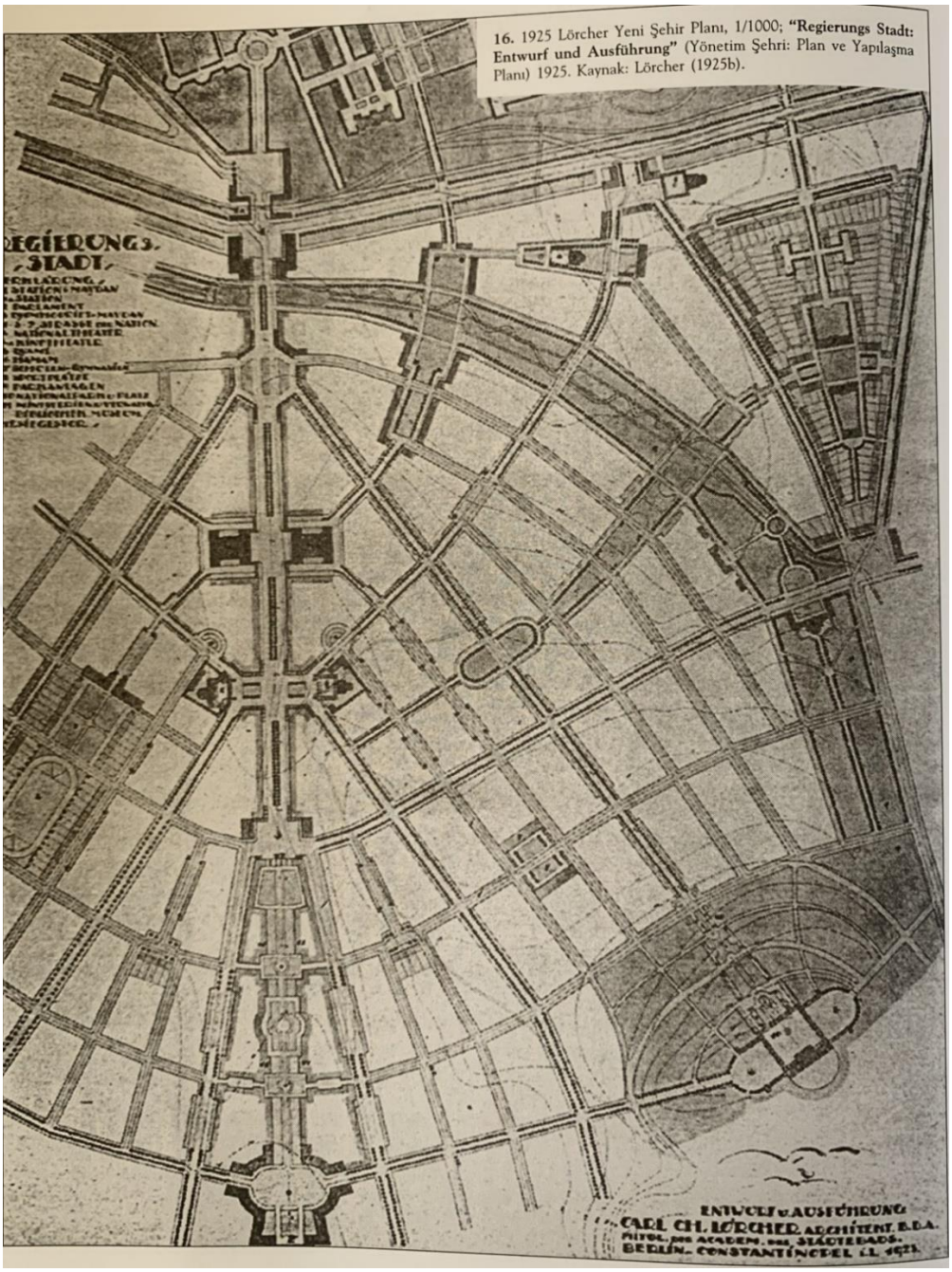

Şekil 2.17 1924 Lörcher Yeni Şehir Planı, "Regierungs Stadt: Entwurf und Ausführung" (Yönetim Şehri: Plan ve Yapılaşma Planı), (Cengizkan, 2018)

Bu planlar, sonraki beş yıllık süreç için Ankara'nın yeni yerleşimlerinin gelişmesini belirlemişlerdir. 1924-1925 yıllarının arasında ise söz konusu iki planı birbirine bağlayacak şekilde olan 1/10000 ölçeğinde "Plan zum Aufbau der Türk.(ische) Hauptstadt-Angora-Altstadt u.(nd) Regierungstadt = Tschankaya" (Türklerin Başkenti Ankara'nın Yapılaşma Planı- Eski Şehir ve Yönetim Şehri = Çankaya) başlıklı çerçeve planı olarak tanımlanabilecek bir plan (Şekil 2.18) daha hazırlanmıştır (Cengizkan, 2018).

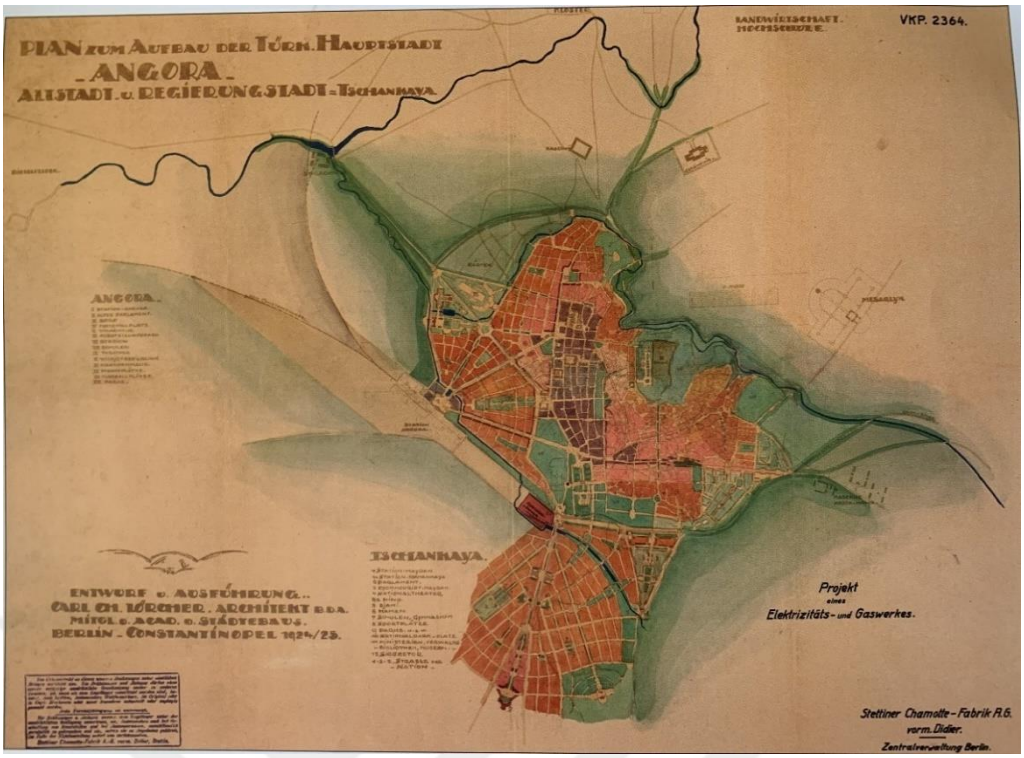

Şekil 2.18 1924-1925 Lörcher Planı, "Plan zum Aufbau der Türk.(ische) Hauptstadt-Angora-Altstadt u.(nd) Regierungstadt = Tschankaya" (Türklerin Başkenti Ankara'nın Yapılaşma Planı / Eski Şehir ve Yönetim Şehri = Çankaya), (Cengizkan, 2018)

Lörcher Planı, plan açıklama raporuna göre Ankara'nın ilk imar planı olmasının yanında, pek çok açıdan ilklerin gerçekleştirildiği bir kent planıdır. Cengizkan (2018) bunları şu şekilde sıralamaktadır:

1. Türkiye için ilk kez örnek kentler kurmak konusunda somut bir girişimdir.
2. Ankara Salnameleri dışında, ilk kez kapsamlı bir Ankara'nın kent tarihi yazımı örneğidir.
3. Ulusal düzeyde bir uzlaşının sağlanması isteğine ek olarak, planlama yöntemi ve süreçleri açısından da ulusal önermeye dönüşecek olan bir ilk adımdır.
4. Kentin kurulmasındaki mekânsal anlam ve kent mekanının simgeselliği, ilk kez bu raporun gerekçeleri ve ileride geliştireceği planlar kapsamlı bir biçimde gündeme gelmiştir.

5. Plan raporu, ekli planlar ve belgeleriyle, planlama ve düşünce ölçeği konusundaki önermelerini Cumhuriyet'in sonraki yıllardaki uygulamalarını da belirlemiştir.
6. Plan ve planın raporu, modern ve öncü ögeleri içeren çağdaş şehir plancılığının ülkemizdeki ilk örneği olmuştur.
7. Sistematik bir "çağın gereksinimlerinden olan beden sağlığı, açık ve yeşil alan" tanımı, bu plan raporu ile Türkiye'de planlama ve mimarlık kültürüne kazandırılmıştır.
8. Planın raporu, Ankara'nın çağdaş bir kente dönüşmesindeki ilk tasarım ve düşünce belgesi niteliğindedir.

Lörcher'in kent planlama yaklaşımında, Camillo Sitte ekolünün etkileri görülmektedir. Sitte, kentleri özellikle estetik ve sağlık yönleri açısından düşünmeyi öne çıkaran çalışmalara sahiptir. Meydanların merkezlerinin kentsel alanlar olarak boş bırakılmasının ve bu meydanların büyüklük ve biçimlerinin gözetilmesinin gerekliliği, eski meydanların kapalı ve tanımlı olmalarının zorunluluğunun yanı sıra düzen dışı görünmeleriyle nasıl başa çıkılacağı, ardışık meydanlar kavramının dikkate alınması ve sokaklarla ilgili geliştirilen kaygı ve kurallar, Sitte'nin pek çok Avrupa kentini inceleyerek çıkardığı sonuçlarla öğretici şekilde kent tasarım yaklaşımına dahil olmuştur (Cengizkan, 2018). 1924-1925 Ankara Planı'nda kentsel mekanların insan sağlığını geliştirici olması gerektiği düşüncesiyle de çağdaş olan Camillo Sitte ekolünün özelliklerinin tümü uygulanmıştır (Polat, 2009).

Lörcher Planı'nda Anafartalar (Karaoğlan) Caddesi – Samanpazarı, Kazım Karabekir Caddesi – Hamamönü, Çankırı Caddesi – Dışkapı, Denizciler Caddesi, Egemenlik Caddesi, Bankalar Caddesi, İstasyon Caddesi şeklinde yollar; Millet Meydanı, Hükümet Meydanı, İtfaiye (Tiyatro) Meydanı, Gazi Meydanı, Yıldız Meydanı, İstasyon Meydanı, Hacı Bayram Meydanı şeklinde meydanlar; Kale Önü Mahallesi, İstasyon Caddesi İş Bölgesi, Soğuk Kuyu, Hamam Önü, Şehir Parkı ve Sergi Bahçesi, Spor Alanları, Asri Mezarlık ve Pazar Yerleri şeklinde bölgeler isimlendirilmiştir. Buna göre planda, "Şehir Parkı ve Sergi Bahçesi, Spor Alanları" olarak isimlendirilmiş bölgeye (Şekil 2.19) yer verilmesi dönem içerisinde sporun kent ölçeğinde yer almış olması açısından dikkat çekmektedir. Bu bölge planda;

kentte parkın, bahçenin ve spor alanlarının hem kentin estetiği hem de çağdaş ve kamusal insan sağlığı açısından birbirleriyle ilintili olacak bir biçimde önerilmiştir (Cengizkan, 2018).

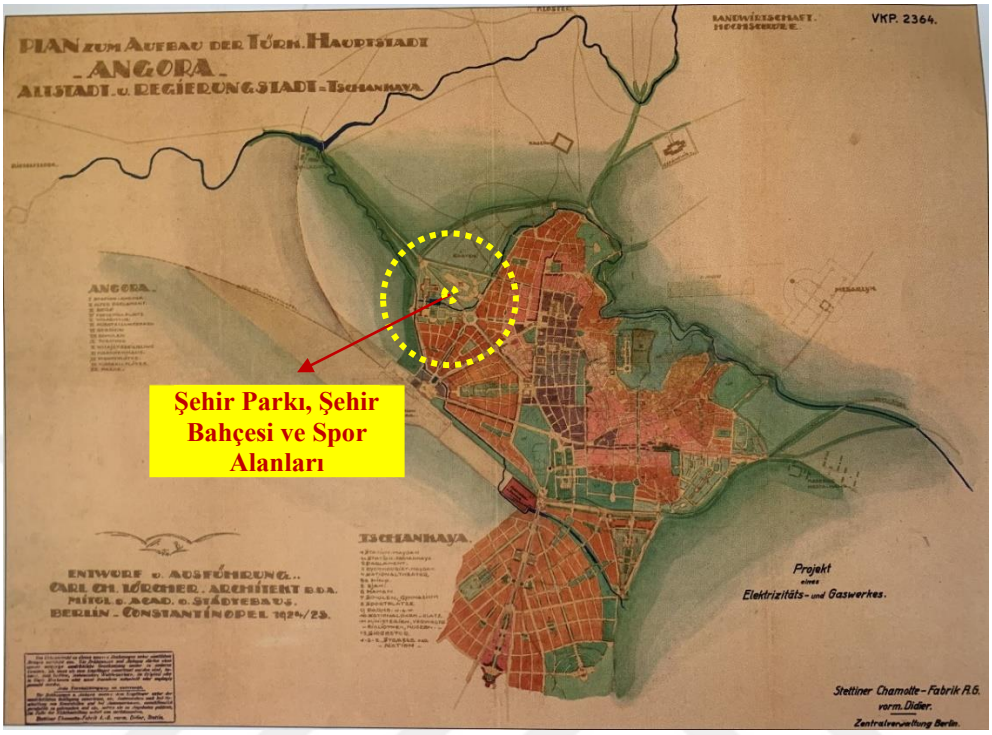

Şekil 2.19 1924-1925 Lörcher Planı, Şehir Parkı ve Sergi Bahçesi, Spor Alanları'nın olduğu bölge (Cengizkan, 2018), (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

Lörcher Planı'nın uygulandığı dönemde Şehremaneti'nin kurduğu yapı malzemesi fabrikaları büyük kamulaştırmanın sağladığı arsa stoku ve Emlak ve Kredi Bankası'nın işlettiği kredi mekanizması beklenenin aksine büyüme hızına ayak uyduramamış ve düzenli bir kentsel çevre oluşturamamıştır (Tankut, 1990). Lörcher Planı, Yeni Şehrin bir kısmını değişmeyecek şekilde belirlemiş, Orman Çiftliği gibi Yeni Şehir dışında bir çekim noktası yaratılmıştır. Bunların yanı sıra, daha gelecekteki kentin iç düzenlemesi bilinmeden, ana yol bağlantı akslarını oluşturan kuzey-güney, doğu-batı eksenleri de kesinleşmiştir. Bu durumdan endişelenen yönetim ise basın aracılığıyla bir genel plan arayışına gitmiştir. Fransız ve Alman kültürlerini tanıyan ve mevzi imar planı yapma deneyimi olan iki üst düzey bürokrat olan Şükrü Kaya ve Asaf Bey, yapılması düşünülen yeni planın önceki gibi ihale yolu ile değil, yarışma ile elde edilmesinin daha uygun olacağını düşünmüşlerdir (Tankut, 1990). Berlin Şehremanetinin ve Berlin Büyük Elçiliğinin aracılığıyla

Profesör Hofman'la ve Fransa hükümetinin baş mimarı ve Barselona şehrinin ilave planlarını hazırlayan Leon Jausseley ile temasa geçilmiştir. Ancak Prof. Hofman, ileri bir yaşta olduğu için Ankara'ya seyahat edememiştir. Bunun üzerine Hofman, planın hazırlanması için Camillo Sitte'nin öğrencisi olan Berlin Güzel Sanatlar Akademisi ve Yüksek Mühendis Mektebi öğretim görevlisi Prof. M. Jansen ile Yüksek Mühendis Mektebi öğretim görevlisi Prof. M. Brix'i önermiştir. Böylelikle 1927 yılında Jansen, Brix ve Jausseley arasında kısıtlı bir imar planı yarışması düzenlenmiştir (Cengizkan, 2018). 1928 yılında sonuçlanan yarışmayı Jansen kazanmış, yarışma sonrasında yapılan düzenlemeler sonucunda ortaya çıkan kesin imar planı ise 1932 yılında onaylanarak uygulanmıştır (Şekil 2.20).

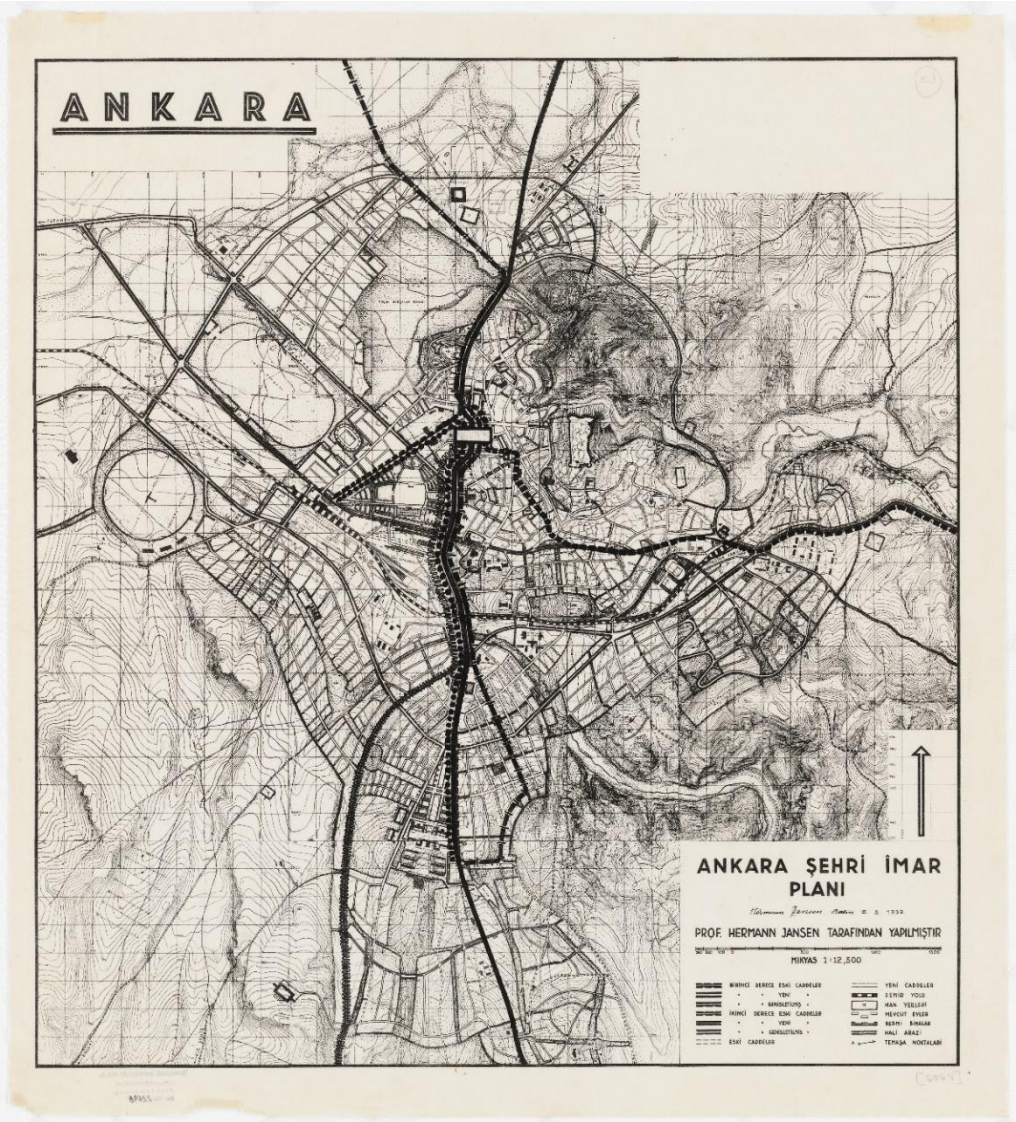

Şekil 2.20 Ankara şehri imar planı, 6.5.1932, Hermann Jansen (Architekturmuseum TU Berlin, 2023)

Jansen, 14 Kasım 1928 tarihinde Şehremaneti'ne plan raporunu sunmuştur (A T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Belgeleri- Belge 2). Bu raporda "plandaki umumi esasat" olarak plandaki genel özellikleri şu şekilde sıralamıştır:

1. Kale, Türk milletinin kültürel mabedini teşkil edecek olan müze, konferans salonu gibi bir bina ile taçlandırılacaktır.
2. Şehrin bütün kısımları kale merkezli olarak düzenlenmiştir.
3. Plan, tamamıyla toplumsal ve hıfzıssıhha koşullar dikkate alınarak yapılmıştır.
4. Sanayi bölgesi, duman ve gazlardan şehir halkının sağlığını olumsuz etkilememesi için (rüzgarlar genellikle kuzeydoğu yönlü olduğundan) şehrin batısında olacaktır.
5. Yeterli miktarda bırakılan boş alanlar, halkın oyun oynayabileceği ve spor yapabileceği yerler olarak ferahlanıp kuvvetlenmelerine ayrılmıştır.
6. Caddeler, mümkün olduğunca yerleşim alanlarının güneş almalarını sağlayacak şekilde açılmıştır.
7. Düzenli gruplar olarak; hükümet mahallesi, yüksek okullar, zenginler, orta sınıf ve işçi mahalleleriyle sanayi bölgesi, tayyare meydanı, stadyum ile hipodrom Eski Şehrin etrafına yerleştirilmiştir.
8. Esas şehirden dağlar ile ayrılan şehrin kuzeydoğusu, dikkatli olunacak alanlar olarak parçalara bölünmüştür.
9. Halkın dinlenmesi için birçok yapay göl ve havuzlar oluşturulmuştur.
10. Demiryolları ve taşıt trafiği ile ilgili meseleler en son kurallara göre yapılmıştır. Az miktarda ve yeterli arzda esas yolların oluşturulmasıyla trafiğin kontrolü kolaylaştırılmıştır.
11. Planın biçimlenişi, araziye bağlı olarak yapılmıştır. Vadi ve tepeler gibi manzara açısından önemli olan yerler, park yapılabilmesi için boş bırakılmıştır. Bu yerlere park yapılamasa bile bina yapılamayacaktır.
12. Planda yollar yönünden mümkün olduğunca sınırlı, uzun ve yükselti eğrilerine uygun yollar açılması için azami tasarruf elde edilmiştir.

Jansen'in plan raporunda yeşil alanlara, parklara ve halk sağlığına önem veren bir kent yaklaşımını benimsediği ve Ankara'nın İmar Planı'nı da bu doğrultuda oluşturduğu söylenebilir. 1932'de son halini alan planında, stadyum ve hipodrom yapılarının bir arada olduğu bir spor komplesinin (Şekil 2.21) yanı sıra kentin farklı noktalarında spor sahalarının yer alması bunu doğrulamaktadır (Şekil 2.22).

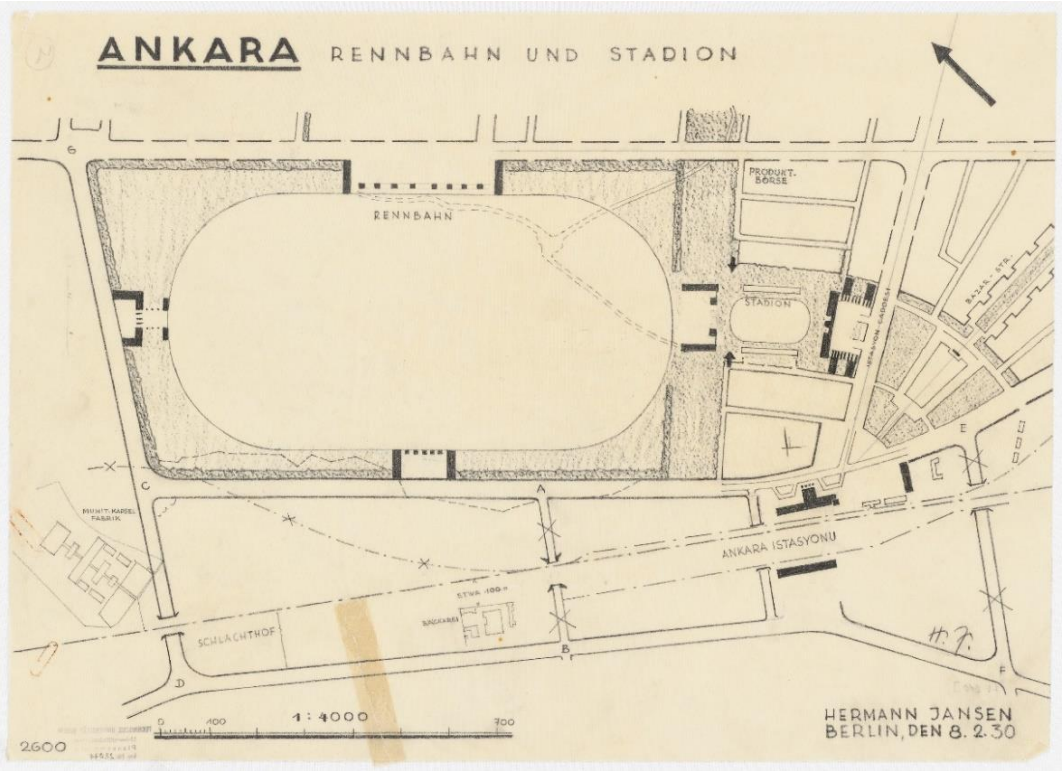

Şekil 2.21 Ankara, Stadyum ve Yarış Yeri planı, 8.2.1930, Hermann Jansen (Architekturmuseum TU Berlin, 2023)

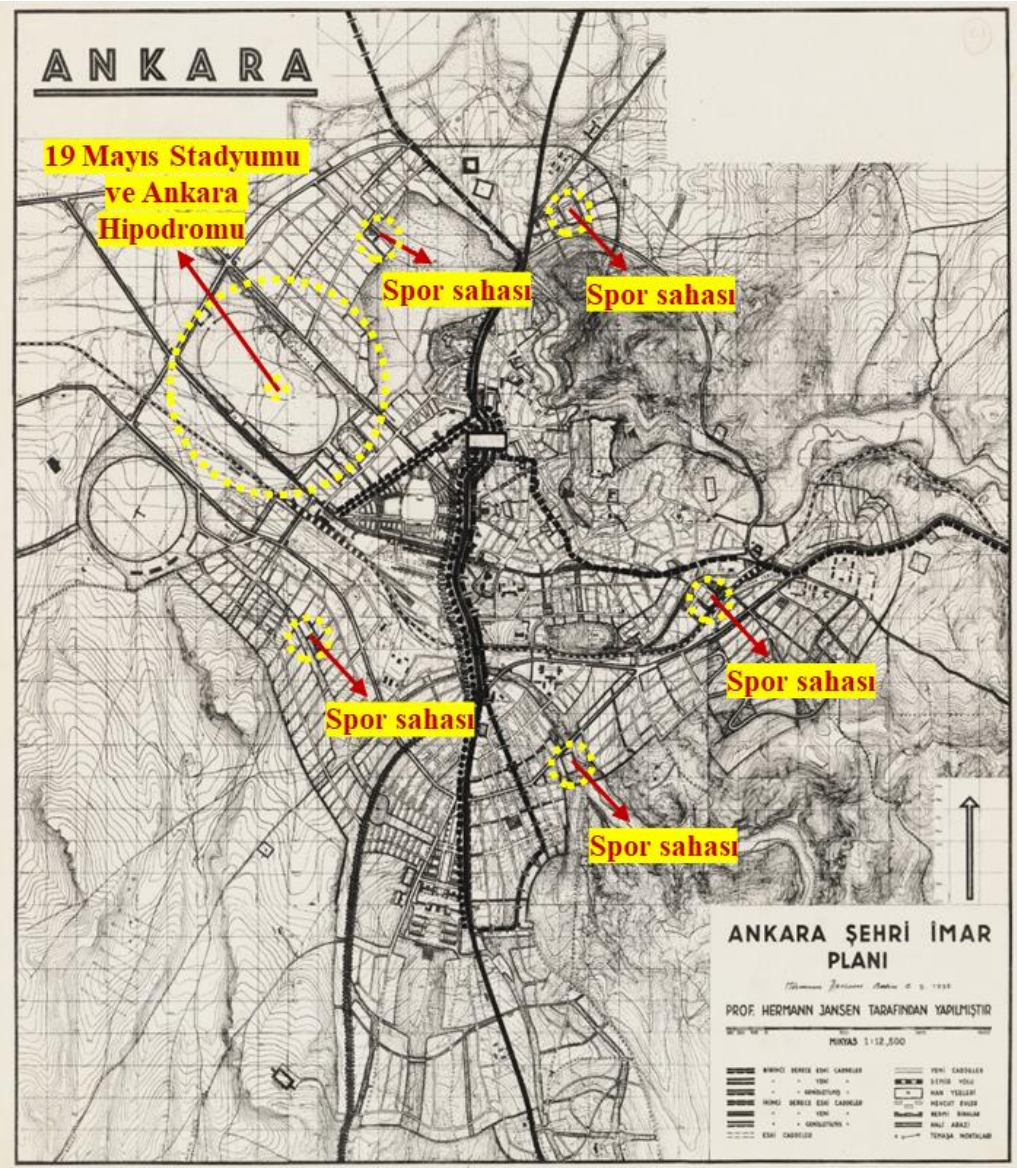

Şekil 2.22 Ankara şehri imar planı, 6.5.1932, H. Jansen, stadyum ve hipodromun ve spor sahalarının olduğu alanlar, (Architekturmuseum TU Berlin, 2023), (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

1950'lere doğru ülke devletçi anlayıştan liberalizme doğru yönelmiş ve karayoluna bağlı ulaşım sistemlerinin yapımının başlamasıyla kentlerde çevre yolları ile kent dışı bağlantılar güçlendirilmiştir. Bununla ilgili Ankara'da da çevre yolu ve günümüzde de kentin dış bağlantılarını sağlayan İstanbul, Samsun, Eskişehir, Konya ve havaalanı yolları yapılmış, bunların sonucunda ise Ankara daha önceki planların eşiğine dayanmış ve bu nedenle yeni bir plan düzenlenmesi gerekli görülmüştür (Günay, 2006). Bir taraftan da Jansen planına göre 1978 yılında kentin nüfusunun 300.000 olması beklenmektedir. Fakat kentin hızla göç almaya devam etmesi ve buna bağlı olarak nüfusun hızla artması, kentte gecekondulaşmanın

görülmesi gibi faktörlerden dolayı da 1950'lere gelindiğinde yeniden bir imar planının hazırlanmasına gerek duyulmuştur. Bu kapsamda 1954 yılında Ankara için bir imar planı yarışması açılmıştır. Yarışmayı, 455.000 olan kent nüfusunun 2000 yılında 750.000 olacağı varsayımından yola çıkan Nihat Yücel ve Raşit Uybadin'in projesi kazanmıştır (Şekil 2.23) (URL 12). Yarışmanın jürilerinden Londra kentinin çevresindeki yeşil kuşağın öncüsü Patrick Abercrombie, 1960 yılında Bursa kentinin planını yapacak olan İtalyan uzman Luigi Piccinato ve Alman Gustave Oelsner, Yücel-Uybadin planının düşük yoğunluklu organik dokusunu, vadileri tanımlayan yaklaşımını ve basitliğini desteklemişlerdir (Günay, 2006). 1957 yılında proje onaylanmış, 1958 yılında ise uygulanmaya başlamıştır.

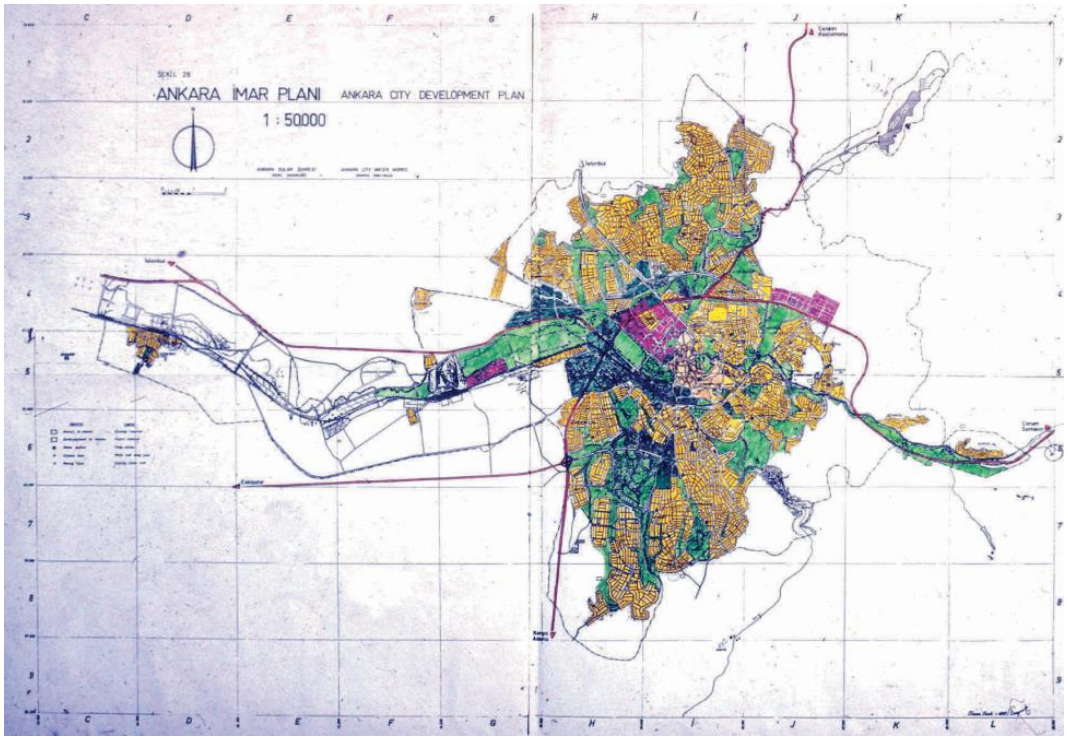

Şekil 2.23 Ankara İmar Planı, Yücel-Uybadin (Aycı, 2020)

Ali Cengizkan, 1958-1968 yılları arasında yürürlükte kalan bu planın, mimar-plancılar tarafından gerçekleştirilen ve arazi kullanımına önem veren bir planlama anlayışının son örneklerinden olduğunu belirtmektedir (Cengizkan, 2002). Baykan Günay ise, Lörcher ve Jansen planlarında meydanlar, sürekliliği olan kentsel yeşil alanlar ve tepelerin öne çıkarılması gibi biçim arama kaygıları bulunurken, Yücel-Uybadin planının bir başkentin büyümesine biçim vermek yerine, dolambaçlı yollara ve içinde ayrık düzende az katlı yapılar bulunan dikdörtgen yapı adalarına dayalı bir tasarım önerdiğini ifade etmektedir (Günay, 2006).

Planın içeriği plan raporunda; şehir nüfusu ve iskân durumu, bina yüksekliklerinin tanzimi, yol şebekesi, muhtelif bölge ve tesisler, askeri bölgeler ve tesisler, su ve kanalizasyon ve yeşil sahalar (spor, eğlence yerleri vs.) başlıkları altında detaylandırılmıştır. Raporun bölümlerinden yeşil sahalar (spor tesisleri, eğlence ve gezinti yerleri) bölümü, raporda üzerinde durulan en kısa bölümdür. Buna göre, yeni yapılacak İncesu Barajı'nın çevresinde mesire yeri kullanımı önerilmekte, Olimpiyat Sitesi'nin Etimesgut semti yakınlarında yer alabileceği, Atlı Spor Kulübü ve golf sahası için Söğütözü'nde bir yer ayrıldığı, Esenboğa'ya taşınan Tandoğan Hava Alanı'nın olduğu bölgenin ise sivil havacılık kulüplerine tahsis edilebileceği belirtilmektedir (Cengizkan, 2006).

2.2.3 Mimari Yarışmalar ve Önemli Yapılar

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllardan itibaren proje elde etme yöntemi olarak genellikle devlet eliyle ve devlet adına çeşitli kurumlar tarafından birçok mimari proje yarışması düzenlenmiştir. Cumhuriyet tarihinde bilinen en erken tarihli mimari yarışma, 1927 yılında İmar Müdürlüğü tarafından açılan ve kısıtlı davetlilerin katılabildiği Ankara'nın imar planı yarışmasıdır. Yarışmaya davet üzerine katılan isimler; Fransa hükümetinin baş mimarı ve Barselona şehrinin ilave planlarını hazırlayan Leon Jausseley, Camillo Sitte'nin öğrencisi olan Berlin Güzel Sanatlar Akademisi ve Yüksek Mühendis Mektebi öğretim görevlisi Prof. Hermann Jansen ve Yüksek Mühendis Mektebi öğretim görevlisi Prof. Joseph Brix olmuştur (Cengizkan, 2018). Yarışma 1928'de Jansen'in birinciliğiyle sonuçlanmıştır (Bkz. Bölüm 2.2.2.). 1930 yılında ise Bursa Belediyesi tarafından, Bursa Belediyesi Hal Binası projesi için bir yarışma düzenlenmiştir (Hal projesi, 1932).

1931 yılından itibaren düzenlenen yarışma duyurularının geneli ve sonuçlarının ilanı 1985 yılının son sayısına kadar *Arkitekt* dergisi aracılığıyla mimarlara ulaştırılmıştır. Buna göre ilk ulusal mimarlık yarışması ise 1931 yılında düzenlenen "El'aziz (Elâzığ) Belediyesi Sinema Projesi Müsabakası"dır (Şekil 2.24) (İrgin Uzun, 1999).

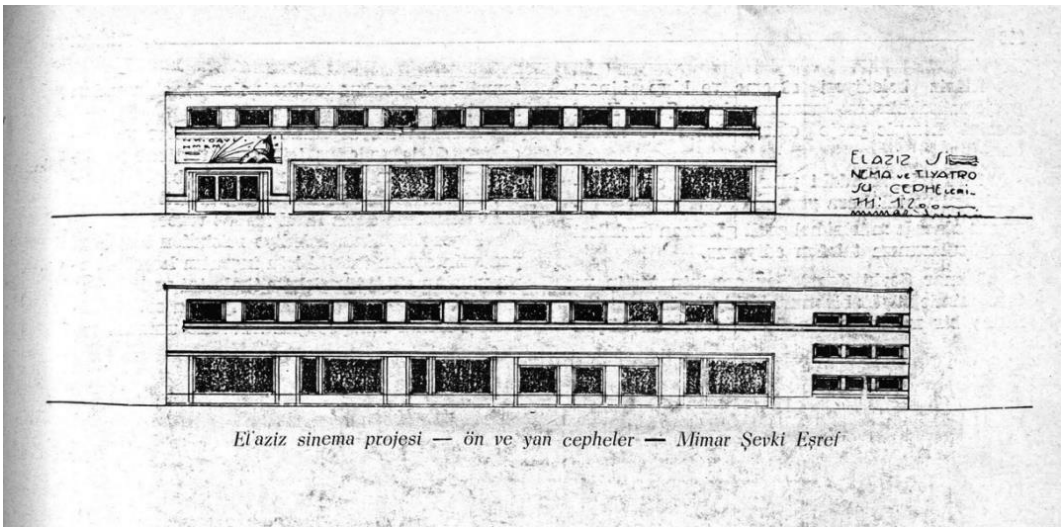

Şekil 2.24 El'aziz (Elâzığ) Belediyesi Sinema Projesi Müsabakası, birinci olan Mimar Şevki Eşref'in projesi, ön ve yan cepheler (Proje müsabakası, 1931)

1930'lu yılların başlarında devlet tarafından yurtdışından davetle ülkeye getirilen yabancı mimarlar, ülkenin inşa edilme sürecinde birçok yapının yapılmasında ve aynı zamanda eğitim, danışmanlık alanlarında etkili olmuşlardır (Bkz. Bölüm 2.2.1). Yapı etkinliği yönünden bu mimarlara birçok büyük ölçekli iş verilmesi, dönem içerisinde büyük bir iş sahasının Türk mimarlara kapatıldığına dair görüşlerin oluşmasına neden olmuştur. *Arkitekt* dergisinin 1933 yılındaki sayılarından birinde bu durum ile ilgili şunlar yazmaktadır:

"Türk mimarının yarınki vaziyetini tetkik edebilmek için memlekette son on senelik mimari faaliyetleri gözden geçirmek icap eder. (...) Her taraftan iyi ve kötü ecnebi san'atkârlar geldi. Şehirlerimizde en mübhem ihtiyaçlarımıza tekabül etmek üzere sür'atle ecnebi eserler yükseldi. Bunlar yabancılıklarile bir müddet ekseriya yerinde olmıyan hayret ve takdirler uyandırdı. Türk mimarının hiçliği bir kere daha mimlendi ve ona karşı itimatsızlık, onun varlığından habersizlik müzmin ve bizim için acı bir hal aldı..." (Mimar Abidin, 1933).

Devamında ise Türk mimarının yardımsız, itimatsız şekilde çekingen üvey bir çocuk muamelesi görüp, imkansızlıklara rağmen ümitsizliğe kapılmadan kendisini yetiştirdiği vurgulanmaktadır (Mimar Abidin, 1933). Böyle bir ortamda, Türk mimarlara iş alanı açılması için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimlerden birisi, sadece Türk mimarların katılabileceği mimari proje yarışmaları ve bu yarışmalar aracılığıyla iş alma ilişkisi şeklindedir. Düzenlenecek olan bazı yarışmalara yabancı mimarların katılmaları durumunda ise mimarların bazı özel

şartları kabul etmeleri gerekmektedir (Kolcu, 2005). 1933 tarihli *Arkitekt* dergisinde yer alan bir yazıda bu konuyla ilgili yazanlar şu şekildedir:

"Ankara'da inşa edilecek Vekâlet binaları projelerinin Türk mimarlarının da iştirak edebileceği bir müsabaka neticesinde tesbitini memleket san'atkârları kuvvetle ve haklı olarak temenni etmektedir. Yetişmek ve inkişaf etmek istiyen Türk mimarına mühim, müsbet bir faaliyet sahası olabilecek bu eserlerin lâalettayin ve isabetsiz bir intihapla bir ecnebiye tevdi edilmesindeki mahzurlar meydandadır. Bu eserlerin müsabaka ile hazırlanması hem daha değerli projeler elde edilmesini, hem müsabakaya iştirak edecek ecnebi mimarlarının daha itinalı çalışmasını, hem de Türk mimarının kendi memleketinde bir yaşama ve çalışma hakkı olduğunu intaç ve isbat edeceğinden lâzım ve faydalıdır..." (Memleket haberleri, 1933).

Arkitekt dergisinin 1934 yılındaki bir sayısında ise 1933 yılının idare heyeti reisi mimar Samih Bey, idare heyeti raporunu sunarken 1933 yılına ait çalışmaları 5 maddede özetlemiştir. Bu maddelerden birincisi, ülkede inşa edilecek milli eserlere ait projelerin yarışma yoluyla seçilmesi ve bunları Türk sanatkarlarına yaptırmanın sağlanması şeklindedir (1933 senesi birlik., 1934). Bu rapor değerlendirildiğinde, yarışmalara Türk mimarların teşvik edildiği ve onlara iş sahası açılmaya çalışıldığı söylenebilir.

1933 yılında Ankara Stadyumu ve Hipodromu için bu alanda uzmanlardan oluşan bir İtalyan, bir Macar ve bir Alman grubun davet edildiği, kısıtlı ve uluslararası düzeyde bir yarışma gerçekleştirilmiştir. Yarışmayı, İtalyan mimar Paolo Vietti-Violi'nin projesi kazanmıştır (Korkmaz, 2007). Yarışmanın duyuru, süreç ve sonuçlarıyla ilgili bilgilere dönemin gazetelerinde yer verilmiştir. Dönem içerisinde mimari proje yarışmalarının ilanları veya seçilen projeler hakkında bilgilere yer verilen *Arkitekt* dergisinde ise bu yarışma ile ilgili hiçbir veriye rastlanmamaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yabancı mimarlara karşı oluşan tepki ile ilişkili olarak, yarışmaya davet edilenlerin arasında Türk mimarlara yer verilmemesi bu durumun nedeni olarak değerlendirilebilir. Ankara Stadyumu ve Hipodromu yarışmasını kazandıktan sonra Vietti-Violi, devletin isteği üzerine Türkiye'de hipodrom ve stadyum kompleksleri gibi pek çok farklı spor yapısı tasarlamıştır (Yergün, 2023). Diğer taraftan 1940-1955 yılları arasında düzenlenen yarışmalardan spor yapılarıyla ilgili; Yozgat Spor Alanı (1943) (Şekil 2.25, Şekil 2.26, Şekil 2.27, Şekil 2.28), Malatya Spor Alanı (1945), Mersin Spor Alanı (1945), Ankara Kapalı Spor

Salonu (1947) ve İzmir Kültürpark Spor ve Sergi Sarayı (1953) yarışmalarının duyuru, süreç ve sonuç gibi detaylarına dönemin dergilerinde yer verilmiştir. Bu yarışmalardan Yozgat, Malatya ve Mersin Spor Alanı yarışmaları Beden Terbiye Umum Müdürlüğü tarafından sadece Türk mimarların katılabileceği şekilde düzenlenmiştir (URL 14). Bu noktada Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ülkede spor yapılarını tasarlamasıyla öne çıkıp, ülkede ismini ilk olarak bir spor kompleksi yapısının yarışması ile duyuran Vietti-Violi'ye *Arkitekt* dergisi bu kapsamda yer vermezken, diğer taraftan spor yapılarıyla ilgili sadece Türk mimarların katıldığı ve devlet eliyle düzenlenmiş olan bu yarışmaların dergide yer alması dikkat çekicidir.

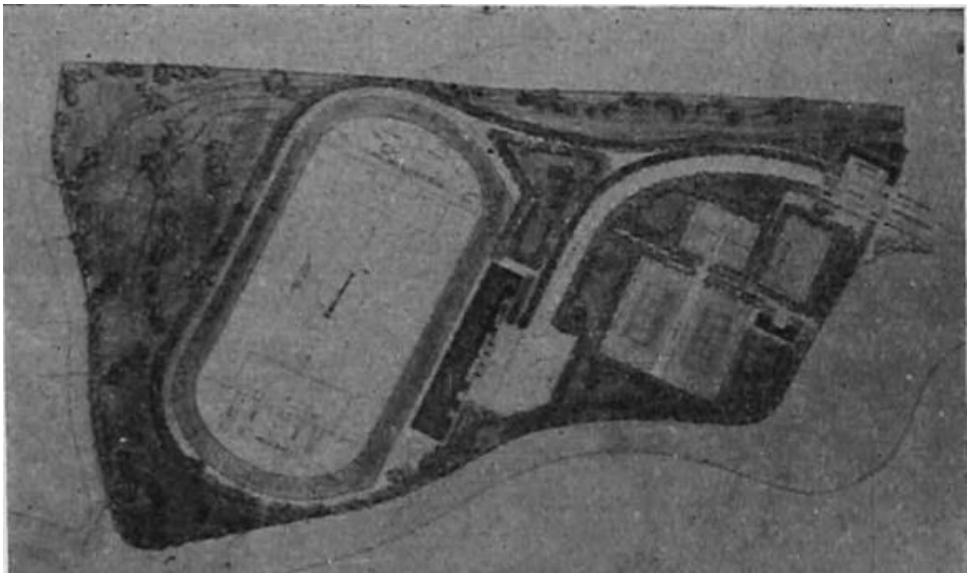

Şekil 2.25 Yozgat Spor Alanı proje yarışması, birinci seçilen Kemal Aru ve Orhan Safa'nın projesine ait plan (Yozgat spor alanı., 1943)

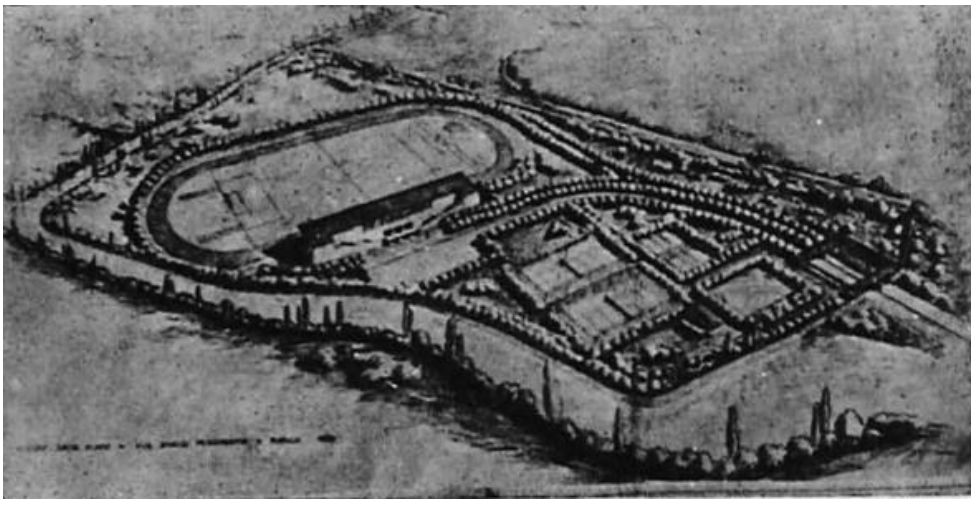

Şekil 2.26 Yozgat Spor Alanı proje yarışması, birinci seçilen Kemal Aru ve Orhan Safa'nın projesine ait kuşbakışı perspektif (Yozgat spor alanı., 1943)

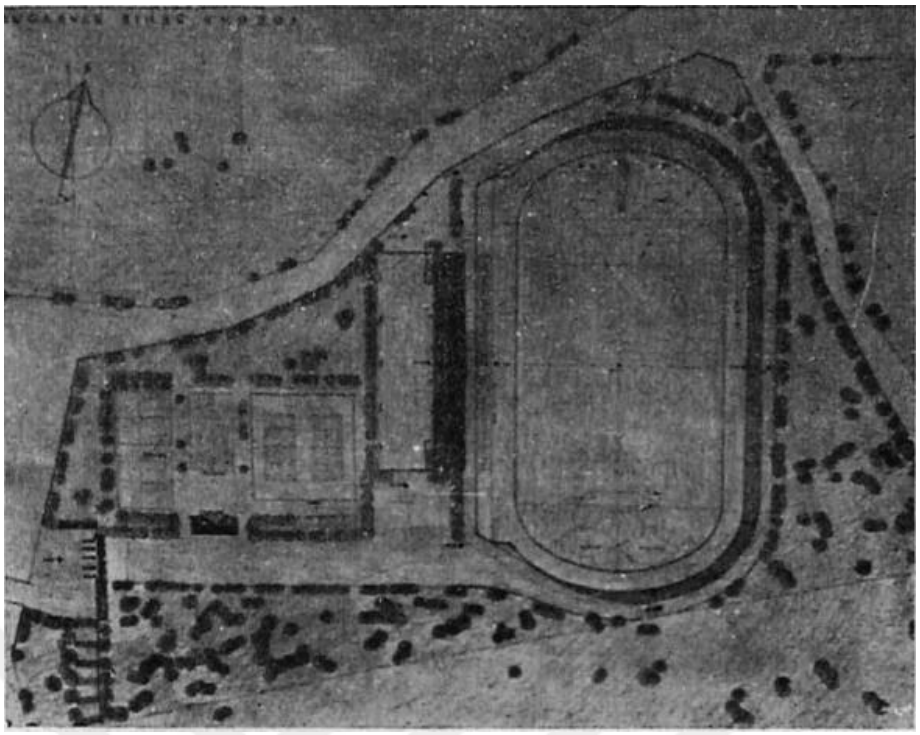

Şekil 2.27 Yozgat Spor Alanı proje yarışması, ikinci seçilen Y. Mimar Muhittin Binan ve Salim Gürce'nin projesine ait plan (Yozgat spor alanı., 1943)

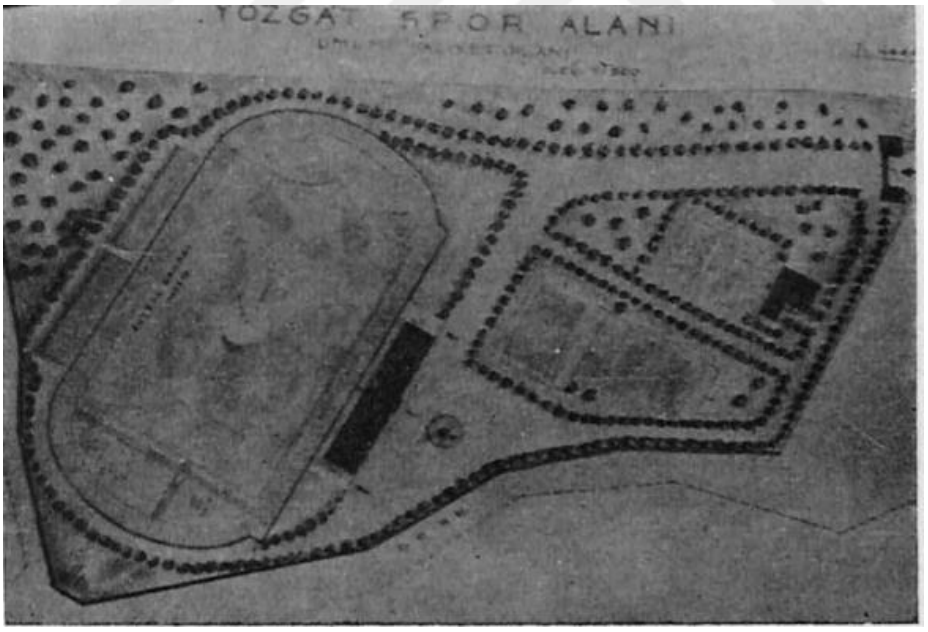

Şekil 2.28 Yozgat Spor Alanı proje yarışması, üçüncü seçilen Y. Mimar Affan Lügal'in projesine ait plan (Yozgat spor alanı., 1943)

Özbay (1993), 1930 ile 1950 yılları arasındaki dönemde en önemli olgunun yarışma yöntemi ile genç Cumhuriyet'in mimarlık kültürünün tüm yurda yayılmasının istenmesi olduğundan söz etmektedir. *Arkitekt* dergisinde 1933 yılındaki Sergi Evi

Yarışması'nın duyurusunda maksatlar ve şartlar başlıkları altında *"bina modern mimari tarzda olacaktır"* ibaresi yer almaktadır (Memleket haberleri, 1933). Bu durum, Özbay'ın yarışmalarla ilgili söylemini bir anlamda doğrulamakta ve ülkedeki mimarlık pratiğinin de çağdaşlaşma odaklı olduğunu göstermektedir. *Arkitekt* dergisinin 1934 yılındaki bir sayısında yer alan bir raporda, Sergi Evi Yarışması'nın sonucuyla ilgili yazanlar şu şekildedir:

"Müsabaka neticesinde birliğimiz azasından mimar Şevki Eşref Bey'in projesile İtalyalı mimar Paolo Vietti'nin projeleri ayni kıymette tutulmuş ve iş mimar Şevki Bey'e verilmiştir. Bu hususta memleket evlâtlarına karşı gösterdiği teveccüh ve derin alâkadan dolayı Kâzım Paşa Hazretlerinin ismini büyük bir hürmet ve minnetle huzurunuzda yedetmeği bir vazife addederim. (...) Devlet merkezinde kazandığımız bu muvaffakiyet meslek için çok feyizli olmuştur. Bilhassa memleket büyükleri nazarında Türk mimarlığına karşı emniyet ve itimat artmakla beraber teveccüh te ziyadeleşmiştir." (1933 senesi birlik., 1934).

Sergi Evi yarışmasında birinciliği Şevki Balmumcu ile Paolo Vietti-Violi'nin paylaşması (Şekil 2.29, Şekil 2.30, Şekil 2.31, Şekil 2.32) ve sonuç olarak Balmumcu'nun projesinin uygulanması, Türk mimarların da varlıklarını kanıtlamaları açısından önemlidir.

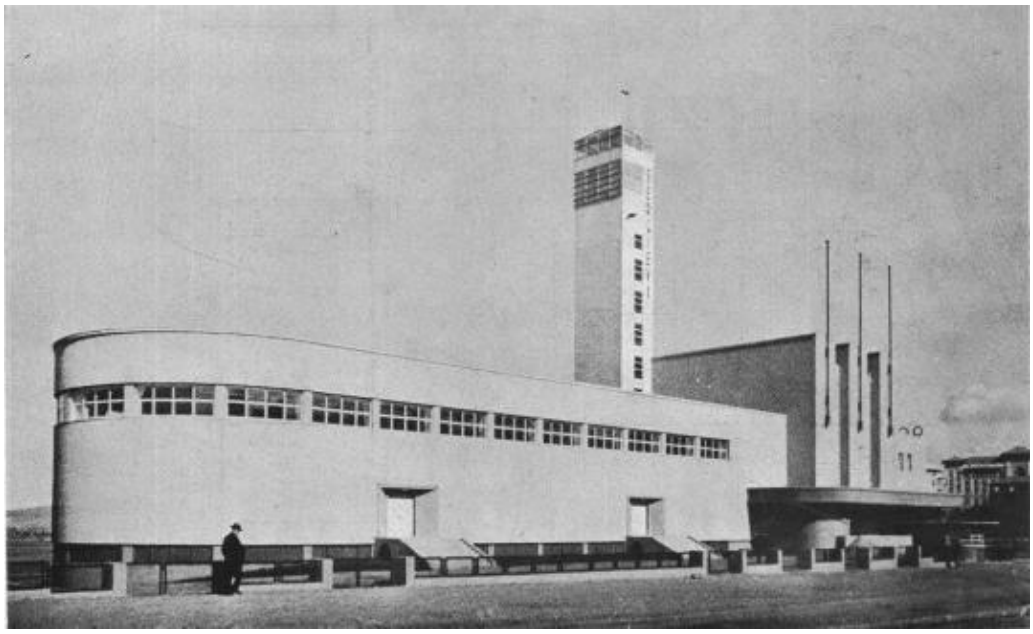

Şekil 2.29 Sergi Evi Binası, Şevki Balmumcu, Ankara Cumhuriyet Caddesi'nden görünüş (Sergi evi, 1935)

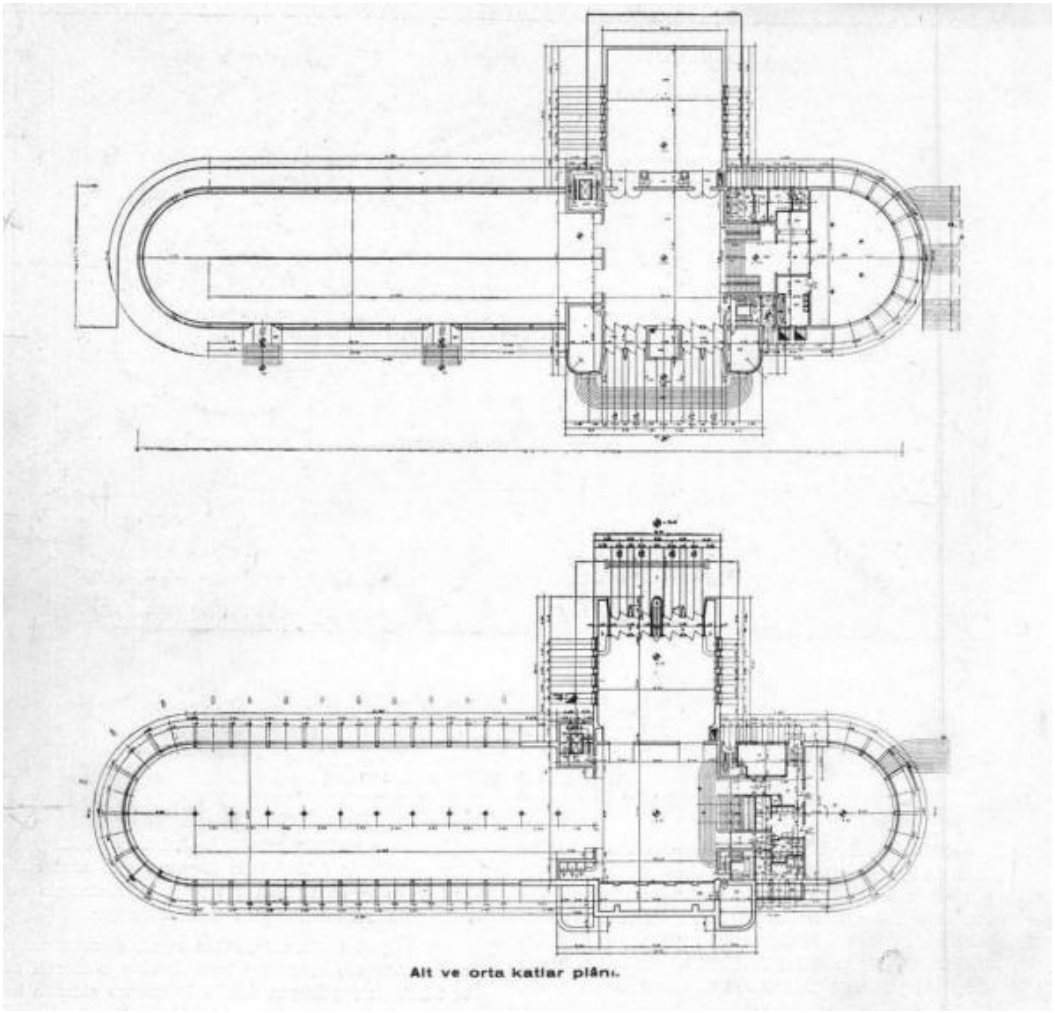

Şekil 2.30 Sergi Evi Proje yarışmasında birinci olan Şevki Balmumcu'nun projesine ait alt ve orta kat planları (Sergi evi, 1935)

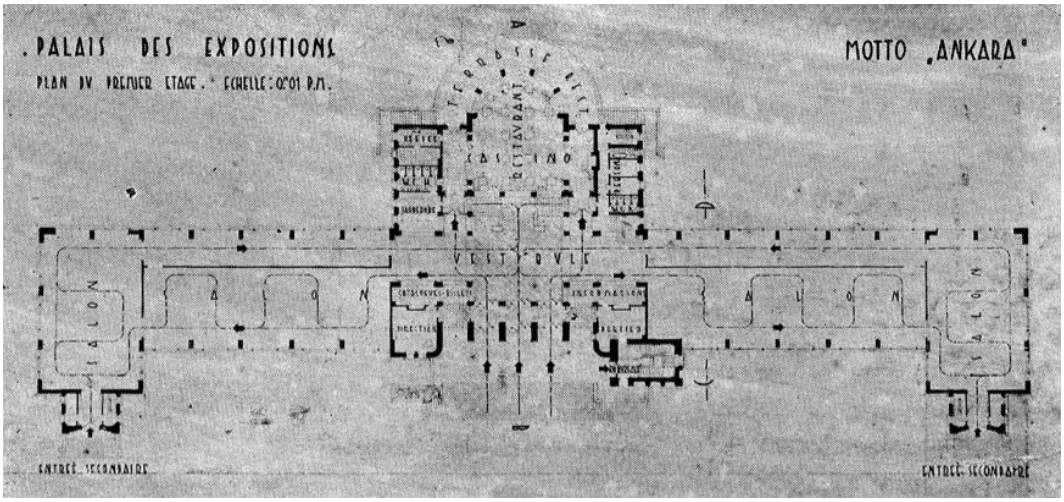

Şekil 2.31 Şevki Balmumcu ile birinciliği paylaşan Paolo Vietti-Violi'nin Sergi Evi projesinin planı (Sergi binası müsabakası, 1933)

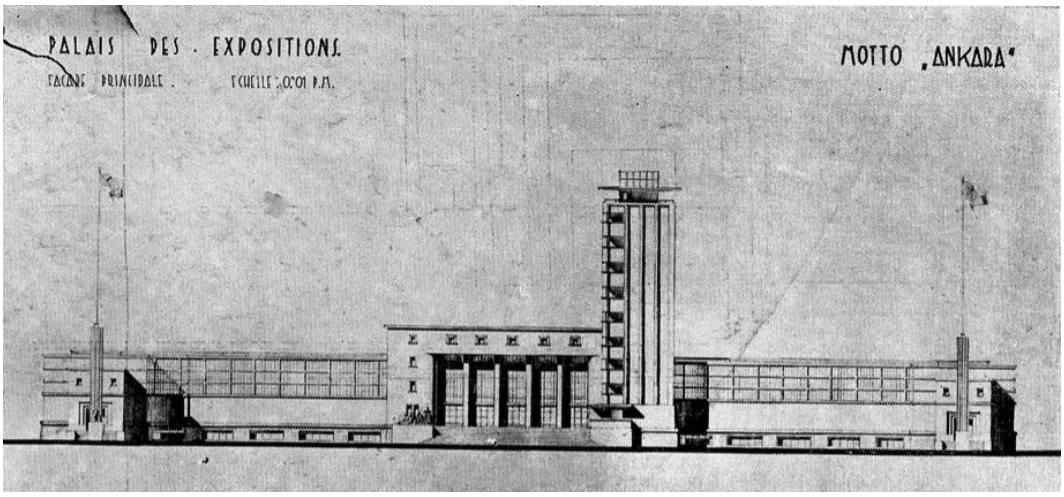

Şekil 2.32 Şevki Balmumcu ile birinciliği paylaşan Paolo Vietti-Violi'nin Sergi Evi projesinin önden görünüşü (Sergi binası müsabakası, 1933)

1934 yılında Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti Binası için Mâliye Vekâleti'nin açmış olduğu uluslararası bir yarışma sonucunda ise mimar Sedad Hakkı Eldem'in projesinin (Şekil 2.33) seçilmesi ve 1935 yılında Uluslararası Belediyeler (İller) Bankası Proje Yarışması'nda Seyfi Arkan'ın "düz ve sade" olan projesinin (Şekil 2.34) seçilmesi, idari yapıları yabancı mimarların inşa ettiği bir dönemde Türk mimarların kendilerini göstermeye başladıkları yapılardandır.

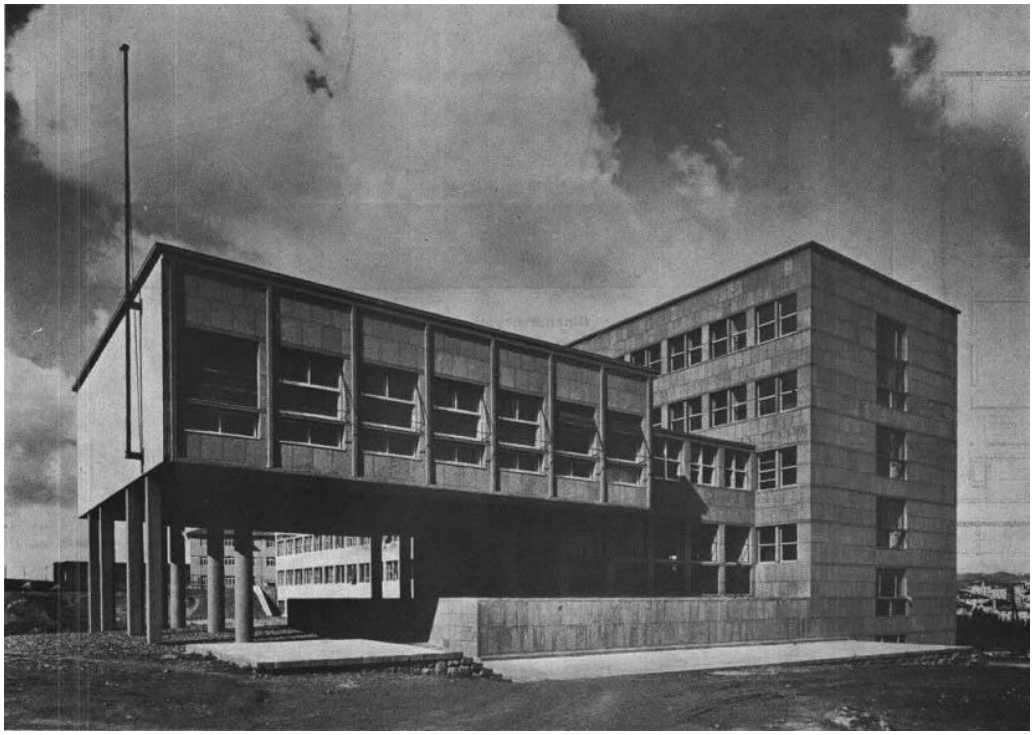

Şekil 2.33 Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti Binası, Sedad Hakkı Eldem, Ankara (İnhisarlar umum müdürlük., 1937)

Şekil 2.34 Belediyeler (İller) Bankası Binası, Seyfi Arkan, Ankara (URL 13)

1937 yılında TBMM (Kamutay) Binası için uluslararası bir proje yarışması düzenlenmiştir. Yarışmanın amacı, genç Cumhuriyet temsilcilerinin fikirlerinin yansımasının bu bina ile halka ifade edileceği bilinci ve bu kapsamda meclise uygun çalışma ortamını sunan en uygun projenin seçilmesidir. Yarışmacılardan TBMM'nin varlığını ve yüceliğini yansıtacak üslupta bir yapı tasarlamaları özellikle istenmiş ve yarışmaya ilk etapta sadece yabancı mimarların davetli olarak katılacağı düşünülmüş, daha sonra ise yarışmanın Türk mimarların da davetli olarak katılımı ile uluslararası bir yarışma olmasına karar verilmiştir. Yarışmanın sonucunda Clemens Holzmeister'ın, Alois Mezara'nın ve Albert Laprade'nin projeleri olmak üzere toplamda üç katılımcının projeleri birincilik elde etmiş (Şekil 2.35, Şekil 2.36, Şekil 2.37), Holzmeister'in projesi Atatürk'ün seçimi üzerine uygulanan proje olmuştur (İrgin Uzun, 1999).

Şekil 2.35 TBMM (Kamutay) Binası, Clemens Holzmeister'in önerisi, orta bölümün perspektif çizimi (Kamutay müsabakası programı., 1938)

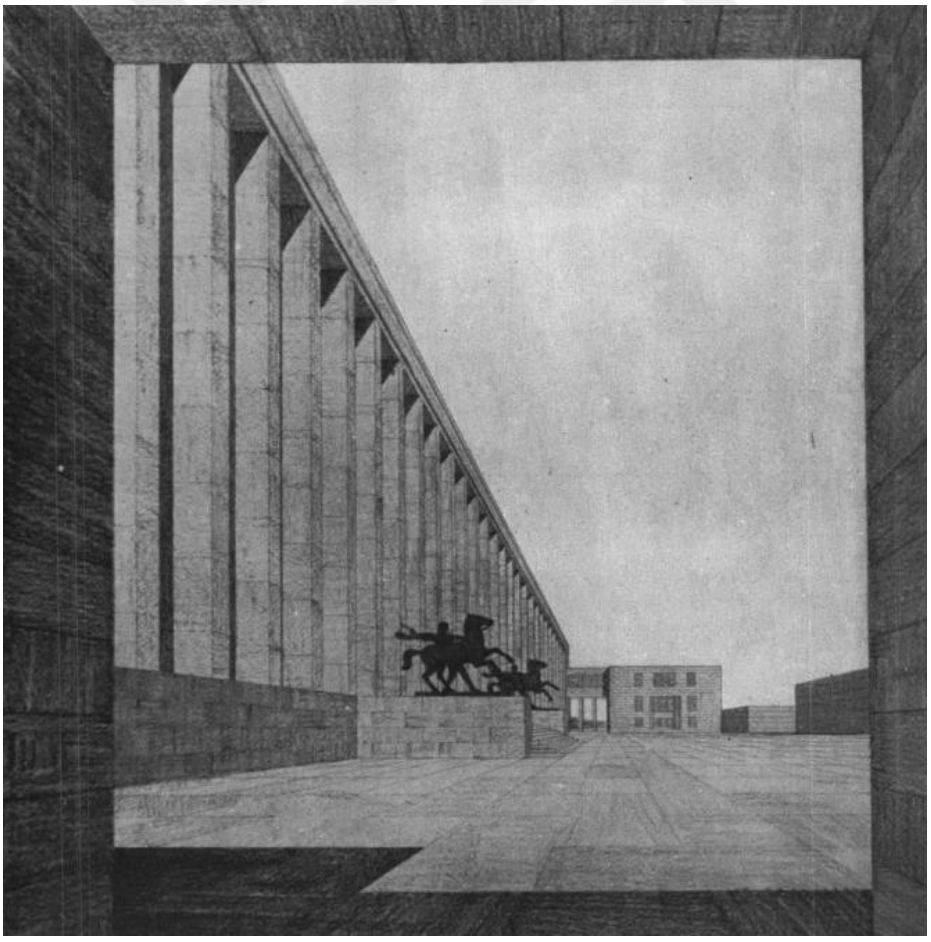

Şekil 2.36 TBMM (Kamutay) Binası, Alois Mezara'nın önerisi, ön kısmın perspektif çizimi (Kamutay müsabakası programı., 1938)

Şekil 2.37 TBMM (Kamutay) Binası, Albert Laprade'nin önerisi, ön kısmın perspektif çizimi (Kamutay müsabakası programı., 1938)

1 Mart 1941 tarihinde ise T.C. Hükümeti, Anıtkabir'in tasarımı için uluslararası bir proje yarışması düzenlemiştir. Yarışmanın jüri üyelerini belirleme aşaması uzun sürdüğünden, 2 Mart 1942 tarihine kadar yarışmaya proje teslimleri kabul edilmiştir. 12 Mart 1942 tarihine gelindiğinde, Ankara Sergi Evi'nde toplanan jüri üyeleri projeleri değerlendirmişlerdir. Jüri raporuna göre, hiçbir tasarımın kesin zafere ulaşamadığı yarışmaya toplamda Sedad Hakkı Eldem, Clemens Holzmeister, Paolo Vietti-Violi, Emin Onat ve Orhan Arda, Johannes Kruger, Necmi Ateş gibi isimlerin projelerinin bulunduğu 49 proje katılmıştır. Yarışma şartlarına uygun olan 30 projeden 11 proje finale kalmıştır. Finalde ise Johannes Krüger'in, Emin Onat ve Orda Arda'nın ve Arnaldo Foschini'nin projeleri birincilik elde etmiş (Şekil 2.38, Şekil 2.39, Şekil 2.40), revizyona uğradıktan sonra Emin Onat ve Orhan Arda'nın projesi uygulanmıştır (Yurdakul, 2024).

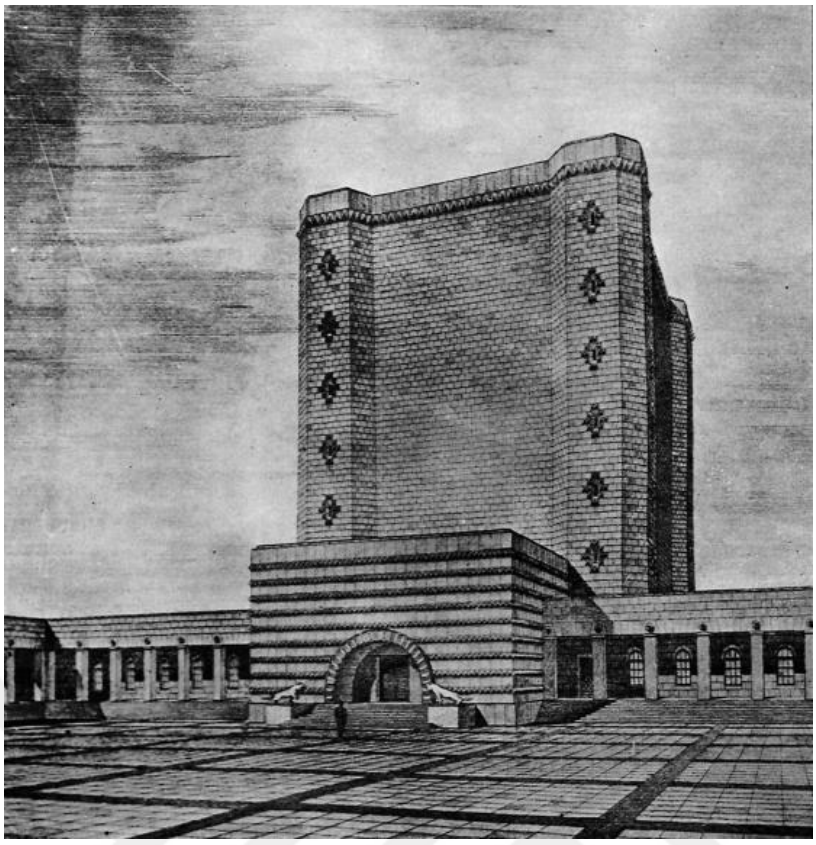

Şekil 2.38 Anıtkabir'in tasarımı için uluslararası proje yarışmasından, Johannes Kruger'in önerisi, perspektif çizimi (Anıtkabir müsabakası münasebetile, 1943)

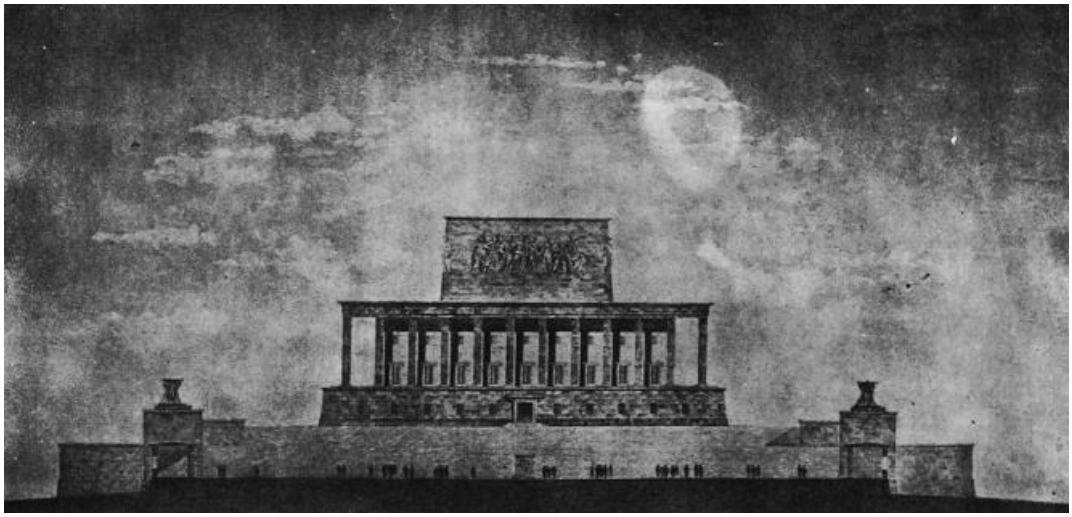

Şekil 2.39 Anıtkabir'in tasarımı için uluslararası proje yarışmasından, Emin Onat ve Orhan Arda'nın önerisi, cephe görünüşü (Anıtkabir müsabakası münasebetile, 1943)

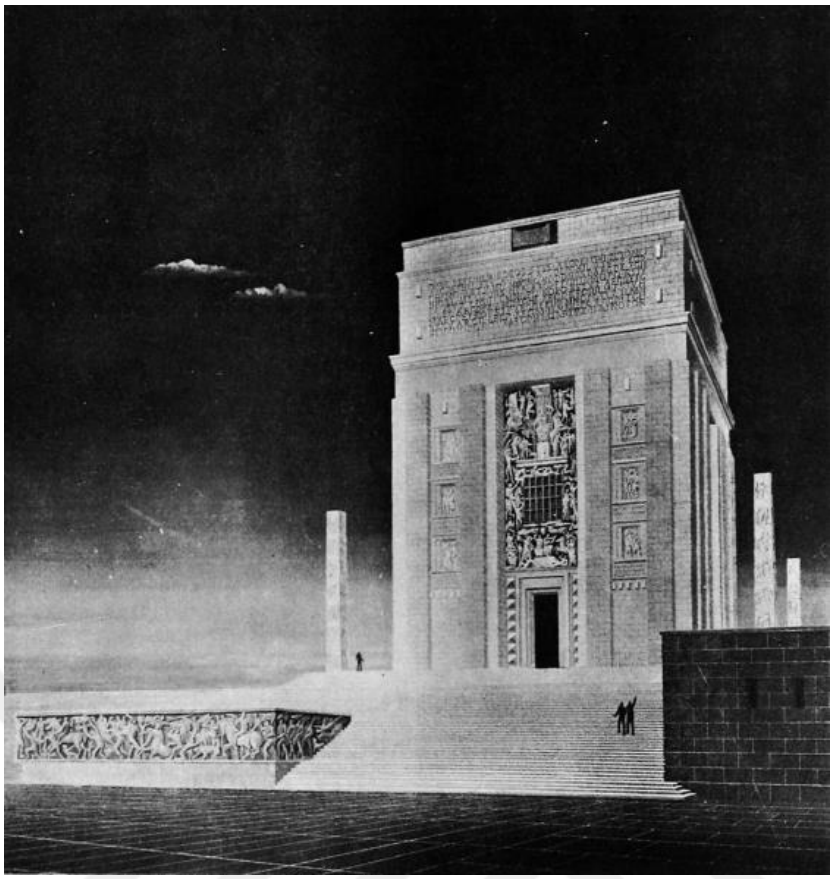

Şekil 2.40 Anıtkabir'in tasarımı için uluslararası proje yarışmasından, Arnaldo Foschini'nin önerisi, perspektif çizimi (Anıtkabir müsabakası münasebetile, 1943)

1930 ve 1940'lı yıllarda gündemde olan yarışmalar arasında Halkevleri için düzenlenen yarışmalar da yer almaktadır. Bu yarışmalara Türk mimarların katılımı dikkat çekmektedir. Örnek olarak 1939 yılında düzenlenen Sivas Halkevi Projesi Yarışması'na bakıldığında, bu yarışmaya katılacak olan yarışmacıların yarışmaya başvururken sadece diplomaları istenmekte ve o döneme ait şartnamelerin birçoğunda olan Türk mimar olma zorunluluğu diploma üzerinden gerçekleşmektedir (Kolcu, 2005). Dönem içerisinde Köy Okulları, Köy Enstitüleri için açılan proje yarışmalarında da Ahsen Yapaner, Asım Mutlu, Orhan Safa, Kemal Ahmet Aru, Asım Kömürcüoğlu gibi Türk mimarların isimleri öne çıkmaktadır (URL 14).

1930-1950 yılları arasındaki dönemde mimarlar ve Güzel Sanatlar Birliği, mimarlık alanındaki yarışmaların yaygınlaşmasına ve kamuoyuna ulaşmasına önem vermiş ve bu yıllar arasında Türkiye'de birçok mimari proje yarışması açılmıştır. Özbay'a (1993) göre ilk zamanlarda yarışmalar uluslararası ölçekte açılırken, zamanla Türk mimarlarının gösterdikleri başarı üzerine, uluslararası yarışmalar terkedilmiş ve

ulusal yarışmalar yoluyla önemli yapılar ve kentsel alanlar inşa edilmeye başlanmıştır.

1950 ile 1960 yılları arasındaki dönemde mimari proje yarışmaları düzenlenmeye devam edilmiş, birçok yapı bu yarışmalar sonucunda elde edilmiştir. Ülke genelinde uygulanacak belediye binası, meclis binası, adalet sarayı, tiyatro, sinema, hastane, okul gibi kamu hizmeti veren yapıların, uluslararası yarışmalar aracılığıyla projeleri kazanan yabancı mimarlara yaptırılmasına karşı tavır belirgin bir hal almıştır (İrgin Uzun, 1999).

Sonuç olarak; Cumhuriyet'in ilanından 1960 yılına kadar olan süreç değerlendirildiğinde, büyük oranda yabancı mimarlara karşı Türk mimarlara iş imkânı yaratma amaçlı, mimari proje elde etme yöntemi olarak düzenlenen mimari proje yarışmalarının birçok Türk mimarın isminin duyulmasında etkili olduğu söylenebilir. Bu yarışmaların geneline bakıldığında; Hüseyin Hüsnü Tümer, Şevki Balmumcu, Abidin Mortaş, Sedad Hakkı Eldem, Seyfi Arkan, Behçet Ünsal, Emin Onat, Asım Kömürcüoğlu, Rüknettin Güney, Leman Tomsu, Enver Tokay, Ali Kızıltan, Ahsen Yapaner, Asım Mutlu, Rahmi Bediz, Demirtaş Kamçıl, Nezih Eldem, Harbi Hotan, Rıza Aşkan, Fethi Tulgar, Reha Ortaçlı gibi birçok isim bu yarışmalarda öne çıkan Türk mimarlardan olmuştur (URL 14).

3
1923 İLE 1960 YILLARI ARASINDA ANKARA'DA İNŞA EDİLEN SPOR YAPILARI

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu ilk yıllarda büyük oranda savaşlara bağlı olarak azalmış bir nüfusa sahiptir. Halk yoksul durumdadır ve salgın hastalıklar ülkenin birçok yerine yayılmıştır. Dönemin koşullarına bağlı olarak Cumhuriyet ile birlikte halk sağlığına yönelik çeşitli politikalar geliştirilmiş, sağlıklı ve güçlü bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Nüfusun güçlü olmasına bağlı olarak ülkenin de zengin olacağına inanılmıştır. Bunun yanı sıra yoğun ve sağlıklı bir nüfusa sahip olmak, aynı zamanda askerî olarak güçlü bir millet yaratmanın yolu olarak görülmüştür. Ekonomik ve askerî kalkınma süreçlerinin gerçekleşmesi; gençleri kötü alışkanlıklardan uzak tutup onları ahlaki ve toplumsal normlara tabi tutmaktan, birtakım fiziksel ve düşünsel yetileri geliştirmekten geçmektedir (Şekil 3.1) (Akın, 2019).

Şekil 3.1 Atatürk'ün gençleri spora teşvik eden sözlerinin yer aldığı bir gazete haberi (Gençlik ve spor., 1937)

Atatürk, kurulma aşamasından itibaren Türkiye Cumhuriyeti'nde beden eğitimi ve spora verilmesi gereken önem konusundaki girişimlerin içerisinde bizzat yer almıştır (Türkmen, 2013). 1922 yılında Türkiye'de ilk merkezi spor teşkilatı olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) gönüllü bir örgüt olarak kurulduğunda cemiyetin ve cemiyete bağlı federasyonların yöneticileri, Atatürk'ün oluşturduğu bir ortamda seçimle belirlenmiş ve böylelikle demokratik bir şekilde spor örgütlenmelerinin temelleri atılmıştır (Bulgurcuoğlu, Genç ve Kepoğlu, 2015). Akın (2019), TİCİ'nin 1924 Eylül'ünde toplanan ilk kongresine Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Canik (Samsun), Edirne, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Karesi, Kocaeli, Konya ve Trabzon'dan temsilcilerin katıldığına değinmekte ve bu durumu Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki spora ilişkin ideallerin ülkenin en ücra köşelerine yayma gayretinin bir göstergesi olarak yorumlamaktadır. İlerleyen yıllarda TİCİ'nin kongreleri ve çalışmaları devam etmiştir. 30 Eylül 1926 tarihinde Çankaya'da Cumhurbaşkanlığı köşkünde gerçekleşen TİCİ'nin bir kongresinde Atatürk, sporun öneminden söz etmiş, askeri yönüne değinmiş ve sporun ırkın iyileşmesindeki etkisi üzerinde durmuştur. Kongreye katılan heyete bu konuda şöyle söylemiştir:

"*Efendiler; cihanda spor hayatı, spor âlemi çok mühimdir. Bunu siz mütehassıslara izahtan müstağniyim. Bu kadar mühim olan spor hayatı, bizim için daha mühimdir. Çünkü ırk meselesidir. Irkın ıslah ve küşayişi meselesidir, istifası meselesidir ve hattâ biraz da medeniyet meselesidir. Ben bu noktaları size ayrı ayrı izah etmek istemiyorum. Çünkü siz esasen bununla meşgulsünüz. Yalnız ben size millette, evlâdı memlekette sporculuğun, nazarımda ne kadar mühim olduğunu izah için şunu diyebilirim: Mukaddes vatanı, Türk milletinin yüksek şeref ve menfaatini müdafaa eden ordudur. Bundan daha mühim, daha âli bir noktai istinat mutasavver midir?"* (Atatürk, 2006).

Atatürk spora ve beden eğitimine verdiği önemle ilgili 4 Şubat 1935 tarihli *Yeni Saylav Seçimi Hakkında Ulusa Beyanname'sinde* ise şöyle söylemiştir:

"Yüksek ve inkılapçı bir kültür seviyesine varmak için önümüzdeki yıllarda çok emek vereceğiz. Müspet temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar beden terbiyesinde kabiliyeti artmış ve yükselmiş olan, erdemli, kudretli bir nesil yetiştirmek, ana sıyasamızın açık dileğidir." (Atatürk, 2010) (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 Bir halkevi dergisinden, Atatürk'ü sporcu olarak resmeden bir görsel (Akın, 2019)

Bu dönemde Ankara Atletizm Kulübü, Ankara Avcılar Kulübü, Ankara Dağcılık ve Kayakçılık Kulübü, Ankara Gücü (İHSK) Spor Kulübü, Ankara Güreş Kulübü (Eskrim ve Güreş Kulübü), Ankara İttifak Spor Kulübü, Ankara Spor Kulübü, Atlı Spor Kulübü, Kavaklıdere Sporting Kulübü, Keçiören Gençlik ve Spor Yurdu, Muhafız Gücü Spor Kulübü gibi pek spor kulübü kurulmuş ve aktif bir şekilde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Erktürkmen Aksoy, Memlük Çobanoğlu ve Kapusuz Balcı, 2022) (Şekil 3.3, Şekil 3.4, Şekil 3.5, Şekil 3.6, Şekil 3.7, Şekil 3.8).

Şekil 3.3 Atlı Spor Kulübü'nün Ankara'daki gezintilerinden (Dünkü atlı spor., 1935)

Şekil 3.4 Ankara, Atlı Spor Kulübü'nün gezintisi (Dünkü atlıspor., 1935)

Şekil 3.5 Muhafız Gücü Reisi İsmail Hakkı Bey, Elmadağ'da gençlerle talimler yaparken (Ankara'da kayak sporları, 1934)

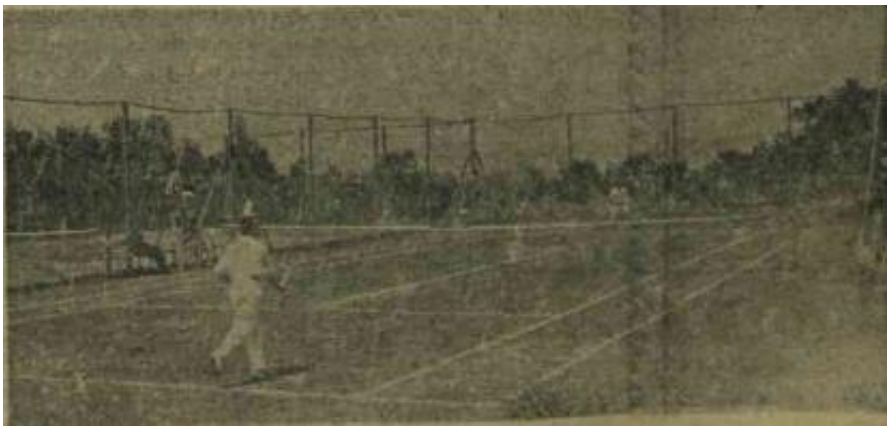

Şekil 3.6 Kavaklıdere tenis kortunda bir tenis maçı (Tenis maçından bir., 1932)

Şekil 3.7 Kavaklıdere tenis kortunda maçları seyreden seyirciler (Tenis maçlarını seyreden., 1932)

Şekil 3.8 Akköprü-Seyhan köyü yolu üzerinde Ankaragücü-Güvençspor kulüplerinin yaptığı bisiklet yarışı (Ankara bisiklet birincilikleri, 1935)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkenin kalkındırılması için, dönemin şartları gereği yurt dışından genellikle davet üzerine ülkeye getirilen yabancı uzmanlar arasında beden eğitimi öğretmenlerinin yetiştirilmesi için eğitmenler de vardır. Diğer taraftan, yetiştirilmek üzere yurt dışına gönderilen isimler de olmuştur. Henüz beden eğitimi öğretmeni yetiştirecek okullar açılmadan önce Çapa Muallim Mektebi'nde bir kurs açılmış (Şekil 3.9), kursun başına Avrupa'da beden eğitimi konusunda öğrenim görmüş olan Selim Sırrı (Tarcan) Bey getirilmiştir. Kadın beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek üzere ise İsveç'ten iki kadın öğretim üyesi getirilmiştir. Bu eğitmenlerin verdiği dokuz ay süren kursta başarı gösterenler, uzmanlık için Avrupa'ya gönderilmişlerdir. Atatürk, bu kurslara özellikle subayların da katılmalarını istemiş ve kursta başarılı olan subaylar, askerî okullarda çağdaş beden eğitiminin ilk uygulayıcıları olabilmeleri için Avrupa'ya uzmanlık eğitimine gönderilenler arasında olmuşlardır (Atabeyoğlu, 1989). Bunların yanı sıra İnan (1999), *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım* isimli kitabında; her milletin çocuklarının sağlıklı ve gürbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sağlıkla ilgili şartlarından devletin sorumlu olduğunu ve her yaştan insanın yaşamında, hayatı boyunca beden faaliyetlerinin önemli yer tutması gerektiğini, Atatürk'ün 1937 yılındaki bir konuşmasından aktarmaktadır. Bu noktada, Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında ve erken dönemlerinde eğitim alanında spora önem verilirken, sporun gündelik hayatın bir parçası olması gerektiğine de dikkat çekildiği söylenebilir.

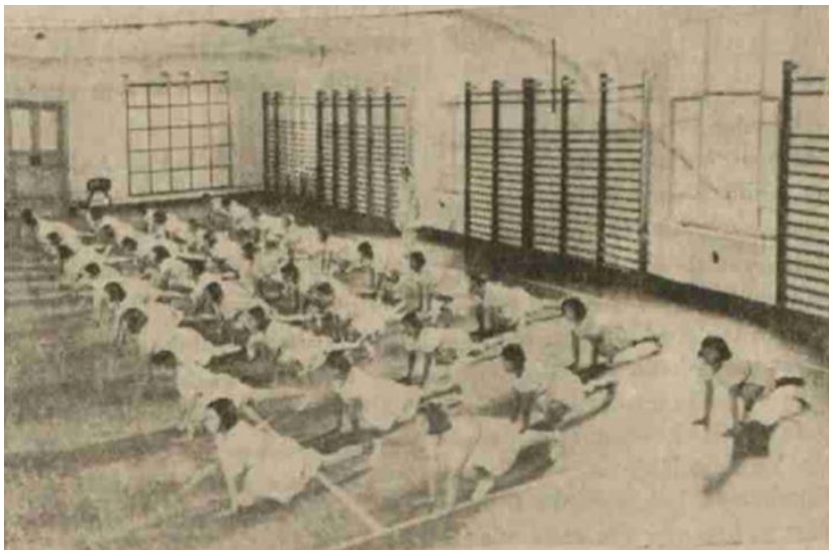

Şekil 3.9 Çapa Kız Muallim Mektebi'nin beden terbiyesi salonunda spor yapan kız öğrenciler (Çapa Kız Muallim., 1935)

Temel işlevleri sanayiye katkı sağlamak olan ve tesis niteliğinde tasarlanan Cumhuriyet'in fabrikalarında da spor alanlarına yer verilmiştir. Örnek olarak Sümerbank'ın ilk fabrikası olan ve Türk-Sovyet iş birliği ile yapılan Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası'na bakıldığında; kuruluş yıllarında 2100 işçi ile 155 memur çalıştıran fabrika tesisi memur ve ustalar için konutları, revir, kreş, işçi ve memur lokali, sinema salonu, voleybol ve tenis sahaları, yüzme havuzu ve 1000 kişilik kapalı tribünlü bir futbol sahasını içerisinde barındırmaktadır (Anon, 1973; Cumhuriyet'in 50. Yılında Sümerbank 1923-1973; akt. Asiliskender, 2002). Dolayısıyla Cumhuriyet'in fabrikaları bir sanayi tesisi olmaktan öte, üretimden sosyal tesislerine ve eğitim birimlerine kadar Cumhuriyet yaşantısının ne olduğunu öğreten büyük bir okuldur (Asiliskender, 2002).

Atatürk, her gittiği yerde yeşil alanların oluşturulmasına ve ağaçlandırmaya önem vermiştir. Ankara'nın örnek ve çağdaş bir kent haline getirilmesinde, kentin mümkün olduğunca yeşillendirilmesinde ve imar planlarının da buna uygun yapılmasında Atatürk'ün düşüncelerinin ve eylemlerinin izleri bulunmaktadır (Köroğlu, 2009). Atatürk Orman Çiftliği, Gençlik Parkı (Şekil 3.10, Şekil 3.11) gibi alanlar bu kapsamda Ankara'nın imar planlarında yer alıp yapımı gerçekleştirilen ve içerilerinde özellikle yeşil alanlarla birlikte spor alanlarının da bulunduğu, çeşitli işlevleri barındıran yerleşkelerdendir.

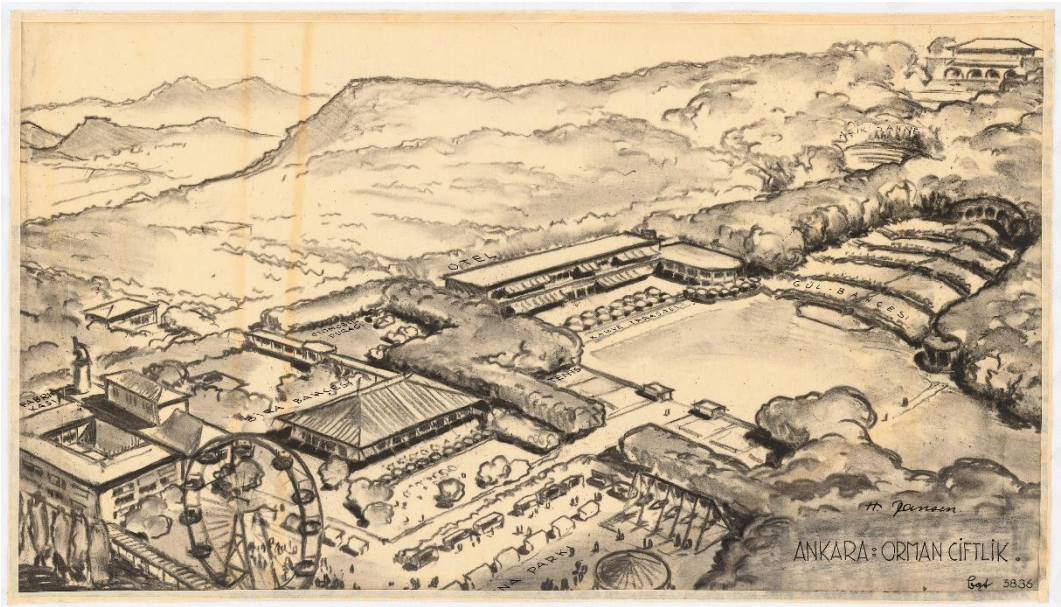

Şekil 3.10 Ankara: Orman Çiftlik, H. Jansen, 1936 (Architekturmuseum TU Berlin, 2024)

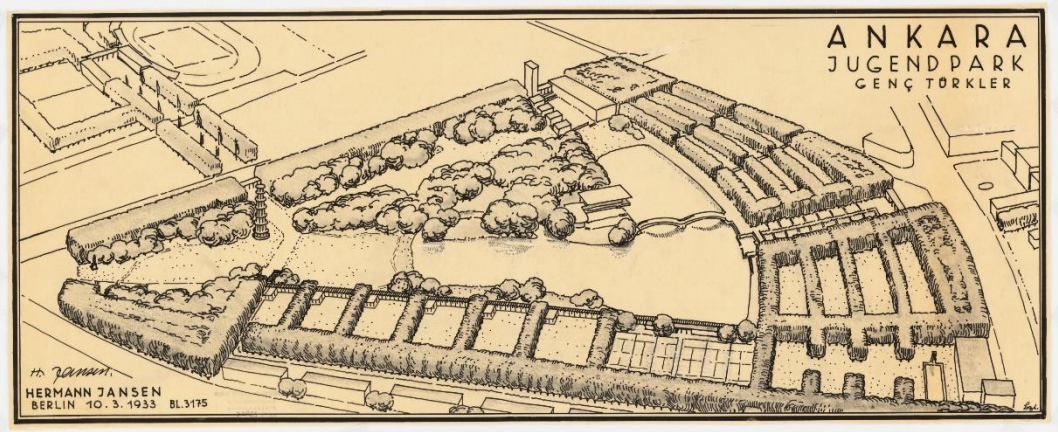

Şekil 3.11 Ankara Jugendpark Genç Türkler, Hermann Jansen, Berlin 10.3.1936 (Architekturmuseum TU Berlin, 2024)

Dönem içerisinde açılan Jimnastik Okulu, Siyasal Bilgiler Okulu, İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Ticaret Lisesi, İnşaat Usta Okulu, Cebeci Ortaokulu, Atatürk Lisesi, Yüksek Ziraat Enstitüsü gibi eğitim yapılarında spor salonları ve spor alanlarının kurgulanması (Şekil 3.12, Şekil 3.13), fabrika komplekslerinde spor alanlarının yer alması, kitlesel etkinlikler için kentlerde çağdaş spor komplekslerinin planlaması ve Cumhuriyet'in köylerinde dahi spor alanlarının planlanması (Şekil 3.14); spora verilen öneme dair girişimlerin somut göstergeleri niteliğinde olmuştur. Özellikle kent ölçeğinde planlanan stadyum kompleksleri gibi topluma spor yapma, çeşitli spor disiplinleriyle tanışma ve müsabakaları bir arada seyretme imkânlarını sunan bu mekanlar, dünyaya ise güçlü ve çağdaş bir ülkenin doğduğunu kanıtlayacaktır (Torun, 2021). Bu yapılar arasında pek çok ülkede hipodrom ve stadyumlar gibi spor tesisleri tasarlamasıyla öne çıkan ve 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu'nu tasarlayan Paolo Vietti-Violi; Samsun, Kütahya, Adana, Manisa, Bursa, Afyonkarahisar, Erzurum gibi pek çok il için devletin isteği üzerine farklı hipodromlar ve stadyum kompleksleri tasarlamıştır (Şekil 3.15, Şekil 3.16, Şekil 3.17, Şekil 3.18, Şekil 3.19, Şekil 3.20, Şekil 3.21). Fakat bu projelerin bazıları genel olarak bütçenin çok üstünde olmaları sebebiyle gerçekleştirilememiştir (Yergün, 2023).

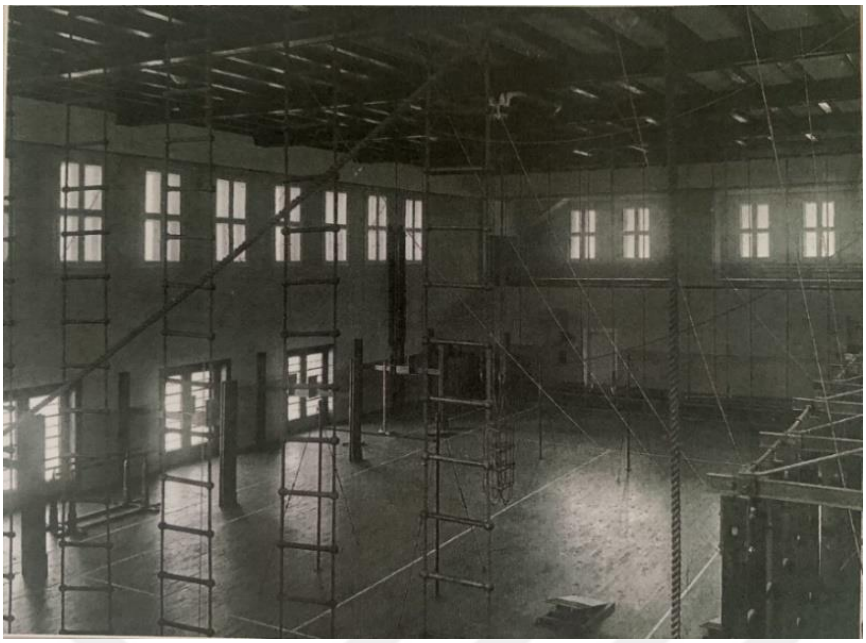

Şekil 3.12 Jimnastik Okulu, 1930'lar (Alpagut, 2012)

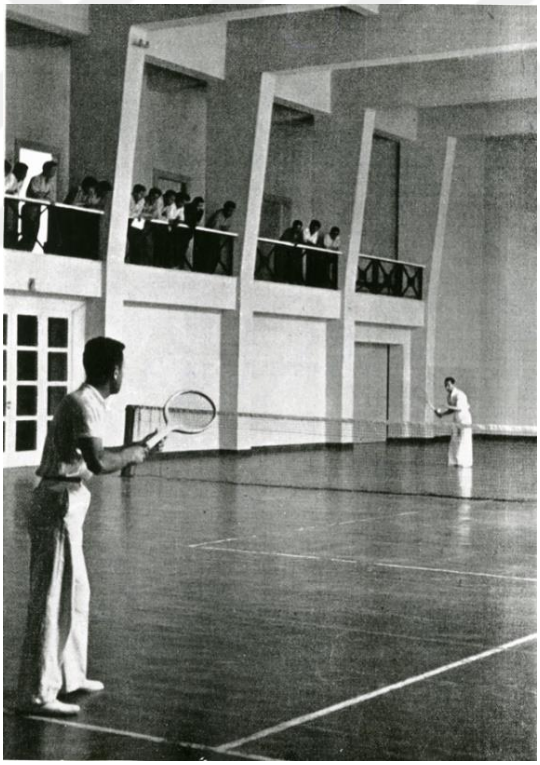

Şekil 3.13 Siyasal Bilgiler Okulu, spor salonunda tenis oynayan öğrenciler (URL 15)

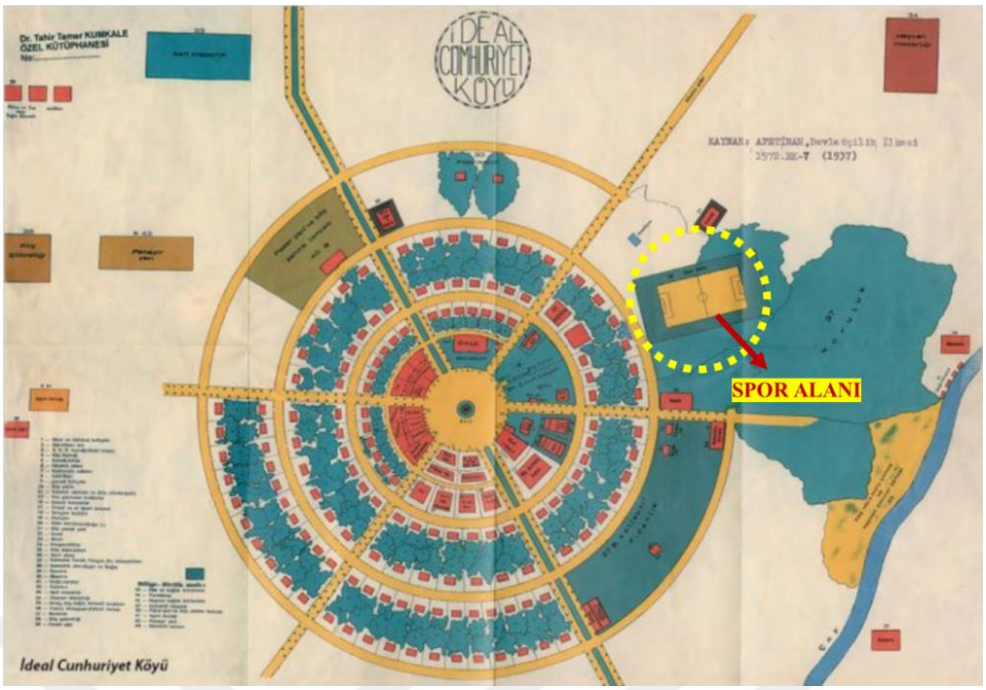

Şekil 3.14 Kazım Dirik tarafından hazırlanan İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi'nin planı, 1937 (URL 16), (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

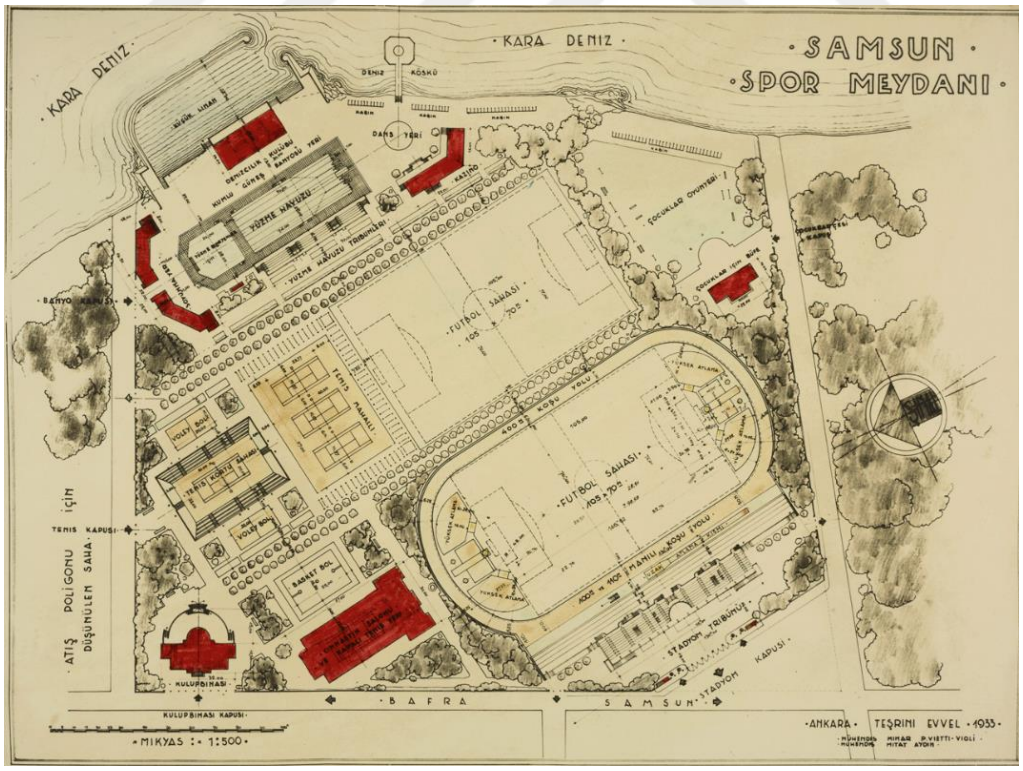

Şekil 3.15 Samsun Spor Meydanı, Ankara Teşrini Evvel 1933, Mühendis Mimar P.Vietti-Violi ve Mühendis Mitat Aydın (San Siro Racecourses Archive, 2024)

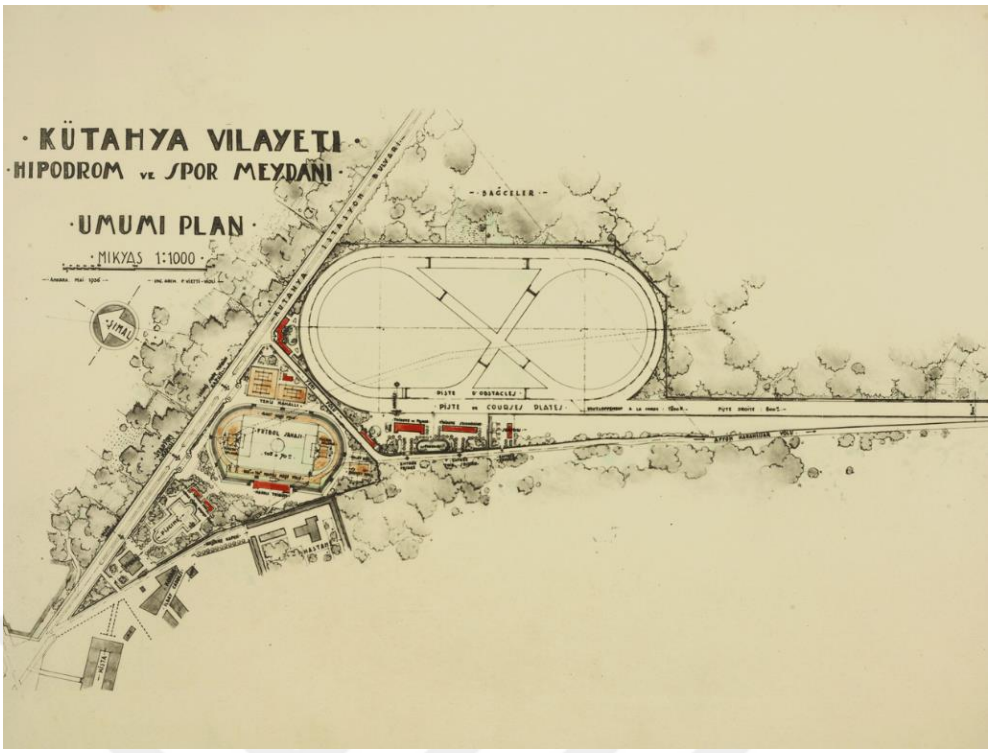

Şekil 3.16 Kütahya Vilayeti Hipodrom ve Spor Meydanı umumi planı, Ankara Mai 1936, Ing. Arch. P. Vietti-Violi (San Siro Racecourses Archive, 2024)

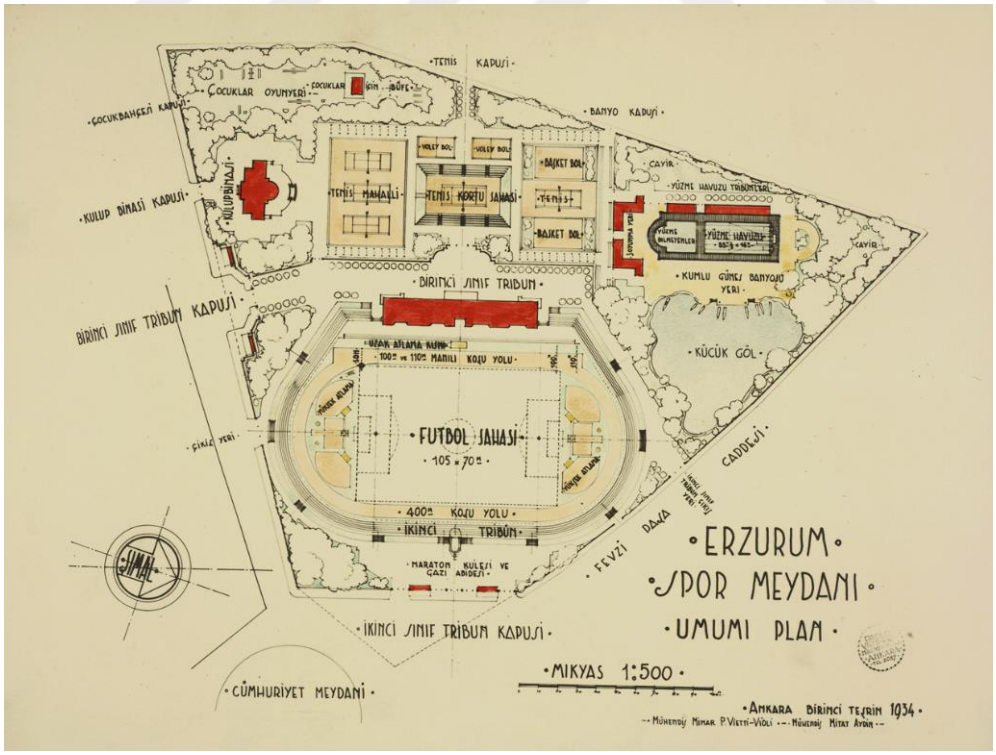

Şekil 3.17 Erzurum Spor Meydanı umumi planı, Ankara Birinci Teşrin 1934, Mühendis Mimar P.Vietti-Violi ve Mühendis Mitat Aydın (San Siro Racecourses Archive, 2024)

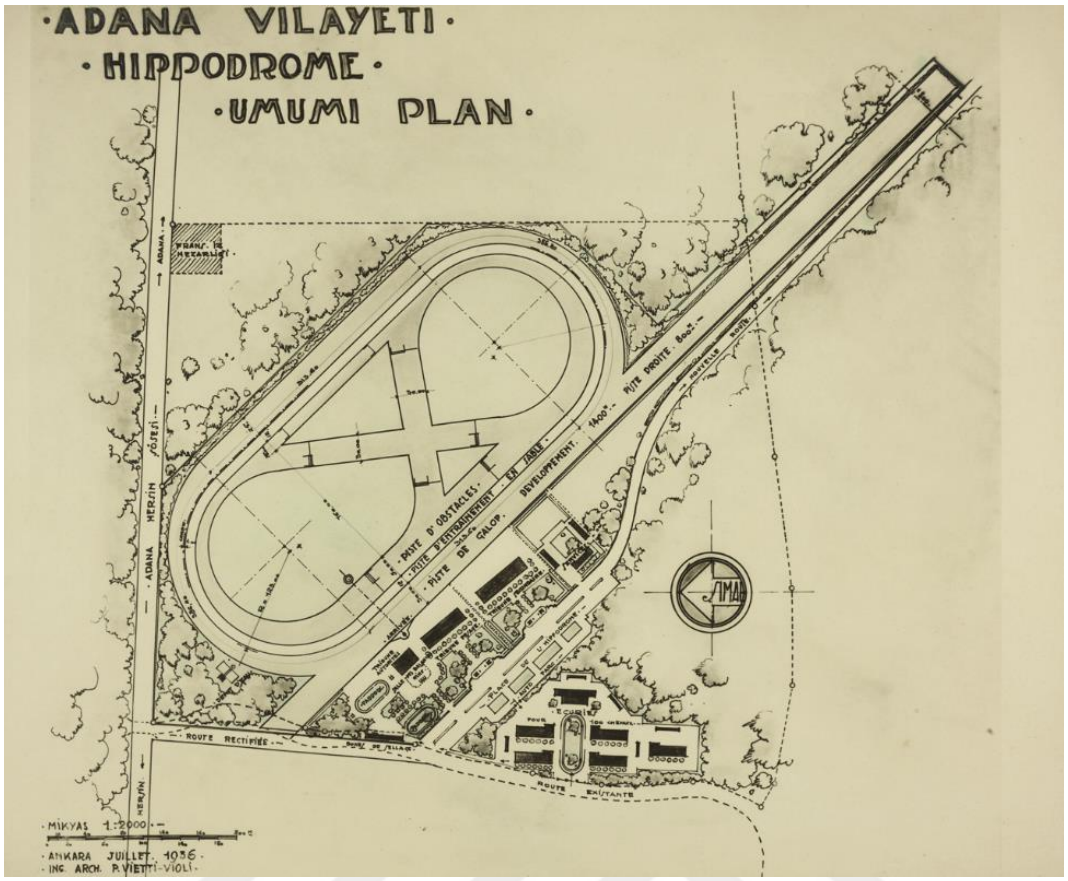

Şekil 3.18 Adana Vilayeti Hippodrome umumi plan, Ankara Juillet 1936, Ing. Arch. P.Vietti-Violi (San Siro Racecourses Archive, 2024)

Şekil 3.19 Bursa Spor Kompleksi, 1937, P.Vietti-Violi (Yergün, 2023)

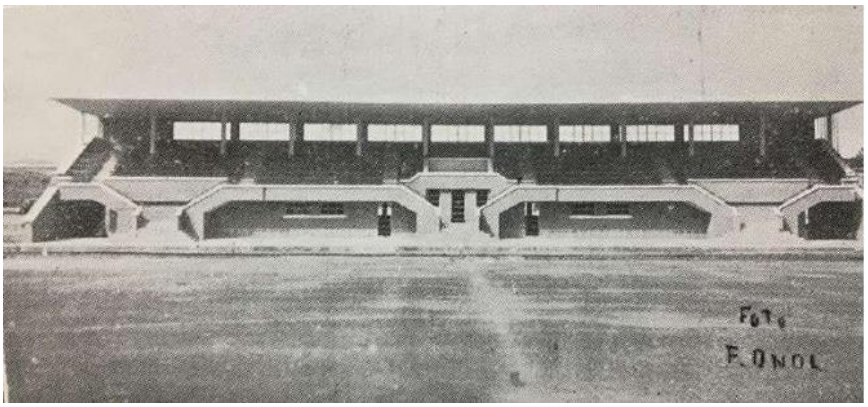

Şekil 3.20 Manisa stadının tribünleri, 1939, Paolo Vietti-Violi (Yergün, 2023)

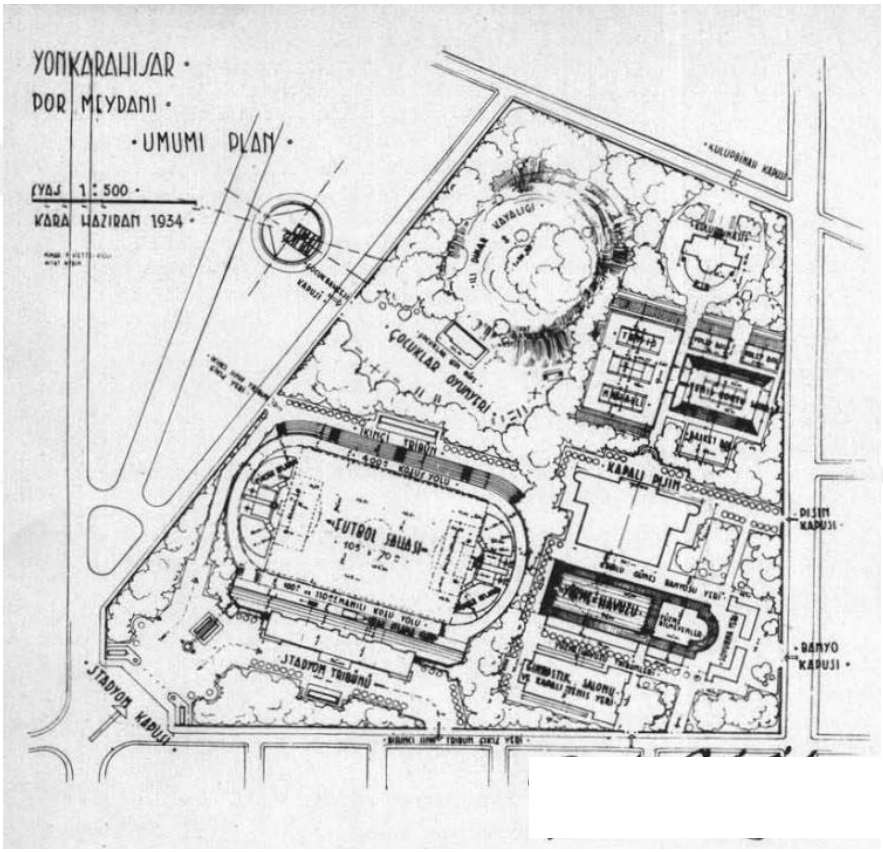

Şekil 3.21 Afyonkarahisar Spor Meydanı umumi planı, Ankara Haziran 1938, Mühendis Mimar P. Vietti-Violi ve Mühendis Mitat Aydın (Afyon stadı hakkında., 1938)
(Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

3.1 Atatürk Orman Çiftliği'nin Spor Alanları

Atatürk Orman Çiftliği, 5 Mayıs 1925 tarihinde Gazi Orman Çiftliği adıyla kurulan, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş bir biçimde kalkınmasının bir örneği olan ve tarım, endüstri, üretim, eğlence ve spor gibi birçok işlevi içerisinde barındıran bir

yerleşkedir (Alpagut, 2012). Çiftliğin kurulmasına yönelik ilk girişim, 1925 yılında Atatürk'ün ülkenin tanınmış ziraatçılarından bir grup oluşturması ve Ankara'nın yanı başında büyük bir çiftlik kurmak istediğini açıklamasıyla başlamıştır. Bu doğrultuda Atatürk, ziraatçı uzmanlardan çiftlik için bir arazi bulmalarını istemiştir. Çiftlik için seçilen araziden Çubuk Suyu, Macun Çayı, İncesu Deresi, Bend Deresi ve Kutugün Deresi geçmekte olup bu suların bir kısmı zaman zaman taşarak araziyi bozmuş, bir kısmı da arazinin çeşitli bölgelerinde yıllarca birikerek bataklık, sazlık ve kamışlık oluşturmuştur. Bu nedenle bu alanlar, sıtma gibi hastalıkların görülebileceği ve çevre halkının sağlığını tehdit edebilecek durumdadır (Öztoprak, 2006).

Çiftlik, 1930'lara kadar belirli bir plan doğrultusunda tasarlanamamıştır. Çiftliğin planlanması ve binalarının tasarımında Hermann Jansen ve Ernst Arnold Egli etkili olmuşlardır (Şekil 3.22, Şekil 3.23). Egli, 19.09.1934 tarihli bir raporunda şehir merkezi dışında kurulmuş ve dağınık bir biçimde gelişmiş bu çiftliğe "şekil vermek" istediğini ve Atatürk için çalışmaktan onur duyacağını belirtmiştir. Raporda, çiftliğin plansız olması durumundan kaynaklanabilecek sorunları gündeme getirmiş ve çiftliğin park haline getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda doğayla uyumlu mekânın oluşması için belirli bir eksende kademeler halinde yükselecek bir mihver sistemi ile çiftliğe giriş ve çıkış kapılarının, kanalların, terasların ve düzenli havuzların yapılmasını önermiştir (Alpagut, 2012).

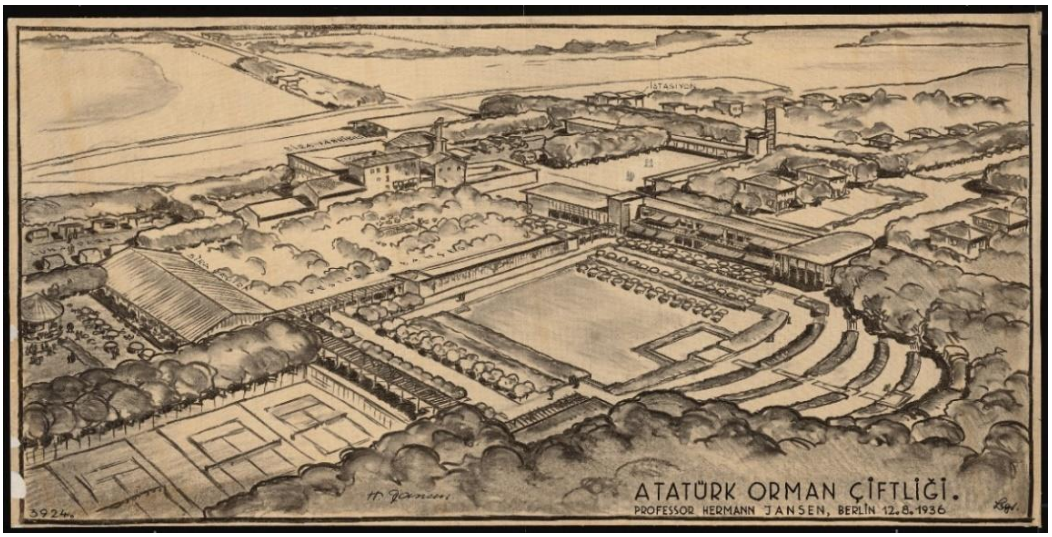

Şekil 3.22 Atatürk Orman Çiftliği, Professor Hermann Jansen, Berlin 12.8.1936 (Architekturmuseum TU Berlin, 2023)

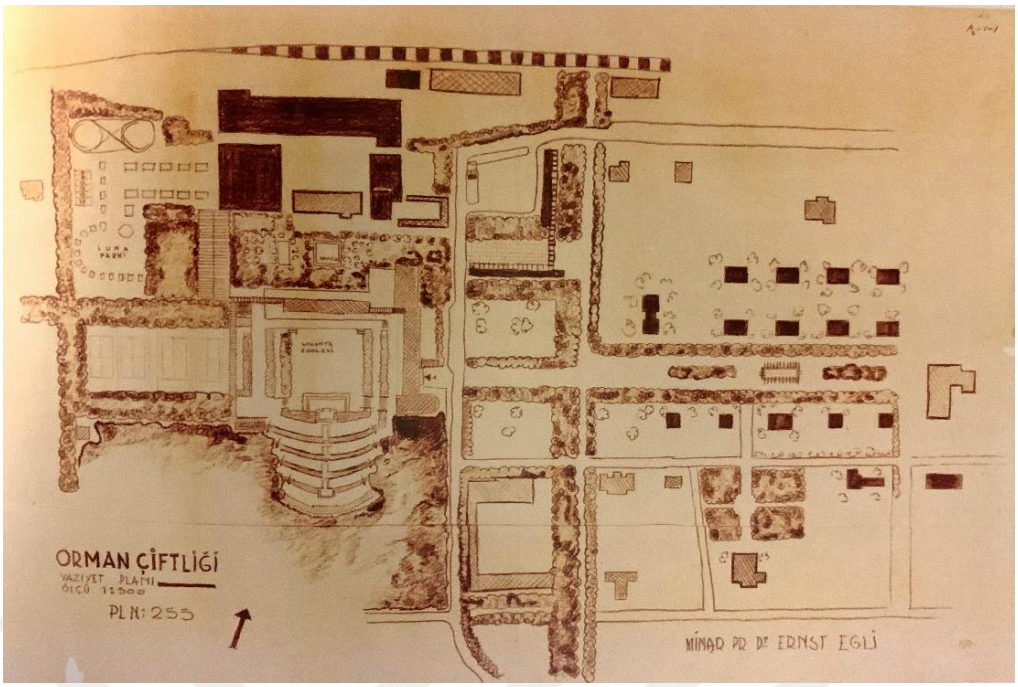

Şekil 3.23 Orman Çiftliği vaziyet planı, mimar Prof. Dr. Ernst Egli (Alpagut, 2012)

Egli 1934 yılında cumhurbaşkanlığına yazmış olduğu raporda, çiftlikteki bölümlerin isimlerini numara ve harflerle sıralamıştır. Bu raporda 4A maddesi "yüzmek mahalli, spor vs." şeklinde olup çiftlik yerleşkesinde spor alanlarının da düşünülmüş olduğu dikkat çekmektedir. Tenis sahaları gibi spor alanları, geniş yürüyüş yolları, yüzme ve su sporları için havuzlar A.O.Ç.'nin planlamasında düşünülmüş spor alanlarındandır.

Çiftlik yerleşkesinde, isimlerini aldıkları denizlerin fiziki biçimlerinde olan Karadeniz ve Marmara havuzları yer almaktadır (Şekil 3.24, Şekil 3.25, Şekil 3.26). Çiftlik ilk kurulduğunda, söz konusu her iki havuz da arazi yapısındaki bataklığı kuruturken fazla suyu toplama ve sulamayı düzenli kılma amaçlı rezervuarlar olarak tasarlanmışlardır. Bunun için havuzların her ikisi de en yüksek kotlarda konumlandırılmış ve her iki havuz için de basınç ve hacim hesaplamaları yapılmıştır. 1930'lara gelindiğindeyse havuzlarda yüzme ve kayıkla gezme mümkün olmuştur (ODTÜ Mimarlık Fakültesi A.O.Ç. Araştırmaları, 2014).

Şekil 3.24 A.O.Ç. Arazisi, sağda "çiftlik merkezi" olarak işaret edilen alanda Karadeniz ve Marmara Havuzları (AOÇ Arşivi; Alpagut, 2012)

Şekil 3.25 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu, (SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, kod: AHANKA100)

Şekil 3.26 Mustafa Kemal Atatürk Afganistan Kralı Amanullah Han ile birlikte Marmara Havuzu'nda kayıkla dolaşırken, 26.05.1928 (URL 17)

Marmara Havuzu, halkın kullanımına açık bir parkın içerisinde bulunmaktadır. Atatürk'ün özel isteği üzerine yapılan Marmara Köşkü (Şekil 3.27), parkın ve havuzun bir parçası olarak, 1928 yılında havuz ile eş zamanlı tasarlanmıştır. Park ve havuz, yerleşim alanının bir kenarında konumlanan Marmara Köşkü ile çiftliğin, modern planlama ve inşa süreçleri sonucunda elde edilen en erken tarihli uygulamasıdır. Havuz ve köşk, mimar ve işveren ilişkisi ve tasarım süreçlerinin takip edilebildiği ilk uygulamalar olup, aynı zamanda Egli'nin de Türkiye'deki en erken tarihli yapılarındandır (Alpagut, 2017).

Şekil 3.27 A.O.Ç. Marmara Köşkü, (SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, kod: AHANKA183)

Köşkün inşaatı sürerken, havuza doğru uzanan tek katlı ve tek mekânlı bir kütle olarak tasarlanan İzmir Köşkü (Şekil 3.28) inşa edilmiştir. Alpagut (2017) İzmir Köşkü'nü, görsel açıdan deniz kenarında konut modeli oluşturması bakımından, havuzda ve parkta açık olarak gönderme yapılan Marmara Denizi ve kıyısı düşüncesini tamamlayan bir unsur olarak değerlendirmektedir.

Şekil 3.28 A.O.Ç. Marmara Havuzu ve İzmir Köşkü, (SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, kod: AHANKA183)

Marmara Havuzu'nun bulunduğu alanda, Ankara halkına ve uluslararası davetlilere bir araya gelebilecekleri bir gazino ve konserlerin verildiği sosyal bir açık mekân kurgulanmıştır (Türkyılmaz, 2015). Bunun yanı sıra söz konusu havuzda sandalla gezildiği ve yüzülebildiği (Şekil 3.29, Şekil 3.30) çeşitli görsellerden anlaşılmaktadır.

Şekil 3.29 A.O.Ç. Marmara Havuzu, (SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, kod: AHANKA089)

Şekil 3.30 A.O.Ç. Marmara Havuzu, (SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, kod: AHANKA126)

1950'li yıllara gelindiğinde havuz geri planda kalmış, 1980 Askeri Darbesi'nden sonraki dönemde ise Marmara Köşkü'nün MİT'e tahsis edilmesiyle Marmara Havuzu doldurulmuştur (ODTÜ Mimarlık Fakültesi AOÇ Araştırmaları, 2014).

Karadeniz Havuzu, Marmara Havuzu'ndan daha büyük bir havuz olup spor faaliyetlerinde daha aktif kullanılmıştır. Bu havuz; halkın su sporları yapabileceği,

kürek çekebileceği, yüzebileceği ve güneşlenebileceği bir havuzdur (Korkmaz, 2021). *Servetifunün (Uyanış) Dergisi'*nin 25 Ağustos 1932 tarihli sayısında yer alan bir haberde, Karadeniz Havuzu açılalı henüz bir hafta olmasına rağmen havuza ilginin yoğun olduğundan söz edilmektedir (Şekil 3.31). Buna göre havuzun 1932 yılının ağustos ayında açıldığı anlaşılmaktadır. Aynı haberde, Karadeniz Havuzu'nda hakemler eşliğinde yüzme yarışının yapıldığına (Şekil 3.32) ve seyircilerin merak ve ilgiyle yarışı izlediklerine, yarışın o zamana kadar İstanbul'da yapılmış yüzme yarışlarını aratmayacak derecede iyi olduğuna değinilmiştir. Bunlara ek olarak; yarış günü bütün Ankara halkının Karadeniz ve Marmara kıyılarına toplanmış gibi olduklarına ve beş sene öncesine kadar ağaçsız ve yeşilliksiz Ankara'nın ortasında yer alan çiftliğin, artık tüm şehrin mesiresi haline geldiğine dikkat çekilmiştir (Ankara'da Karadeniz Havuzu'nda., 1932).

Şekil 3.31 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu, yüzme yarışlarını kenardan seyreden halk. (Ankara'da Karadeniz Havuzu'nda., 1932)

Şekil 3.32 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu, yüzme yarışlarına katılan gençlerden bir grup. (Ankara'da Karadeniz Havuzu'nda., 1932)

4 Temmuz 1938 tarihli *Ulus Gazetesi'nin* bir haberinden ise Karadeniz Havuzu'nda yüzme yarışlarının yapılmaya devam edildiği ve havuza ilginin yoğun olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3.33). Bu haberde, yarış programına katılacak sporcuların lisanslı olmaları gerektiğinden dolayı lisansları hazır olan sadece Gençlerbirliği ve Ankaragücü yüzücülerinin bu yarışlara katılabildiğinden, gelecek yarışlarda yarışlara katılmak isteyen sporcuların lisanslarının hazır bulunması halinde daha kalabalık bir sporcu kitlesinin yarışlara katılım göstereceğinden ve böylelikle daha zevkli ve heyecanlı karşılaşmaların olabileceğinden söz edilmektedir (Karadeniz havuzunda yüzme., 1938).

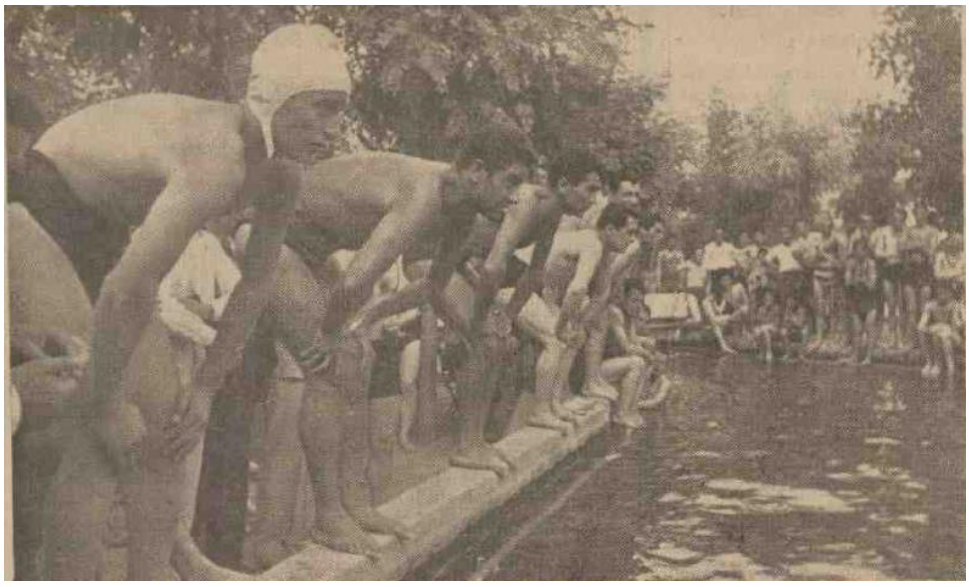

Şekil 3.33 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu, yüzme yarışları. (Karadeniz havuzunda yüzme., 1938)

Karadeniz Havuzu'nun kenarında, birbirine bakan Barok stilinde, Versay Sarayı'nın bahçesindeki heykelleri anımsatan kadın ve erkek heykelleri yer almaktadır (Şekil 3.34, Şekil 3.35, Şekil 3.36, Şekil 3.37). Bu heykeller Fransız heykeltraş Mathurin Moreau tarafından yapılmış olup birbirlerine aşık iki Sicilyalı su perisi olan Acis ve Galatea'yı temsil etmektedir. Türkyılmaz (2015), bu heykellerin Ernst Egli'nin 19 Eylül 1934 tarihinde Riyaseticumhur Kâtibi Umumisi ve Kalemi Mahsus Müdürü Hasan Rıza'ya, A.O.Ç. hakkındaki görüşlerini yazdığı bir mektupta yer alan önerilerinden yola çıkılarak yaptırılmış olduklarının düşünülebileceğinden söz etmektedir. Diğer taraftan Gökpınar (2021) ise bu heykellerin bronz Su Perileri heykeli ile birlikte Ankara'ya geldiğiyle ilgili yaygın ama kesin olarak kanıtlanmamış olan bilgilerden söz etmekte, heykellerin Karadeniz Havuzu'nun kenarına yerleştirilmesi fikrinin ise Egli'ye ait olduğunu ve Atatürk'e bu fikri bizzat kendisinin ilettiğini belirtmektedir.

Şekil 3.34 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu ve havuzun kenarındaki heykeller (SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, kod: AHANKA183)

Şekil 3.35 Versay Sarayı'nın bahçesindeki heykeller, Fransa (URL 18)

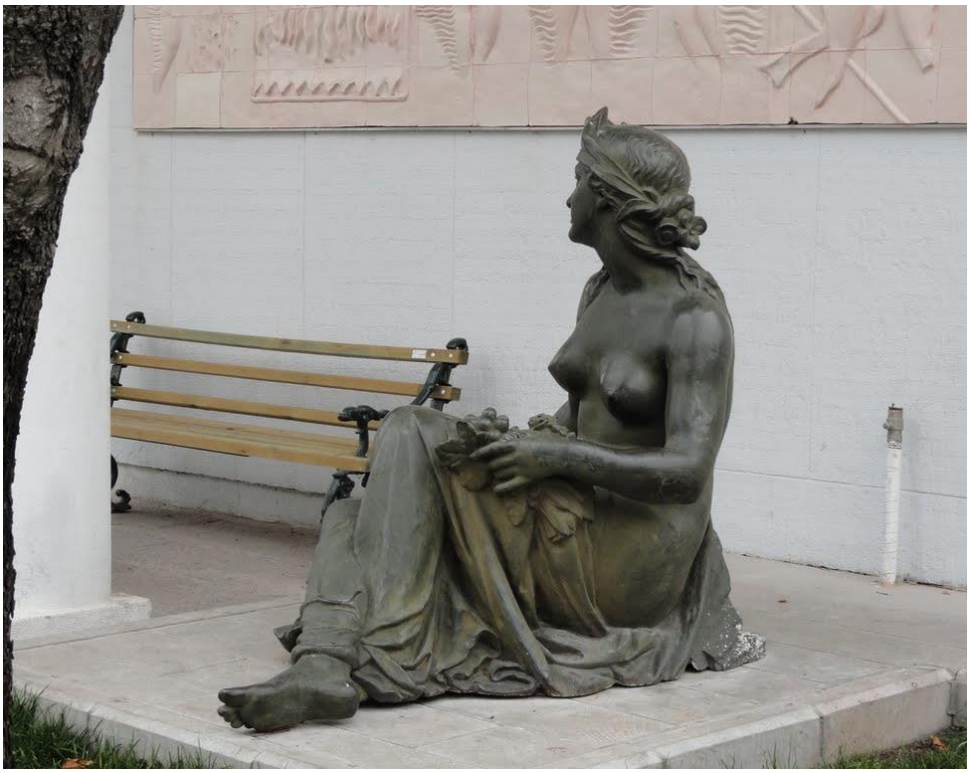

Şekil 3.36 Önceden A.O.Ç. Karadeniz Havuzu'nda bulunan heykellerden Acis heykeli (URL 19)

Şekil 3.37 Önceden A.O.Ç. Karadeniz Havuzu'nda bulunan heykellerden Galatea heykeli (URL 20)

Havuzdaki heykeller 1950'lere doğru Gençlik Parkı'nın havuzuna taşınmış ve 40 yıldan uzun süre buradaki yerini korumuştur. İlerleyen dönemlerde ise bir süre ortadan kaldırılmış, 2010 yılına gelindiğinde farklı bir noktada olsalar da tekrar Gençlik Parkı'nın sınırları içinde konumlandırılmışlardır. İlerleyen süreçte bu heykeller, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin idari binası önüne yerleştirilmiştir (Türkyılmaz, 2015). Daha sonra ise restorasyon için depoya kaldırılmıştır (Gökpınar, 2021).

Karadeniz Havuzu'nun bir bölümünde "ÇOCUKLARA MAHSUS DERİNLİK 60" yazan bir tabela bulunmaktadır (Şekil 3.38). Bu tabela, havuzda çocuklara da bir bölümün ayrıldığını ve havuzun çocuklardan yetişkinlere kadar yer yaş grubundan insanın kullanabileceği şekilde tasarlandığını ifade etmektedir.

Şekil 3.38 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu ve sağda havuzun çocuklara ayrılmış olan bölümü (SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, kod: AHANKA183)

1980 askerî darbesinden sonraki dönemde, 8 Mart 1982 tarihinde Millî Savunma Bakanlığı tarafından Karadeniz Havuzu'nun çevresindeki sahanın Devlet Mezarlığı (A T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Belgeleri- Belge 3, Belge 4) yeri olarak tesis edilmesi istenmiş (A T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Belgeleri- Belge 5) ve 19 Mart 1982'de bakanlar kurulunca bu sahanın Devlet Mezarlığı olmasına karar verilmiştir (Şekil 3.39, Şekil 3.40, Şekil 3.41, Şekil 3.54) (A T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Belgeleri- Belge 6). Sonraki dönemlerde ise Karadeniz Havuzu, kamusal kullanım ve geniş bir park olma özelliğini, yüzme sporuna ve amatör yüzmeye hizmet etme niteliğini tamamıyla kaybetmiştir (ODTÜ Mimarlık Fakültesi A.O.Ç. Araştırmaları, 2014).

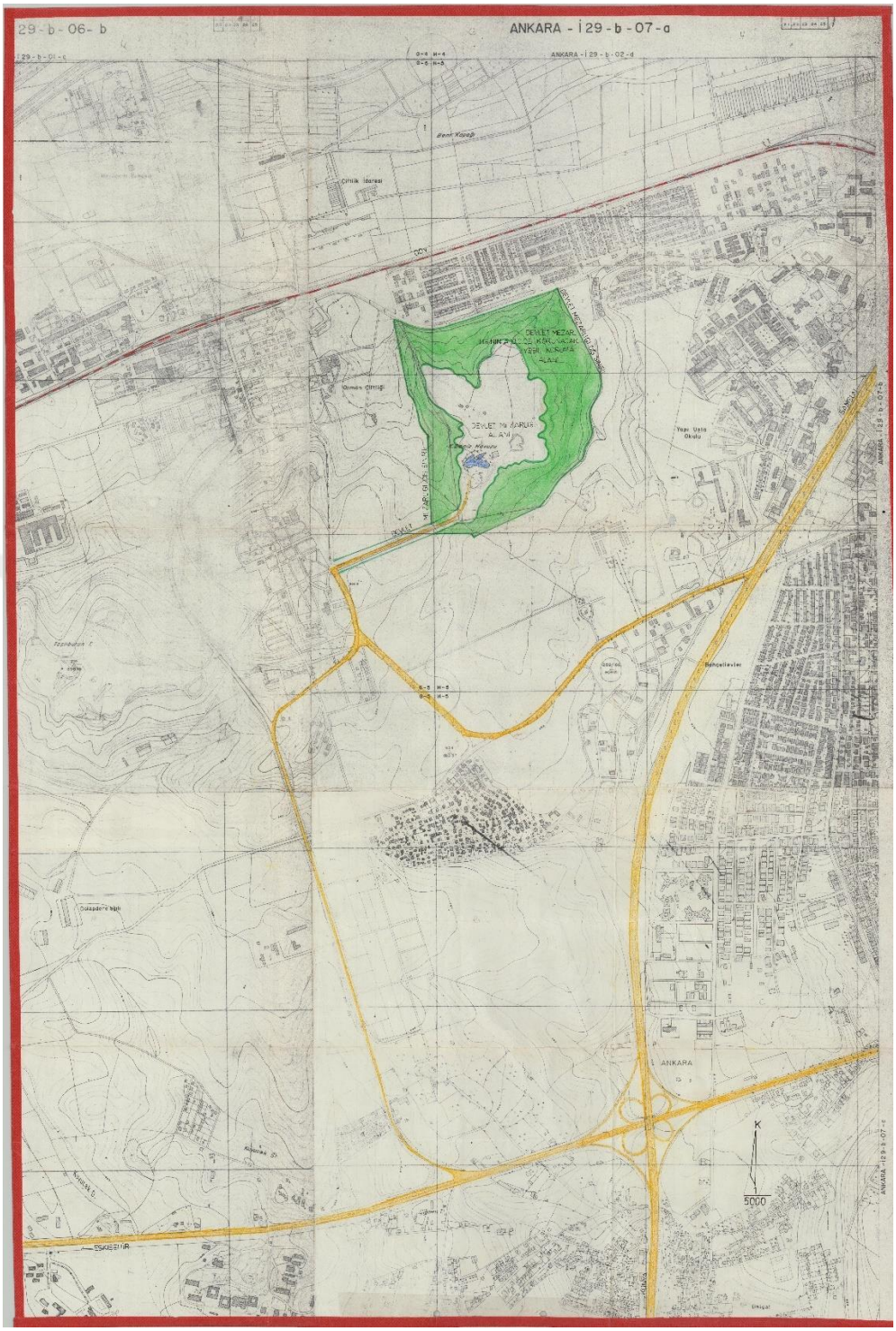

Şekil 3.39 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu'nun çevresinin Devlet Mezarlığı olarak sınırlarının gösterildiği harita ve yerleşim planı, 19.03.1982 (A T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Belgeleri-Belge 3)

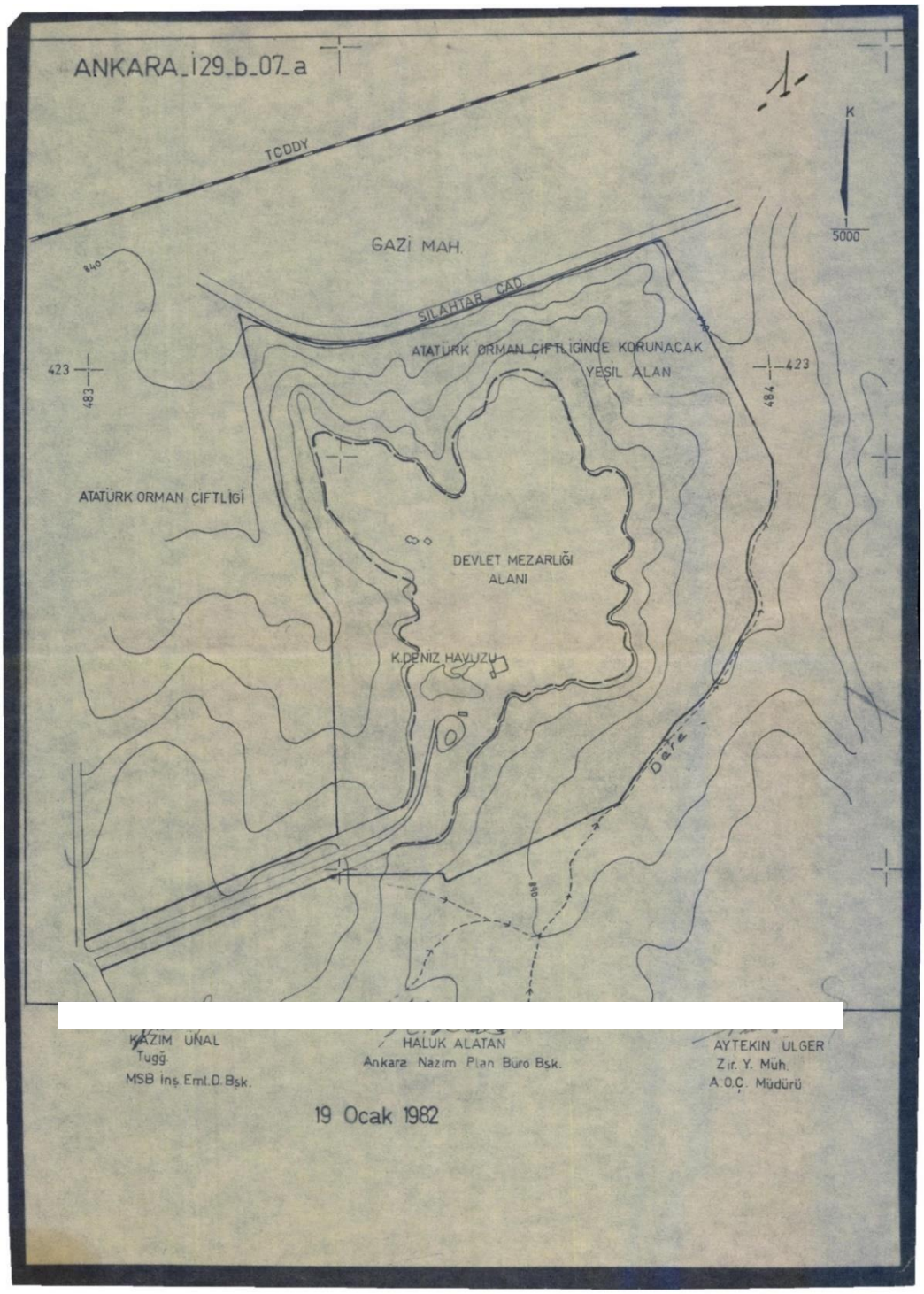

Şekil 3.40 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu'nun çevresinin Devlet Mezarlığı olarak yetkililerin imzası ile sınırlarının gösterildiği harita ve yerleşim planı, 19.03.1982 (A T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Belgeleri- Belge 4)

(Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

Şekil 3.41 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu ve yanında yer alan Devlet Mezarlığı'nın kuş bakışı görünümü, 2015 (URL 21)

Şekil 3.42 A.O.Ç. Karadeniz Havuzu, 2015 (URL 22)

Günümüzde ise Karadeniz Havuzu, T.C. Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı Devlet Büyükleri Anıt Mezarlığı'nı kapsayan alanın içinde dinlenme alanı olarak kullanılan yerde bulunmaktadır. Diğer taraftan A.O.Ç.'nin Marmara Parkı, Köşkü ve Havuzu'nun bulunduğu alanlarını da kapsayan bir bölümü ise 2012 yılında inşaatına başlanıp 2014 yılında tamamlanan Cumhurbaşkanlığı Külliyesi olarak kullanılmaktadır (Şekil 3.43).

Şekil 3.43 A.O.Ç. Marmara ve Karadeniz Havuzları'nın Marmara Parkı, Köşkü ve Devlet Mezarlığı ile birlikte gösterildiği harita, 2024 (URL 23) (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır).

3.2 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu

1927'de Ankara'nın yeni imar planı için düzenlenen yarışmada, Ankara için spor ve beden eğitimi okulu ve stadyumunu kapsayan bir spor merkezinin olması da gündemdedir. Yarışmada yarışmacılara, herkesin kolayca ulaşabileceği bir yer olan İstasyon ve Meclis arasındaki caddenin sağ kenarındaki alan stadyum ve hipodrom yapıları için önerilir (Korkmaz, 2007). Prof. Dr. Hermann Jansen'in spor kompleksini de içerisinde barındıran imar planı, 1928 yılında sonuçlanan yarışmada birincilik elde etmiştir (Özdemir, 2004). 1930 yılında hipodrom yapısının stadyumla birlikte tasarlanmasına karar verilmiş, milli bayramlar ve resmi geçit törenlerinin de burada yapılması uygun görülmüştür (A T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Belgeleri- Belge 7). 1932 yılında ise plan son halini alıp kabul edilmiştir. Bu plandaki stadyum ve hipodromun (Şekil 3.44, Şekil 3.45, Şekil 3.46) tasarlanması için 1933 yılında uluslararası bir yarışma düzenlenmesine karar verilmiş, bu alanda uzmanlardan oluşan bir İtalyan, bir Macar ve bir Alman grup yarışmaya davet edilmiştir. Alman grup projesini belirlenen süre içerisinde hazırlayamadığı için ek süre istemiş, ancak ek süre verilmediği için yarışmaya katılamamıştır (Korkmaz, 2007). Böylelikle yarışma, İtalyan ve Macar grupların katılımıyla gerçekleştirilmiş ve söz konusu grupların projeleri Halkevinde toplanan jüri üyeleri tarafından değerlendirilmiştir (Şekil 3.47) (Yarış yeri ve., 1933).

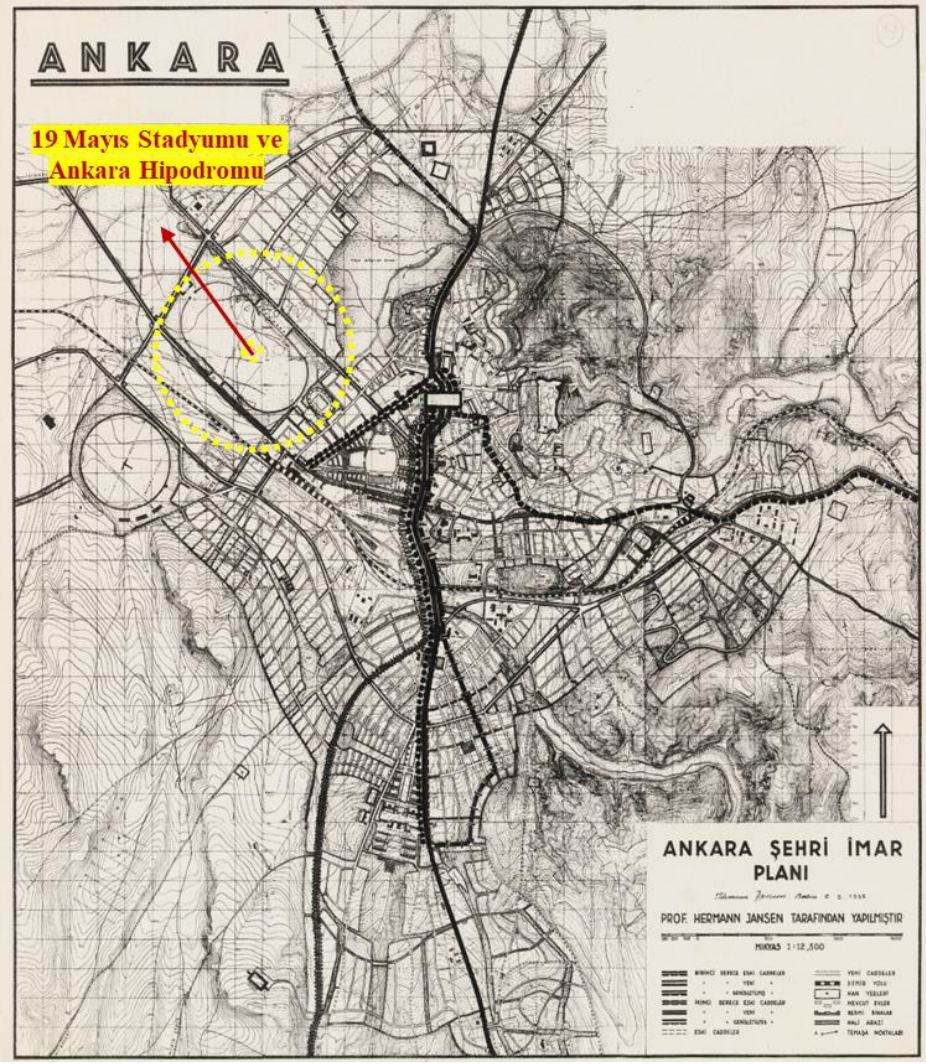

Şekil 3.44 Ankara şehri imar planı, 6.5.1932, H. Jansen, stadyum ve hipodromun olduğu alan, (Architekturmuseum TU Berlin, 2023), (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

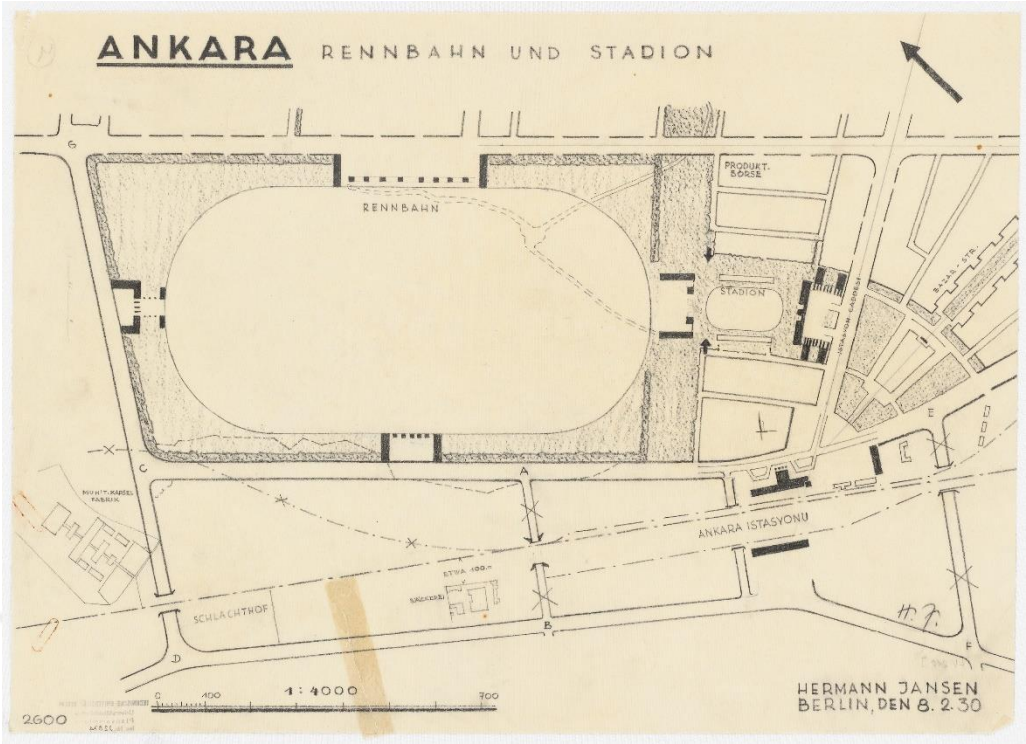

Şekil 3.45 Ankara yarış yeri ve stadyum, Hermann Jansen, Berlin, 8.2.30 (Architekturmuseum TU Berlin, 2023)

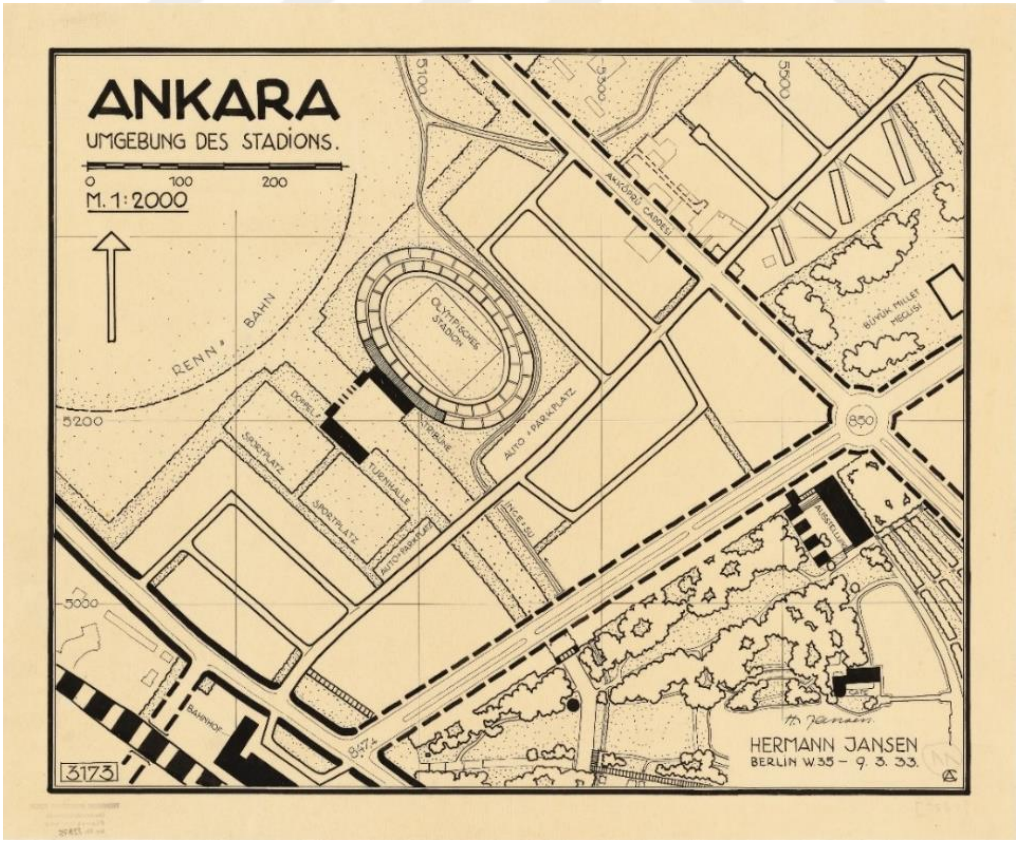

Şekil 3.46 Ankara Stadyum çevresi, Hermann Jansen, Berlin, 9.3.33 (Architekturmuseum TU Berlin, 2023)

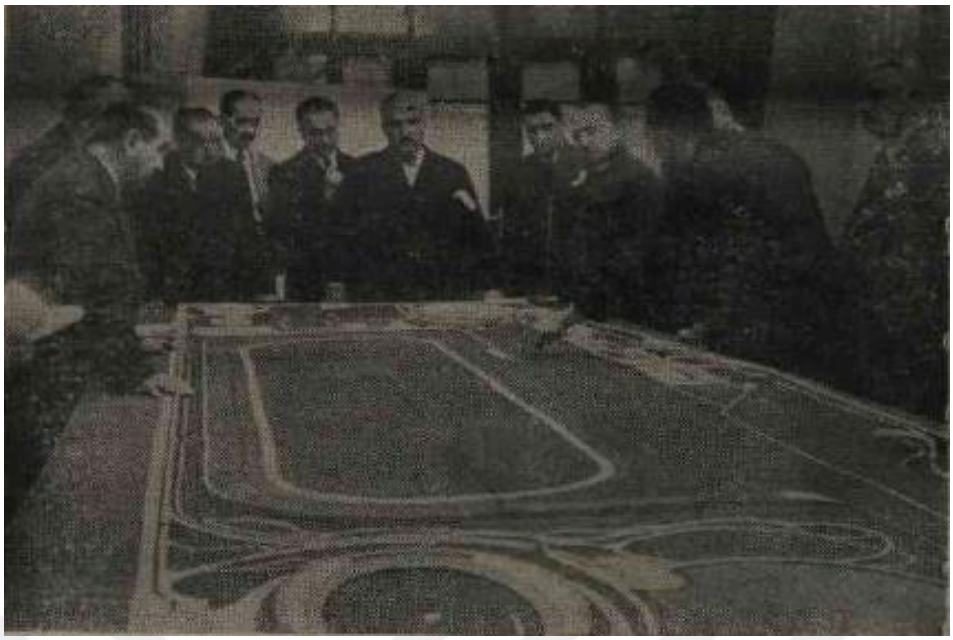

Şekil 3.47 Jüri heyetinin yarış yeri ve stadyum projelerini incelemesi (Yarış yeri ve., 1933)

Yarışmada yarışmacılardan; açık ve kapalı tribünlerden oluşan toplamda 20.000 kişi kapasiteli bir stadyum, dört adet futbol antrenman sahası, birkaç tenis kortu, bir yüzme havuzu, stadyumun tribünlerinin altında yer alacak restoranlar, ıslak hacimler, soyunma odaları ve spor kulüpleri için toplanma odalarının tasarlanması istenmiştir. Hipodrom için ise 20.000 kişi kapasiteli birinci mevki tribünü ve bir cumhurbaşkanı tribünü, açık ve kapalı ahırlar, lokanta, basın odası, askeri ve resmi geçit törenleri için cumhurbaşkanı tribününü de içeren ayrı bir saha tasarlanması istenmiştir. Stadyum ve hipodrom için yaptırılacak olan sahaların ilerde genişletilebilecek şekilde inşa edilmesi de yarışma şartlarında yer almış ve toplamda bir milyon lira bütçe ayrılıp, inşaatın bu bütçeyi aşmaması belirtilmiştir (Stadyom yapılıyor, 1933).

Yarışma sonucunda, 19.06.1933 tarihli bir kararnameyle İtalyan (Barosi ve Vietti-Violi) projesi "Ankara ihtiyacına elverişli, teknik ve iktisadi esaslara uygun" olması nedeniyle kabul edilmiştir (A T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Belgeleri- Belge 8). Seçilen ve uygulanmasına karar verilen projenin ilk aşamada stadyum ve hipodrom kısımlarının yapımına karar verilmiş, diğer kısımların ise daha ileri tarihlerde yapılması uygun görülmüştür.

İtalyan mühendis-mimar Paolo Vietti-Violi'nin projesi olan ve 1934-1936 yılları arasında inşa edilen 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu; halkın kullanımına

açık, çağdaş bir spor kompleksi olarak önem taşımaktadır. Spor faaliyetlerinin yanı sıra resmi geçit törenlerinin de yapıldığı stadyum, yeni rejim için sürekliliğin ve "beden terbiyesi"nin önemini simgeleyen temsil bir yapıdır (Yılmaz, 2017). Buna ilişkin Vietti-Violi bir yazısında, stadyum kompleksinin askeri resmi geçit törenleri için geniş bir yol yaratmayı zorunlu kılan muhteşem ve sıra dışı bir program olduğunu belirtmiş ve 1930'lu yıllardaki spor faaliyetlerinin militarist bir yönü olduğuna dikkat çekmiştir (Bozdoğan, 2012). Vietti-Violi'nin üzerinde durduğu yönüyle Ankara'daki stadyum kompleksinin içerisinde yer alan hipodrom yapısı da uzun süre milli bayramlar, resmi geçit törenleri gibi önemli günlerde gerçekleştirilen etkinliklerde aktif rol oynamıştır (Şekil 3.48, Şekil 3.49, Şekil 3.50).

Şekil 3.48 Atatürk'ün katılımıyla düzenlenen Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, pistteki geçit töreninde askeri araçlar (Cumhuriyet Bayramı'nın 14'üncü., 1937).

Şekil 3.49 Atatürk'ün de katılımıyla Spor ve Gençlik Bayramı kutlamaları, 19 Mayıs Stadyumu (Atatürkün yüksek huzurlarile., 1938)

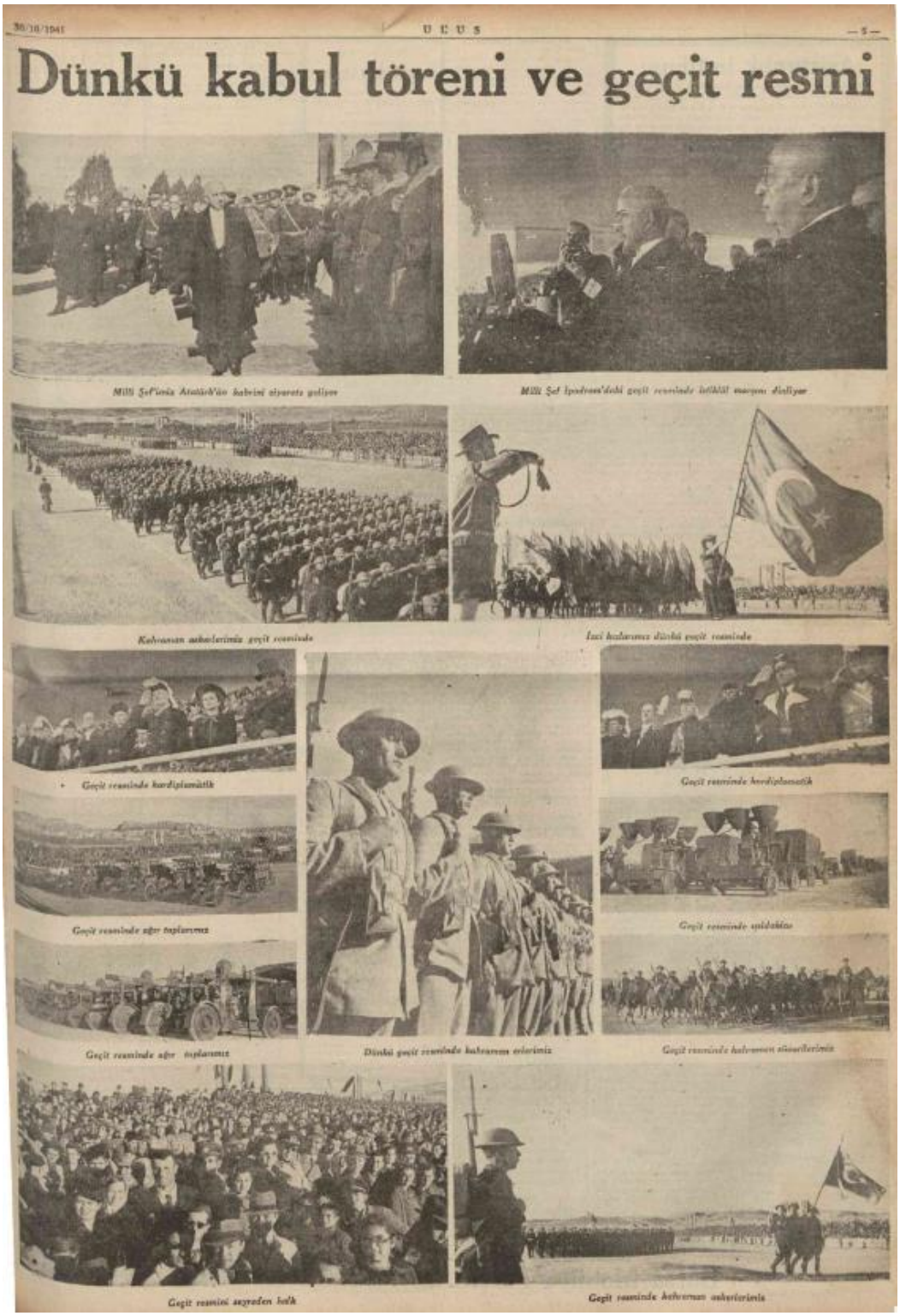

Şekil 3.50 Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında resmi geçit töreni, 29.10.1941, Ankara hipodromu (Dünkü kabul töreni., 1941)

Paolo Vietti-Violi projesini, Milano'daki ofisinde beraber çalıştığı Macar mimar Ladislas Kovacs ile birlikte yürütmüş ve bu projenin yaratılmaya çalışılan Modern Başkent Ankara için bir güç olmasını ve zamana uygun, her ihtiyaca cevap

verebilen tasarımıyla kentin spor şehri olmasını sağlamayı amaçlayıp projesini spor parkı niteliğinde geliştirmiştir (Vietti-Violi, 1937). Projenin öngörülen programında; arazinin iyileştirilmesi ve drenajı, atletik spor stadı, askeri törenler ve at yarışları için hipodrom, bir bisiklet stadı, ragbi ve basketbol gibi sporlar için alanlar, jimnastik salonu, tenis kortları, 60 m ve 30 m uzunluklarında iki ayrı yüzme havuzu, sporcular için binalar, vestiyerler, sıhhi yardım bölümü, spor kulüpleri için binalar, bir işaret kulesi, atış poligonu, pergolalar ve ağaçlıklar yer almaktadır (Aslanoğlu, 2001). Proje, plan düzleminde (Şekil 3.51); hipodrom, halk spor alanları (stadyum, havuzlar, antrenman sahaları) ve lüks spor alanları olmak üzere üç ana bölümde ele alınmıştır (Ankara'nın büyük eserlerinden., 1935).

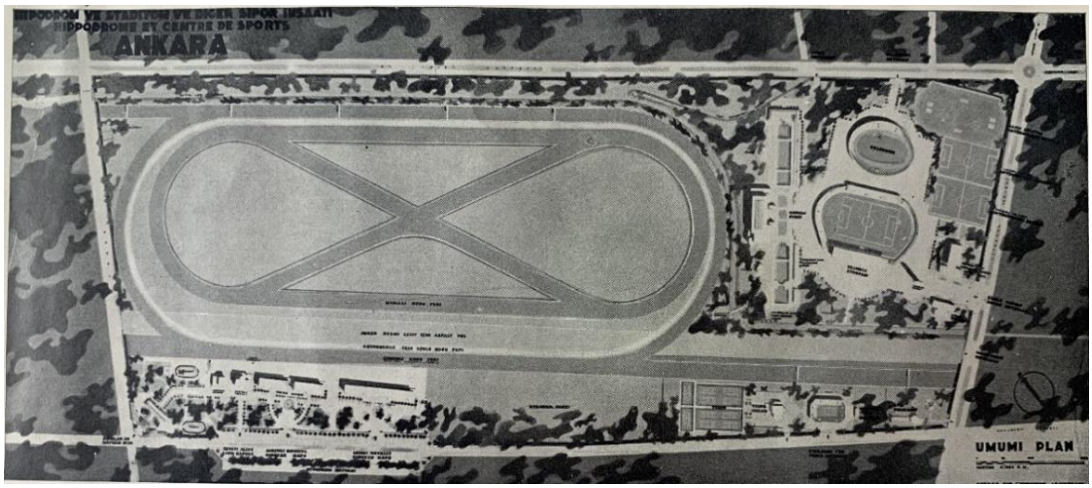

Şekil 3.51 Paolo Vietti-Violi'nin 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu projesinin umumi planı (Vietti-Violi, 1937)

Projenin uygulanacağı 120 hektarlık alan bataklık olup, alanda 80 cm yüksekliğinde çamur olduğu bilinmektedir. Alandaki su miktarını azaltmak ve arazinin kalitesinin arttırmak amacıyla 64.000 m uzunluğunda beton ve gözenekli pişmiş topraktan tüplerle bir drenaj sistemi kurularak bu sorun çözülmüştür (Vietti-Violi, 1937). Bu sistemi kontrol edebilmek için ise Vietti-Violi, İtalyan bir firmayı Ankara'ya getirmiştir (Şekil 3.52, Şekil 3.53) (Özdemir, 2004).

Şekil 3.52 Paolo Vietti-Violi ve ekibi, Ankara Hipodromu projesinin Türkiye'deki ilk etütleri, 1934. (Archivio Ippodromi di San Siro, 2024)

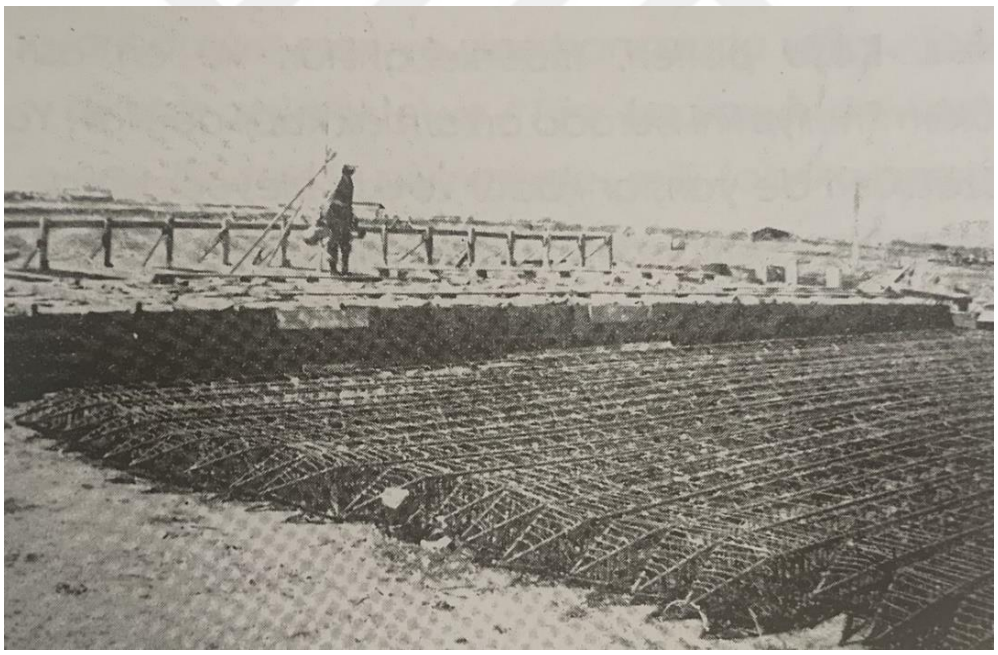

Şekil 3.53 Hipodrom ve stadyum inşaatında kullanılan betonarme kazıklar, Bayındırlık işleri dergisi sayı: 9 Şubat 1936 (Kavas, 2017)

Projenin diğer önemli bölümlerinden birisi olan askeri geçit pistinin yapılacağı alan ise 30 cm eğime sahip olup 40 m genişliğindedir. Drenaj ve blokaj uygulamalarından sonra, araçlarla yapılacak olan askeri geçit törenlerinde rezistansı düşürebilmek amacıyla yol silindirleriyle yüzeydeki taşlar sıkıştırılmış ve ağır askeri araçlar için çift katmanlı asfalt dökülmüştür (Özdemir, 2004).

Stadyum; bir futbol sahası, sahayı çevreleyen bir atletizm pisti, bu pistin çevresindeyse atletizmin alt dallarına ait bölümler ve bu bölümleri takip eden 25.000 kişi kapasiteli açık ve 3.000 kişi kapasiteli kapalı tribünler şeklinde düşünülmüştür (Şekil 3.54, Şekil 3.55) (Vietti-Violi, 1937).

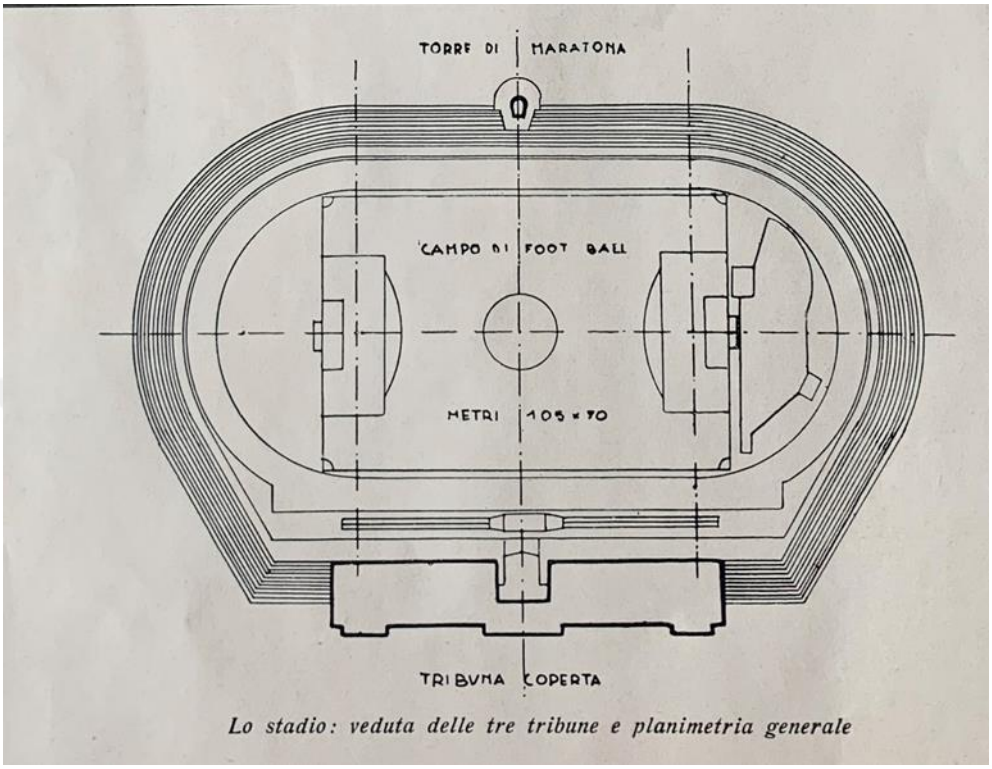

Lo stadio: veduta delle tre tribune e planimetria generale

Şekil 3.54 Stadyum, üç tribünün görünümü ve genel plan (Vietti-Violi, 1937)

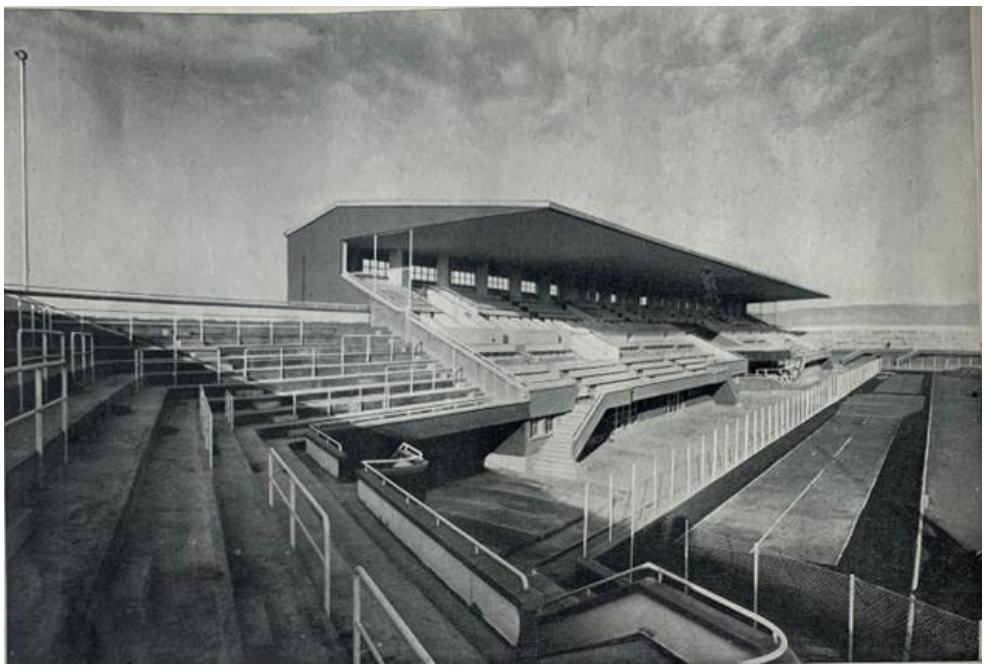

Şekil 3.55 Stadyum, açık ve kapalı tribünler (Vietti-Violi, 1937)

Kübik kütle olarak tasarlanan, betonarme saçak üst örtüye sahip, yalın cephe biçimlenişi, geniş cam yüzeylerin kullanımı gibi modern mimarlık anlayışının karakteristik özelliklerine sahip olan kapalı tribünler (Şekil 3.56), 100 m uzunluğunda olup cumhurbaşkanlığı locasını da içeren birinci mevki tribünler olarak tasarlanmıştır (Şekil 3.57). Bu tribüne girişler; fuaye, restoran, bar gibi mekanların tanımlandığı arka cepheden sağlanmaktadır. Servis mekanları ise yine bu tribünün altında çözümlenirken, diğer tribünlerin altı strüktürün açığa çıkarılacağı biçimde tasarlanıp boş bırakılmıştır. İlk aşamada sahadan daha yüksek kotta olarak inşa edilen tribünlere geçiş, merdivenler aracılığıyla sağlanmaktadır. 1954 yılında ise projenin mühendis-mimarı Paolo Vietti-Violi tarafından proje revize edilmiş ve tribünler sahayla aynı kota indirilmiştir. Söz konusu revizede arka tarafa tribünler ve merdivenler de eklenmiş, böylelikle seyirci kapasitesi arttırılırken seyircinin tribündeki yerleşiminin yukarıdan aşağıya doğru olması gerçekleştirilmiştir (Korkmaz, 2007).

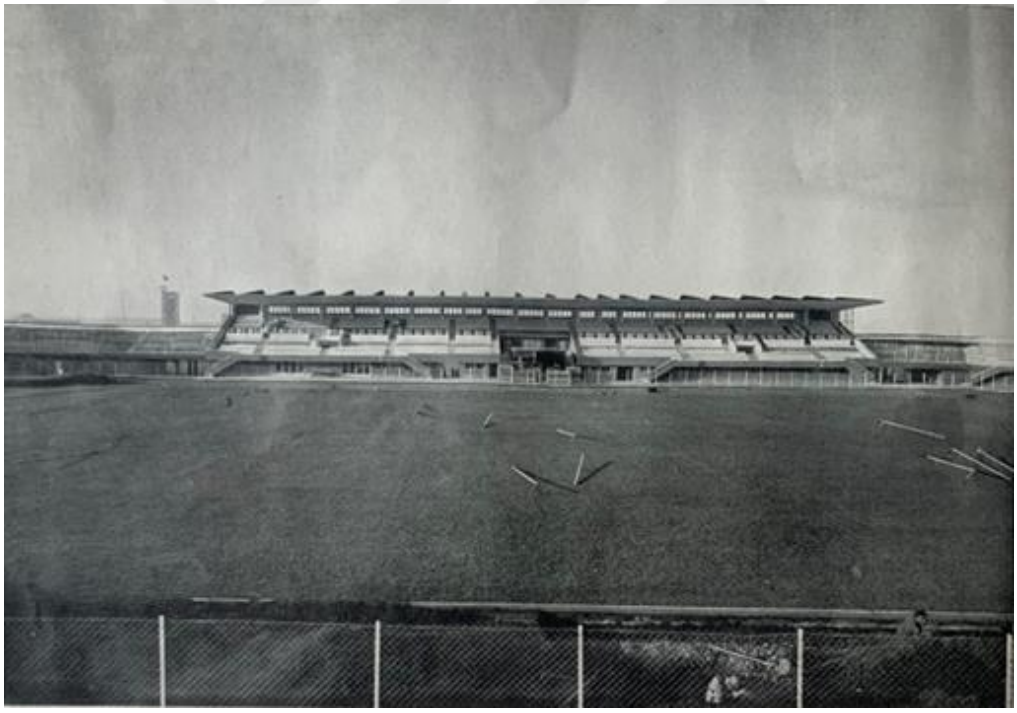

Şekil 3.56 19 Mayıs Stadyumu, kapalı tribünler (Vietti-Violi, 1937)

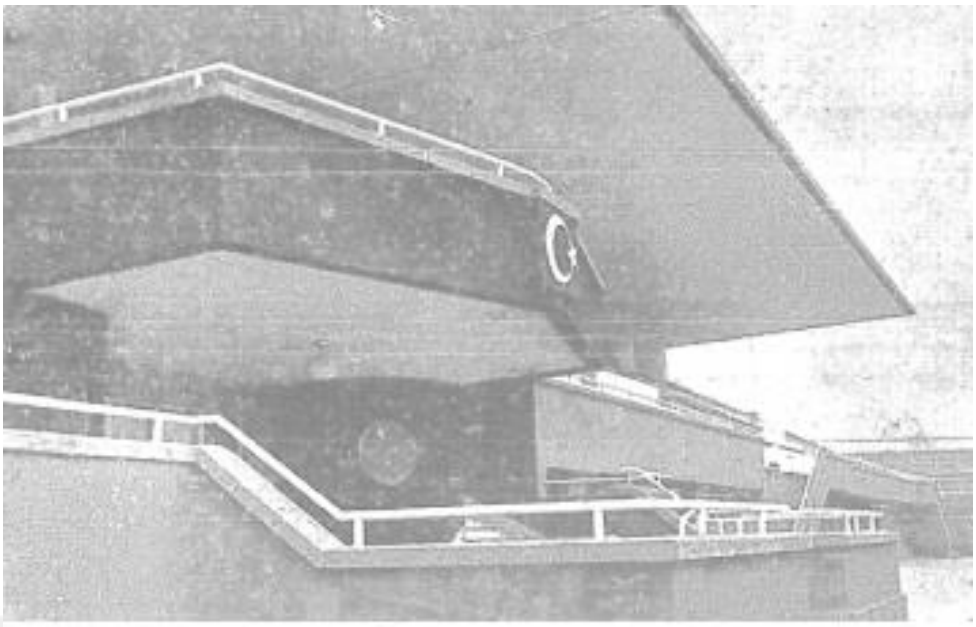

Şekil 3.57 19 Mayıs Stadyumu, cumhurbaşkanlığı locasının da bulunduğu birinci mevki tribünler, 1936 (Korkmaz, 2007)

Hipodrom bölümünde, 2.400 m uzunluğunda ve 30 m genişliğinde bir pist planlanmıştır. İlk aşamada bin kişi kapasiteli birinci mevki tribün ve 200-300 kişi kapasiteli bir "Atatürk Tribünü" (cumhurbaşkanlığı locası) (Şekil 3.58, Şekil 3.59) düşünülmüştür (Torun, 2021). Bu tribünün yapımında betonarme malzeme kullanılmıştır ve tribünün üst örtüsü 12.5 m çıkma yapan konsol çatı şeklinde tasarlanmıştır. Binanın pencere denizlikleri, kabartma desenleri gibi detaylarında Ankara taşı kullanılmıştır. Toplamda 3 kattan oluşan binanın zemin katında giriş salonu bulunurken, birinci katta giriş holleri, iki genel salon, dinlenme odası, cumhurbaşkanı için merkezi bir salon bulunmaktadır. İkinci kat ise jokey kulübünün müdürlüğüne, polis amirlerine ve katiplere ayrılmıştır. (Özdemir, 2004). Bunların yanı sıra restoran, tuvaletler, vestiyer ve ofislere açılan bir teras da tribün binasında tasarlanmış ve bina, tribünle birlikte toplamda 3.000 kişi kapasiteye hizmet verebilecek şekilde düşünülmüştür. Binanın solunda ise stadyumdaki kapalı tribünlere benzer şekilde tasarlanmış tribünler yer almaktadır (Şekil 3.60, Şekil 3.61, Şekil 3.62).

Şekil 3.58 Hipodromdaki Atatürk Tribünü (Vietti-Violi, 1937)

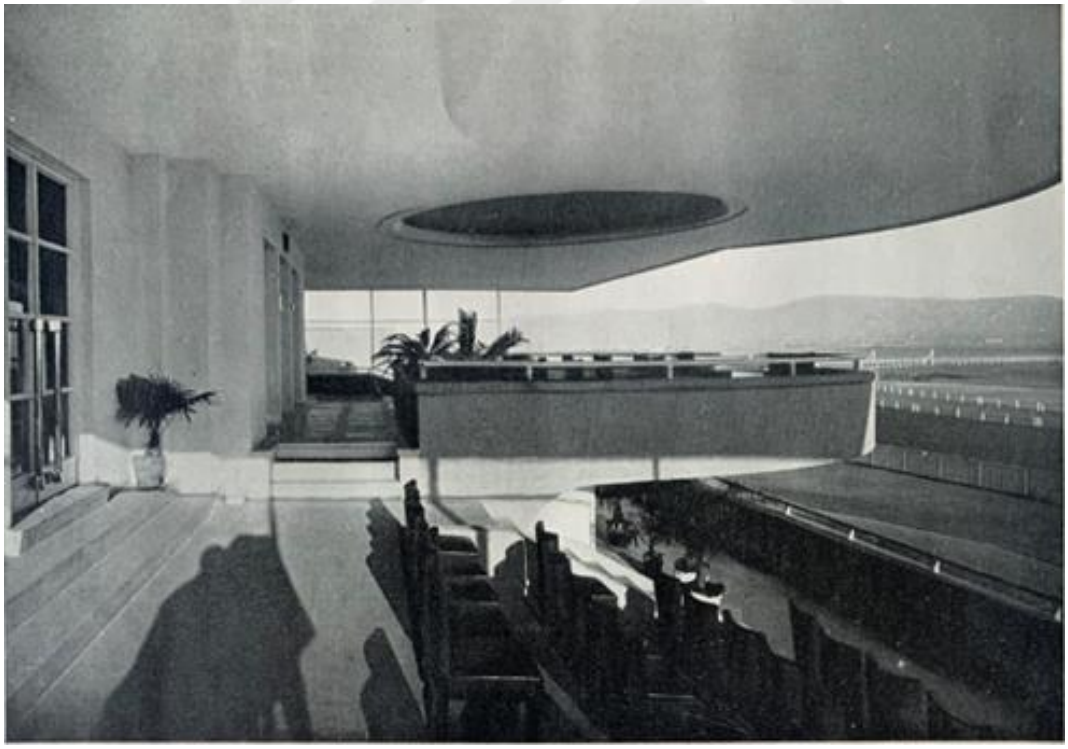

Şekil 3.59 Hipodrom, Atatürk Tribünü (Vietti-Violi, 1937)

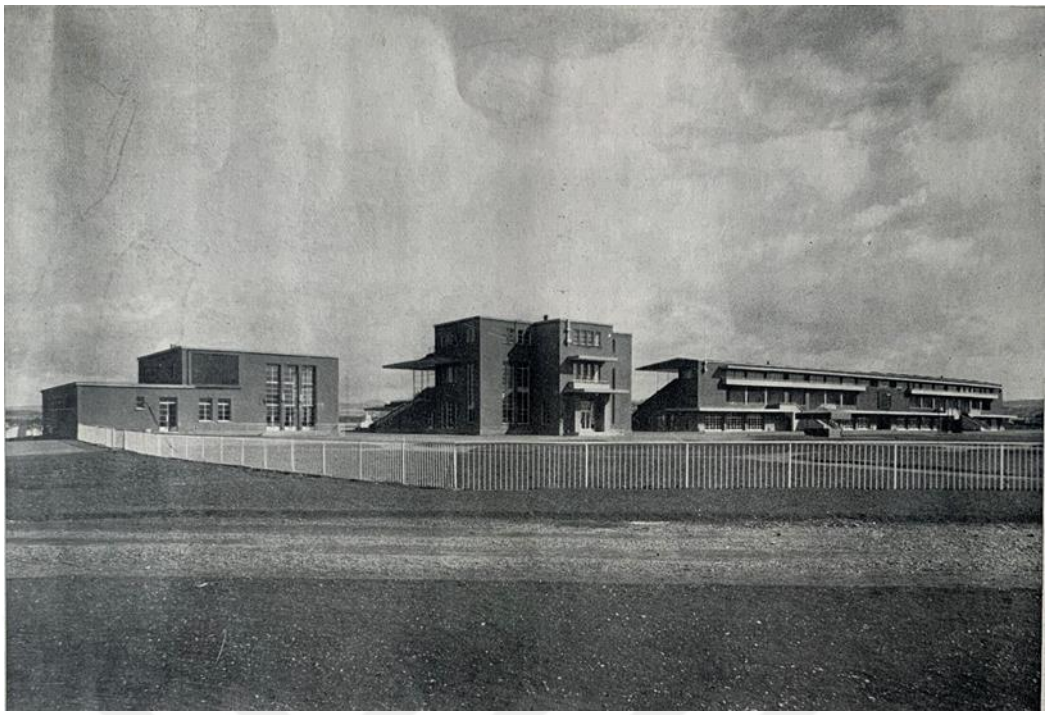

Şekil 3.60 Ankara Hipodromu, tribünlerin arkadan görünümü, ortada Atatürk Tribünü, sağda kapalı tribünler (Vietti-Violi, 1937)

Şekil 3.61 Paolo Vietti-Violi, Ankara Hipodromu'nun tribünlerinde, 1934 (Archivio Ippodromi di San Siro, 2024)

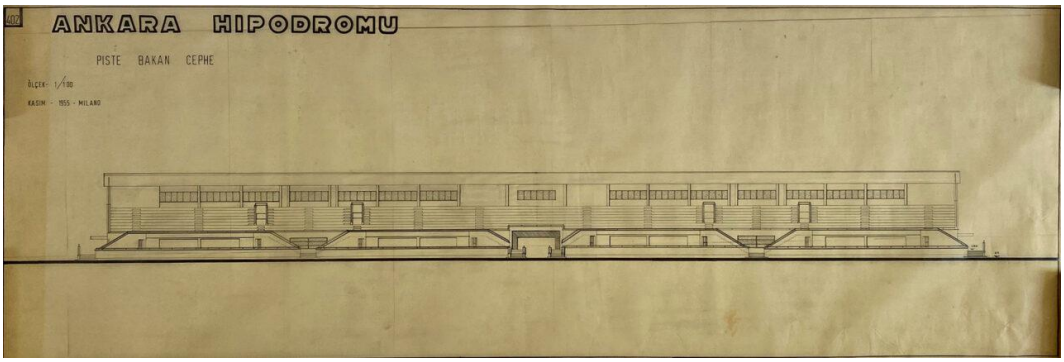

Şekil 3.62 Ankara Hipodromu, kapalı tribünlerin piste bakan cephe görünüşü (Archivio Ippodromi di San Siro, 2024)

Stadyum ve hipodromda cumhurbaşkanlığı locası olarak tasarlanmış şeref tribünü olarak da anılan Atatürk tribünlerinin diğer tribünlerden önce tasarlandığı dikkat çekmektedir. Yöneticilerin kitlelere hitap etmeleri için balkon veya loca gibi yüksekte konumlanan hitap kürsüleri, tek parti yönetimlerinde önem taşımaktadır (Torun, 2021). Söz konusu kürsüler, halkın yöneticilerle bir araya gelmesini ve yöneticilerin halka seslenmesini sağlamaktadır. Bu noktada stadyum ve hipodrom yapılarındaki Atatürk tribünlerinin diğer tribünlerden önce tasarlanmış olması anlam kazanmaktadır. Milli bayram kutlamalarında, resmi geçit törenlerinde veya at yarışları gibi çeşitli etkinliklerde; cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlar, meclis üyeleri, büyükelçiler, subaylar ve çeşitli bürokratlar bu tribünlerde ağırlanmış, kitlelere mesajlar bu noktalardan iletilmiştir (Şekil 3.63, Şekil 3.64). Stadyumdaki söz konusu tribün, iki katlı tribün yapısının üst katında, öne doğru geniş açılı çıkıntı yapan dörtgen formunda bir balkon olarak tasarlanmış; hipodromdaki ise yine iki katlı tribün yapısının üst katında, cepheyi ortalayan yarım daire formlu bir balkon olarak tasarlanmıştır.

Şekil 3.63 Atatürk, hipodrom tribününde davetlilerle birlikte Cumhuriyet Bayramı'ndaki resmi geçit törenini izlerken, 29.10.1937 (URL 24)

Şekil 3.64 Atatürk, Yugoslavya Harbiye ve Bahriye Bakanı General Mariç'i stadyumun şeref tribününde karşılarken (Büyük şef stadyumun., 1938)

Cumhuriyet dönemi mimarlığında kuleler siloları ve fabrika bacalarını çağrıştıran, üretimi ve ilerlemeyi sembolize eden modern mimari elemanlardandır. 19 Mayıs Stadyumu'nda, Ankara'da her yıl düzenlenen Büyük Atatürk Koşusu ve maraton koşularının hakemler tarafından takip edilebilmesi için kullanılan ve "maraton

kulesi" (Şekil 3.65) olarak anılan ve bu tip yapılarda pek rastlanmayan 30 m yüksekliğinde bir kule bulunmaktadır. Kulenin bulunduğu tribün de kulenin isminden dolayı, maraton tribünü adını almaktadır (Şekil 3.66) (Yergün, 2023). Bu noktada söz konusu kulenin hem işlevsel hem de sembolik yönleriyle dikkat çeken bir kule olarak stadyumda yer aldığı söylenebilir.

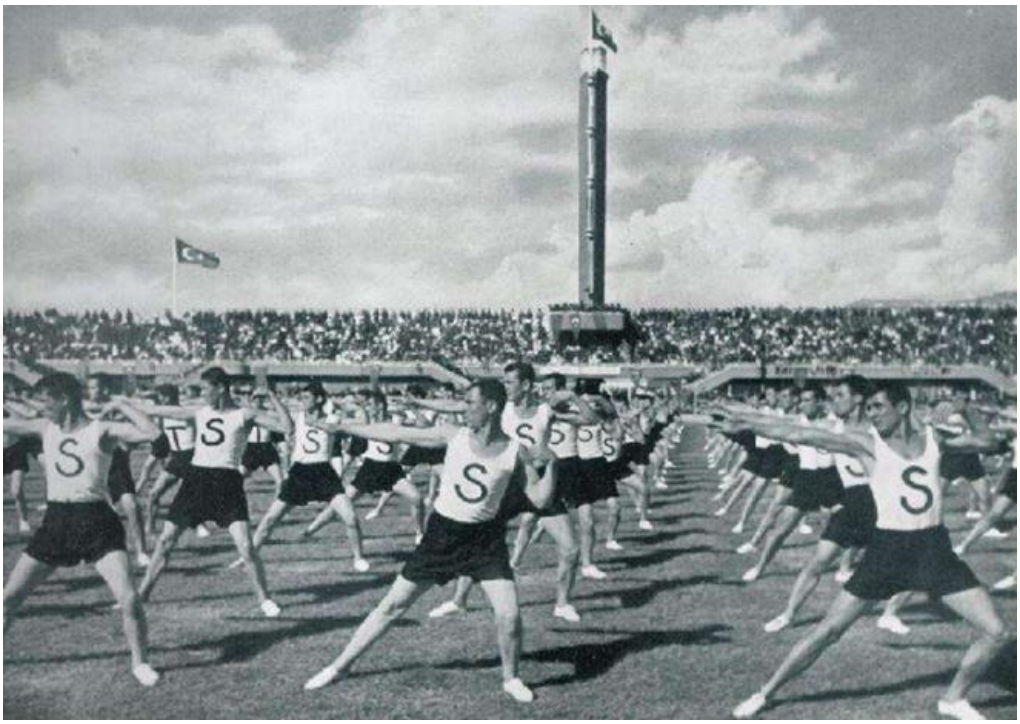

Şekil 3.65 19 Mayıs Stadyumu'ndaki Gençlik ve Spor Bayramı kutlamalarından, arkada maraton kulesi ve tribünü (La Turquie Kemaliste 1939)

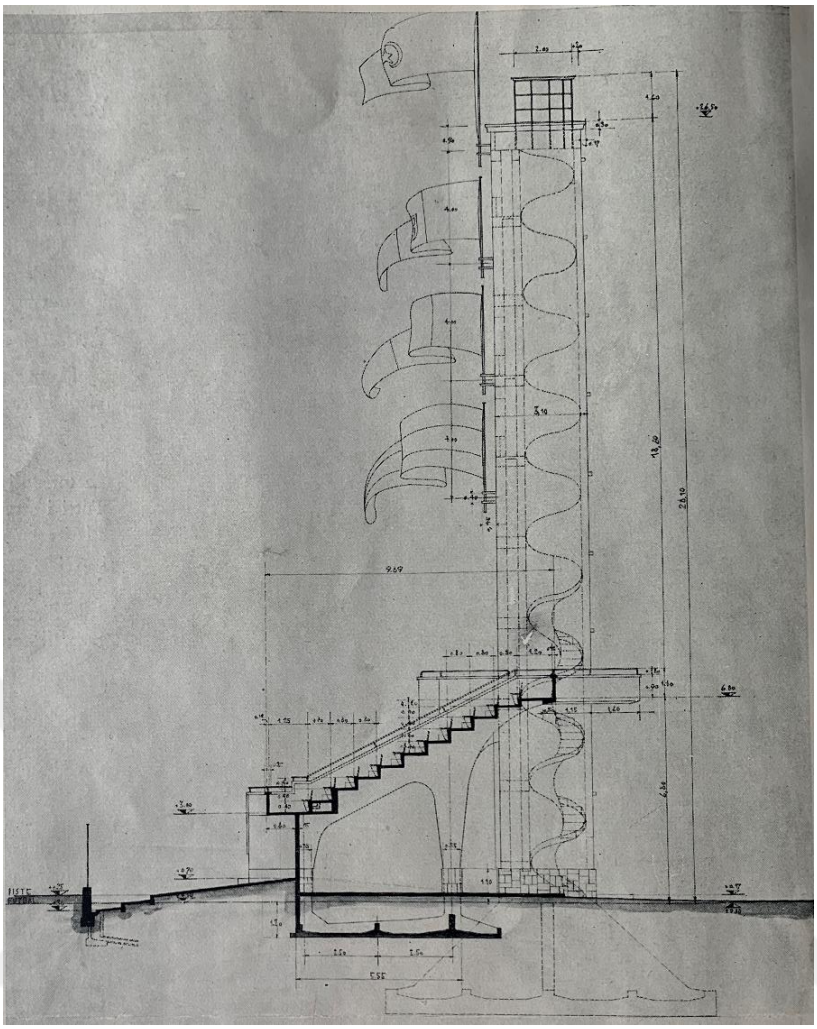

Şekil 3.66 19 Mayıs Stadyumu'ndaki maraton kulesi ve tribününün kesit çizimi (Vietti-Violi, 1937)

Vietti-Violi'nin projesinde, ilk aşamada boş bir alan mevcuttur. Daha sonra projenin geliştirilmesi ve yapılan eklemeler doğrultusunda söz konusu alanda bir atış poligonu (Şekil 3.67, Şekil 3.68) ve pergolalarla süslü bir bahçenin (Şekil 3.69, Şekil 3.70) yapılması öngörülmüştür. Bahçede, geometrik ve ortasında beton bir top bulunan bir havuz yer almakta olup havuzun etrafında ise yine geometrik peyzajlar görülmektedir (Şekil 3.71, Şekil 3.72) (Kavas, 2014). Stadyum ve hipodrom bölümlerinin inşaat aşamaları dönem içerisindeki çeşitli yayınlarda sıklıkla yer alırken, poligonun inşaatına dair pek fazla bilgiye rastlanmamaktadır. 6 Nisan 1936 tarihli *Ulus Gazetesi*'nde yer alan habere göre; 5 Nisan 1936 tarihinde Ankara, Balıkesir, Edirne, İzmir, İstanbul ve Kayseri olmak üzere toplamda altı şehirde merkez atış yerlerinin açılışı, Ankara'da stadyumdaki atış poligonunda saat sabah onda yapılan bir törenle açılmıştır. Dönemin atıcılık federasyonu ve Ankara bölgesinin başkanı Erzurum milletvekili Şükrü Koçak poligonun açılış

konuşmasında atıcılık sporunun Türk toplumunun tarihindeki önemine dikkat çekmiş, savaş tekniğinin eski dönemlere göre değiştiğini ifade etmiş ve bu sporun Türk gençlerini olası bir saldırı karşısında vatanlarını savunmaları için geliştirecek bir araç niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Bunlara ek olarak, sporun bir lüks olmadığına, milli bir ihtiyaç olduğuna da değinmiştir (Altı yerde merkez., 1936).

Şekil 3.67 Atış Poligonu (Kavas, 2014)

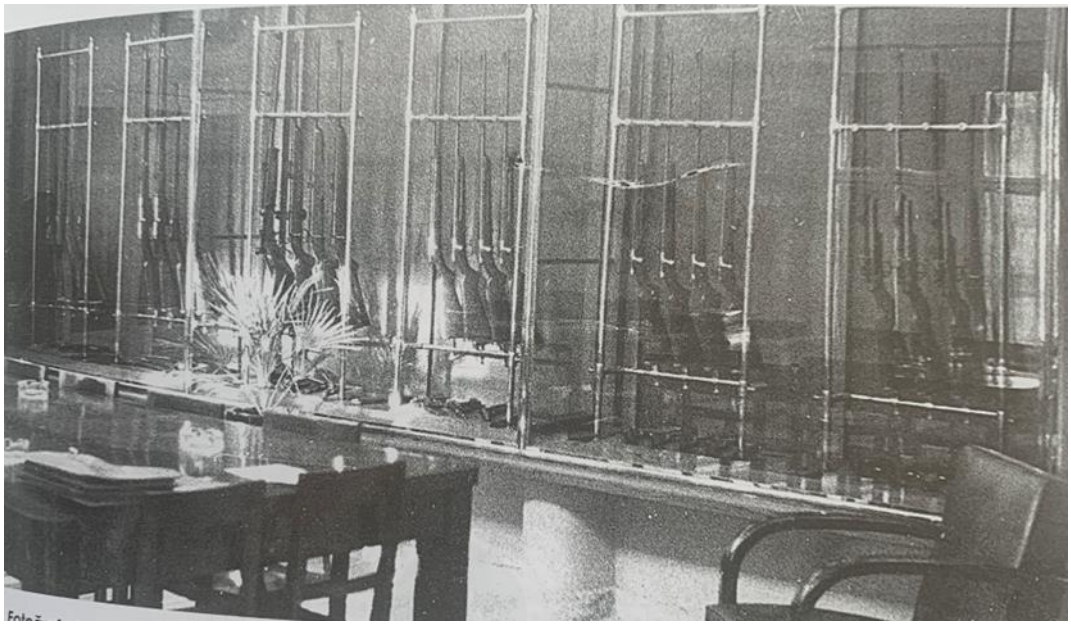

Şekil 3.68 Atış Poligonu'ndaki tüfekler (Kavas, 2014)

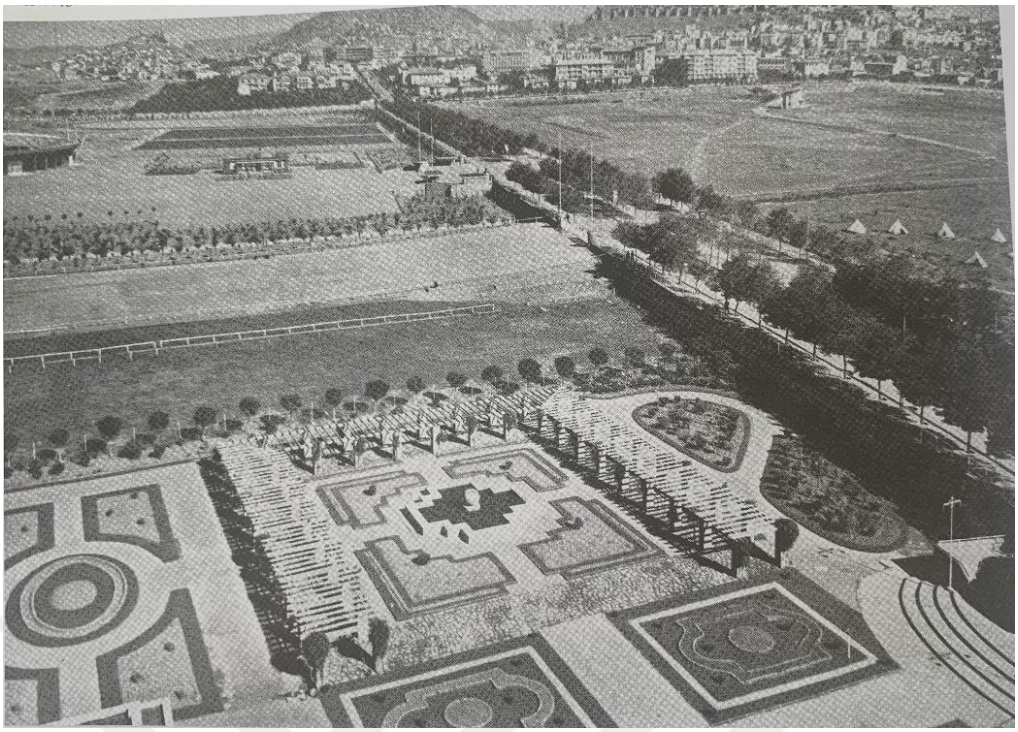

Şekil 3.69 Atış Poligonu'nun bahçesi (No: 23-24 Avril 1938 La Turquie Kemaliste Fotoğraf: Othmar Pferschy; Kavas, 2014)

Şekil 3.70 Poligon ve pergolalar (Direction Generale de la Presse – Basın Genel Direktörlüğü kartpostalı), (Fotoğraf: Othmar Pferschy; Kavas, 2014)

Şekil 3.71 Atış Poligonu'nun bahçesi (Fikret Çiftçi arşivi; Kavas, 2014)

Şekil 3.72 Atış Poligonu'nun bahçesindeki havuz (BYEGM arşivi; Kavas, 2014)

Stadyum kompleksindeki atış poligonu, 1960'lara doğru yıkılmıştır. Hipodrom ise milli bayram törenlerinin zamanla farklı yerlerde yapılmasıyla geri planda kalmış, pist 2019 yılında yıkılıp yerine Başkent Millet Bahçesi yapılmıştır. Hipodromun kapalı tribünü günümüzde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nün kullanımındayken (Şekil 3.73), Atatürk tribünü ise işlevsiz olarak

varlığını sürdürmektedir (Şekil 3.74, Şekil 3.75). 19 Mayıs Stadyumu ise 2018 yılında yıkılmış, yerine T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) tarafından futbol topu formunda, yeni bir stadyum kompleksi yapılmaya başlanmıştır (Şekil 3.76, Şekil 3.77) (URL 25).

Şekil 3.73 T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü binası olarak kullanılan Ankara Hipodromu'nun kapalı tribünü, giriş cephesi, 2024 (Yazarın kişisel arşivinden)

Şekil 3.74 Ankara Hipodromu'nun Atatürk Tribünü, 2024 (Yazarın kişisel arşivinden)

Şekil 3.75 Ankara Hipodromu'nun Atatürk Tribünü, giriş cephesi, 2024 (Yazarın kişisel arşivinden)

Şekil 3.76 Yeni stadyum projesinin kuşbakışı perspektifi (URL 26)

Şekil 3.77 Yeni stadyumun inşaatı (URL 27)

3.3 Ankara Paraşüt Kulesi

1933 yılının haziran ayında İstanbul'dan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Odessa kentine Türk Halkevleri sporcuları ve onların başında görev alan, Yeni Asır Gazetesi'nin fahri yazarı ve İzmir Futbol Heyeti Reisi Suad Yurdkoru gitmiştir. SSCB'de bulundukları sürede Suad Yurdkoru, Moskova kentindeki Gorki Parkı isimli bir kültürparktan etkilenmiştir. Bu park; çocuk bahçeleri, okullar, tiyatrolar, sergiler, halkın kullanımına açık çeşitli spor alanları gibi birçok etkinliğin yapılabileceği bir parktır (Yurdkoru, 1933). Yurdkoru bu parktan şöyle bahsetmektedir:

"(...)Moskova şehrini geziyoruz. Gezintiye evvela çok mühim bir terbiye ve sıhhat müessesesi olan Kültürpark'tan başladık. Bu muazzam parkın içinde çocuklar ve halk için muhtelif terbiye ve spor müesseseleri yapılmış. Parkın kenarından Moskova Nehri geçiyor. Nehrin üzerinde yüzme ve kürek talimleri için hususi yerler var. Buradaki müesseseleri ayrı ayrı yazmak çok uzun olacak. Hatırımda kalanların isimlerini zikredeyim: çocuk bahçeleri, çocuk mektepleri, Çarlık devrinin yıkılışını gösteren pavyon, tiyatrolar, sirkler, Sovyet sanayinin her sene ne kadar geliştiğini gösteren sergiler, paraşüt ile atlamayı talim eden kule, lokantalar..." (Yurdkoru, 1933).

1934 yılında Suad Yurdkoru, İzmir Belediyesi'nin belediye meclisi üyeliğine seçilmiş, iki ay sonrasında ise belediye reisi muavinliğine atanarak belediye başkanı

Behçet Salih (Uz) Bey'in yardımcısı olmuştur. Yurdkoru, aynı yıl mayıs ayında hazırladığı ve belediye başkanına sunduğu raporda, Moskova'da etkilendiği gibi bir parkın İzmir'de de yapılmasını önermiş, önerisinin kabul edilmesinden sonra hızla çalışmalara başlanmıştır. Suad Yurdkoru, önerisinde Gorki Parkı'nda görüp etkilendiklerinden olan paraşüt kulesinden (Şekil 3.78) de söz etmekte ve bu kulenin, parkta simgesel bir yapı olarak dikkat çektiğini belirtmektedir. (Aşkan, 2011).

Şekil 3.78 Moskova Gorki Parkı, Paraşüt Kulesi 1955 (Alexander Arkhipov Archive, 2023)

Yurdkoru'nun önerisi sonucunda yapılan İzmir'deki kültürparkta bulunan İzmir Paraşüt Kulesi (Şekil 3.79) ile ilgili *Arkitekt Dergisi*'nde, 1938 tarihli bir yazıda şöyle söz edilmektedir:

"Türk havacılığına son senelerde verilen büyük ehemmiyet karşısında, gençliği daha iyi bir şekilde hazırlamak için bir çok yeni teşebbüslere girişilmiştir. Bu yeni hamleler arasında Paraşüt kuleleri başlı başına birer kıymettir." (Algrandi, Tansu, M. ve Tümay, B., 1938).

Şekil 3.79 İzmir Paraşüt Kulesi (URL 28)

Cumhuriyet'in Türk havacılığına önem vermesi sebebiyle, İzmir'e yapılması kararlaştırılan paraşüt kulesinin Ankara'ya da yapılması planlanmıştır (Şekil 3.80). Sonraki aşamada ise paraşüt kulelerinin çoğaltılması, İzmir ve Ankara'daki kuleler gibi modern fakat onlardan daha büyük bir kulenin İstanbul'a yapılması düşünülmüştür. İstanbul'dan sonra, Konya ve Adana'da da birer paraşüt kulesi yapılması konusunda ilgili yerlere emir verildiği gündeme gelmiştir (Mekteplerimizde havacılık dersi., 1938). Fakat bu yapı sadece İzmir ve Ankara'ya inşa edilmesiyle sınırlı kalmıştır. Aşkan (2011), bu durumun yapının yüksek maliyet gerektirmesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Diğer taraftan bir gazetede Romen Hava Kulübü'nün THK'ye başvurarak paraşüt kulesinin planını istediğini ve söz konusu kulelerin eşlerinin Selanik ve Bükreş'te de inşa edileceği haberi yer almaktadır (Paraşüt kulelerimizin eşleri., 1937). Fakat bu tasarı gerçekleştirilememiştir. Kavas (2018) bu durumu, dünyanın o yıllardaki siyasal durumuna ve II. Dünya Savaşı'na bağlamaktadır.

Şekil 3.80 Ankara Paraşüt Kulesi (URL 29)

Türk Hava Kurumu, 1936 yılının temmuz ayında bir ihale ilanı yayınlamıştır. Bu ilana göre; Ankara'da bir paraşüt kulesinin yapılacağı ve kulenin keşif bedelinin tahmini olarak 44.947 lira 50 kuruş olduğu, plan ve şartnamelerin 25 lira karşılığında Ankara'da THK Merkezi'nden, İstanbul'da ise THK İstanbul Şubesi'nden alınacağı ve eksiltmenin 31 Temmuz 1936 tarihi saat 15:00'da kapalı zarf ile Ankara Kurum Genel Merkezi'nde yapılacağı belirtilmiştir. Katılacakların diplomalı mimar veya mühendis olmaları ve inşaat müteahhidi olduklarına dair bağlı bulundukları ticaret odasından vesika göstermeleri ve gelirlerini gösteren banka referansı vermeleri, o zamana kadar önemli bir betonarme inşaatı yapmış olduklarına dair belgelerle birlikte en az yedi gün öncesinde THK'ye göndererek katılabileceklerine dair belge almaları istenmiştir. Katılmak isteyenlerin 3371 lira 6 kuruşluk muvakkat teminat mektubu ve ehliyet vesikalarıyla teklif mektuplarını 31 Temmuz 1936 tarihi, saat 14:00'a kadar Genel Merkez Başkanlığı'na teslim etmeleri gerektiği belirtilmiştir (Türk Hava Kurumu., 1936). 16 Mayıs 1937 tarihine gelindiğinde Ankara Paraşüt Kulesi ilk aşamada 43.000 liraya ihale edilmiştir (Hava kurumunun altı., 1937).

Ankara Paraşüt Kulesi'nin inşaatına başlanıldığında; Bayındırlık Bakanlığı, Ankara Garı'nın 30 m yüksekliğindeki saat kulesinin civarında inşa edilen bu kulenin 150 m gibi az bir mesafe uzaklıkta olmasının şehircilik prensiplerine uymayacağını ve kulelerin birbirinin görüntülerini bozacağına, bu nedenle paraşüt kulesinin 500 m kadar bir mesafede yapılması gerektiğini belirtir. Buna karşılık verilen cevapta ise paraşüt kulesinin yerinin Şehir İmar İşleri Müdürlüğü tarafından yapılan inceleme sonucunda kesin olarak tespit ve tayin edilerek THK'ya bildirildiği, kulenin inşaatına 15 Ağustos 1936 tarihinde, gar inşaatından sonra başlandığı ve iki kulenin de imar durumlarının şehircilik kurallarına uygun biçimde İmar Müdürlüğü ve Prof. Jansen tarafından incelenerek mevcut yerlerinde olmalarına kesin olarak izin verildiği, kulenin planda tespit edilen yere temeller açılarak inşasına başlandığı ve bunların sonucunda bakanlığın istediği değişikliğin yapılmasının mümkün olmadığı ifade edilmiştir (Kavas, 2018).

Kulenin inşa edileceği bölgeden Mogan Gölü'nden beslenip, Akköprü yakınlarında Çubuk Çayı ve Hatip Çayı'yla birleşerek Ankara Çayı'nı oluşturan İncesu Deresi geçmekte olduğundan, kulenin inşaatı için temel kazılırken 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu yapılarının inşaatındaki gibi su sorunuyla karşılaşılmıştır. Bu nedenle drenaj yapılarak, temele beton kazık uygulaması yapılmıştır. Kule 4 katlı (Şekil 3.81), vince kadar 41.10 m yüksekliğinde, balkonlu bir kütle olarak Atatürk Evi, THK, Pilot Mektebi gibi binaların mimarı olan mimar Bedri Tümay ve hakkında pek bilgiye ulaşılamayan fakat yabancı mimar olma ihtimali yüksek olan Algrandi ile birlikte tasarlanmıştır. İçinde asansör, merdiven ve çift ağırlıklı paraşüt atma vinci bulunmaktadır. En üst kotta ise dairesel bir balkon, atlama terası (Şekil 3.82) olarak işlevlendirilmiştir (Özgenel, 2022). Atlama terasının yüksekliği 37.90 m'dir. Toplamda 3 balkonu bulunan kulenin 320 kg olan 4 kişi kapasiteli asansörü iki basamaktan sonra ulaşılan giriş kapısının karşısında yer alır. Asansör dışında üst katlara ulaşımı sağlayan döner merdivenler her katta 75 basamak olmak üzere 3. Terasa kadar toplamda 228 basamaktan oluşmaktadır (Kavas, 2018). Betonarme malzemeden yapılan kulenin açıklıkları, yapının yükseklerde maruz kalabileceği rüzgârın etkilerini azaltacak biçimde tasarlanmıştır. İnşasında tamamen yerli malzemeler kullanılmıştır. Bir gazete haberinde bundan şu şekilde bahsedilmektedir:

"(...) Bu paraşüt kulesi; tipi, inşa tarzı, şekli ve mahiyeti itibariyle yüzde yüz milli'dir ve üzerinde göklerde dolaşmayı öğrenecek olan çocuğumuz kadar bizimdir. (...) Bu büyük inşaların en büyük kısımları bile beliren bir ihtiyacı karşılarken milli mimari zevkimizin güncel bir örneği olmak vasıflarını taşıyorlar. Bu itibarladır ki, paraşüt kulelerimizin inşasında kullanılan bütün malzeme memleketimizde yapılmıştır. Bu kulelerde esaslı bir yeri olan kulenin üst katındaki konsolların askeri fabrikalarımızda yapılıyor olması, bu tarz paraşüt kulesinin ne kadar bizim olduğunu anlatan güzel bir misaldir." (B. Celal Bayar., 1937).

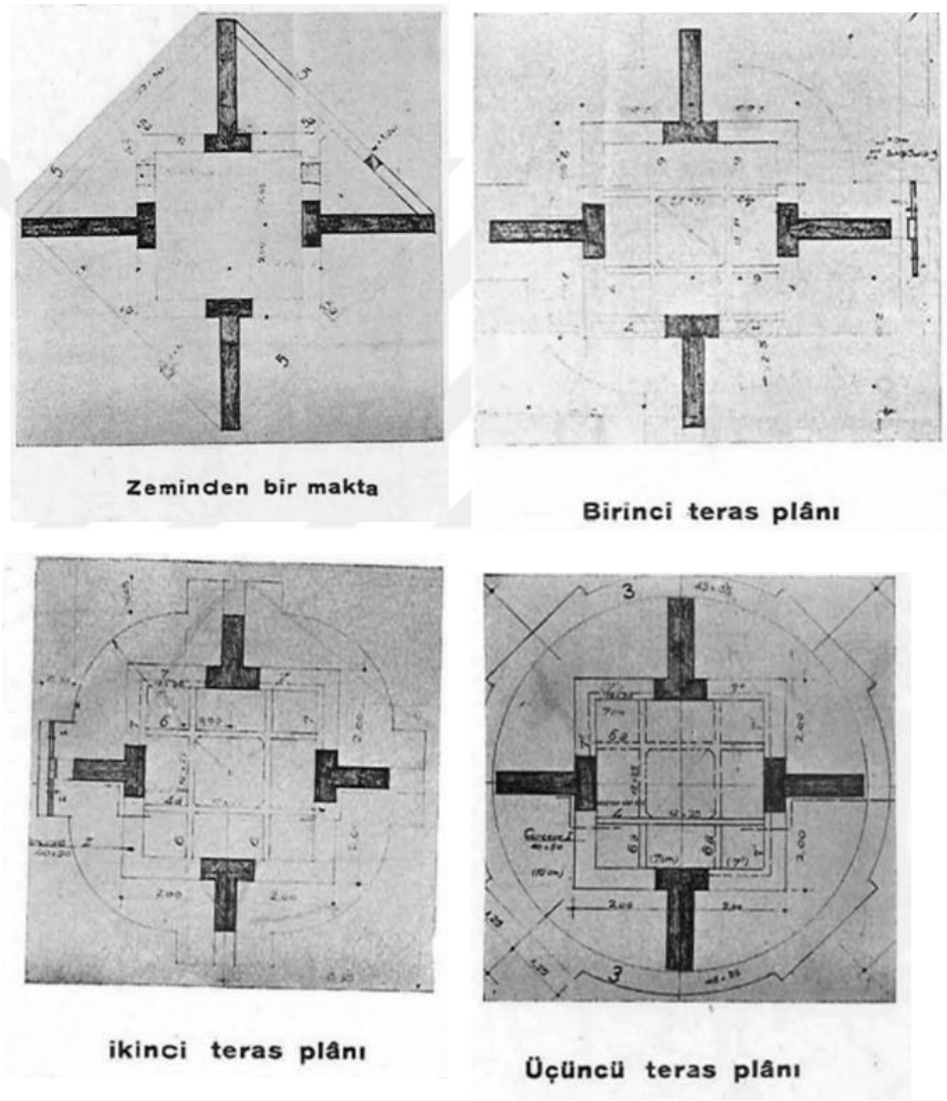

Şekil 3.81 Paraşüt Kulesi'ne ait kat planları (Algrandi, Tansu, M. ve Tümay, B., 1938)

Şekil 3.82 Ankara Paraşüt Kulesi, atlama terası (URL 30)

İnşaatı 1937 yılında tamamlanan kule, 28 Ekim 1937 tarihinde İsmet İnönü'nün, dönemin başbakanı Celal Bayar'ın, milletvekillerinin, bakanların, bakanlıklardaki öne çıkan isimlerin ve çok kalabalık bir halk kitlesinin katılımıyla açılmıştır (Şekil 3.83). Başbakan Celal Bayar yaptığı açılış konuşmasında, Ankara Paraşüt Kulesi'nin Türk havalarını koruyacak olan Türk gençlerini havacılığa alıştırmakla ilgili yapacağı büyük hizmetlere dikkat çekmiş ve Türk havacılığına büyük emeği ile memleketin ihtiyacı olan böyle bir eseri kazandırdıkları için THK başkanı Fuad Bulca ve iş arkadaşlarını tebrik etmiştir. Bunun yanı sıra açılış töreninde, Türkkuşu Okulu'nun kız ve erkek öğrencileri ile dışarıdan çok sayıda genç paraşütle atlamışlar, İsmet İnönü ve Başbakan Celal Bayar atlama terasına kadar çıkıp kuleyi gözden geçirmiş ve atlayışları yakından seyretmişlerdir (B. Celal Bayar., 1937).

Şekil 3.83 Dönemin Başbakanı Celal Bayar Ankara Paraşüt Kulesi'nin açılışında, 1937 (URL 31)

Ankara, Yazın isimli yaz aylarında Ankara'da yapılabilecek etkinliklerin anlatıldığı, yapım tarihi net bilinmese de 1938-1950 tarihleri arasındaki görüntülerin olduğu bir filmde Ankara gençliğinin paraşüt kulesini ziyaret etmeyi sevdiğinden, havanın modern insanın içinde yaşadığı doğal bir unsur olduğundan ve yeni nesillerin bunu anladığından söz edilmektedir. Bunun yanı sıra filmin ilgili bölümünde özellikle genç kızların kuleye merakına, en çok onların kuleden atlayış yapacaklarına (Şekil 3.84) ve bu kızların anne olduklarında çocuklarının da havada doğup büyüyeceklerine vurgu yapılmaktadır (Ankara Yazın, b.t.). Böylelikle kadının modern toplumdaki yerine de dikkat çekildiği söylenebilir. Diğer taraftan kule, özellikle Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında bayraklarla süslenmiş (Şekil 3.85) ve aktif bir biçimde kullanılmıştır.

Şekil 3.84 Ankara Paraşüt Kulesi'nden atlayış için hazırlanan genç kızlar (Ankara Yazın, b.t.)

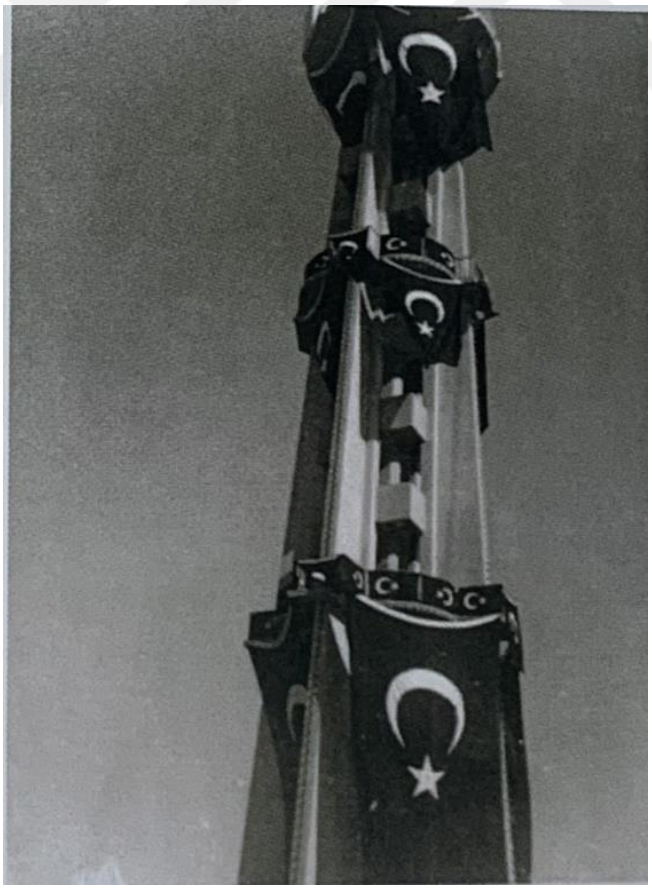

Şekil 3.85 Cumhuriyet Bayramı'nda bayraklarla süslenen Ankara Paraşüt Kulesi (Kavas, 2018)

1940'lı yılların sonlarına gelindiğinde ise Ankara Paraşüt Kulesi'nde atlayışlara ara verilmiştir. *Ankara Akşam Haberleri Gazetesi*'nin 8 Nisan 1948 tarihli *"Paraşüt Kulesi süsten mi ibarettir?"* başlıklı bir haberinde THK'den hareket ve canlılık beklendiğine dair bir haber yer almış ve atlayışlara ara verilmesine tepkilerle karşılaşılmıştır.1950'lerde, gazetelerde Ankara Paraşüt Kulesi'ne çağrı reklamları ve gece atlayışlarının başladığına dair haberler yer almaya başlamıştır. 1957 yılında onaylanan Yücel-Uybadin İmar Planı'yla Ankara'nın çehresi değiştirilmeye başlanmış, kuleyi çevreleyen sarmaşıklarla örtülü duvarlar yıkılıp, caddeye bakan yöndeki geniş yapraklı ağaçlar sökülerek yol 35 m genişletilmiştir. Bunun üzerine, Paraşüt Kulesi'nde atlayışlara tekrar ara verilmiş ve kulenin önünde yer alan Atış Poligonu'nun da yıkılmasıyla kule eskisi gibi aktif kullanılmamaya başlanmıştır (Kavas, 2018). 1990'lara doğru ise, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 04.04.1989 gün ve 759 sayılı kararıyla yapı tescil edilmiştir (Özgenel, 2022).

3.4 Gençlik Parkı

Cumhuriyet ile birlikte kentlerdeki yapısal dönüşümlerde, günlük yaşam ve sağlık koşullarının çağdaş bir biçimde iyileştirilmesi önemsenmiştir. Bu noktada özellikle sıtma gibi sağlık sorunlarına neden olabilecek bataklık alanların kurutulmasına öncelik verilmiştir. Bu nedenle Ankara'da güneyde Gar Binası ve kuzeyde Evkaf Apartmanı ile Memur Evlerinin önünde dar bir şerit halindeki küçük bir park alanının arasında kalan ve Kanlıgöl olarak isimlendirilen, aynı zamanda bir kısmı da mezarlık olan yarı bataklık arazinin kurutulması gündemde olmuştur (Şekil 3.86) (Gültekin, 2013). Uludağ (1998), söz konusu yarı bataklık olan arazide ve Gar Binası'ndan Kale'ye doğru uzanan İstasyon Caddesi'ne paralel biçimde konumlanan Gençler Birliği'ne ait Ay-Yıldız isimli futbol sahasını kapsayacak şekilde bir kent parkının yapılmasının düşünüldüğünden söz etmektedir.

Şekil 3.86 Ankara Gençlik Parkı arazisinde drenaj uygulaması (T.C. Nafia Vekâleti, 1943)

Cengizkan (2018), 1924-1925 yıllarında Lörcher'in Ankara için hazırladığı imar planlarında, Gençlik Parkı'nın yapılacağı yer olan alanın; orta kısmında bir parkın bulunduğu ve çevresinde konutların yer aldığı bir alan olarak düşünüldüğünü belirtmektedir. 1932 yılında Jansen'in onaylanıp yürürlüğe giren Ankara imar planının sonrasında ise, Gençlik Parkı'nın planlanması için Jansen'den teklif vermesi istenmiş ve Jansen, Gençlik Parkı için çalışmalarına başlamıştır (Şekil 3.87, Şekil 3.88). 24 Temmuz 1934 tarihinde Atatürk'ün de katılmış olduğu Bakanlar Kurulu'nun kararıyla onaylandıktan sonra 25 Mayıs 1935 tarihinde de uygulama projeleri İmar Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir (Uludağ, 1998).

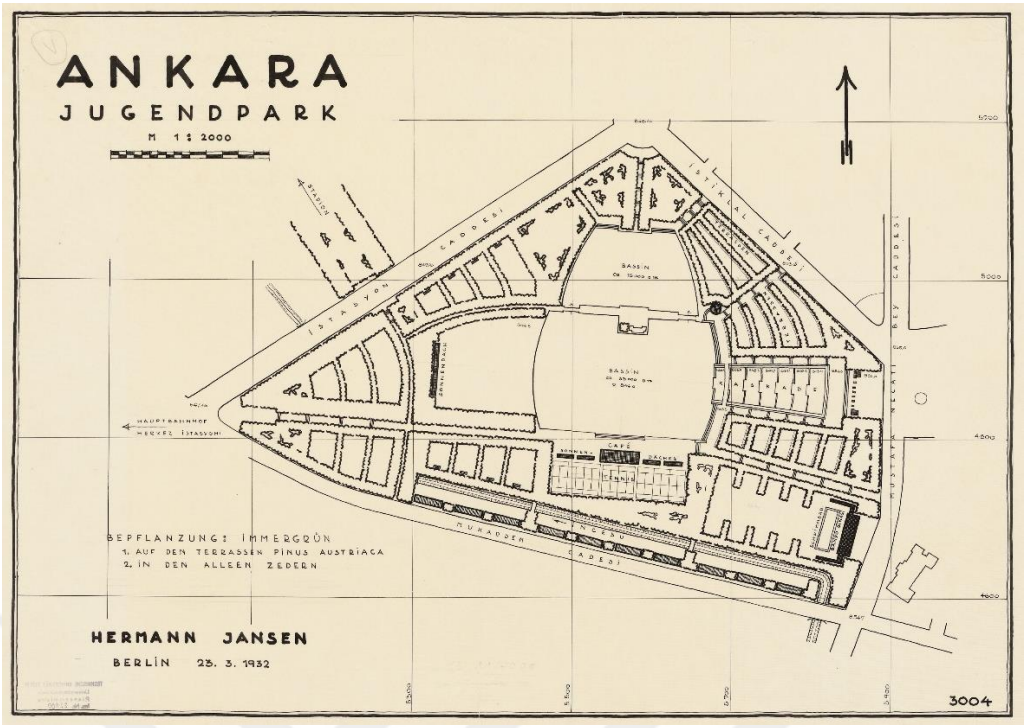

Şekil 3.87 Ankara Jugendpark, 25.3.1932, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na ait planlama çalışmaları (Architekturmuseum TU Berlin, 2023)

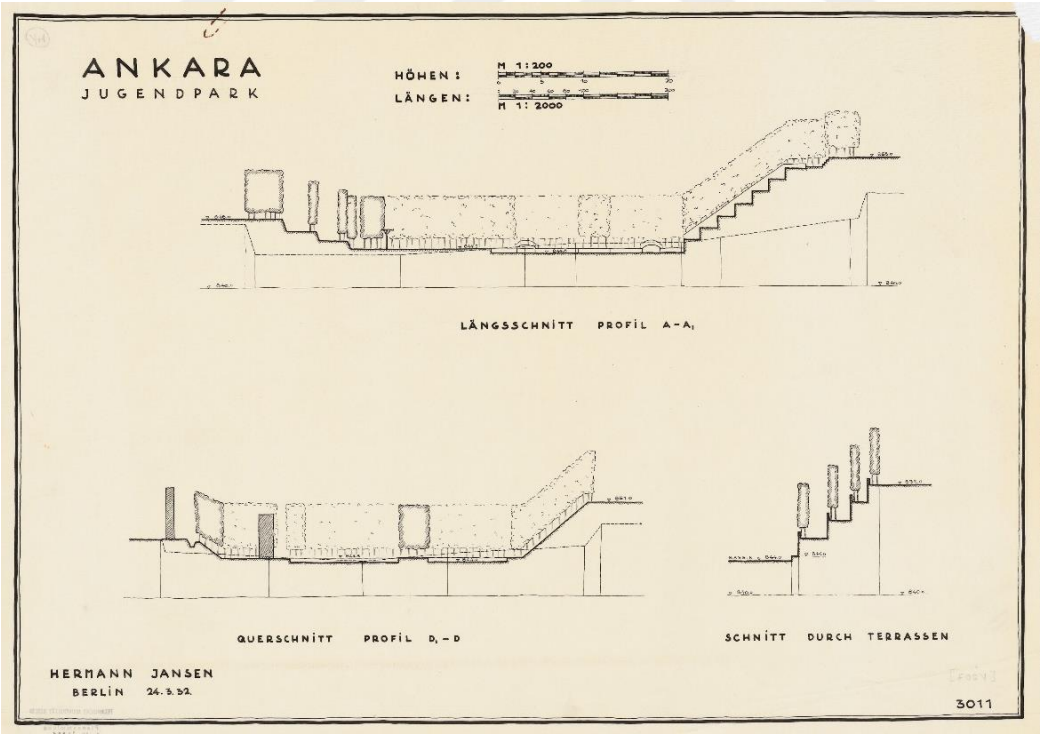

Şekil 3.88 Ankara Jugendpark, 24.3.1932, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na ait kesit çizimleri (Architekturmuseum TU Berlin, 2023)

Jansen bu parkı, Ankara'nın hasretini çektiği yeşilin ve suyun birleştiği bir rekreasyon alanı ve istasyondan kente gelenlerin ilk girişte dikkatlerini çekeceği bir simge olarak anlamlandırılmıştır (Demir, 2006). İmar planının raporunda ise Jansen, parkın şehir merkezine ve tüm resmi geçit törenlerinin yapıldığı stadyuma yakın olmasına da dikkat çeker (Şekil 3.89). Parka girildiğindeyse Jansen'in raporunda göl olarak tanımladığı havuzun ardından görülen Ankara Kalesi manzarasıyla Eski Şehir ile temsili bir bağlantının kurulması hedeflenmiştir (Şekil 3.90).

Şekil 3.89 Ankara 1953 hava fotoğrafı, Ankara Hipodromu, 19 Mayıs Stadyum Kompleksi ve Gençlik Parkı (URL 32), (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

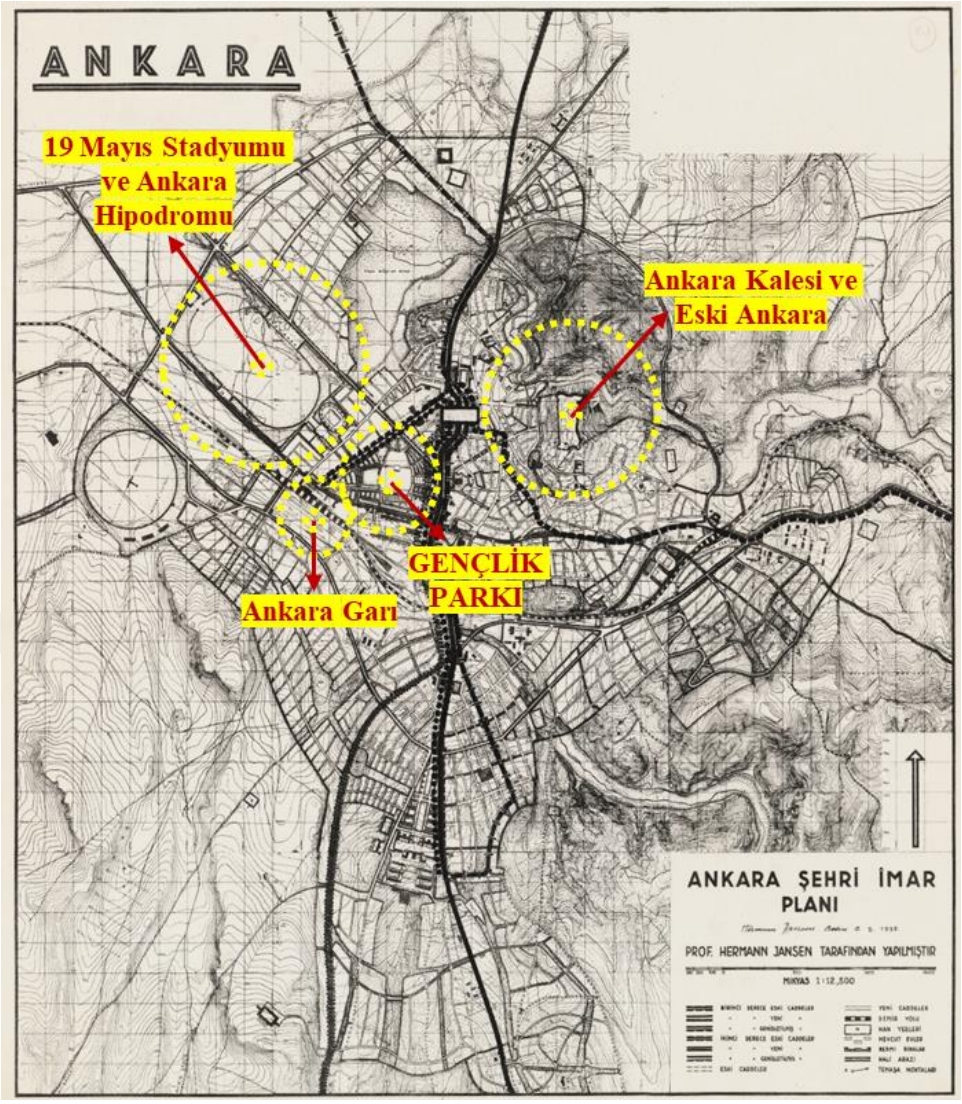

Şekil 3.90 Ankara şehri imar planı, 6.5.1932, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'nın olduğu alan (Architekturmuseum TU Berlin, 2023), (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

Jansen'in Gençlik Parkı projesi uygulanmak üzere 1936 yılına doğru Bayındırlık Bakanlığı'na verildiğinde, bakanlığın ekonomik ve estetik kaygılarla su ve su kaskatlarıyla ilgili teknik zorluklar sebebiyle Jansen'le çalışmış olan İtalyan mimar, şehir plancısı ve bahçe mühendisi Theo Leveau'ya park için güncel bir proje hazırlatmış (Şekil 3.91, Şekil 3.92) ve bu proje 21 Ocak 1936 tarihinde başbakanlığa sunulmuştur. Daha sonra İmar İdare Heyeti'ne gönderilen projenin Jansen projesine benzer olduğu ve maliyetin çok fark etmeyeceği sonucuna varılmış, Bakanlar Kurulu'nun onaylamasından sonra ise Theo Leveau'nun Gençlik Parkı projesi kabul edilmiştir (Gültekin, 2013).

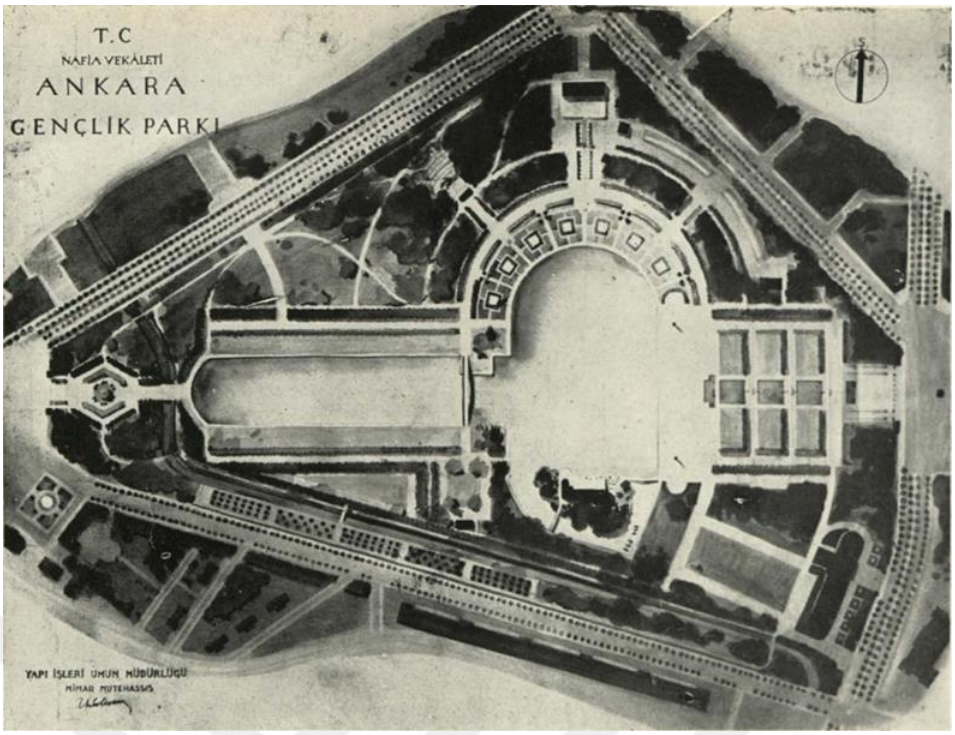

Şekil 3.91 Ankara Gençlik Parkı, genel planı (T.C. Nafia Vekâleti, 1938)

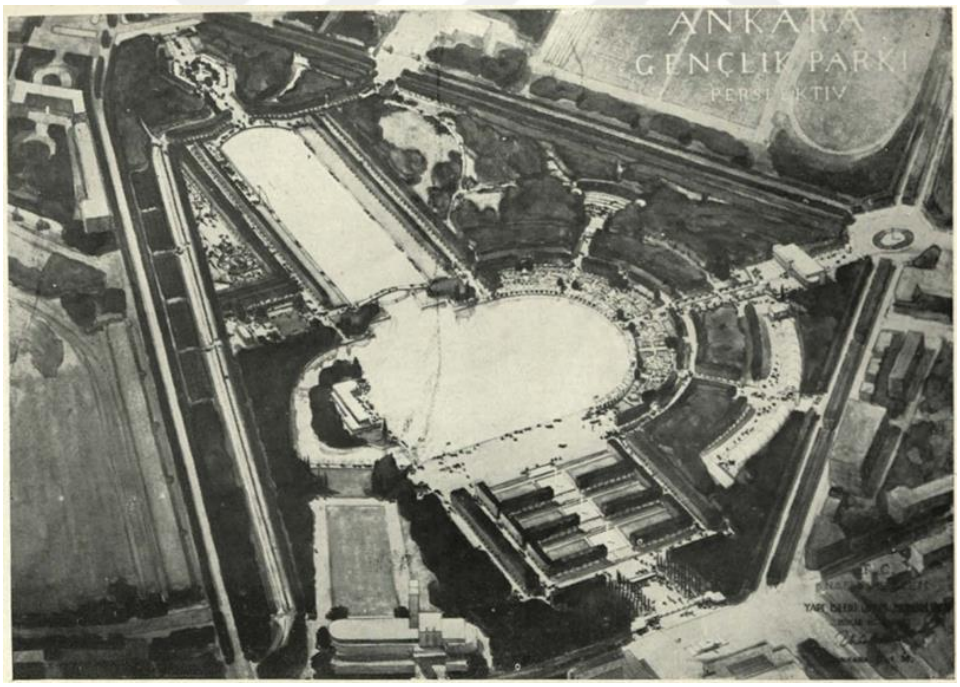

Şekil 3.92 Gençlik Parkı, kuşbakışı perspektif (T.C. Nafia Vekâleti, 1938)

Leveau park için hazırladığı projede genel çerçevede Jansen'in projesine sadık kalsa da birtakım değişiklikler yapmıştır. Jansen'in projesinden farklı olarak Leveau'nun projesinde, plan düzleminden bakıldığında kuzeyde konumlanan yarım daire formunu güneyde doğu-batı ekseninde kesen ve gölü odak noktası haline

getiren düzenlemeler görülmektedir. Bunun yanı sıra Leveau'nun projesinde parka her biri cumhuriyetin temsil mekanları olan Sergi Salonu, Evkaf Apartmanları, TBMM, 19 Mayıs Stadyumu ve atla girmek isteyenler için Sergi Salonu'nun sağ tarafı olmak üzere beş noktadan giriş kapısı tasarlanmıştır (Şekil 3.93). Yılmaz (2017) Cumhuriyet için temsil niteliğinde mekanların olan bu mekanların arasında konumlandırılmış Gençlik Parkı'nı, "halk terbiyesi" açısından başka bir önemli temsil mekân niteliğinde olan bir başka mekân olarak değerlendirmektedir.

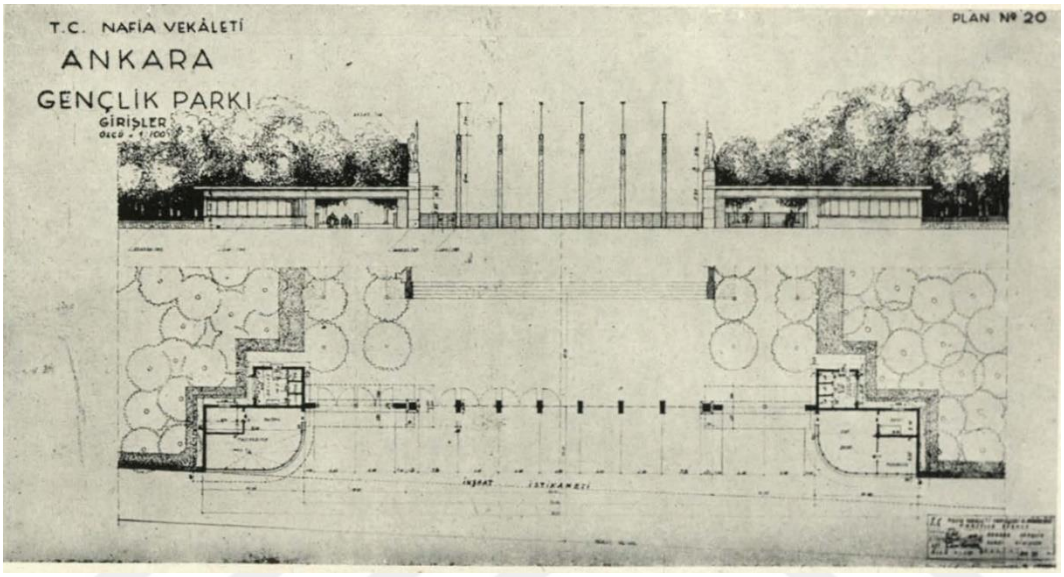

Şekil 3.93 Ankara Gençlik Parkı, girişlerin kesit ve görünüşü (T.C. Bayındırlık Bakanlığı, 1938)

Bayındırlık Bakanlığı'nın Haziran 1938'de yayınlanan *Bayındırlık İşleri Dergisi*'nde Gençlik Parkı'ndaki girişlerden şu şekilde söz edilmektedir:

"(...)Parkın esas medhali opera meydanı cihetindedir. Bu medhal altı umdeyi temsil eden altı sütunla birbirinden ayrılmış yedi büyük iki küçük kapıyı haizdir. Kapıların sağ ve solundaki kaideler üzerine gençliği temsilen birer mermer heykel konması da mukarrerdir." (T.C. Bayındırlık Bakanlığı, 1938).

Burada ele alınan yönüyle, parkın projesinde Cumhuriyet'in değerlerini simgeleyen detaylara yer verildiği görülmektedir.

İnşası yaklaşık yedi yılda tamamlanan park, 1943 yılında 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'nda açılmıştır. T.C. Nafia Vekaleti parkın açıldığı tarih olan 19 Mayıs 1943 tarihinde yayınladığı bir kitapçıkta Ankara Kalesi'ne

manzarası olacak bir biçimde, etrafındaki gölgelikli oturma alanları ve yürüyüş yerleriyle birlikte tasarlanan parktaki gölden ve parktan şu şekilde söz etmiştir:

"Bozkırın ortasında yerleşmeğe karar verdiğimiz zaman tabiatın bütün imkansızlıklarını birer birer teknik kudretimizle yenmeğe mecburduk. Su, bozkırda tabiatın en hasis bir lütfu idi. Biz çorak ovalar ortasında yaşamak için en lüzumlu bir madde olan suyu da bol, mebzul bulmak ve görmek için uğraştık. Cumhuriyetin büyük bir abidesi sayılabilecek olan Çubuk barajı ile Ankara'ya kullanmak için lüzumlu suyu da bulmuş olduk. Fakat Çubuk barajı Ankara'ya yakın değildi. Baş şehrin tâ ortasında gözümüzü doyuracak, bizi bozkırın büyük mahrumiyetlerinden birisinden daha uzaklaştıracak vüsatte bir göl yaratmak ve yapmak için çalışmak mecburiyetinde idik. Öyle bir göl ki bunun sayesinde yazın memleket gençliği her türlü su sporları yapmak imkanını bulabilsin. İşte gençlik parkı bu ihtiyaçların sevkile yapılmıştır." (T.C. Nafia Vekâleti, 1943).

Devamında ise yüz ölçümü 27 hektar olan Gençlik Parkı'nın 4,5 hektarlık kısmı göllere (Şekil 3.94) ayrıldığı belirtilmiştir. Ayrıca gölün üzerinde; kapalı, sakin sularda kullanılabilen küçük tekne veya spor yapmak amacıyla kullanılan, dar ve yaklaşık sekiz m uzunluğunda, hafif bir yarış kayığı olan futalarla, genelde spor yapmak için kullanılan uzun, dar, düz zeminli ve üç köşe yelken açılan iki direkli, iki kişilik tekne olan küçük şarpilerle ve yarış motorları ile spor yapmanın (Şekil 3.95, Şekil 3.96, Şekil 3.97, Şekil 3.98) mümkün olduğu ve kışın parktaki gölün donmuş kısımları üzerindeki geniş sahalarda buz pateni yapılma imkanının olduğu (Şekil 3.99) vurgulanmıştır (T.C. Nafia Vekâleti, 1943).

Şekil 3.94 Gençlik Parkı (SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, kod: AHANKA173)

Şekil 3.95 Ankara Gençlik Parkı, 1955 (URL 33)

Şekil 3.96 Gençlik Parkı (SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, kod: AHTURAL00627)

Şekil 3.97 Ankara Gençlik Parkı, su sporları müsabakaları (Gençlik Parkında dün., 1944)

Şekil 3.98 Gençlik Parkı, 30 Ağustos Zafer Bayramı'nda yüzme ve kürek yarışları (30 ağustos kürek., 1944)

Şekil 3.99 Ankara Gençlik Parkı, kışın donmuş gölün üzerinde buz pateni yapan insanlar (URL 34)

Buz pateni sporunun Türkiye'de tanıtılmasında etkili olup, Türkiye Buz Pateni Federasyonu'nda 22 yıl kesintisiz yönetim kurulu üyeliği yapan ve günümüzde de aktif olarak Türkiye'deki buz pateni sporuna hizmet eden pek çok milli takım antrenörünün ve Uluslararası Buz Pateni Federasyonu puanlama hakeminin yetişmesini sağlayan Fehmi Tekelioğlu; 10 yaşındayken Ankara Gençlik

Parkı'ndaki gölün kışın donmasıyla bu spora başlamıştır (Şekil 3.100). Tekelioğlu, 13 Temmuz 2023 tarihli bir röportajında o yıllarda bu sporu yapabilmek amacıyla Ankara'da kış aylarının soğuk olması için dua ettiklerini belirtmektedir (URL 35). 1974 yılına ait bir gazete haberinde ise havaların soğumasının gençleri sevindirdiğini, ayaklarına patenleri takan gençlerin buzlu zemin üzerinde saatlerini geçirip gittikçe yaygınlaşan buz pateni sporunun tadını çıkardıkları ifade edilmektedir (URL 37) (Şekil 3.101, Şekil 3.102).

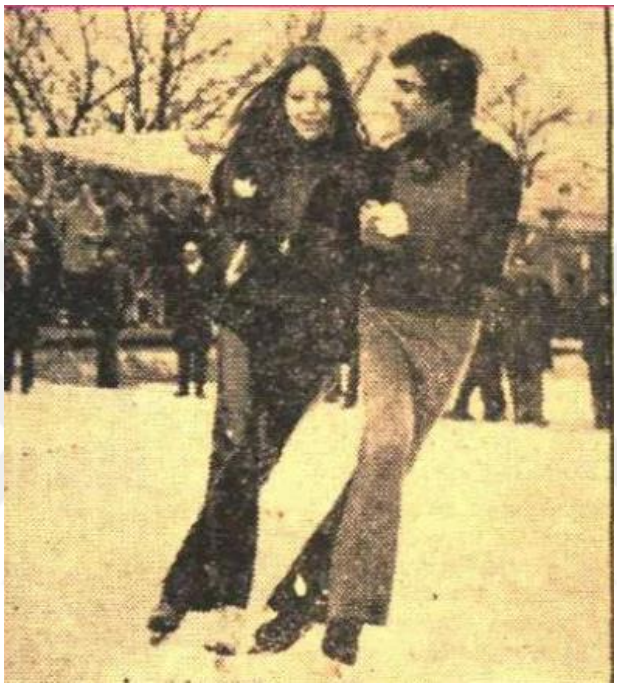

Şekil 3.100 Ankara Gençlik Parkı'nda, buz pateni, Fehmi Tekelioğlu ve Fehtap Şengün 1972 (URL 36)

Şekil 3.101 Gençlik Parkı, Ankara Buz Pateni ve Hokeyi İhtisas Kulübü üyeleri buz pateni yaparken, 1974 (URL 37)

Şekil 3.102 Ankara Gençlik Parkı'nda, buz pateni, 1970'ler (URL 38)

Parkta tanımlanan spor alanlarıyla ilgili bunlara ek olarak Jansen'in park için ilk denemelerinde tenis sporu için özel bir alanın tanımlandığı dikkat çekmekte (Şekil 3.103) ve ayrıca müsabakalar, güreşler için bir açık hava tiyatrosunun (Şekil 3.104, Şekil 3.105, Şekil 3.106, Şekil 3.107) bulunacağına ilişkin düşüncelerin olmasına rağmen bunların uygulandığına dair herhangi bir somut bilgiye rastlanmamaktadır.

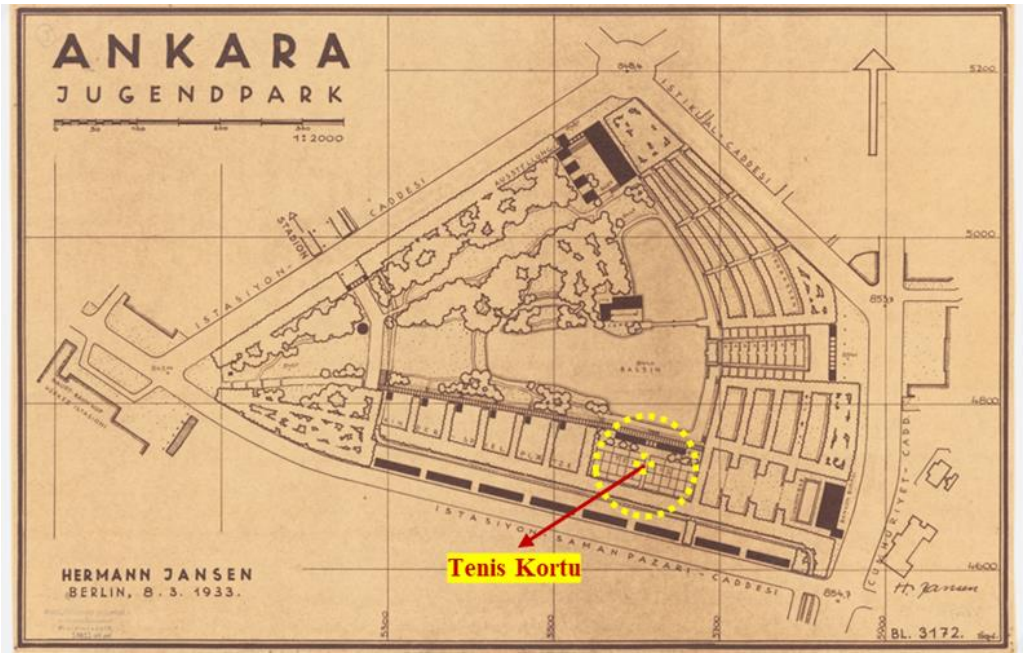

Şekil 3.103 Ankara Jugendpark, 8.3.1933, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na ait tenis kortunun da yer aldığı planlama çalışmaları (Architekturmuseum TU Berlin, 2023), (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

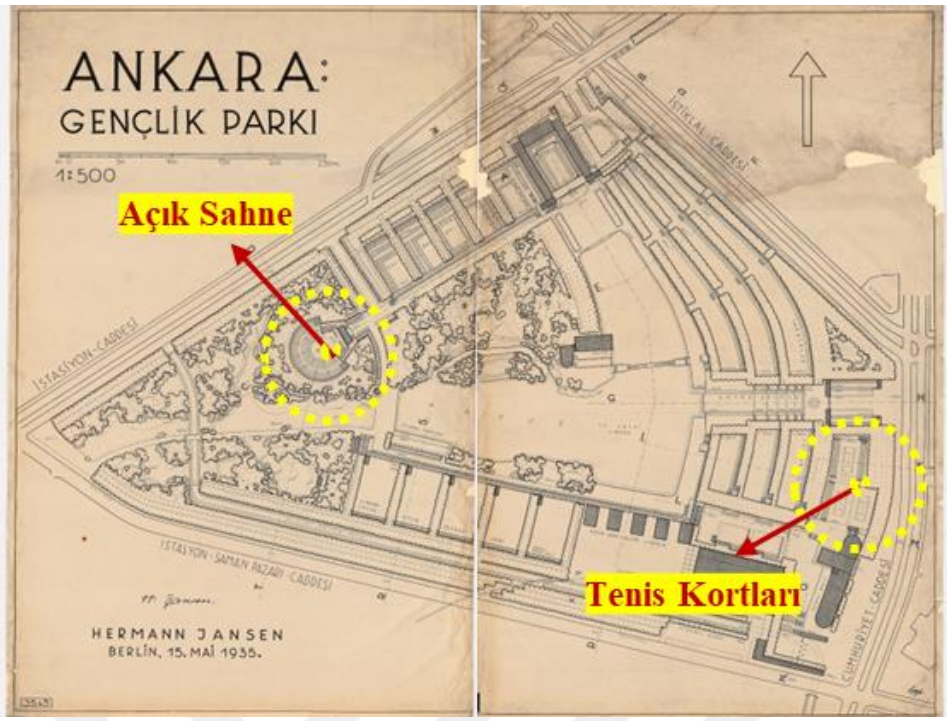

Şekil 3.104 Ankara: Gençlik Parkı, 15.5.1935, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na ait açık sahnenin ve tenis kortlarının yer aldığı planlama çalışmalarından (Architekturmuseum TU Berlin, 2023), (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

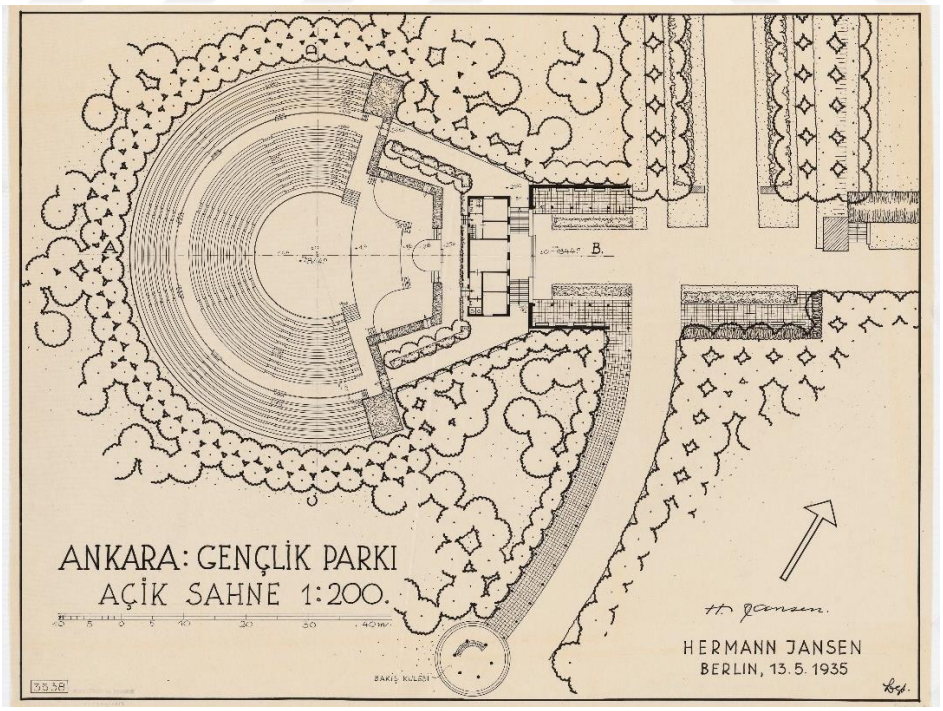

Şekil 3.105 Ankara: Gençlik Parkı, Açık Sahne, 13.5.1935, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na açık sahnenin kesit çizimlerinin yer aldığı planlama çalışmalarından (Architekturmuseum TU Berlin, 2023)

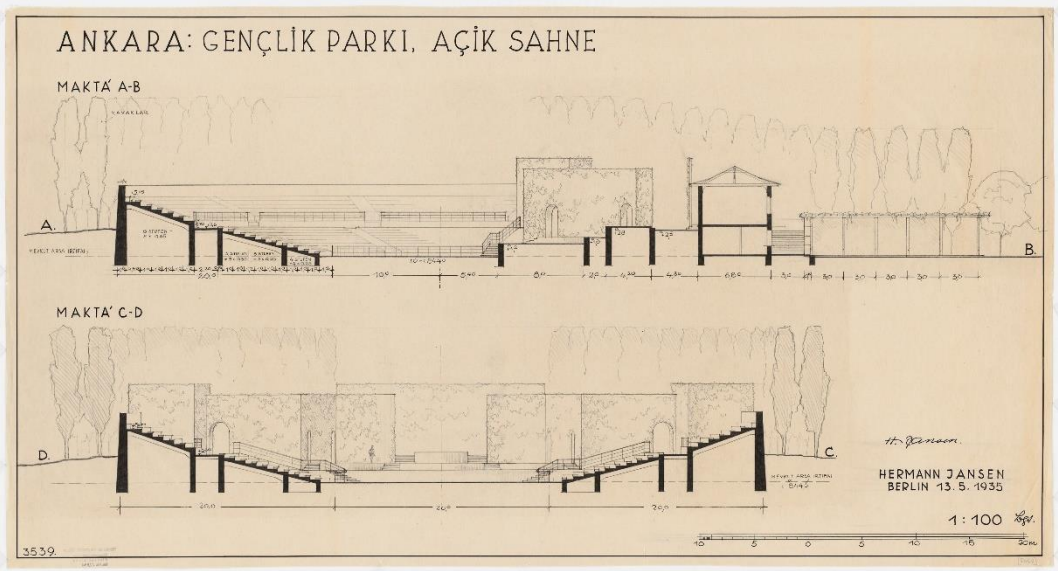

Şekil 3.106 Ankara: Gençlik Parkı, Açık Sahne, 13.5.1935, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na açık sahnenin kesit çizimlerinin yer aldığı planlama çalışmalarından (Architekturmuseum TU Berlin, 2023)

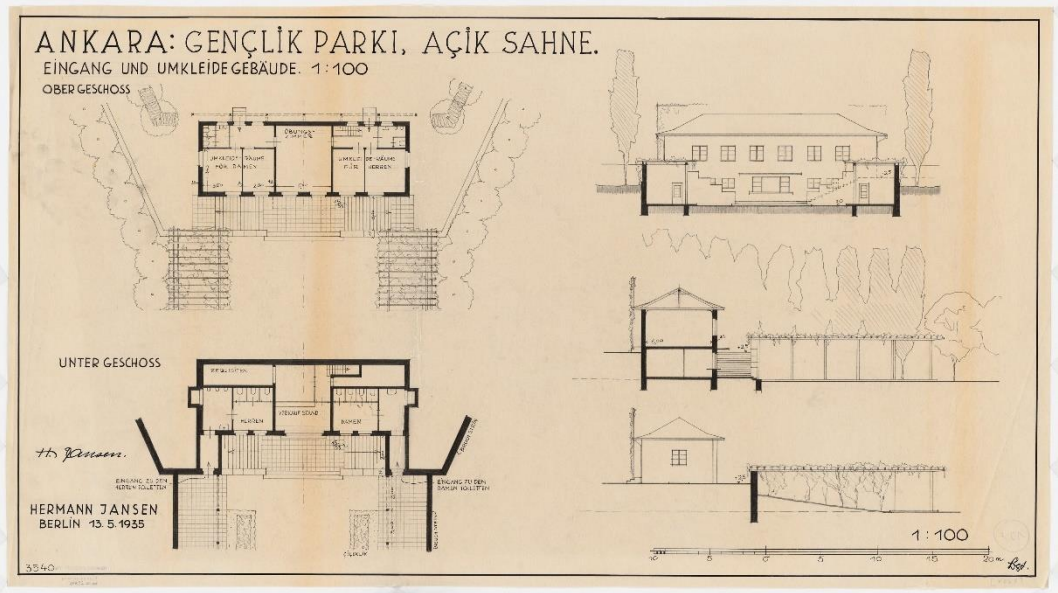

Şekil 3.107 Ankara: Gençlik Parkı, Açık Sahne. Eingang und Umkleidegebäude,13.5.1935, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na ait açık sahnedeki giriş ve soyunma binasının plan ve kesit çizimlerinin yer aldığı planlama çalışmalarından (Architekturmuseum TU Berlin, 2023)

Gençlik Parkı açıldığında, 30.000 metrekarelik gölü, yüzme havuzu, su sporu kulübü, dört gazinosu, bahçesi, açık hava tiyatrosu, çocuk oyun alanı, labirent ve atlı gezinti yolu gibi birçok işlevi içerisinde barındıran bir parktır (Özer, 2005). Parka zamanla farklı eklemeler yapılmıştır. 1950'lerden itibaren parka restoranlar,

dükkanlar, büfeler ve lunapark açılmıştır. Park çevresinde dolaşan minyatür trenler ve mini golf kulübünün kurulması gibi yenilikler de aynı yıllarda gerçekleştirilmiş, böylelikle park eğlence mekanlarının ve ticari eğilimin öne çıktığı bir yer halini almıştır. 1960'larda parktaki çay bahçeleri, gazinolar, restoranlar ve çeşitli eğlence mekanlarında artış görülmeye devam etmiştir. 1970'lerde parktaki tesislerin gittikçe artmasına ve parkın çevresindeki yolların genişletilmesine bağlı olarak park, orijinal sınırlarını kaybetmeye başlamıştır. 1990'larda metro istasyonu ile alanının bir kısmını daha kaybetmiştir. 2000'lerde ise yenileme projesiyle, parkın imajı tamamen değiştirilmiştir (Aycı ve Uludağ, 2016) (Şekil 3.108). Günümüzde parktaki göl varlığını sürdürmesine rağmen (Şekil 3.109), özellikle kurulduğu yıllarda parktaki gölde yapılan su sporları yapılmamaktadır.

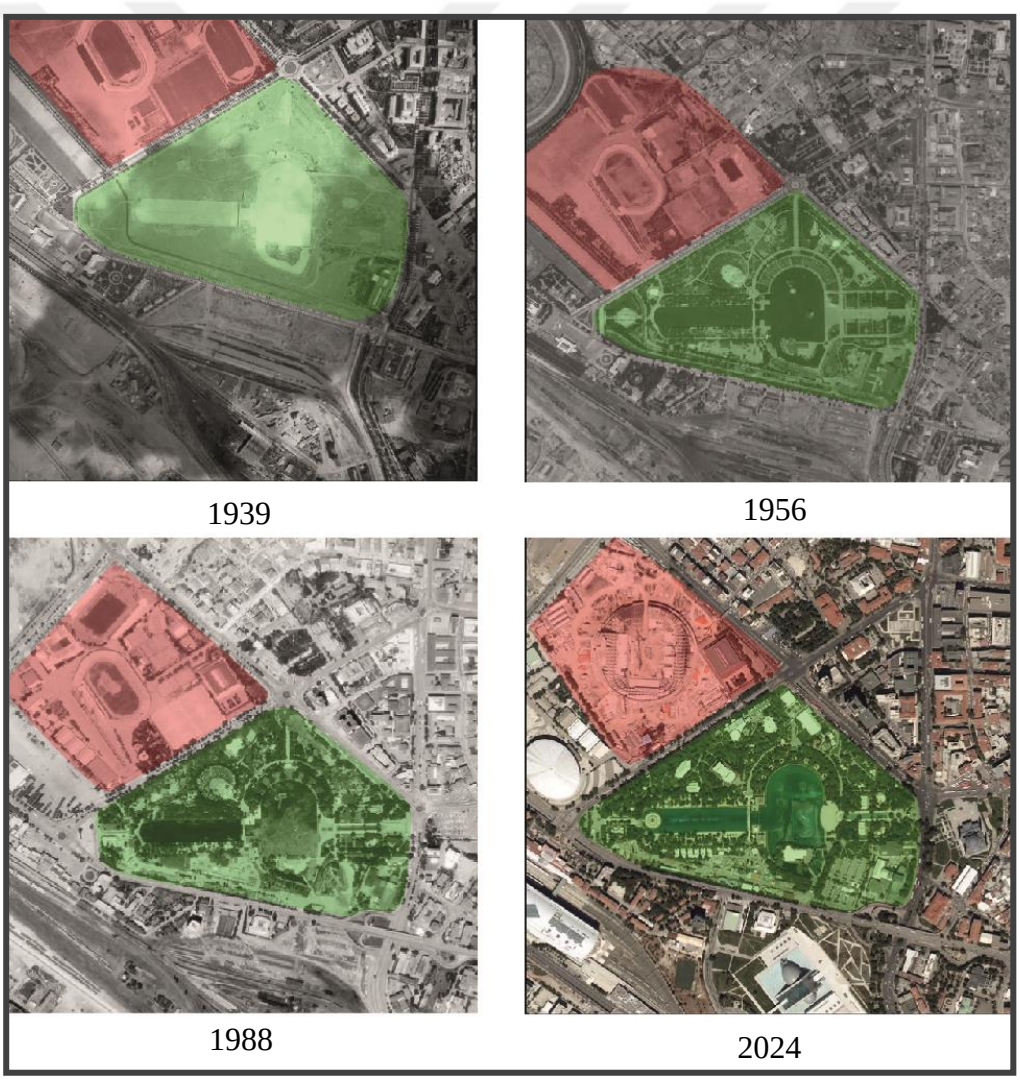

Şekil 3.108 Gençlik Parkı'nın (yeşil ile) ve bitişiğindeki stadyum kompleksinin (kırmızı ile) sınırlarının renklendirildiği farklı yıllara ait hava fotoğrafları (URL 39) (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır).

Şekil 3.109 Ankara Gençlik Parkı ve parktaki göl, 2020'ler (URL 40)

3.5 Ankara Spor ve Sergi Sarayı

Paolo Vietti-Violi'nin 1930'larda tasarladığı Ankara'daki 19 Mayıs Stadyumu, belirli bir süre boyunca ülkenin en büyük açık spor merkezi olma niteliğinde olup Ankara'nın da ülkenin spor merkezi konumunda olmasını sağlamıştır. Fakat bir süre sonra İstanbul'da Galatasaray ve Fenerbahçe spor kulüplerinin stadyumlarının inşası ve 1947 yılında Beşiktaş İnönü Stadyumu'nun inşası, Ankara'yı spor merkezi olmaktan uzaklaştırmaya başlamıştır. Özellikle 1948 yılında inşa edilen 7.000 kişi kapasiteli İstanbul Spor ve Sergi Sarayı (Şekil 3.110), açıldığı dönemde Türkiye'de uluslararası etkinliklerin yapılabileceği tek yer halindedir (Örmecioğlu, 2015).

Şekil 3.110 İstanbul Spor ve Sergi Sarayı (SALT Araştırma Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi, kod: TFALKH0003)

Bunun üzerine Ankara'da nüfusun hızla artması nedeniyle artık yeterli olmayan 19 Mayıs Stadyumu'nun kapasitesinin arttırılması ve Ankara'da mevcut stadyumun yakınında, İstanbul'la yarışabilecek nitelikte bir kapalı spor salonunun yapılması için yeni bir yarışmanın açılması gündemdedir. Bunun için 1947 yılında gerçekleştirilen yarışmayı İTÜ Mimarlık Bölümü mezunlarından, yüksek mimar Mesut Evren'in ve yüksek mimar Nihat Hasekioğlu'nun projesi (Şekil 3.111, Şekil 3.112, Şekil 3.113, Şekil 3.114) kazanmıştır.

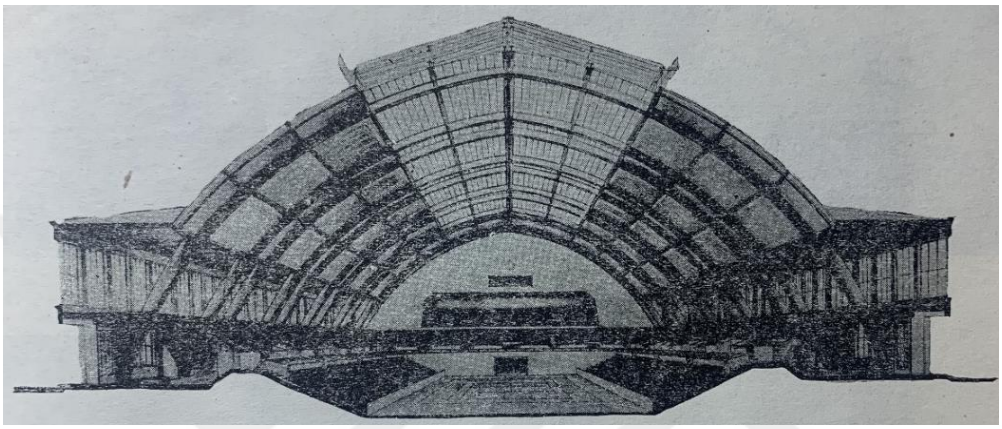

Şekil 3.111 Ankara Spor ve Sergi Sarayı yarışmasını kazanan projenin perspektif çizimi (Evren, 1954)

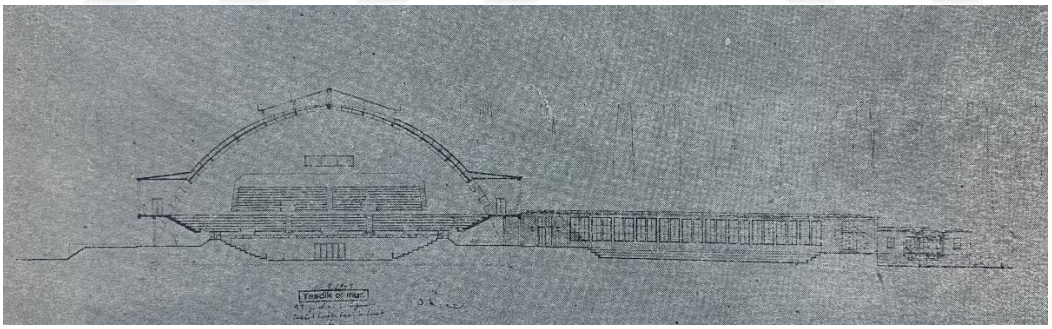

Şekil 3.112 Ankara Spor ve Sergi Sarayı yarışmasını kazanan projenin enine kesit (Evren, 1954)

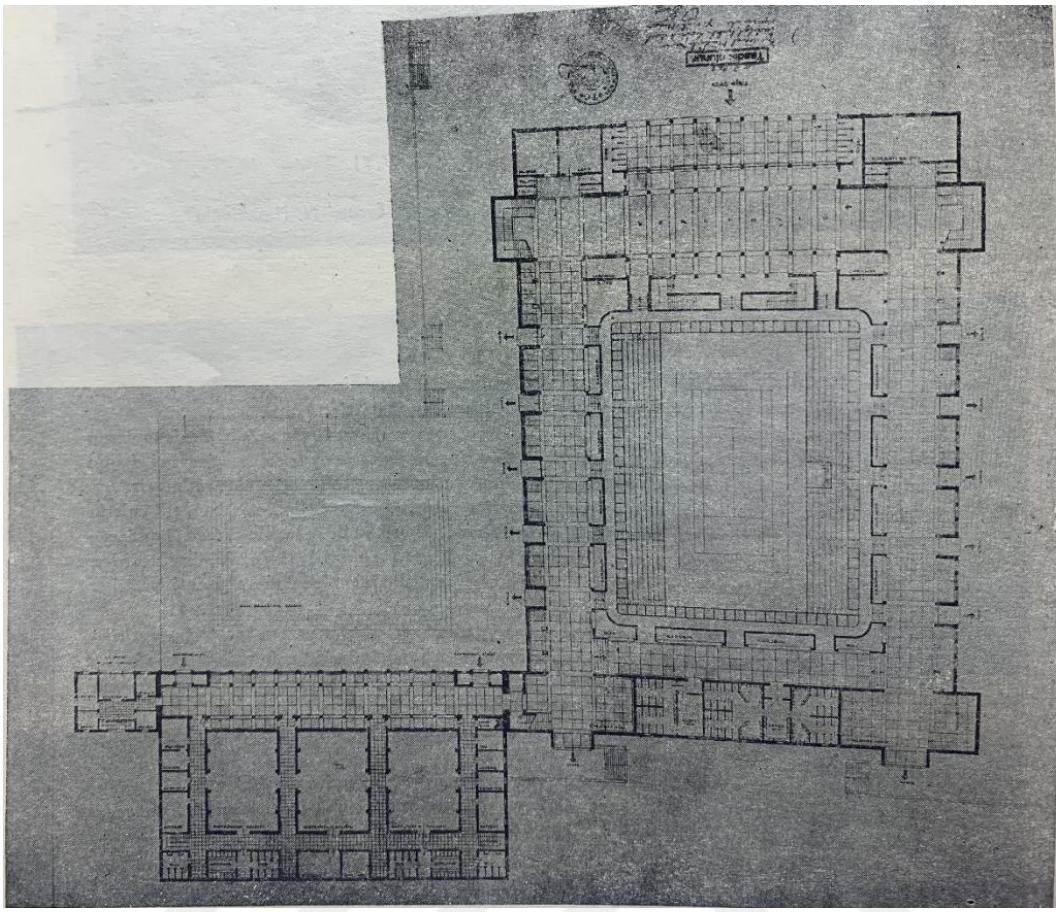

Şekil 3.113 Ankara Spor ve Sergi Sarayı yarışmasını kazanan projenin zemin kat planı (Evren, 1954)

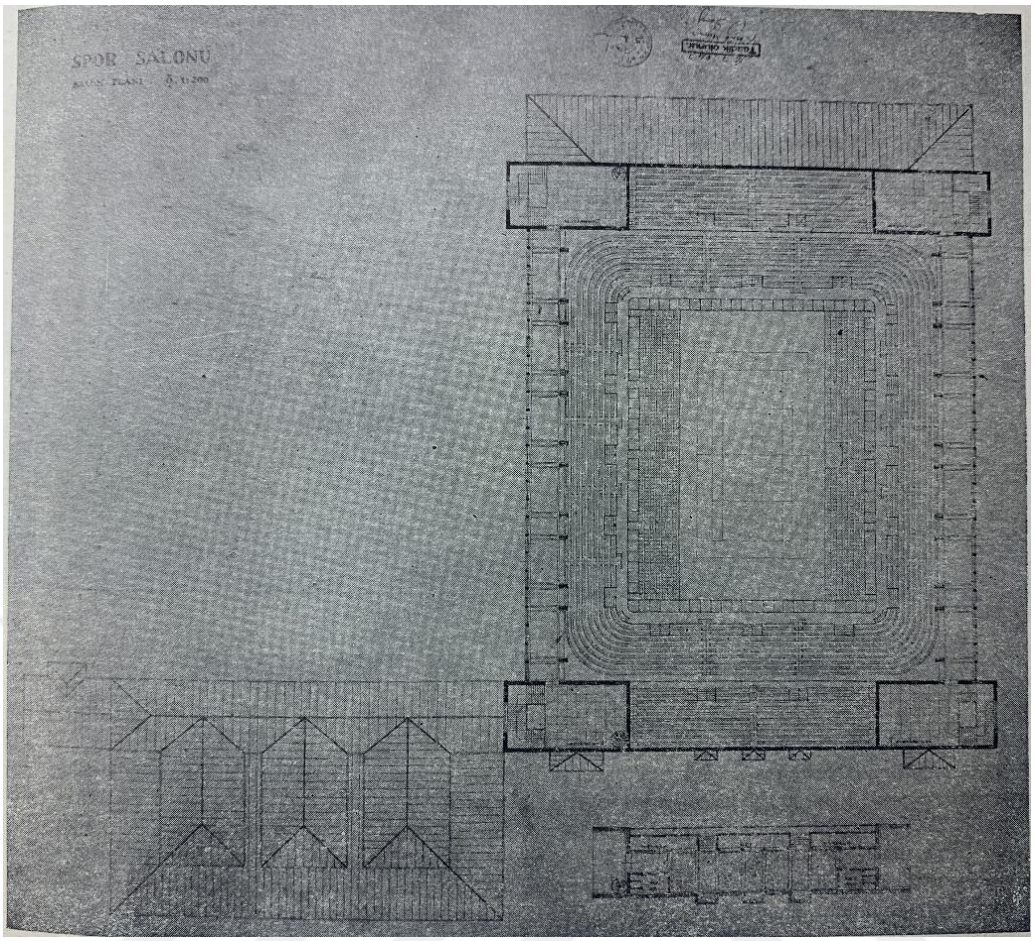

Şekil 3.114 Ankara Spor ve Sergi Sarayı yarışmasını kazanan projenin birinci kat planı (Evren, 1954)

Mimarlık Dergisi'nin 1949 yılındaki bir sayısında, Ankara'da 19 Mayıs Stadyumu'nun yanında yapılması kararlaştırılan yapıdan; Ankara'nın bu alandaki ihtiyacını karşılayabilecek büyüklükte, tam anlamıyla bütün spor teknik ve özelliklerini kapsayan, Avrupa ve Amerika'daki benzerleriyle yarışabilecek nitelikte, modern bir yapı olarak söz edilmiştir. Esas salonun, 55x80 m boyutlarında ve 23 m yüksekliğinde, 5.000 kişilik oturma kapasiteli olup boks ve güreş gibi merkezi bir ringi gerekli kılan karşılaşmalarda ise 20x40 m boyutlarındaki serbest saha ve galerilere alınacak seyirciler ile toplamda, görüş açısının hiçbir şekilde kısıtlanmadığı 8.000 kişi seyirci kapasitesine sahip olduğu belirtilmektedir (Evren ve Hasekioğlu, 1949).

Salonda basın görevlileri için ayrıca yerler tanımlanmıştır. Günlük spor çalışmalarına imkân sağlayan oda ve duşları kapsayan 3 antrenman salonu, ikinci bir blok içinde tasarlanmıştır. Gişenin olduğu holden geçilerek ulaşılan şeref holü, seyirciyi tribünlere ulaştıran galerisiyle iki geniş merdiveni birleştirmektedir.

Salonun çıkışları; yayalar için uygun konumda, toplu taşıma araçlarına ve otoparka kolaylıkla ulaşımın sağlanabileceği şekilde düşünülmüştür. Binanın giriş, çıkış, galeri, hol, merdivenler gibi birçok alanı etüt edilip her noktanın kullanılmasına özen gösterilmiş ve bina her açıdan modern bir yapı niteliğinde tasarlanmıştır. (Evren ve Hasekioğlu, 1949).

Yapının örtü sistemi ilk aşamada 3.00 ve 6.00 m aralıklarla sıralanmış 57 m serbest açıklıklı, 24 m yüksekliğinde, üç mafsallı ve alttan gergili çelik konstrüksiyon olarak, aralarının hafif plaklarla kapatılacağı şekilde düşünülmüştür (Evren, 1954). Fakat II. Dünya Savaşı'nın yeni bitmesinden kaynaklı yurtdışından getirilen bir malzeme olan çeliğin temin edilmesinin zor olması nedeniyle projede birtakım değişikliklere gidilmiştir (Şekil 3.115, Şekil 3.116, Şekil 3.117, Şekil 3.118). Çelik konstrüksiyonun yerine çimentonun Türkiye'de üretilmesinden dolayı daha kolay ulaşılabilir ve daha ekonomik olan betonarme malzeme tercih edilmiştir. Bunun yanı sıra salonun yüksekliği 20 metreye, açıklığı 40 metreye, salon kapasitesi ise toplamda 5.500 kişiye düşürülmüştür (Örmecioğlu, 2015).

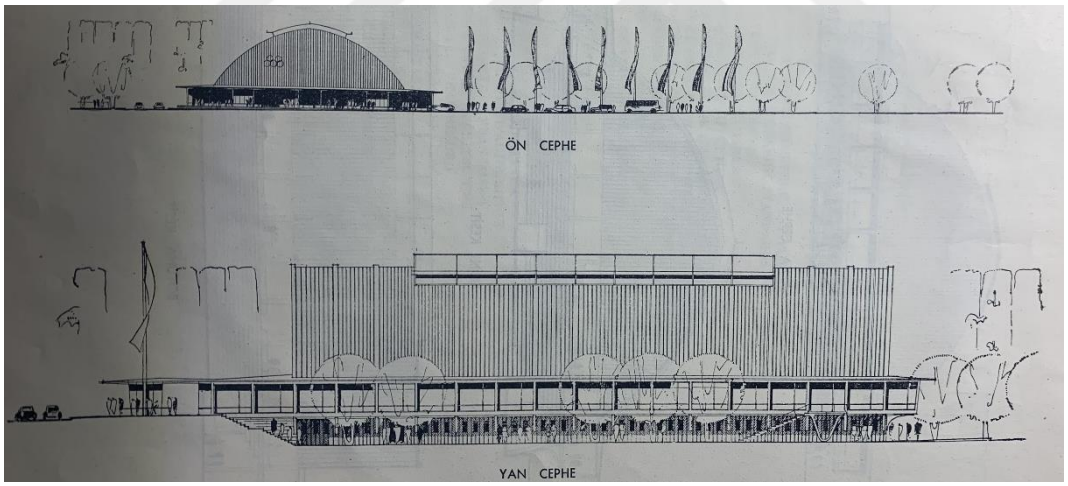

Şekil 3.115 Ankara Spor ve Sergi Sarayı, cephe görünüşleri (Evren, 1954)

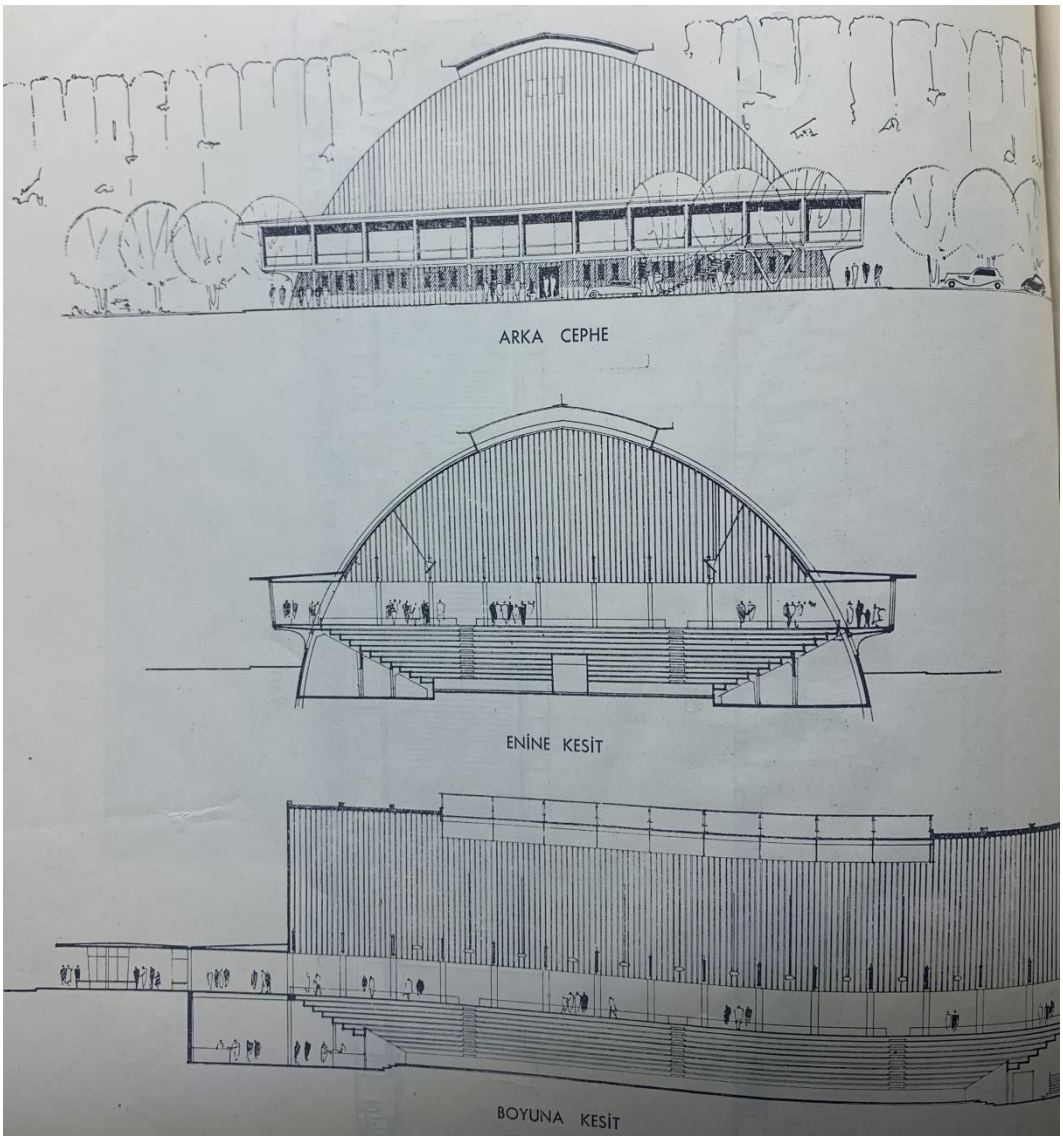

Şekil 3.116 Ankara Spor ve Sergi Sarayı, arka cephe görünüşü ve kesitler (Evren, 1954)

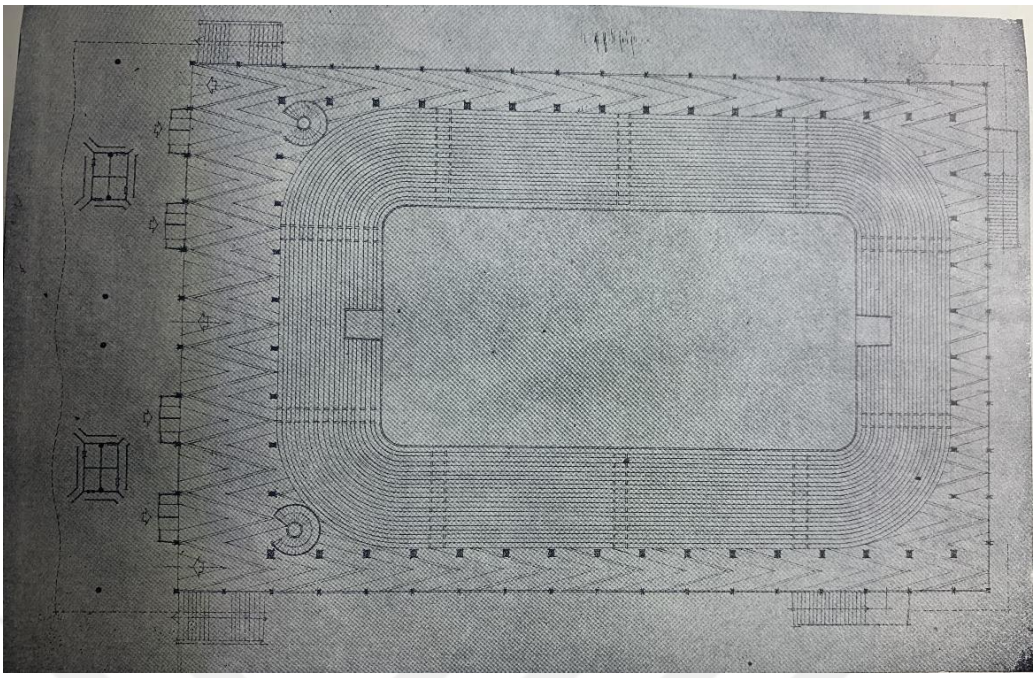

Şekil 3.117 Ankara Spor ve Sergi Sarayı, bodrum kat planı (Evren, 1954)

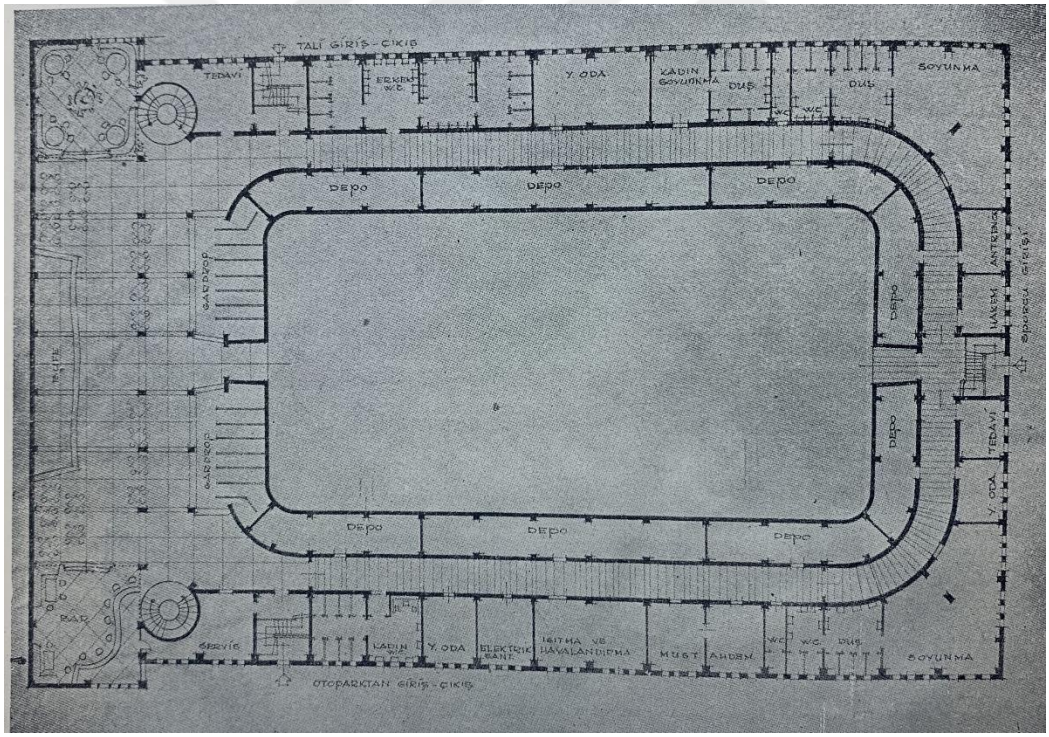

Şekil 3.118 Ankara Spor ve Sergi Sarayı, zemin kat planı (Evren, 1954)

Betonarme malzemenin kullanılmasına karar verilen üst örtü dıştan kemerlerle güçlendirilmiş, tek eğrili, süreksiz tonoz şeklinde, ince betonarme kabuk sistem biçiminde yapılmıştır. 40 m açıklığı geçen kabuğun kalınlığı en ince yerde 10 cm, mesnete yaklaşık 1.00 m yakınlığındaki bölümde ise 15 cm'dir (Örmecioğlu, 2015).

Daire ve parabol yaylarının birleşimleriyle oluşturulan bir form içinde hesaplanan çatı, kabuk inşaatın Türkiye'deki ilk büyük denemesidir (Evren, 1954).

Yapının inşaatında kullanılacak 2,5 milyon liralık bütçe, Emlak Bankası tarafından sağlanmıştır (Evren, 1954). İnşaatı daha önce Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Etibank Genel Müdürlüğü, Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü binaları gibi büyük yapıları yapmış olan Haymil Şirketi yapmış, statik ve betonarme kabuğun hesaplamalarını ise İTÜ'den Prof. Dr. İhsan İnan yapmıştır (Bayülke, 2009).

23 Nisan 1954 tarihinde temeli atılan Ankara Spor ve Sergi Sarayı'nın inşaatı toplamda üç yıl sürmüştür. 19 Ekim 1957 tarihinde uluslararası bir güreş turnuvasıyla birlikte açılmıştır (Şekil 3.119, Şekil 3.120) (Enternasyonal güreş şampiyonası., 1957). 23 Temmuz 1957 tarihli *Milliyet Gazetesi*'nin bir haberinde, Ankara Spor ve Sergi Sarayı'nın bilhassa şehir rekabeti sebebiyle İstanbul'daki kapalı spor salonundan daha güzel ve itinalı olarak yapılmasına özen gösterildiğine dikkat çekilmektedir. 2 Haziran 1958 tarihinde saat 20:30 sıralarında Ankara Spor ve Sergi Sarayı beklenmeyen bir şekilde yıkılmıştır (Şekil 3.121). Yıkılma esnasında yapının içinde ya da yakınında bulunan bir gece bekçisi, kabuk çatının çok kısa sürede yapı içinde bir rüzgâr oluşturarak çöktüğünü görmüştür. Çatının ani bir biçimde yıkılması (Şekil 3.122), yapı içindeki havanın hızlı bir şekilde sıkışmasına ve patlama etkisi yaratarak yapının çevresindeki pencerelerin büyük basınç ile kırılmasına neden olmuştur (Bayülke, 2009).

Şekil 3.119 Ankara Spor ve Sergi Sarayı (Enternasyonal güreş şampiyonası., 1957)

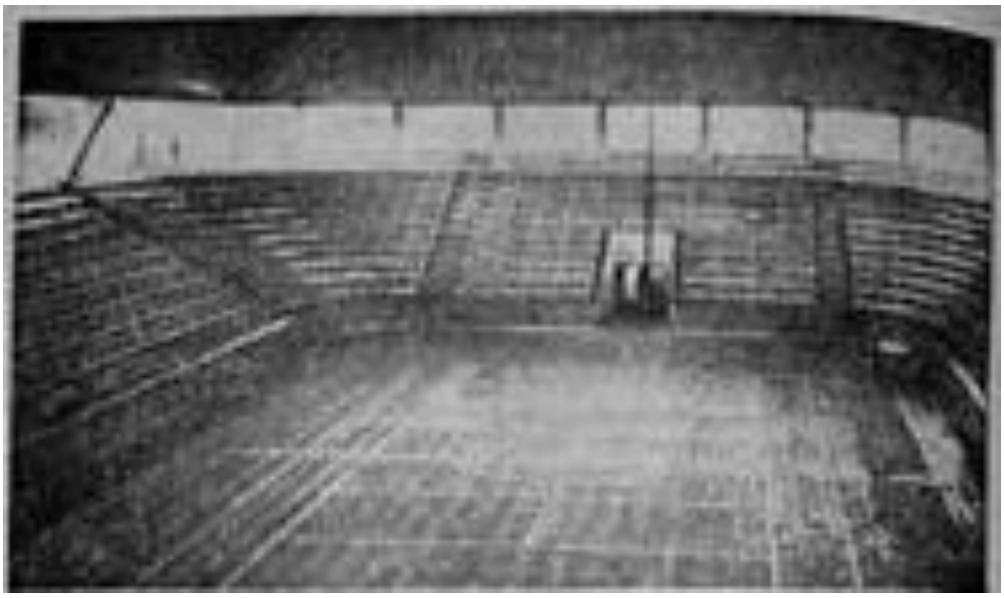

Şekil 3.120 Ankara Spor ve Sergi Sarayı, iç mekân (Beynelmilel güreş turnuvası., 1957)

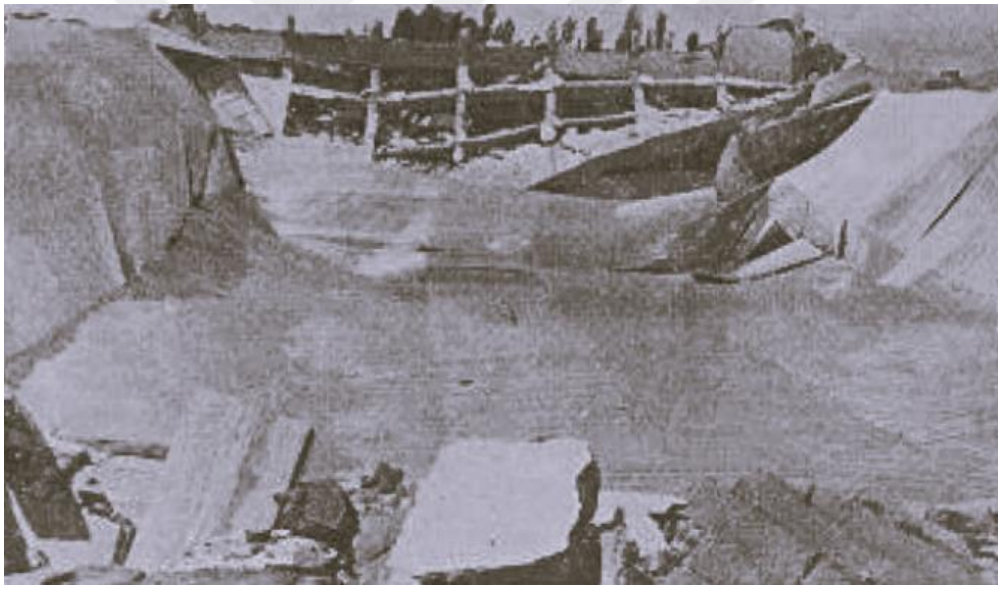

Şekil 3.121 Ankara Spor ve Sergi Sarayı, çöktükten sonra (Çöküntüden sonra, 1958)

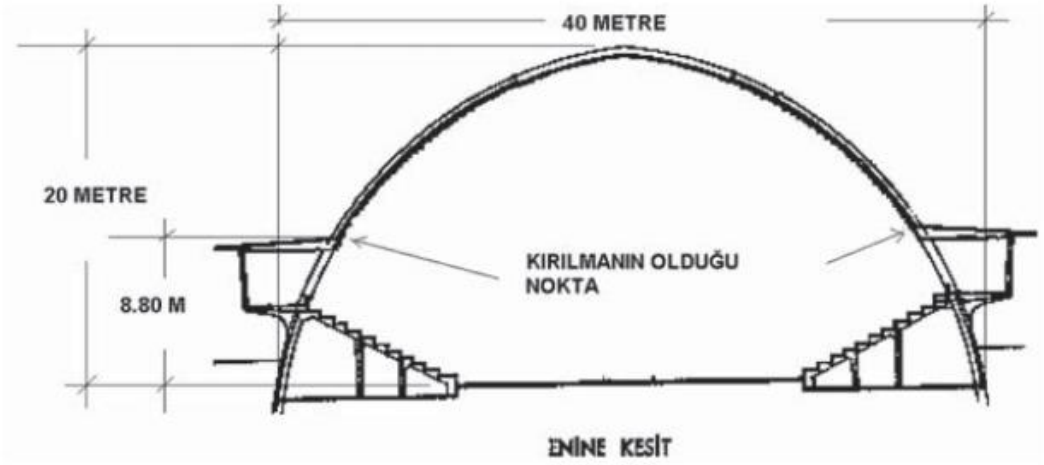

Şekil 3.122 Ankara Spor ve Sergi Sarayı, çatıdaki kırılma noktasının gösterildiği kesit (Bayülke, 2009)

Yetkililerden bazıları yıkılmanın şiddetli yağış ve fırtınadan kaynaklı olabileceğini düşünürken, bazıları ise yapısal sistemin bozukluğundan veya zemin problemlerinden kaynaklı olabileceğini belirtmişlerdir (Ankara spor sergi., 1958).

Yıkılmanın nedeninin araştırılması için yedi kişilik bir inceleme heyeti oluşturulmuştur. Heyet, inceleme sonucunda temellerde, projede ve hesaplamalarda dikkate değer bir hata bulamamıştır. Türkiye'de dönem içerisinde hazır betonun bulunmaması ve vibrasyonun etkin yapılamaması, beton kalitesiyle ilgili şüpheler yaratmasına rağmen testler için alınan örnekler de olması gereken dayanıklılıkta çıkmıştır (Örmecioğlu, 2015).

Bilirkişi raporunda belirtilen eksiklikler işçilik ve donatıların yerleştirilmesiyle ilgilidir. Kalıpta ortaya çıkan bozulmalardan dolayı sonradan tonoza 5 cm kalınlığında düzeltme şapı dökülmüş, bu da hesaplamalar dışında bir yük yaratmıştır. Bunun dışında, proje dahilinde olmamasına rağmen sonradan eklenen 10 adet havalandırma fanının yarattığı dinamik yüklerle birlikte yıkılma anındaki fırtınanın da kritik bir yük eşiğinin aşılmasında etkili olabileceğine raporda değinilmiştir. Fakat bu nedenlerin hiçbiri tek başına tonozun yıkılmasına neden olamayacağı için, kabuğun çökmesine neyin neden olduğuna dair kesin bir sonuca varılamamıştır (Evin, vd., 1958). İlerleyen yıllarda yapılan çalışmalarda, Ankara gibi sıcak ve kurak iklimi olan yerlerde etkisi daha fazla görülen betonun büzülme ve sünme özelliklerine bağlı olarak spor sarayının kabuğunun yıkılmış olabileceği düşünülmektedir (Bayülke, 2009).

3.6 Ankara Tenis Kulübü Binası

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Ankara'nın başkent olması ve yönetimin Ankara'ya kayması, birçok ülkenin büyükelçilik binalarını da Ankara'ya taşımıştır. Tanrıkulu (1985), 1928-1938 yılları arasında Ankara'daki eğlence yaşamından söz ettiği bir yazısında Ankara'da tenisin o dönemde daha çok yabancı elçiliklerin bahçelerinde oynandığından söz etmektedir. Bu doğrultuda, Ankara'nın tenis ile tanışmasında diplomatların etkilerinin olduğu söylenebilir. 1929 yılında ise Süreyya Tevfik Gence ve arkadaşları, Kavaklıdere Sporting Tenis Kulubü'nü kurmuşlar ve Ankara'daki tenis çalışmaları ilerlemeye başlamıştır. *Hakimiyeti Milliye* gazetesinin 28 Mayıs 1932 tarihli sayısında, Kavaklıdere tenis kortunda turnuva maçlarının yapıldığına dair bir haber yer almaktadır (Şekil 3.123) (Kavaklıdere tenis kordunda., 1932). Söz konusu tenis kortunun yapım tarihi net olarak bilinemese de kulübün 1929 yılında kurulduğu ve ilgili haberin de 1932 yılında olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Ankara'daki en erken tarihli tenis kortunun 1929 ile 1932 yılları arasında yapılmış olabileceği düşünülmektedir.

Şekil 3.123 Kavaklıdere tenis kortunda düzenlenen turnuva maçlarından, maçlara katılan çiftler (Kavaklıdere tenis kordunda., 1932)

Hermann Jansen'in 1932 yılında, Gençlik Parkı için ilk planlama çalışmalarında tenis kortlarına yer verdiği görülse de (Şekil 3.124, Şekil 3.125) parkın planlanmasındaki ilerleyen süreçlerde söz konusu kortlara rastlanmamaktadır.

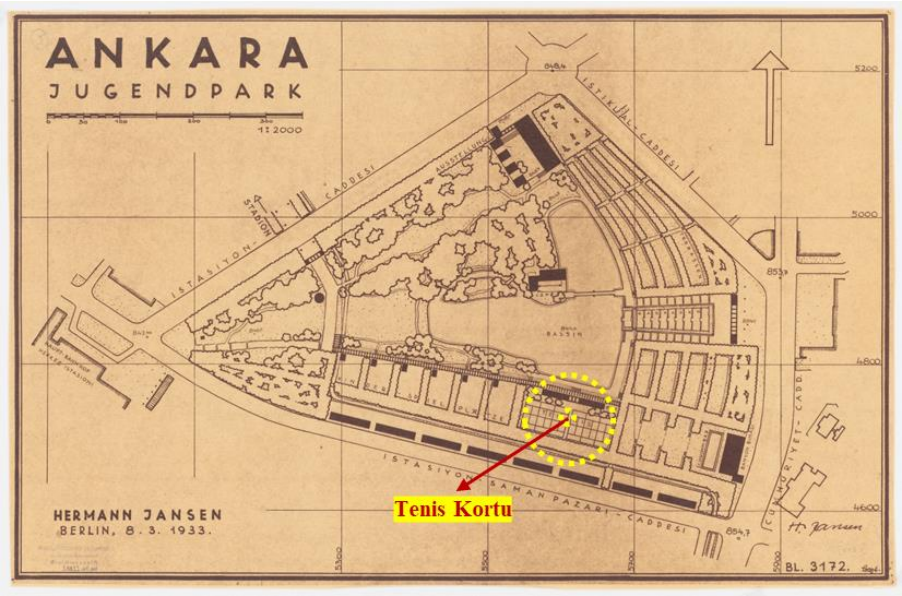

Şekil 3.124 Ankara Jugendpark, 8.3.1933, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na ait tenis kortunun da yer aldığı planlama çalışmalarından (Architekturmuseum TU Berlin, 2023), (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

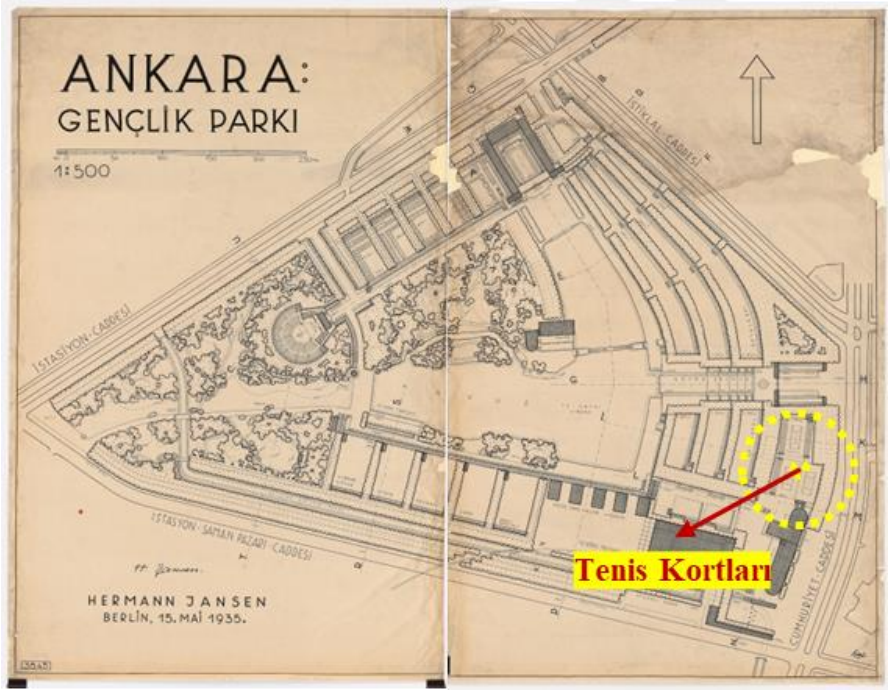

Şekil 3.125 Ankara: Gençlik Parkı, 15.5.1935, Hermann Jansen, Gençlik Parkı'na ait tenis kortunun da yer aldığı planlama çalışmalarından (Architekturmuseum TU Berlin, 2023), (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

Jansen'in Ankara'da planlama sürecinde Egli'yle birlikte çalıştığı Atatürk Orman Çiftliği'nde ise, 1936 yılındaki planlama çalışmalarında "tenis meydanları"na çizimlerinde yer verildiği görülmektedir (Şekil 3.126, Şekil 3.127).

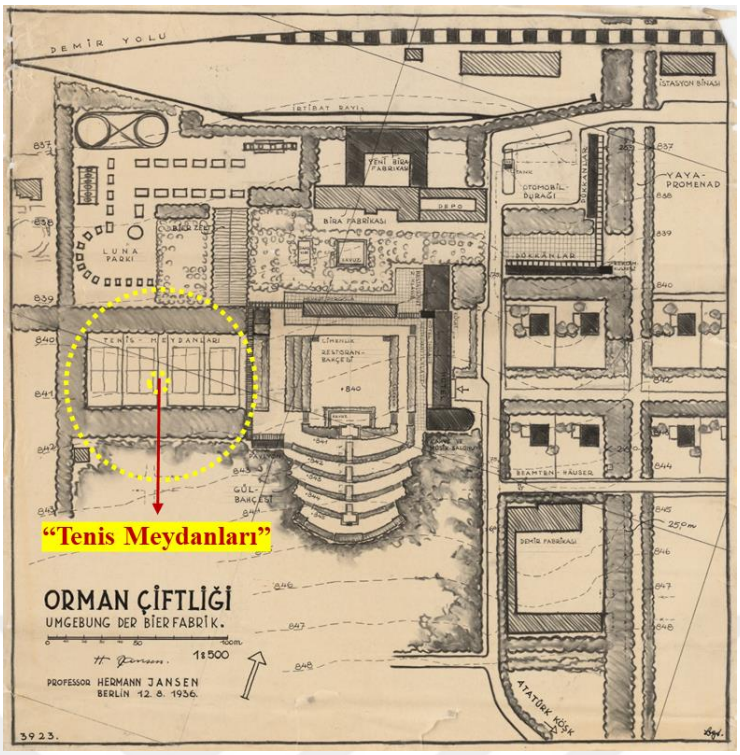

Şekil 3.126 Orman Çiftliği, 12.8.1936, H. Jansen, "tenis meydanlarının" yer aldığı planlama çalışmalarından (Architekturmuseum TU Berlin, 2023), (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

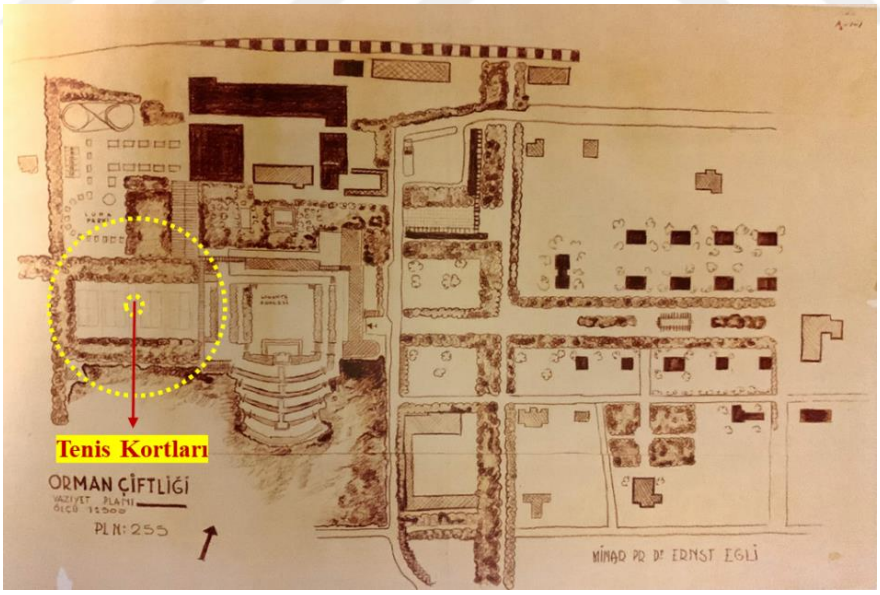

Şekil 3.127 Orman Çiftliği vaziyet planı, mimar Prof. Dr. Ernst Egli, tenis kortlarının yer aldığı planlama çalışmalarından (Alpagut, 2012), (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

1933-1936 yılları arasında inşa edilen 19 Mayıs Stadyumu'na bakıldığında, yine Jansen'in Alman spor bilimci Carl Diem ile birlikte geliştirdiği stadyum projesinin

ilgili çizimlerinde tenis kortlarının yer aldığı görülmekte olup (Şekil 3.128, Şekil 3.129) yarışma sonucunda elde edilen ve Paolo Vietti-Violi'nin tasarımı olan stadyum yapısının üç ana bölümünden biri tenisin dahil olduğu "lüks spor alanları" olarak geçmektedir.

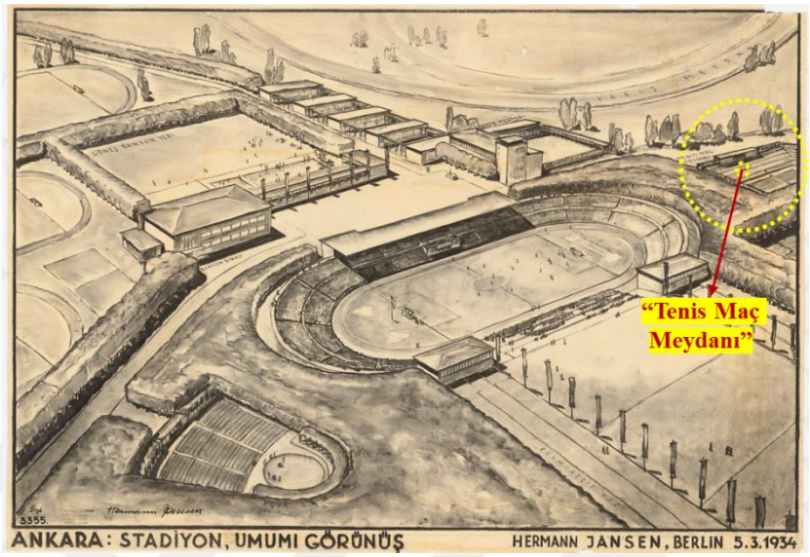

Şekil 3.128 Ankara: Stadiyon Umumi Görünüş, 5.3.1934, Hermann Jansen, "tenis maç meydanının" yer aldığı planlama çalışmalarından (Architekturmuseum TU Berlin, 2023), (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

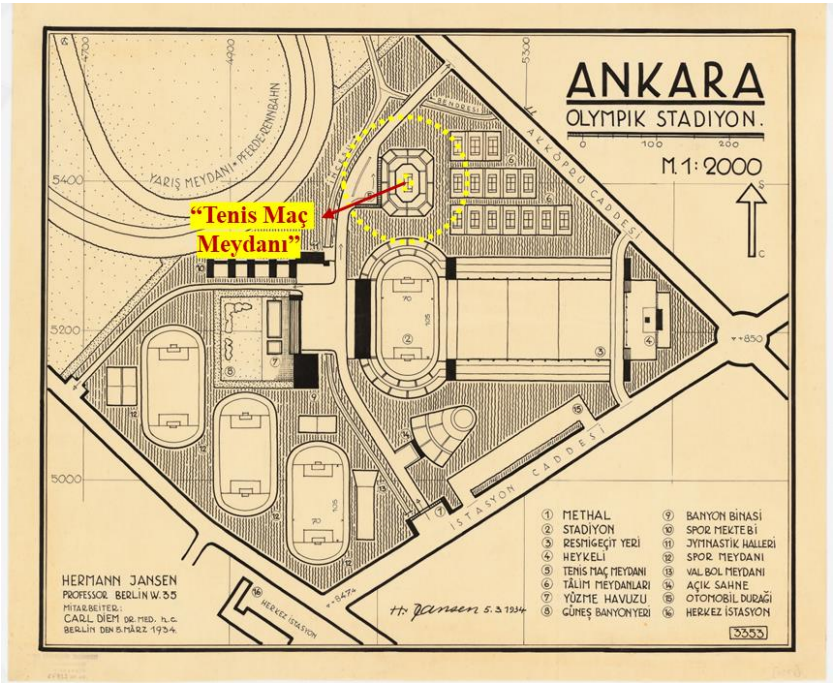

Şekil 3.129 Ankara Olympik Stadiyon, 5.3.1934, Hermann Jansen Carl Diem ile, "tenis maç meydanının" yer aldığı planlama çalışmalarından (Architekturmuseum TU Berlin, 2023), (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

1937 yılında o dönemin Spor İl Müdürü olan Kerim A. Bükey tarafından 19 Mayıs Stadyumu kompleksinin içerisinde 2 adet kırmızı kil toprak tenis kortu yaptırılmaya başlanmıştır. Söz konusu kortların yapımı 1938 yılında tamamlanmış, sonraki yıl ise alana 2 yeni kort ile 2 adet ahşap servis kulübesi (Şekil 3.130) eklenmiştir. Böylelikle toplamda 4 adet kort ve ahşap servis kulübesiyle bu alan, açık bir spor tesisi halini almıştır (Özgenel, 2010).

Şekil 3.130 Ahşap olarak inşa edilen ilk tenis kulübü yapılarından (Özgenel, 2010)

1947 yılında, Şükrü Saraçoğlu'nun aralarında bulunduğu bir grup üye tarafından Beden Terbiyesi Bölge Başkanlığı'na bağlı Ankara Tenis Kulübü (ATK) resmi olarak kurulmuştur. Kulüp, tenis alanında sporcu yetiştirme, ulusal ve uluslararası turnuvaların organizasyonu gibi konularda zamanla önemli rol oynamaya başlamış ve artan üye sayısıyla da önemli bir sosyal merkez halini almıştır. Kulübün kurulduğu yıllarda henüz yapı ölçeğinde bir tesise sahip olmayan ATK üyelerinin yerli ve yabancı oyuncuları, gerektiğinde stadyumun maraton tribününün altındaki soyunma odalarını kullanmak zorunda kalmışlardır (Özgenel, 2022). Bunların sonucunda, stadyumdaki kortların bulunduğu alan ve ahşap kulübe yapısı yetersiz kalmaya başlamıştır. 1950'lere gelindiğinde, stadyum kompleksinin içinde bulunan tenis kortlarının ve ahşap kulübelerin bulunduğu alanda mimar Reha Ortaçlı'ya kulüp için bir bina tasarlattırılmıştır. Ortaçlı'nın tasarladığı bina 1954 yılında tamamlanmış ve kullanıma açılmıştır (Şekil 3.131).

Şekil 3.131 Mimar Reha Ortaçlı tarafından tasarlanan Ankara Tenis Kulübü'nün binası (URL 41)

13 Kasım 1954 tarihli *Akis Dergisi*'nde stadyumdaki tenis kortlarının Türkiye'deki en iyi kortlar arasında olduğundan fakat son yıllarda eskisi gibi bakılamadığından ve genelde zeminin günlerce sulanmadığı için çatlamış veya zemin çok ıslakken silindir çekildiği için yer yer toprakların kalkmış olduğu sahalardan söz edilmektedir. Soyunma odalarındaki duşlarda suyun devamlı bulunmadığı, tenise olan ilginin azalmaya başladığı ve bir zamanlar Ankara'da yaz aylarının en seçkin yerlerinden biri sayılan Tenis Kulübü'nün bu özelliğini kaybetmeye başladığı gibi olumsuzluklar vurgulanmaktadır. Bu sorunların yeni bina ile giderilebileceği ve kulübün eskisi gibi revaçta olabileceği belirtilmektedir (Tenis kortları, 1954).

İki katlı ve betonarme malzemeden yapılan yapı, farklı açılarla eğimlenen kırık düz çatısı ve yer düzlemine göre açılı olacak biçimde tasarlanmış cepheleriyle özgün bir yapıdır. Yapının çatı plağı binayı iki yandan saracak ve yan cepheleri oluşturacak biçimde tasarlanmış, böylelikle çatı ve yan cepheler arasında bir süreklilik sağlanmıştır (Şekil 3.132).

Şekil 3.132 Mimar Reha Ortaçlı tarafından tasarlanan ATK'nin binası (URL 42)

Yapı, inşa edildiği dönem olan 1950'lerin modern mimari yaklaşımında tasarlanmıştır. Yapının stadyuma bakan ana giriş holüne (Şekil 3.133), kanopi ile örtülmüş ve yapıdan bağımsız olarak yükselen bir dış rampadan ulaşım sağlanmaktadır (Özgenel, 2010).

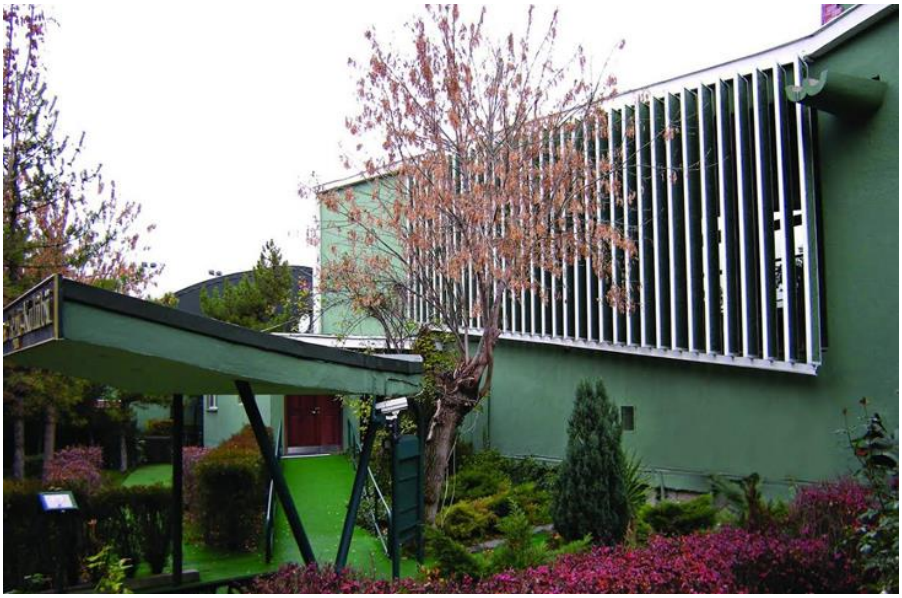

Şekil 3.133 ATK'nin binası, stadyuma bakan cephesi (URL 43)

Yapının iç mekânında ulaşımı sağlayan bir rampa daha vardır (Şekil 3.134). Dış cephedeki pencere düzeni, bu rampanın yükselişine ve formuna referans

vermektedir. Yüksek, geniş ve galeri boşluğuna sahip olan iç mekânda, kıvrımlı bir formda tasarlanmış zemin döşemesi olan bir asma kat görülmektedir (Şekil 3.135). Rampa ve asma kat boyunca demir boru profilli, tenis kortunu çağrıştıran yalın bir korkuluk kullanılmıştır (Şekil 3.136). Bu korkuluklar, asma kattaki devamlılığında zaman zaman camekanlı kupa dolaplarının bir parçasını oluşturacak şekilde tasarlanmıştır (Şekil 3.137).

Şekil 3.134 ATK'nin binası, iç mekân ve iç mekândaki rampa (URL 44)

Şekil 3.135 ATK'nin binası, iç mekândaki kıvrımlı zemine sahip olan asma kat ve galeri boşluğu (URL 45)

Şekil 3.136 ATK'nin binası, iç mekânda asma kata geçişi sağlayan rampa ve tenis kortunu çağrıştıran korkuluklar (Özgenel, 2022)

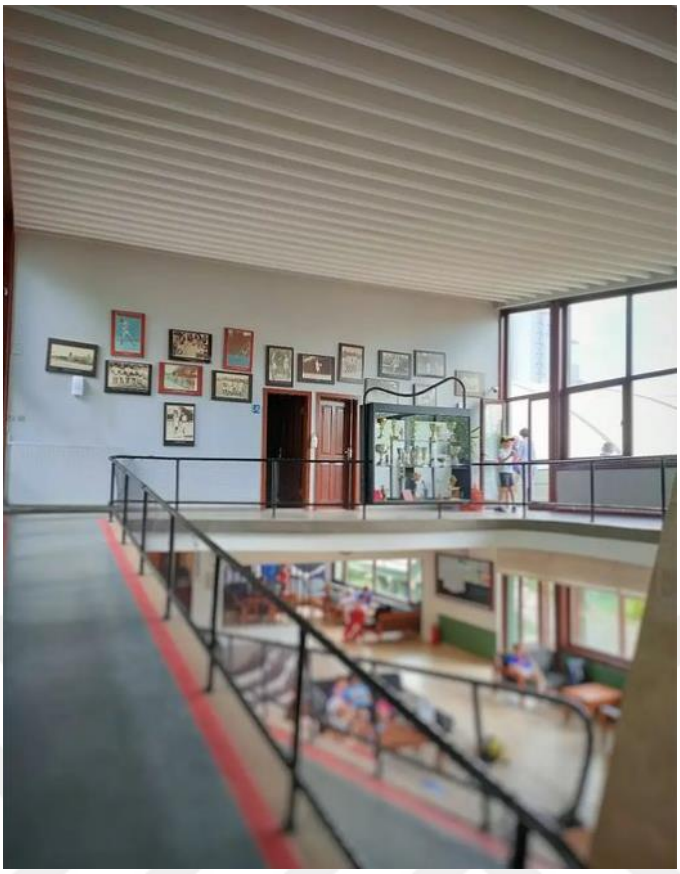

Şekil 3.137 ATK'nin binası, iç mekândaki asma katta sağda kupa dolabının parçası olarak devam eden korkuluklar (URL 46)

Galeri boşluğunu vurgulayan ve her iki kat boyunca devam eden mermer kaplamalı ve eğik yüzeyli bir şömine, iç mekandaki detaylardandır. Asma katta bulunan ve cephe boyunca devam eden ince, uzun formlu bir seyir balkonu vardır (Şekil 3.138). Bu balkona ve aynı zamanda asma kata ulaşımı sağlayan, açılı bir şekilde konumlandırılmış iki adet V formunda taşıyıcının üzerine inşa edikmiş bir dış merdiven yapının tenis kortuna bakan karakteristik özelliklerindendir. Yapının giriş cephesinde, Türkiye'deki ilk uygulamalar arasında olan, sıkıştırılmış odun yünü malzemeden yapılmış dikey güneş kırıcı paneller (Şekil 3.139, Şekil 3.140) yer almaktadır (Özgenel, 2022). Söz konusu güneş kırıcı paneller, yapının cephedeki karakteristik özelliklerinden birisidir.

Şekil 3.138 ATK'nin binası, iç mekândaki asma katta sağda seyir balkonuna geçişi sağlayan kapı (URL 47)

Şekil 3.139 ATK'nin binası, iç mekân pencereleri ve dış cephedeki güneş kırıcılar (URL 48)

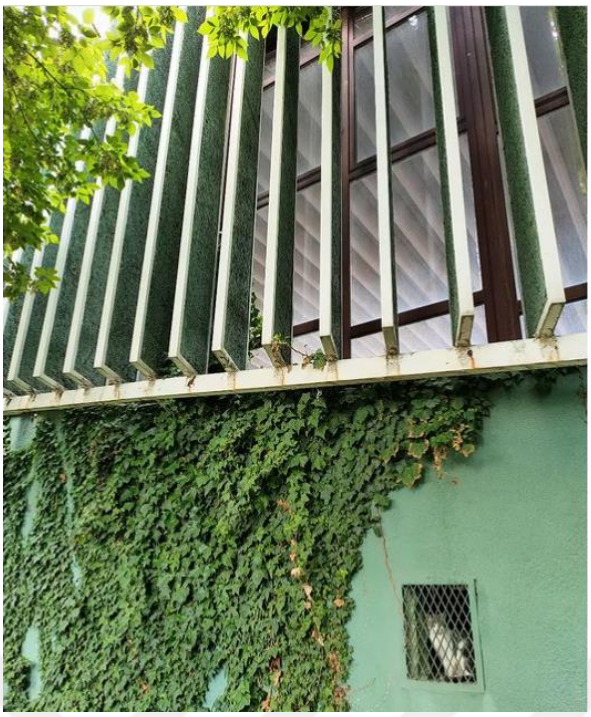

Şekil 3.140 ATK'nin binası, güneş kırıcıların dış cepheden görünümü (URL 49)

Ankara Tenis Kulübü'nün binası, 2023 yılının ocak ayında yıkılmıştır (Şekil 3.141). Bunun üzerine TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 30 Ocak 2023 tarihinde "başsağlığı" açıklamasında bulunarak, yapının yıkılmasına tepki göstermiş ve yapıyla ilgili spor tesisi olarak tescil başvurusunun yapıldığı ve yargı aşamasında alanında uzman bilirkişilerin yapının korunmasına dair rapor verdikleri bir dönemde, 2863 sayılı kanuna ve 662 sayılı ilke kararına rağmen yıkıldığını belirtmiştir (B TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin Ankara Tenis Kulübü'nün Yıkılmasıyla İlgili 30 Ocak 2023 Tarihli Açıklaması).

Şekil 3.141 ATK'nin binası yıkılırken, 2023 (URL 50)

4
DEĞERLENDİRME

Bu çalışma kapsamında 1923 yılından 1960 yılına kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara'da, kendi içlerindeki alt bölümleriyle birlikte 10 adet olmak üzere, toplamda 6 spor yapısı tespit edilmiştir. Bu yapılardan Ankara Tenis Kulübü tarafından yaptırılmış olan Ankara Tenis Kulübü Binası dışındakiler, devlet veya devlete bağlı kurumlar tarafından yaptırılmıştır (Tablo 4.1). Buna bağlı olarak çalışmayı kapsayan yıl aralığında devletin spor yapılarının inşa edilmesine önem vermiş olduğu söylenebilir.

Tablo 4.1 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapılarını yaptıran kurumların gösterildiği tablo.

YAPI		**YAPTIRAN KURUM**
Atatürk Orman Çiftliği'nin Spor Alanları	Marmara Havuzu	Devlet
	Karadeniz Havuzu	Devlet
	Diğer Spor Alanları	Devlet
19 Mayıs Stadyum Kompleksi ve Ankara Hipodromu	19 Mayıs Stadyumu	Devlet
	Ankara Hipodromu	Devlet
	Atış Poligonu	Devlet
Ankara Paraşüt Kulesi		Türk Hava Kurumu (Devlet)
Gençlik Parkı		Devlet
Ankara Spor ve Sergi Sarayı		Devlet
Ankara Tenis Kulübü Binası		Ankara Tenis Kulübü

Yapıların mimarlarına bakıldığında (Tablo 4.2); Egli, Jansen ve Vietti-Violi isimlerinin, 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapılarıyla ilgili daha çok veya daha büyük ölçekli yapılar inşa etmeleri nedeniyle öne çıktıkları söylenebilir. Bu yapıların yapılması, Cumhuriyet'in ilk yıllarına ve başkentin inşa edilme sürecine denk geldiği için, bu süreçte birtakım sebeplerden dolayı ülkeye davet edilen yabancı uzmanlardan olan mimarların kentteki yapı üretiminde aktif rol almaları ile ilişkilendiğinden, çalışma kapsamında başkentteki spor yapılarıyla ilgili öne çıkan bu isimlerin de yabancı mimarlardan oluştuğu görülmektedir. Özellikle yarışma sonucunda seçilen Paolo Vietti-Violi'nin Milano'daki ofisinde çalıştığı L. Kovacs ile birlikte geliştirdiği projesi olan 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu, bir spor merkezi niteliğinde tasarlanmıştır. Açıldıktan sonra uzun yıllar ulusal ve uluslararası ölçekteki birçok etkinlikte aktif olarak kullanılmıştır. Milli bayramlarda ve resmi geçit törenlerinde, stadyumun ve hipodromun pistleri ilgi odağı olmuştur. Çalışma kapsamında ele alınan yapılardan Ankara Paraşüt Kulesi, Ankara Spor ve Sergi Sarayı ve Ankara Tenis Kulübü Binası; Türk mimarlar tarafından tasarlanmışlardır. Bu yapıların arasında yapımı en erken tarihli olan Ankara Paraşüt Kulesi'nin tasarımında hakkında pek çok bilgiye rastlanmayıp yabancı mimar olma ihtimali yüksek olan mimar Algrandi'nin ismi geçse de Türk mimar Bedri Tümay'ın ismi, kulenin tasarım ve inşa süreçlerinde öne çıkmaktadır. Diğer iki yapı ise tamamen Türk mimarlar tarafından tasarlanmışlardır. Özellikle başkent başta olmak üzere, zamanla ülke genelinde yabancı mimarların yapılarının öne çıkmasının bazı çevrelerce tepki ile karşılanması ve Türk mimarlara da iş alanı açılması gerektiğinin savunulması, proje elde etme yöntemi olarak büyük ölçüde mimari proje yarışmalarına başvurulmasına neden olmuştur (Bkz. Bölüm 2.2.3). Ankara Spor ve Sergi Sarayı da bu şekilde düzenlenen bir mimari proje yarışmasının sonucunda, Türk mimarlar Mesut Evren ve Nihat Hasekioğlu'nun birinci seçilen projeleri olarak inşa edilmiştir. Ankara Tenis Kulübü'nün binası ise herhangi bir mimari proje yarışması sonucunda elde edilmemesine rağmen, söz konusu mimari proje yarışmalarının birçoğuna katılım sağlamasıyla dikkat çeken Türk mimar Reha Ortaçlı'ya tasarlattırılmıştır.

Tablo 4.2 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapılarının mimarlarının gösterildiği tablo.

YAPI		**MİMAR**
Atatürk Orman Çiftliği'nin Spor Alanları	Marmara Havuzu	Ernst A. Egli
	Karadeniz Havuzu	Ernst A. Egli ve Mathurin Moreau
	Diğer Spor Alanları	Hermann Jansen ve Ernst A. Egli
19 Mayıs Stadyum Kompleksi ve Ankara Hipodromu	19 Mayıs Stadyumu	Paolo Vietti-Violi ve Ladislas Kovacs
	Ankara Hipodromu	Paolo Vietti-Violi ve Ladislas Kovacs
	Atış Poligonu	Paolo Vietti-Violi
Ankara Paraşüt Kulesi		Bedri Tümay ve Algrandi (?)
Gençlik Parkı		Hermann Jansen ve Theo Leveau
Ankara Spor ve Sergi Sarayı		Mesut Evren ve Nihat Hasekioğlu
Ankara Tenis Kulübü Binası		Reha Ortaçlı

Çalışma kapsamında incelenen yapıların proje ve yapım yıllarına bakıldığında; 1920 ile 1940 yılları arasında toplamda 4 yapının yapıldığı, 1940 ile 1960 yılları arasında ise toplamda 2 yapının yapıldığı görülmektedir (Tablo 4.3). Bu doğrultuda Cumhuriyet'in ilk yıllarında başkentte spor yapılarının inşa edilmesine önem verildiği söylenebilir.

Tablo 4.3 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapılarının proje ve yapım yıllarının gösterildiği tablo.

YAPI		**PROJE**	**YAPIM YILI**
Atatürk Orman Çiftliği'nin Spor Alanları	Marmara Havuzu	1920'ler	1928
	Karadeniz Havuzu	1920'ler	1931
	Diğer Spor Alanları	1920'ler	-
19 Mayıs Stadyum Kompleksi ve Ankara Hipodromu	19 Mayıs Stadyumu	1933	1934-1936
	Ankara Hipodromu	1933	1934-1936
	Atış Poligonu	1930'lar	1936
Ankara Paraşüt Kulesi		1934	1936-1937
Gençlik Parkı		1932-1936	1936-1943
Ankara Spor ve Sergi Sarayı		1947	1954-1957
Ankara Tenis Kulübü Binası		1950'ler	1954

Söz konusu yapıların projelerinin elde edilme yöntemleri ile ilgili; sadece 2 yapının mimari proje yarışması sonucunda elde edildiği görülmektedir (Tablo 4.4). Bu yapılar 19 Mayıs Stadyum Kompleksi ve Ankara Hipodromu ile Ankara Spor ve Sergi Sarayı'dır. Stadyum kompleksi ve hipodrom için düzenlenen yarışma, uluslararası düzeyde kısıtlı bir şekilde İtalyan, Alman ve Macar üç grubun yarışmacı olarak davetli olduğu katılımcılarla düzenlenmiştir (Bkz. Bölüm 2.2.3 ve

Bölüm 3.2). Bu yarışma ile ilgili; dönem boyunca neredeyse her mimari proje yarışmasının duyuru, süreç ve sonuçlarına yer veren *Arkitekt* dergisinde hiçbir veriye rastlanmaması, o dönemlerde ülkede yabancı mimarlara karşı oluşan tepkiye bağlı olarak bu yarışmanın kısıtlı ve yabancı davetlilerle gerçekleştirilmiş olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Tablo 4.4 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapılarının projelerinin yarışma yoluyla elde edilip edilmediğinin gösterildiği tablo.

YAPI		**MİMARİ PROJE YARIŞMASI SONUCUNDA**
Atatürk Orman Çiftliği'nin Spor Alanları	Marmara Havuzu	✕
	Karadeniz Havuzu	✕
	Diğer Spor Alanları	✕
19 Mayıs Stadyum Kompleksi ve Ankara Hipodromu	19 Mayıs Stadyumu	✓
	Ankara Hipodromu	✓
	Atış Poligonu	✕
Ankara Paraşüt Kulesi		✕
Gençlik Parkı		✕
Ankara Spor ve Sergi Sarayı		✓
Ankara Tenis Kulübü Binası		✕

Çalışmada ele alınan spor yapılarının kent içerisinde konumlanışlarına bakıldığında, bu yapıların genelinin belirli bir noktada birbirleriyle ilişkilenen bir biçimde konumlandıkları tespit edilmiştir (Harita 4.1, Harita 4.2). Bu yapıların tamamı 1953 yılında ilçe olan, öncesinde Eski Şehir olarak anılan bölgede kurulan Altındağ ve göç sorununa bağlı olarak, bölgede 1930 ile 1940 yılları arasında

gecekondulaşmanın yaygınlaşmaya başlaması ile 1950'lere doğru dönemin belediye başkanı Ragıp Tüzün tarafından, A.O.Ç.'nin yakınındaki boş arazilerin satın alınarak dar gelirli işçi ve memurları konut sahibi yapmak için ikişer katlı apartmanların yapılmasıyla planlı bir biçimde gelişmeye başlayıp, 1957 yılında kurulan Yenimahalle ilçelerinde bulunmaktadır (Tablo 4.5). Bu yapılardan sadece A.O.Ç.'nin bir parçası olarak tasarlanıp, çiftliğin içerisinde bulunmaları nedeniyle birbirleriyle ilişkilenen bir biçimde inşa edilmiş olup çiftliğin spor alanlarından olan Karadeniz ve Marmara havuzları, günümüzde Yenimahalle ilçesinin sınırları dahilinde yer almaktadır. Diğer 5 yapı ise Altındağ ilçesinin sınırlarında kalmaktadır. Büyük bir kısmının Altındağ'da olduğu bilinse de bu yapılardan özellikle Ankara Hipodromu, ilçenin Yenimahalle ile kesişim noktası olarak değerlendirilebilecek bir noktasında yer almaktadır.

Tablo 4.5 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapılarının bulundukları ilçelerin gösterildiği tablo.

YAPI		**BULUNDUĞU İLÇE**
Atatürk Orman Çiftliği'nin Spor Alanları	Marmara Havuzu	Yenimahalle
	Karadeniz Havuzu	Yenimahalle
	Diğer Spor Alanları	Yenimahalle
19 Mayıs Stadyum Kompleksi ve Ankara Hipodromu	19 Mayıs Stadyumu	Altındağ
	Ankara Hipodromu	Altındağ
	Atış Poligonu	Altındağ
Ankara Paraşüt Kulesi		Altındağ
Gençlik Parkı		Altındağ
Ankara Spor ve Sergi Sarayı		Altındağ
Ankara Tenis Kulübü Binası		Altındağ

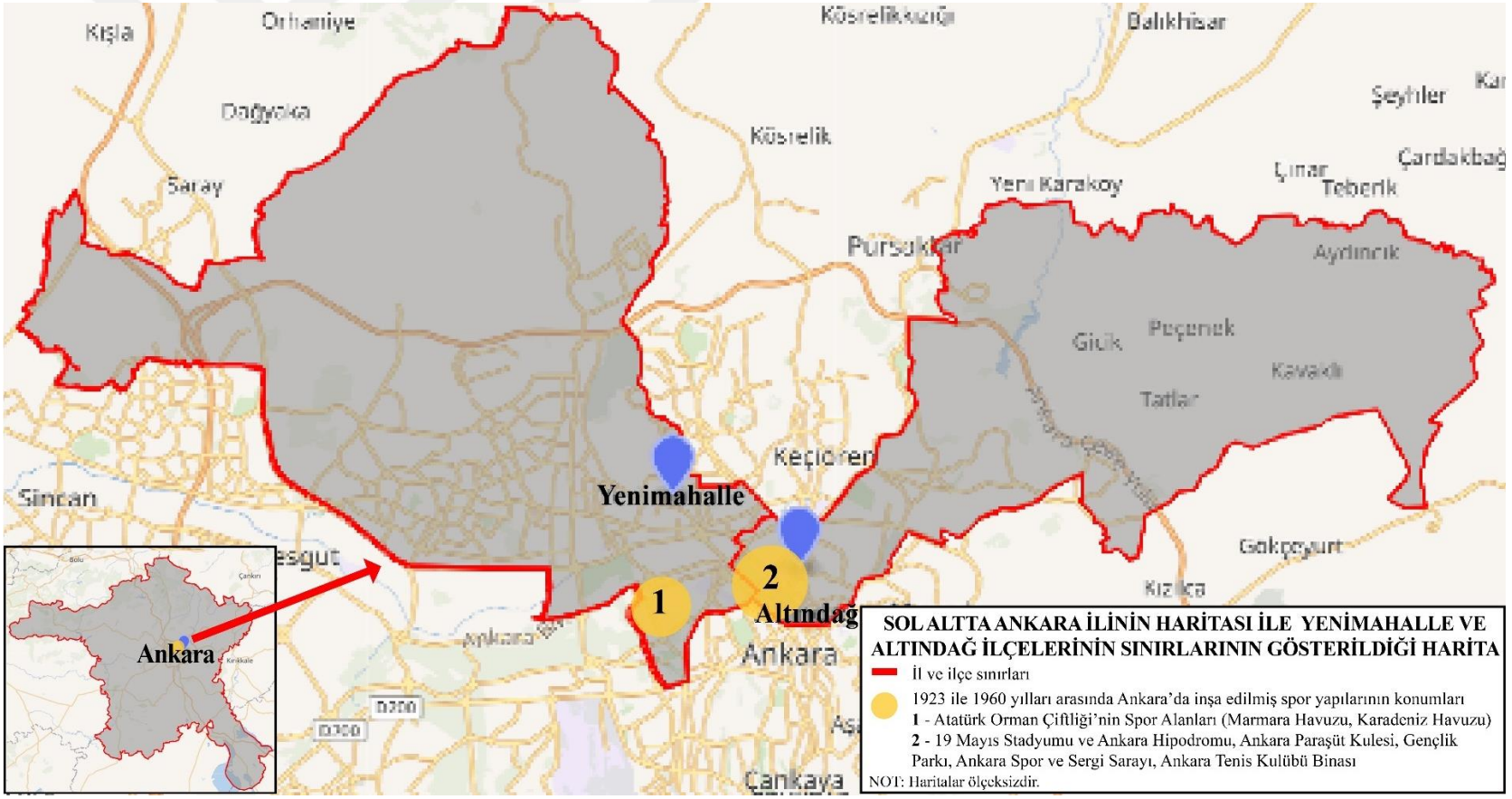

Harita 4.1 Sol altta Ankara ilinin sınırlarının gösterildiği harita ile Yenimahalle ve Altındağ ilçelerinin sınırlarının, 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilmiş spor yapılarının konumlarıyla birlikte gösterildiği harita (URL 51), (Haritaların üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

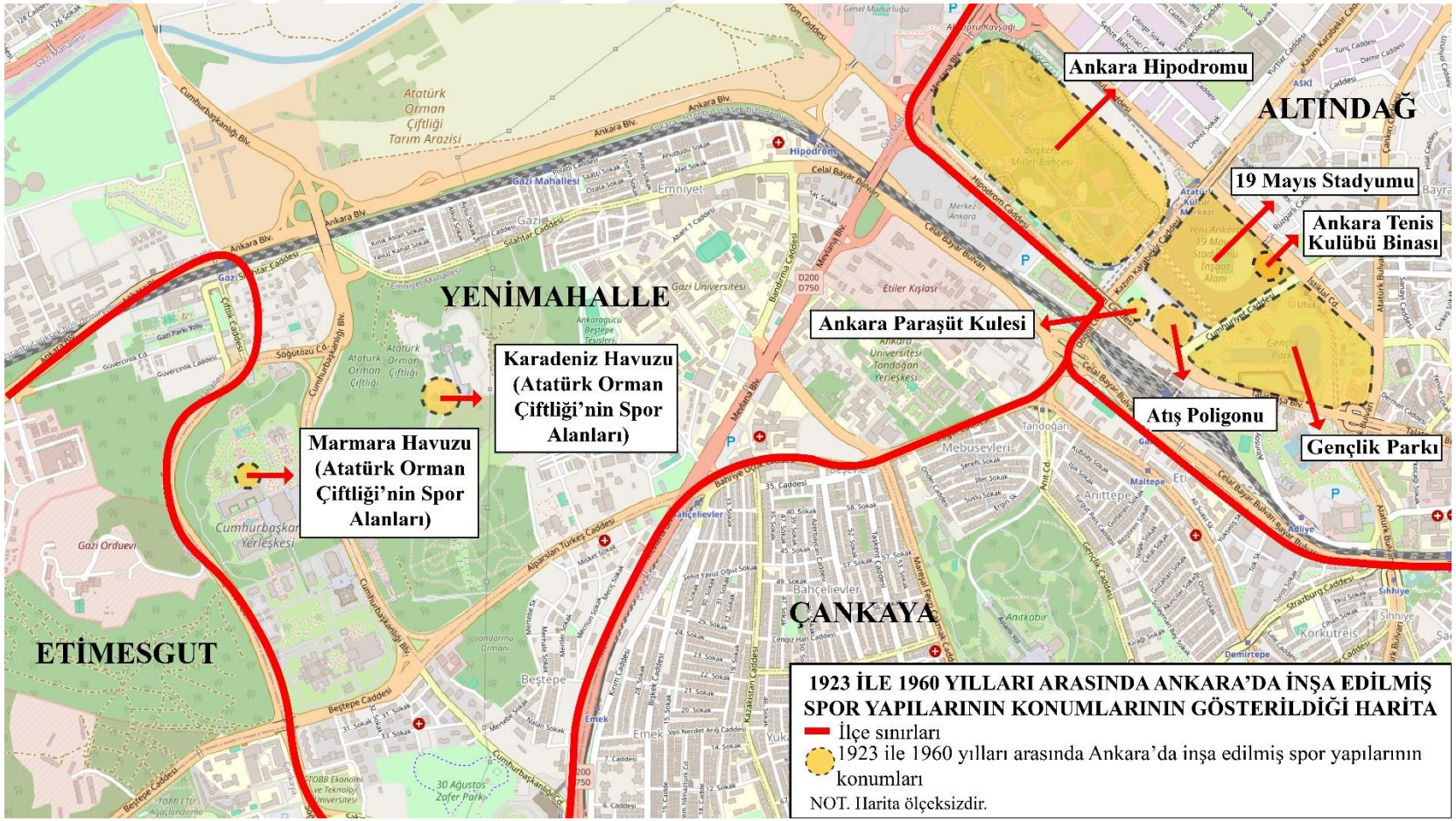

Harita 4.2 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilmiş spor yapılarının konumlarının ilçe sınırlarıyla birlikte gösterildiği harita (URL 51), (Harita üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

A.O.Ç.'nin spor alanları olan Marmara ve Karadeniz havuzlarının dışında, dönem boyunca inşa edilen spor yapılarının birbiriyle yakın konumlanmalarından dolayı bir yapı grubu olarak geliştikleri söylenebilir (Şekil 4.1). T.C. tarihindeki Ankara'nın ilk imar planı olan 1924 tarihli Lörcher Planı'nda "şehir parkı, şehir bahçesi ve spor alanları" olarak isimlendirilen ve kentte bahçenin, parkın ve spor alanlarının hem estetik açıdan hem de halk sağlığı açısından birbirleriyle ilişkilenen bir biçimde düşünülen bölge; bu yapıların bulundukları bölgeyi işaret etmektedir (Bkz. Bölüm 2.2.2). Daha sonra 1928 tarihinde düzenlenen yarışmanın sonucunda uygulanması kararlaştırılan ve 1932 yılına kadar geliştirilen, Ankara'nın bir sonraki imar planı olan Jansen Planı'nda da bu bölge bir stadyum kompleksinin ve hipodromun yer alacağı bir spor merkezi olarak, bunların hemen yanında ise büyük bir parka yer verilecek şekilde tasarlanmıştır (Bkz. Bölüm 2.2.2, Bölüm 3.2 ve Bölüm 3.4).

Şekil 4.1 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilmiş spor yapılarından bir arada bulunanlardan bazılarının gösterildiği bir hava fotoğrafı, 1953 (Eğitek Arşivi; Kavas, 2014), (Şekil üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

Çağdaş ve rasyonel bir biçimde düşünülen spor alanları için, bahçe ve park olarak kent ölçeğinde bu noktanın belirlenmesinin nedenlerinden birisi istasyona yakın olmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentine seyahat edenleri veya davet üzerine gelen misafirleri, kente giriş yaptıklarında bu yapılar karşılayacaktır. Bu kapsamda 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu; halkın kullanımına açık, çağdaş bir spor kompleksi olmasının yanında özellikle milli bayramlarda düzenlenen resmi geçit törenlerinin uzun yıllar stadyum ve hipodromun pistlerinde yapılmasıyla dikkat çekmektedir. Ülkenin farklı yerlerinden veya yurtdışından gelen misafirler, bu törenlere tribünlerden izleyici olarak katılım sağlayıp ilgi göstermişlerdir. Yeni kurulan ülkenin başkentinde kente gelen misafirler, istasyon yakınında konumlanan ve kendilerini karşılayan nitelikte olan stadyum ve hipodromun tribünlerinden bu etkinlikleri seyrederken ülkenin güçlü, beden eğitimi ve spora önem veren bir ülke olup sağlıklı bireylere sahip, aynı zamanda çağdaş bir ülke olduğunu görmektedirler. Stadyum ve hipodromun tamamlanmasından sonra, stadyum kompleksi bölümünün içerisine eklenen atış poligonu, her Türk gencinin silah kullanmayı öğrenmesi amacıyla yapılan bir yapıdır (Bkz. Bölüm 3.2). Bu bağlamda poligon, sporun sağlıklı bir neslin yetişmesinde etkili olmasının dışında ülkeyi askeri olarak kalkındırmada da etkili bir faktör olmasıyla ilişkilendirilebilir.

1925 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin çağın gereksinimlerine uygun bir biçimde kalkındırılmasına örnek olacak nitelikte bir proje olarak; halkın sağlığını tehdit edebilecek, sıtma gibi salgın hastalıkların görülebileceği bataklık bir arazide kurulan A.O.Ç., böyle bir bölgede tarım yapılıp verimlilik elde edilmesiyle insan aklının doğa üzerindeki hakimiyetinin iyi bir örneği olarak değerlendirilebilir. İlk aşamada çiftlik olarak kurulan bu bölge, 1930'lara doğru spor alanlarını da kapsayan, özellikle su sporlarının yapılmasıyla dikkat çeken havuzlara sahip, çok işlevli bir yerleşke halini almıştır (Bkz. Bölüm 3.1). Bu yerleşkede spor alanlarına yer verilmesi; "sağlıksız" bir arazide "sağlıklı" bir biçimde tarım yapılabilmesinin yanı sıra böyle bir arazide yaşam alanlarının oluşturulup, bireylerin güçlü ve sağlıklı olmalarında bir ihtiyaç niteliğinde olan sporun da yapılabileceğinin somut göstergesi olması yönünden anlamlıdır.

Jansen'in imar planında yer alıp son halini Theo Leveau'nun verdiği Gençlik Parkı da A.O.Ç. gibi sıtma benzeri sağlık sorunlarına sebep olabilecek bataklık bir alanın kurutulması sonucunda yapılmıştır. Park, yeşil alanların ve suyun bir arada olduğu

bir rekreasyon alanı olarak 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu gibi istasyondan kente gelenleri karşılar niteliktedir. Parkın Jansen'e ait plan çizimlerinde müsabakalar ve güreşler için de kullanılabilecek bir açık hava tiyatrosu ve tenis kortları gibi spor alanlarına yer verilmiş, parktaki göl olarak tanımlanan havuzda ise uzun yıllar su sporları ve buz pateni yapılmıştır (Bkz. Bölüm 3.4). Bu kapsamda Gençlik Parkı da A.O.Ç. yerleşkesinde olduğu gibi "sağlıksız" bir alanın üzerinde çalışılarak yeşil alanların hâkim olduğu ve sağlıklı olmakla ilişkilendirilen spor faaliyetlerinin aktif olarak yapılabildiği "sağlıklı" bir yaşam alanına dönüştürülen bir park olarak değerlendirilebilir.

1937 yılında yapımı tamamlanıp açılan Ankara Paraşüt Kulesi, stadyum kompleksinin yakınında yer almaktadır. THK tarafından yaptırılan kulenin yapım fikri, SSCB'deki bir paraşüt kulesinden ortaya çıksa da Türk mimar Bedri Tümay ile kulenin tasarımında ismi geçen fakat hakkında pek bilgiye ulaşılamayıp yabancı mimar olma olasılığı olan Algrandi tarafından tasarlanmış ve yapımında tamamen yerli malzemeler kullanılmıştır (Bkz. Bölüm 3.3). Kulenin, sağlıklı bireylerin yetişmesine etki edecek çağdaş bir spor yapısı olmasının yanında gelenlerin rahatlıkla görebilecekleri bir yerde bulunmasıyla Cumhuriyet'in Türk havacılığına verdiği önemi de simgeleyen temsil bir yapı olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra kulenin birebir aynısı eş zamanlı olarak İzmir'de birçok yabancı ve yerli firmanın katıldığı Enternasyonal İzmir Fuarı'nın düzenlendiği yer olan Kültürpark'ın içerisinde yapılmıştır. Bu durumun kuleye ilginin artmasına ve kulenin hem ülkede hem de yurtdışında gündemde olmasına neden olduğu söylenebilir.

Ankara Spor ve Sergi Sarayı, 1950'lere doğru Ankara'nın spor merkezi olmaktan uzaklaşacağı kaygısıyla 19 Mayıs Stadyumu'nun kapasitesi arttırılıp stadyum ile Paraşüt Kulesi'ne yakın bir yere kapalı bir spor salonu yapılması için düzenlenen yarışma sonucunda inşa edilmiştir (Bkz. Bölüm 3.5). Bu yapının, Cumhuriyet'in kurulduğundan beri ülkenin her tarafında spor yapılarının yapılmasına özen gösterilmesine rağmen sporun merkezinin başkent olmasının sağlanmasına karşın, ilginin başkentten uzaklaşabileceği kaygısı ile inşa edilmesi; beden eğitimi ve sporun Cumhuriyet ile ilişkilendirilip yönetimin merkezi olan kentte kalmasına yönelik bir girişim olarak anlamlandırılabilir.

Ankara Tenis Kulübü Binası ise, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'da sadece elçilik binalarının bahçelerinde oynandığı bilinen bir spor olan tenisin özellikle Jansen'e ait çeşitli plan çizimlerinde tenis sahası, tenis meydanı şekillerinde görülmeye başlanması ve sonrasında 19 Mayıs Stadyumu kompleksinde basit olarak nitelendirilebilecek tenis kortlarının ve ahşap kulübenin, bu spora olan ilginin artmasıyla bununla ilgili özel bir yapının tasarlanması açısından önemlidir. Bu yapının iç mekandaki detaylarına kadar, tamamen modern mimarinin özelliklerini içerisinde barındıracak bir biçimde tasarlanması; çalışmada ele alınan diğer spor yapıları gibi rasyonel, çağdaş ve fonksiyonel bir biçimde olması yönünden dikkat çekicidir.

Bu yapıların günümüzdeki durumlarına bakıldığında; sadece Ankara Paraşüt Kulesi ve Gençlik Parkı'nın mevcut olduğu görülmektedir (Tablo 4.6). Paraşüt Kulesi, THK Müzesi'nin sınırları dahilinde olup aktif bir şekilde atlayışların yapılmadığı bir yapı olarak varlığını sürdürmektedir. Gençlik Parkı ise yol genişletme çalışmaları gibi nedenlerden dolayı zamanla sınırlarından bir kısmını kaybetmiş ve park içerisinde eğlence yerlerinin artış göstermesiyle sporun geri planda kalıp ticari eğilimin öne çıktığı bir park haline gelmiştir. Paraşüt Kulesi ve Gençlik Parkı'na ek olarak; 19 Mayıs Stadyum Kompleksi ve Ankara Hipodromu'nun hipodrom bölümündeki kapalı tribünler ve Atatürk Tribünü günümüzde ayakta olup temel işlevleri dışında kullanılsalar da özellikle pistler gibi stadyum kompleksi ve hipodroma ait diğer bölümler yıkıldığı için yapının bir bütün olarak günümüzde mevcut olmadığı söylenebilir.

Tablo 4.6 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapılarının günümüzde mevcut olup olmadıklarının gösterildiği tablo.

YAPI		GÜNÜMÜZDE MEVCUT MU?
Atatürk Orman Çiftliği'nin Spor Alanları	Marmara Havuzu	✕
	Karadeniz Havuzu	✕
	Diğer Spor Alanları	✕
19 Mayıs Stadyum Kompleksi ve Ankara Hipodromu	19 Mayıs Stadyumu	✕
	Ankara Hipodromu	✕
	Atış Poligonu	✕
Ankara Paraşüt Kulesi		✓
Gençlik Parkı		✓
Ankara Spor ve Sergi Sarayı		✕
Ankara Tenis Kulübü Binası		✕

5
SONUÇ

1923 İle 1960 Yılları Arasında Ankara'da İnşa Edilen Spor Yapıları başlıklı bu çalışmada; söz konusu yıl aralığında *Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Mimarlık Ortamı* başlığı altında Ankara'nın başkent olma sürecine değinilmiştir (Bkz. Bölüm 2.1). Ülkedeki mimarlık ortamının nasıl olduğu, 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet'le yayılmaya başlayan Türkçülük akımının 1930'lu yıllara kadar etkisinin görüldüğü Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi'nin öne çıkan mimarları ve başlıca yapıları, özellikle yeni yönetimin merkezi olan başkent Ankara'ya odaklanılarak ele alınmıştır (Bkz. Bölüm 2.2). Cumhuriyet'in ilk yıllarında çeşitli nedenlerden dolayı ülkeye davet edilen farklı alanlardaki birçok uzmandan, mimarlık alanında faaliyet gösterenler üzerinde durulup, bu mimarların başkentte inşa edilen yapılarına yer verilmiş ve başkentin, Cumhuriyet'in ilanından 1960 yılına kadar olan süreçteki toplamda üç adet imar planı incelenmiştir (Bkz. Bölüm 2.2.1 ve Bölüm 2.2.2). Çalışmanın odak noktası kentteki spor yapıları olduğundan incelenen imar planlarında, yeşil alanların ve spor alanlarının kent ölçeğinde nasıl ele alındığı, bu alanlara kentte ne derecede yer verildiği gibi faktörler dikkate alınmıştır. Bu başlık altında son olarak, ele alınan yıl aralığında ülkeye davet edilen ve özellikle başkentin inşasında aktif rol alan yabancı mimarlara yönelik eleştirilere kısaca değinilip, büyük oranda Türk mimarlara da iş alanı açmak için düzenlenen mimari yarışmalara ve bu yarışmalar sonucunda elde edilen bazı önemli yapılara yer verilmiştir (Bkz. Bölüm 2.2.3).

Çalışmanın başlığıyla aynı adı taşıyan bölüm 3'te ise Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri beden eğitimi ile spora verilen önemin ve bu konuda yapılan girişimlerin üzerinde durulmuş, bu kapsamda Atatürk'ün kentlerde yeşil alanlara verdiği öneme değinilmiş ve spor ile ilgili düşüncelerine yer verilmiştir. Ülkenin kuruluş yıllarında ülkede salgın hastalıklar yaygın, halk yoksul durumda ve büyük oranda savaşlara

bağlı olarak azalmış bir nüfus söz konusudur. Bu bağlamda Cumhuriyet yönetiminde halk sağlığına yönelik politikalar geliştirilmeye başlanmış, sağlıklı ve güçlü bir nüfusa sahip olmanın yolları aranmıştır. Beden eğitimi ve sporun böyle bir nüfusa sahip olmada etkisinin büyük olacağına inanılmıştır. Bu noktada bir araç olarak nitelendirilebilecek olan beden eğitimi ve spor faaliyetlerinin aynı zamanda ülkeyi sosyal, ekonomik ve askeri yönlerden de kalkındıracağına inanılarak dönem içerisinde inşa edilen Jimnastik Okulu, Siyasal Bilgiler Okulu, İsmet Paşa Kız Enstitüsü gibi eğitim yapılarında spor alanlarına yer verilmiştir. Bir taraftan da birçok kent planında stadyum kompleksleri ve hipodromlar gibi halkın hem spor aktivitelerini izleyebileceği hem de spor yapabileceği yapılar tasarlanmıştır. Bu yapılar arasında pek çok ülkede stadyum ve hipodrom yapıları tasarlamasıyla öne çıkan ve 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu'nu tasarlayan Paolo Vietti-Violi; devletin isteği üzerine Kütahya, Samsun, Bursa, Manisa, Afyonkarahisar, İstanbul, Adana, Erzurum gibi pek çok il için farklı spor tesisleri tasarlamıştır. Fakat daha sonra diğer iller için planlanan bu yapıların bir kısmı yüksek maliyet gerektirmesi gibi birtakım sebeplerden dolayı gerçekleştirilememiştir. Sanayiye katkı sağlamak için kurulan fabrika komplekslerinde tenis kortları, futbol ve voleybol sahaları, yüzme havuzları gibi spor alanlarına yer verilmesi bu dönemde spora verilen önemi gösteren faktörlerden olmuştur. Bunların yanı sıra Cumhuriyet'in ideal köy planında da spor sahasına yer verilerek ülkenin her yerinde, her yaş grubundan insanının spor yapmaya teşvik edildiği ve spora insan hayatında bir ihtiyaç olarak yaklaşıldığı sonucuna varılmıştır (Bkz. Bölüm 3).

Bu dönemde halkın kullanımına açık, çağdaş spor yapılarının inşa edilmesinde, başkent Ankara'ya özel olarak önem verilmiştir. Bu durum yeni yönetimin merkezi olan Ankara'nın, ülkede beden eğitimi ve spor alanlarında da merkezde olmasının istenmesi ile ilişkilendirilebilir. Ülkenin başkentine gelenleri karşılayacak nitelikte, istasyon çevresinde konumlanan bu yapılar; ülkenin vatandaşlarının spor yapan, sağlıklı, çağdaş bireyler olduklarını göstermiş olacaklardır. Aynı zamanda kente gelen misafirler, özellikle milli bayram kutlamalarında stadyum ve hipodromun pistlerinde düzenlenen askerî geçit törenlerini izleme fırsatını bularak çağdaş ve güçlü bir ülke ile karşılaşacaklardır.

Günümüze bakıldığında ise kentte tanımlanan spor alanları ve spor yapıları neredeyse sayılamayacak kadar fazladır. Fakat bu yapılar, kentin belirli bir

bölgesinde yer almayıp kentte farklı noktalarda bulunmaktadır. Özellikle belediyelere ait spor salonları, yüzme havuzları, stadyumlar ve neredeyse her mahallede bulunan küçük veya büyük ölçekli parklardaki yürüyüş yolları, bisiklet yolları, koşu pistleri, spor sahaları ve spor aletleri gibi birçok spor yapısı vardır. Bunların dışında neredeyse her mahallede özel kapalı spor salonları bulunmaktadır. Günümüzde at yarışları ise Yenimahalle ilçesinin Batıkent bölgesinde, 1998 yılında hizmete açılan ve Türkiye Jokey Kulübü'ne ait olan Ankara 75. Yıl Hipodromu'nda yapılmaktadır. Bu hipodrom; Vietti-Violi'nin stadyumla ilişkilenen bir biçimde tasarladığı, kent merkezine ve istasyona yakın olan hipodroma oranla kent merkezinden daha uzak bir yerde, bağımsız bir yapı olarak konumlanmaktadır. Vietti-Violi'nin tasarladığı 82 yıllık 19 Mayıs Stadyumu'nun 2018 yılında çürük raporu çıkartılarak kullanım dışı bırakılması ve yıkılması üzerine Etimesgut ilçesinde 2019 yılında açılan ve 22.000 kişi kapasiteli Eryaman Stadyumu'nda futbol maçları yapılmaya başlanmıştır. 2022 yılına gelindiğinde ise, Eryaman Stadyumu'nun kapasite yetersizliği ve stadyuma diğer bölgelerden ulaşım zorluğu gibi nedenlerden dolayı yıkılan 19 Mayıs Stadyumu'nun yerine yeni stadyum kompleksinin temelleri atılmıştır. Yeni stadyumun yapımı günümüzde devam etmekte olup, ne zaman açılacağına dair net bir bilgi yoktur. Günümüzde başkentteki spor yapıları kentin birçok yerinde çeşitli spor dallarını barındıracak biçimde mevcut olmalarına rağmen, özellikle ulusal ve uluslararası ölçekteki etkinliklerde, milli bayramların kutlanmasında ve resmi geçit törenlerinde yoğun ilgi gören 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin spora verdiği önem ile ilişkilenebilecek sembol yapılar olarak tanımlanacak nitelikte olmayan yapılardır.

Sonuç olarak;

- Tez kapsamında başkent Ankara'da 1923 ile 1960 yılları arasında yapılan 6 spor yapısı incelenmiştir (Tablo 5.1).
- Bu yapılardan, A.O.Ç.'nin spor alanları, 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu, Gençlik Parkı, Ankara Spor ve Sergi Sarayı ve Ankara Paraşüt Kulesi olmak üzere toplamda 5 tanesinin devlet veya devlete bağlı kurumlar tarafından, Ankara Tenis Kulübü Binası'nın ise Ankara Tenis Kulübü tarafından yaptırıldığı (Bkz. Tablo 4.1);

- Çalışmayı kapsayan yıl aralığı içinde, yani 1923 ile 1960 yılları arasında, en fazla 1923-1940 arasında, 4 adet olmak üzere, spor yapısının inşa edildiği (Bkz. Tablo 4.3);
- 6 spor yapısından 3'ünün yabancı mimarlar (A.O.Ç.'nin spor alanları, 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu ve Gençlik Parkı), 3'ünün ise Türk mimarlar tarafından (Ankara Paraşüt Kulesi, Ankara Spor ve Sergi Sarayı ve Ankara Tenis Kulübü Binası) tasarlandığı (Bkz. Tablo 4.2);
- Projelerden 2'sinin yarışma yoluyla elde edildiği (19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu, Ankara Spor ve Sergi Sarayı) (Bkz. Tablo 4.4);
- Çalışmada ele alınan spor yapılarının 5 tanesinin günümüzde Altındağ ilçesinde yer aldığı, diğerinin ise günümüzde Yenimahalle ilçesinde bulunduğu (Bkz. Tablo 4.5) ve bu ilçelerin Ankara'nın başkent olduğu dönemdeki imar planında yeni gelişim alanları olmalarıyla birlikte Yenimahalle'de bulunan A.O.Ç.'nin spor alanları dışında ele alınan diğer yapıların T.C. tarihindeki Ankara'nın ilk imar planı olan 1924 tarihli Lörcher Planı'nda "şehir parkı, şehir bahçesi ve spor alanları" olarak isimlendirilip Jansen imar planında da stadyum ve hipodrom olarak belirlenen bölgede olup bir yapı grubu niteliğinde geliştikleri;
- Çalışmayı kapsayan dönemde spor yapılarının bazılarında Ankara ve İzmir Paraşüt Kuleleri'nde olduğu gibi tip projelerin uygulandığı;
- Yeni Cumhuriyet'in, "Sağlam Kafa Sağlam Vücutta Bulunur" söylemine uygun olarak sağlıklı nesiller yetiştirmek için, aynı zamanda askeri, sosyal alanlar gibi çeşitli yönlerden ülkenin kalkınmasında da etkili olacağı düşünülen spor alışkanlığını kazandırma hedefi kapsamında, başta gençler olmak üzere toplumun her kesiminin faydalanabileceği okullarda (Örneğin, Siyasal Bilgiler Okulu, İnşaat Usta Okulu, Cebeci Ortaokulu, Yüksek Ziraat Enstitüsü gibi) ve fabrika komplekslerinde bile çağdaş spor alanlarının yapıldığı (Örneğin, Sümerbank Fabrika Kompleksleri);
- Bataklık olan insan sağlığını olumsuz etkileyecek alanların kurutularak sağlıklı yaşam alanlarına dönüştürülmesine örnek olarak yeşil alanlarla spor alanlarının bir arada olduğu A.O.Ç. ve Gençlik Parkı, her Türk gencinin elinin silah tutmayı öğrenmesi hedefiyle yapılan Atış Poligonu, Cumhuriyet'in Türk havacılığına önem vermesi ve Türk havacılığının

geliştirilmesine katkı sağlayacak nitelikteki yapılardan olup tamamen Türkiye Cumhuriyeti'nin fabrikalarında üretilen yerli malzemeler kullanılarak yapılan Ankara Paraşüt Kulesi, başkentin spor merkezi olmaktan uzaklaşacağı kaygısıyla yapılan Ankara Spor ve Sergi Sarayı ve özellikle ulusal ve uluslararası etkinliklerin düzenlenip halkla birlikte birçok davetlinin ağırlanarak milli bayramlar gibi özel günlerde resmi geçit törenlerinin yapıldığı 19 Mayıs Stadyumu ve Ankara Hipodromu gibi yönleriyle bu yapıların büyük zorluklar ve neredeyse imkansızlıklarla kurulmuş bir devlette sporun sağlıklı nesiller yetiştirilmesine katkı sağlayacak yönünün yanı sıra ülkenin de güçlü bir ülke olduğunu ifade edecek nitelikte, ülke açısından simgesel yönlerinin de güçlü olan yapılar olduğu görülmüştür.

- Bu yapıların günümüzde birçoğunun yıkıldığı, kalanların özgün hallerinde olmadığı veya temel işlevlerinden uzaklaştığı dikkate alındığında sporun Türkiye Cumhuriyeti'ndeki anlamının tekrar düşünülerek, en azından günümüze ulaşabilmiş olan söz konusu yapıların temel işlevlerinde kullanılacak şekilde değerlendirilmeleri önerilebilir.

Tablo 5.1 1923 ile 1960 yılları arasında Ankara'da inşa edilen spor yapılarının, yapıları yaptıran kurumların, yapıların mimarlarının, projelendirilme ve yapım tarihlerinin, bulundukları ilçelerin ve mevcut durumlarının gösterildiği tablo.

YAPI		YAPTIRAN KURUM	MİMAR	PROJE	YAPIM YILI	BULUNDUĞU İLÇE	MEVCUT DURUMU
Atatürk Orman Çiftliği'nin Spor Alanları	Marmara Havuzu	Devlet	Ernst A. Egli	1920'ler	1928	Yenimahalle	1980 askeri darbesinden sonra havuz doldurulmuştur.
	Karadeniz Havuzu	Devlet	Ernst A. Egli ve Mathurin Moreau	1920'ler	1931	Yenimahalle	1982'de havuzun çevresine Devlet Mezarlığı yapılmış, havuz mevcut fakat orijinal işlevinden uzaklaştırılmış.
	Diğer Spor Alanları	Devlet	Hermann Jansen ve Ernst A. Egli	1920'ler	-	Yenimahalle	-
19 Mayıs Stadyum Kompleksi ve Ankara Hipodromu	19 Mayıs Stadyumu	Devlet	Paolo Vietti-Violi ve Ladislas Kovacs	1933, kısıtlı katılımcılarla düzenlenen bir yarışma sonucunda elde edilmiştir.	1934-1936	Altındağ	2018'de yıkıldı.
	Ankara Hipodromu	Devlet	Paolo Vietti-Violi ve Ladislas Kovacs	1933, kısıtlı katılımcılarla düzenlenen bir yarışma sonucunda elde edilmiştir.	1934-1936	Altındağ	2019'da yıkıldı. Kapalı tribünler mevcut fakat işlevsiz veya işlev dışı kullanımda.
	Atış Poligonu	Devlet	Paolo Vietti-Violi	1930'lar	1936	Altındağ	1950'lerde yıkılmış.
Ankara Paraşüt Kulesi		Devlet (THK)	Bedri Tümay ve Algrandi (?)	1934	1936-1937	Altındağ	1989 yılından itibaren tescillenmiş durumda.
Gençlik Parkı		Devlet	Hermann Jansen ve Theo Leveau	1932-1936	1936-1943	Altındağ	Mevcut fakat orijinal durumundan uzaklaşmış.
Ankara Spor ve Sergi Sarayı		Devlet	Mesut Evren ve Nihat Hasekioğlu	1947, yarışma sonucunda elde edilmiştir.	1954-1957	Altındağ	1958'de teknik nedenlerden çatısının çökmesine bağlı olarak yıkılmış.
Ankara Tenis Kulübü Binası		ATK	Reha Ortaçlı	1950'ler	1954	Altındağ	2023'te tescil için başvuru aşamasındayken yıkıldı.

KAYNAKÇA

1933 senesi birlik., (1934). *Arkitekt, 01*(37), 31-34.

30 ağustos kürek., (1944, 31 Ağustos). *Ulus*, s.1.

Afyon stadı hakkında., (1938). *Arkitekt, 10-11*(94-95), 324-325.

Akgün, S. (1989). *Ankara'nın başkent oluşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Akın, Y. (2019). *Gürbüz ve yavuz evlatlar: Erken Cumhuriyet'te beden terbiyesi ve spor.* (4. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Alexander Arkhipov Archive. Parachute tower in Gorky Park, 1955. https://www.rbth.com/lifestyle/336483-moscow-gorky-park. (Erişim Tarihi: 15.04.2024).

Algrandi, M. Tansu, M. ve Tümay, B. (1938). Paraşüt Kulesi. *Arkitekt Dergisi, 02*(86), 40-42.

Alpagut, L. (2012). *Cumhuriyetin mimarı Ernst Arnold Egli.* İstanbul: Boyut Yayıncılık.

Alpagut, L. (2017). *Marmara Köşkü.* Ali Cengizkan, Selda Bancı ve N. Müge Cengizkan (Ed.) *Ernst A. Egli Türkiye'ye katkılar* içinde (ss. 245-251). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.

Altı yerde merkez., (1936, 6 Nisan), *Ulus*, s.6.

Ankara, Yazın. (b.t.). [Film]. Türkiye Cumhuriyeti Matbuat Umum Müdürlüğü. Türkiye. Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Film Arşivi. https://filmmirasim.ktb.gov.tr (Erişim Tarihi: 21.06.2024).

Ankara bisiklet birincileri., (1935, 19 Ekim). *Haber Gazetesi*, s.8.

Ankara'da karadeniz yüzme., (1932, 25 Ağustos). *Servetifünun (Uyanış) Dergisi,* s.4.

Ankara'nın büyük eserlerinden., (1935, 3 Ağustos), *Ulus*, s.1.

Ankara'da kayak sporları, (1934, 29 Ocak), *Hakimiyeti Milliye*, s.5.

Arar, İ (1997). *Atatürk'ün İzmit basın toplantısı.* İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.

Arar, İ. (1968) *Hükümet programları 1920-1965*. İstanbul: Burçak Yayınları.

Architekturmuseum der TU Berlin, Hermann Jansen. Gesamtbebauungsplan Ankara. Autobusverkehr, Routenplan über verkleinertem Grundplan 1: 12500. Druck Einzeichnung: Tusche über Druck auf Transparent. 61,9 x 55,9 cm. Inv. Nr. 22698 / https://doi.org/10.25645/j5qf-aaxx (Erişim Tarihi: 30.06.2024).

Architekturmuseum der TU Berlin, Hermann Jansen. Gesamtbebauungsplan Ankara. Teilbebauungsplan Jugendpark. Profile 1:2000, Höhen 1:200, Entwurfsphase, frühere Fassung. Handzeichnung: Tusche auf Transparent. 44,6 x 62,1 cm. Inv. Nr. 22881 / https://doi.org/10.25645/zd20-bbtw (Erişim Tarihi: 30.06.2024).

Architekturmuseum der TU Berlin, Hermann Jansen. Gesamtbebauungsplan Ankara. Teilbebauungsplan Stadion und Rennbahn. Grund- und Lageplan 1:4000. Handzeichnung: Bleistift auf Transparent. 40 x 55,1 cm. Inv. Nr. 22874 / https://doi.org/10.25645/vkgx-a2c8 (Erişim Tarihi: 13.11.2023).

Architekturmuseum der TU Berlin, Hermann Jansen / Alfred Cuda / Dr. med. Carl Diem. Gesamtbebauungsplan Ankara. Teilbebauungsplan Stadion und Rennbahn. Lageplan 1:2000, Gelände zwischen Rennbahn und Stadion, erweitertes Projekt mit Aufmarschplatz. Handzeichnung: Tusche auf Transparent. 47 x 56,2 cm. Inv. Nr. 22877 / https://doi.org/10.25645/ps98-xgvk (Erişim Tarihi: 13.11.2023).

Architekturmuseum der TU Berlin, Hermann Jansen / Alfred Cuda. Gesamtbebauungsplan Ankara. Teilbebauungsplan Stadion und Rennbahn. Grund- und Lageplan 1:2000, Umgebung des Stadions. Handzeichnung: Tusche auf Transparent. 46,9 x 56,5 cm. Inv. Nr. 22875 / https://doi.org/10.25645/cc9y-xwpw (Erişim Tarihi: 13.11.2023).

Architekturmuseum der TU Berlin, Hermann Jansen / Walther Bangert. Gesamtbebauungsplan Ankara. Teilbebauungsplan Stadion und Rennbahn. Perspektivische Ansicht (Vogelschau), Gelände zwischen Rennbahn und Stadion, erweitertes Projekt mit Blick von Südosten gegen die Rennbahn. Handzeichnung: Kohle und Tusche auf Transparent. 65,8 x 94,7 cm. Inv. Nr. 22879 / https://doi.org/10.25645/25k0-dy6r (Erişim Tarihi: 13.11.2023).

Architekturmuseum der TU Berlin, Hermann Jansen / Walther Bangert. Gesamtbebauungsplan Ankara. Teilbebauungsplan Jugendpark. Grundriss 1:500, letztgültige Fassung, in 2 Teilen (Inv.Nr. 22884 und 22885). Handzeichnung: Tusche auf Transparent. 143,3 x 93,9 cm. *Architekturmuseum der TU Berlin,* Inv. Nr. 22884 / https://doi.org/10.25645/mqmt-4w22 (Erişim Tarihi: 30.06.2024).

Architekturmuseum der TU Berlin, Hermann Jansen / Walther Bangert. Parkanlage für Atatürk Orman Ciftligi bei Ankara. Teil der Parkanlage bei der Bierfabrik, Lageplan 1:500. Handzeichnung: Kohle und Tusche auf Transparent. 84,6 x 82,7 cm. Inv. Nr. 23341 / https://doi.org/10.25645/6r9e-9mf (Erişim Tarihi: 23.10.2023).

Architekturmuseum der TU Berlin, Hermann Jansen / Walther Bangert. Gesamtbebauungsplan Ankara. Teilbebauungsplan Jugendpark. Grundriss 1:500, letztgültige Fassung, in 2 Teilen (Inv.Nr. 22884 und 22885). Handzeichnung: Tusche auf Transparent. 143,3 x 93,9 cm. Inv. Nr. 22884 / https://doi.org/10.25645/mqmt-4w22 (Erişim Tarihi: 30.06.2024).

Architekturmuseum der TU Berlin, Hermann Jansen / Walther Bangert. Gesamtbebauungsplan Ankara. Teilbebauungsplan Jugendpark. Grundriss 1:500, letztgültige Fassung, in 2 Teilen (Inv.Nr. 22884 und 22885). Handzeichnung: Tusche auf Transparent. 142,8 x 92,9 cm. Inv. Nr. 22885 / https://doi.org/10.25645/d5wz-9vzw (Erişim Tarihi: 30.06.2024).

Architekturmuseum der TU Berlin, Hermann Jansen / Walther Bangert. Gesamtbebauungsplan Ankara. Teilbebauungsplan Jugendpark. Lageplan 1:2000, Entwurfsphase, veränderte Fassung. Lichtpause: Lichtpause auf Transparent. 40,3 x 61,2 cm. Inv. Nr. 22882 / https://doi.org/10.25645/a88d-jtw2 (Erişim Tarihi: 30.06.2024).

Architekturmuseum der TU Berlin, Hermann Jansen / Walther Bangert. Gesamtbebauungsplan Ankara. Teilbebauungsplan Jugendpark. Lageplan 1:2000, Entwurfsphase, frühere Fassung. Handzeichnung: Tusche auf Transparent. 47 x 65,5 cm. Inv. Nr. 22880 / https://doi.org/10.25645/936b-symz (Erişim Tarihi: 30.06.2024).

Architekturmuseum der TU Berlin, Hermann Jansen / Walther Bangert. Gesamtbebauungsplan Ankara. Teilbebauungsplan Jugendpark. Perspektivische Ansicht (Vogelschau) Jugendpark von Süden aus gesehen. Handzeichnung: Tusche und Bleistift auf Transparent. 28,6 x 69,6 cm. Inv. Nr. 22904 / https://doi.org/10.25645/2vv4-9xbs (Erişim Tarihi: 30.06.2024).

Architekturmuseum der TU Berlin, Hermann Jansen / Walther Bangert. Parkanlage für Atatürk Orman Ciftligi bei Ankara. Perspektivische Ansicht. Handzeichnung: Kohle und Tusche auf Transparent. 50,3 x 99,5 cm. Inv. Nr. 23343 / https://doi.org/10.25645/gd9y-354e (Erişim Tarihi: 23.10.2023).

Architekturmuseum der TU Berlin, Hermann Jansen / Walther Bangert. Parkanlage für Atatürk Orman Ciftligi bei Ankara. Vergnügungspark und Gartenterrasse, perspektivische Ansicht (Vogelschau). Handzeichnung: Kohle und Tusche auf Transparent. 36,3 x 63,3 cm. Inv. Nr. 23342 / https://doi.org/10.25645/azqe-wfht (Erişim Tarihi: 23.10.2023).

Archivio Ippodromi di San Siro. Paolo Vietti Violi su una delle tribüne dell'Ippodromo di Ankara nel 1934. https://www.ippodromisnai.it/snai-racecourses-historical-archive/the-architect-paolo-vietti-violi/?lang=en (Erişim Tarihi: 26.04.2024).

Archivio Ippodromi di San Siro. Primi rilievi per il progetto dell'Ippodromo di Ankara in Turchia. Data: 1934. https://www.ippodromisnai.it/snai-racecourses-historical-archive/the-architect-paolo-vietti-violi/?lang=en (Erişim Tarihi: 26.04.2024).

Archivio Ippodromi di San Siro, Prospetto verso la pista della tribuna dell'Ippodromo di Ankara. Sacala: 1:100, Data: 1955.. https://www.ippodromisnai.it/snai-racecourses-historical-archive/the-architect-paolo-vietti-violi/?lang=en (Erişim Tarihi: 26.04.2024).

Asiliskender, B. (2002). *Cumhuriyet'in ilk yıllarında mimaride 'modern' kimlik arayışı; Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası örneği.* (Yayın No. 126793) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Atabeyoğlu, C. (1989). *Atatürk ve spor.* Ankara: T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Spor Eğitimi Dairesi Başkanlığı.

Atatürk, M.K. (2010). *Atatürk'ün bütün eserleri (1934-1935).* (Cilt. 27). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Atatürk, M.K. (2006). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri I-III.* (5. baskı). Arsan, N. Borak, S. ve Kocatürk, U. (Der.). Ankara: Divan Yayıncılık.

Aslanoğlu, İ. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığı 1923-1938*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Aşkan, A.A. (2011). *1922-1960 yılları arasında, İzmir'deki mimarlık ve kentsel planlama bağlamında Rıza Aşkan.* (Yayın No. 350384) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Aycı, H. ve Uludağ, Z. (2016). Modernin güçlü sahnesi Erken Cumhuriyet Dönemi Ankara'sında kolektif belleğin inşası ve toplumsal unutma süreci. *İdealkent Dergisi, 20*(7), 746-773.

Aycı, H. (2020). Atatürk Orman Çiftliği'nin yönetim ve üretim yapısındaki değişimin mekansal dönüşüme etkisi. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 37*(2), 1–33.

Aytepe, O. (2004). Ankara'nın merkez ve başkent olması. *Atatürk Yolu Dergisi. 9*(33), 15-22.

B. Celal Bayar., (1937, 29 Ekim). *Ulus Gazetesi,* s.1.

Bayülke, N. (2009). Ankara spor sarayı neden çöktü?. *Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi, 453*, 47-57.

Beynelmilel güreş turnuvası., (1957, 15 Ekim). *Milliyet.*

Bozdoğan, S. (2012). *Modernizm ve ulusun inşası: Erken Cumhuriyet Türkiyesi'nde mimari kültür*. (3. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bulgurcuoğlu, A.N., Genç, V. & Kepoğlu, A. (2015). Beden eğitimi ve spor alanında bir bibliyografya denemesi (1923-1938). *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, 4*(10), 165-180.

Büyük şef stadyumun., (1938, 20 Mayıs). *Ulus,* s.1.

Cengizkan, A. (2006). *ANKARA'NIN PLANLARI: 1957 Yücel-Uybadın imar planı ve Ankara şehir mimarisi.* Tansı Şenyapılı (Der.). *'Cumhuriyet'in 'Ankara'sı* içinde (2. baskı, ss.24-59). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Cengizkan, A. (2018). *Ankara'nın ilk planı: 1924-1925 Lörcher planı* (2. baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Cengizkan, A. (2019). *Modernin saati: 20. yüzyılda modernleşme ve demokratikleşme pratiğinde mimarlar, kamusal mekân ve konut mimarlığı.* (2. baskı) Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Cumhuriyet Bayramı'nın 14'üncü., (1937). [Film]. Türkiye Cumhuriyeti Matbuat Umum Müdürlüğü. Türkiye. Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Film Arşivi. https://filmmirasim.ktb.gov.tr (Erişim Tarihi: 27.12. 2024).

Çöküntüden sonra., (1958, 4 Haziran). *Hürriyet.*

Demir, E., (2006). Toplumsal değişme süreci içinde Gençlik Parkı: sosyolojik bir değerlendirme. *PLANLAMA-PLANNING Dergisi, 38*, 69-77.

Duyumlar Profesör Egli'nin istifası. (1936). *Arkitekt, 02*(62), 64.

Duyumlar Prof. Poelzig'in ölümü. (1936). *Arkitekt, 04*(64), 128.

Dünkü atlı spor., (1935, 12 Ocak). *Ulus,* s.1.

Dünkü atlıspor., (1935, 12 Ocak). *Ulus,* s.3.

Enternasyonel Güreş Şampiyonası., (1957, 19 Ekim). *Milliyet.*

Ersoy, Ş. (2020). *1908 ile 1933 yılları arasında yapılmış İzmir yapılarında cephe süslemeleri.* (Yayın No. 640225) [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitei]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Ertürkmen Aksoy, B.S., Memlük Çobanoğlu, N.O. ve Kapusuz Balcı, B.B. (2022). Ankara spor kulüpleri etkinliklerinin rekreatif boş zaman etkinliğine dönüşümü ve yeni "mahal"lerinin üretimi: 1922-1946. *Ankara Araştırmaları Dergisi, 10*(2), 177-201.

Evin, N., İnan, M., Terim, M.A., Terzibaşıoğlu, A., Tokluoğlu F., Toköz, M. ve Nefesoğlu, M., (1958) "Ankara Kapalı Spor Salonu yıkılması sebepleri" bilirkişi heyetinin raporunun tam metni, *Yapı Teknik Dergisi*, *14,* 13-14.

Evren, M. ve Hasekioğlu, N. (1949), Ankara Spor Salonu (müsabaka). *Mimarlık: Türk Yüksek Mimarlar Birliği Bülteni, 6*(3-4), 34-37.

Evren, M. (1954). *Kapalı spor salonları ve diğer spor tesislerine umumi bir bakış.* İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Pulhan Matbaası.

Gençlik parkında dün., (1944, 18 Nisan). *Ulus,* s.1.

Gençlik ve spor., (1937, 19 Mayıs). *Ulus,* s.1.

Gökbilgin, M. T. (2018). *Milli Mücadele başlarken: Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin açılmasına.* İstanbul: Kronik Kitap.

Gökpınar, C. (2021). Ankara'nın Sicilyalı iki aşığı Acis ve Galatea. *Başkent Kültür Sanat Dergisi, 2,* 74-75.

Gültekin, N., (2013, Kasım 14-17). *Gençlik Parkını kültürel miras olarak okumak.* (334-347). [Kongre bildiri sunum özeti]. V. Peyzaj Mimarlığı Kongre Kitabı: Dönüşen Peyzaj, Adana, Türkiye.

Günay, B. (2006). *ANKARA'NIN PLANLARI: Ankara çekirdek alanının oluşumu ve 1990 nazım planı hakkında bir değerlendirme.* Tansı Şenyapılı (Der.). *'Cumhuriyet'in 'Ankara'sı* içinde (2. baskı, ss. 60-118). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Hasol, D. (2021). *20. yüzyıl Türkiye mimarlığı.* (4. baskı). İstanbul: YEM Yayınları.

Hava kurumunun altı., (1937, 16 Mayıs). *Ulus,* s.4.

İnan, A. (1999). *M. Kemal Atatürk'ten yazdıklarım.* İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.

İrgin Uzun, T. (1999). *1916-1998 Türkiye'de düzenlenmiş uluslararası mimarlık yarışmaları üzerine bir değerlendirme.* (Yayın No. 100621) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Kalem, C. (2015). *Başkentin İstanbul'dan Ankara'ya taşınma süreci: iç ve dış tepkiler, 1919-1930*. (Yayın No. 391450) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Kansu, M.M. (2019). *Erzurum'dan ölümüne kadar Atatürk'le beraber*. (II. Cilt), (6. baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karadeniz havuzunda yüzme., (1938, Temmuz 4). *Ulus,* s.7.

Kavas, U. (2014). *Atış poligonu: Ankara'da yok olan bir tesisin öyküsü.* Ankara: Öncü Basımevi.

Kavas, U., (2018). *İkiz kardeşler: İzmir ve Ankara paraşüt kulesi.* Ankara: Dumat Ofset.

Kolcu, E. (2005). *Türkiye'de 1930-1950 dönemindeki mimari yarışmalar ve ideoloji.* (Yayın No. 184059) [Yüksek lisans tezi, Osmangazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Korkmaz, Z. (2007). *Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nu (Ankara Milli Stadı'nı) okumak: erken cumhuriyet döneminde mekân, toplumsal yaşantı ve ideoloji ilişkisi.* (Yayın No. 212881) [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Korkmaz, Z. (2013). İki kutlu günün 90. yıl dönümü: Ankara'nın başkent oluşu ve Cumhuriyet'in ilanı. *Ankara Üniversitesi 2013-2014 eğitim-öğretim yılı açış dersi konuşması.* https://www.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/6/2013/10/Prof.-Dr.Zeynep-Korkmaz.pdf. (Erişim Tarihi: 01.09.2024).

Korkmaz, S. (2021). Erken Cumhuriyet Döneminde spor tesis ve alanları ile işlevlerine Ankara örneği üzerinden bakmak. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *23*(3), 93-108

Koylu, Z. (2020). Ankara'nın başkent oluşu. *Atatürk Ansiklopedisi.* https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ankaranin-baskent-olusu/. (Erişim Tarihi: 03.01.2024).

Köroğlu, V. (2009). Çevreci Atatürk. *Cag University Journal of Social Sciences*, *6*(2), 57-69.

Mekteplerimizde: Havacılık dersi., (1938, 8 Mart). *Son Telgraf*, s.3.

Memleket-birlik haberleri., (1933). *Arkitekt*, 01(25), 30-31.

Memleket haberleri, (1933). *Arkitekt,* 04(28), 127.

Mimar Abidin (1933). Memlekette Türk mimarının yarınki vaz'iyeti. *Arkitekt, 05*(29), 129-130.

ODTÜ Mimarlık Fakültesi AOÇ Araştırmaları, (2014). Başbakanlık Hizmet Binaları. http://aocarastirmalari.arch.metu.edu.tr/portfolio/basbakanlik-sarayi/. (Erişim Tarihi: 07.01.2024).

Örmecioğlu, H.T., (2015). Bir Yapım ve Yıkılma Hikayesi: Ankara Spor ve Sergi Sarayı (1957-1958). *Mimarlık, 52*(386), 68-71.

Özbay, H. (1993). Yarışmalar sahip olduğumuz tek sağlıklı kurumdur. *Mimarlık, 31*(1), 24-27.

Özdemir, D. (2004). *Ankara Hippodrome: the national celebrations of early republican Turkey, 1923-1938.* (Yayın No. 153506) [Yüksek lisans tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Özdil, Y. (2018). *Mustafa Kemal.* İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Özer, B. (1964). *Rejyonalizm, üniversalizm ve çağdaş mimarimiz üzerine bir deneme.* İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Özer, M.N. (2005). Bir kültürel miras olarak Gençlik Parkı. *Planlama Dergisi, 4*(34), 16-25.

Özgenel, L. (2010). Reha Ortaçlı 1921 2010 anısına Ankara Tenis Kulübü. *Bülten, Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 80*, 36-39.

Özgenel, L., (2022). 82 yıllık Ankara 19 Mayıs Stadyumunun ardından... *Serbest Mimar Dergisi, 43*, 64-71.

Öztoprak, İ. (2006). *Atatürk Orman Çiftliği'nin tarihi.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Paraşüt kulelerimizin eşleri., (1937, 13 Eylül). *Ulus*, s.1-2.

Paraşüt kulesi süsten., (1948, 8 Nisan). *Ankara Akşam Haberleri,* s.1.

Polat, M. (2009). *Bir sembol olarak "ideoloji"nin mimarideki kavramsal ve mekânsal etkileri başkentlerin imarı üzerinden bir karşılaştırma Ankara örneği.* (Yayın No. 256586) [Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

SALT Araştırma. Ankara, İstanbul ve İzmir'de bulunan mimari yapıların fotoğraflarından oluşan albüm - Album including photos of architectural structures, squares, sculptures and monuments in Ankara, Izmir and Istanbul. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/128458 (Erişim Tarihi: 28.12.2024).

SALT Araştırma. Atatürk Orman Çiftliği- Atatürk Forest Farm. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/103314. (Erişim Tarihi: 15.07.2024).

SALT Araştırma. Atatürk Orman Çiftliği, Marmara Havuzu- Atatürk Forest Farm, Marmara Pool. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/105040. (Erişim Tarihi: 15.07.2024).

SALT Araştırma. Ankara Türk Ocağı - Türk Ocağı in Ankara. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/113032 (Erişim Tarihi: 08.09.2024).

SALT Araştırma. Emin Halid Onat, Clemens Holzmeister, Friedrich Hess ve Paul Bonatz, İTÜ Gümüşsuyu'nda öğrenci projelerine tashih verirken- Emin Halid Onat, Clemens Holzmeister, Friedrich Hess and Paul Bonatz correcting students projects at ITU Gümüşsuyu. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/87274. (Erişim Tarihi: 16.04.2024).

SALT Araştırma. Gençlik Parkı – Youth Park. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/123838 (Erişim Tarihi: 28.12.2024).

SALT Araştırma. İstanbul Spor ve Sergi Sarayı. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/2629. (Erişim Tarihi: 15.06.2024).

SALT Araştırma. Maliye Vekaleti, Başvekalet, Gümrük Umum Müdürlüğü - Ministry of Finance, Prime Ministry, Ministry of Customs. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/103309 (Erişim Tarihi: 08.09.2024).

SALT Araştırma. Osmanlı Bankası Ulus Şubesi Binası – Building of Ottoman Bank Ulus Branch. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/208094 (Erişim Tarihi: 08.09.2024).

San Siro Racecourses Archive. General colour plan of Samsun Sports Centre in Turkey. Scale: 1:500. https://www.ippodromisnai.it/snai-racecourses-historical-archive/the-architect-paolo-vietti-violi/?lang=en (Erişim Tarihi: 26.04.2024).

San Siro Racecourses Archive. General colour plan of the Kütahya Vilayeti Racecourse and Sports Centre in Turkey. Scale: 1:1000. https://www.ippodromisnai.it/snai-racecourses-historical-archive/the-architect-paolo-vietti-violi/?lang=en (Erişim Tarihi: 26.04.2024).

Saral, E. (2017). *Türkiye-Macaristan Dostluk Antlaşması (18 Aralık 1923).* Ahmet Özcan (Ed.). *Halil İnalcık Armağanı – III* içinde (ss. 155-180). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Sözen, M. (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk mimarlığı.* Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Sözen, M., Tapan, M. (1973). *50 yılın Türk Mimarisi.* İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları

Stadyom yapılıyor, (1933, 8 Mayıs). *Hakimiyeti Milliye,* s.5.

Şenol Cantek, L.F. (2003). *"Yaban"lar ve yerliler: başkent olma sürecinde Ankara.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Şimşir, B.N. (1991). Ankara'nın başkent oluşu. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 7*(20), 189-222.

T. C. Bayındırlık Bakanlığı (1938), *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetsel Kısım). 5*(1). 101-102.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (2 – 21 – 15) (2-3), 28.11.1920.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (122- 867 – 2) (18-29), 09.03.1929.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (8 – 10 – 13) (1), 26.02.1930.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (36 – 40 – 13) (1), 19.06.1933.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (447- 449 – 4) (2), 19.03.1982.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (447- 449 – 4) (4), 19.03.1982.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (447- 449 – 4) (5), 19.03.1982.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (447- 449 – 4) (8), 19.03.1982.

T.C. Nafıa Vekâleti, (1943). *Ankara Gençlik Parkı, 19-V-1943.* Ankara: Tan Matbaası.

Tankut, G. (1990). *Bir başkentin imarı Ankara (1929-1939).* Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.

Tanrıkulu, D. (1985). Ankara'da eğlence yaşamı 1928-38. *Mimarlık, 85*(2-3), 22-27.

Tenis maçından bir., (1932, 28 Mayıs), *Hakimiyeti Milliye,* s.5.

Tenis maçlarını seyreden., (1932, 28 Mayıs), *Hakimiyeti Milliye,* s.5.

Torun, O. (2021). *Son ayakta kim geldi?: Türkiye'de at yarışlarının tarihi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Türk Hava Kurumu., (1936, 17 Temmuz). *Ulus,* s.7.

Türkmen, M. (2013). Erken Cumhuriyette beden eğitimi ve sporun ideolojik temellleri. *Journal of Turkish Studies, 8*(6), 729-740.

Türkmen, Z. (2002). İstanbul'un işgali ve işgal dönemindeki uygulamalar (13 Kasım 1918-16 Mart 1920). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 18*(53), 319-372.

Türkyılmaz, M. (2015). Ankara'da havuzbaşları: 1923-1950. *Ankara Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 105-136.

Uludağ, Z. (1998). *Cumhuriyet Döneminde rekreasyon ve Gençlik Parkı örneği*. Yıldız Sey (Ed.) *75 yılda değişen kent ve mimarlık* içinde (ss. 65-74). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Vietti-Violi, P. (1937). *Il centro sportivo di Ankara l'ippodromo di maia merano.* Dalla Rivista "Rassegna di Architettura"

Yarış yeri ve., (1933, 14 Haziran), *Hakimiyeti Milliye,* s.1.

Yergün, İ. (2023). *Paolo Vietti-Violi'nin Türkiye'de gerçekleştirdiği tasarımlar, koruma değerleri ve sorunları.* (Yayın No. 825068) [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Yılmaz, B. (2017). *Bozkırdaki cennet: Gençlik Parkı.* L. Funda Şenol Cantek (Der.). *Sanki viran Ankara* içinde (ss. 211-236). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yozgat spor alanı., (1943). *Arkitekt, 05-06*(137-138), 107-110.

Yurdakul, E. (2024). Mimarlığın diplomasisi: Mussolini İtalya'sının perspektifinden Anıtkabir proje yarışması. *Ankara Araştırmaları Dergisi, 12*(1), 81-118.

Yurdkoru, S. (1933, 31 Temmuz). *Moskova Şehrini Geziyoruz.* Yeni Asır Gazetesi.

URL 1, https://www5.tbmm.gov.tr/images/kurtulus_muzesi/v2/23_Nisan_1920_TBMM_Acilisi.jpg (Erişim Tarihi: 23.10.2023).

URL 2, https://cdn.kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/2019/11/IMG_0114-2048x1569.jpeg (Erişim Tarihi: 12.08.2024).

URL 3, https://ankara.ktb.gov.tr/Resim/335130,20181030111322607cumhuriyet-muzesijpg.png?0 (Erişim Tarihi: 12.08.2024).

URL 4, https://cdn.kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/2020/05/Ankara-Palas.jpg?_gl=1*1845r48*_ga*MTQ5MzQxNDU4Mi4xNzIzNTcxNTk3*_ga_TV1YB45K0M*MTcyNTc5NzE0OC4yLjEuMTcyNTc5ODI4OS4wLjAuMA (Erişim Tarihi: 12.08. 2024).

URL 5, https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/ins/tr/ank/pro/urbanspaces/web/verteidigung_1_gr.jpg (Erişim Tarihi: 09.01.2024).

URL 6, https://cdn.kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/2020/04/Meclis.jpg?_gl=1*f15jb5*_ga*MTQ5MzQxNDU4Mi4xNzIzNTcxNTk3*_ga_TV1YB45K0M*MTcyMzU3MTU5Ni4xLjAuMTcyMzU3MTU5Ni4wLjAuMA (Erişim Tarihi: 09.01. 2024).

URL 7, https://mimdap.org/wp-content/uploads/sa212.jpg (Erişim Tarihi: 09.01.2024).

URL 8, https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/ins/tr/ank/pro/urbanspaces/web/konservatorium_gr.jpg (Erişim Tarihi: 09.01. 2024).

URL 9, https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/ins/tr/ank/pro/urbanspaces/web/schweiz_gr.jpg (Erişim Tarihi: 09.01.2024).

URL 10, https://www.mountainandroads.com/post/bruno-taut-un-berlin-ve-turkiye-ye-katkilari. (Erişim Tarihi: 09.01. 2024).

URL 11, https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/ins/tr/ank/pro/urbanspaces/web/cebeci_gr.jpg (Erişim Tarihi: 09.01.2024).

URL 12, https://libguides.ku.edu.tr/c.php?g=653431&p=4587297 (Erişim Tarihi: 04.10.2024).

URL 13, https://www.arkitera.com/wp-content/uploads/2017/06/1a-iller-bankasi-albumunden-1.jpg-1-615x375.jpeg (Erişim Tarihi: 19.08.2024).

URL 14, http://www.mimarlarodasiankara.org/yarismalardizini/ (Erişim Tarihi: 12.10.2024).

URL 15, http://www.politics.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/338/2019/09/94.jpg (Erişim Tarihi: 23.10.2024).

URL 16, https://pbs.twimg.com/media/D_JSgCMWwAEb5zz?format=jpg&name=small (Erişim Tarihi: 04.04.2024).

URL 17, https://whoisataturk.com/gorseller/1571942018_ataturk.jpg (Erişim Tarihi: 27.12.2024).

URL 18, https://wherearethosemorgans.com/wp-content/uploads/2024/06/Large-pond-at-palace-of-versailles.jpg.optimal.jpg (Erişim tarihi: 27.12.2024).

URL 19, https://www.ankaraturu.com/wp-content/uploads/2020/12/Genclik-parkinda-kadin-heykel.Ankaradaki-Mathurin-Moreaunun-bu-iki-heykeli-

birbirine-asik-olan-iki-Sicilyali-su-perisi-Galatea-ve-Acisdir.jpg. (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

URL 20, https://www.ankaraturu.com/wp-content/uploads/2020/12/iki-Sicilyali-su-perisi-Acis-Genclik-parki.jpg. (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

URL 21, https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Images/mezarlar_2.jpg. (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

URL 22, https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Images/dm/6_havuz.JPG. (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

URL 23, https://earth.google.com/web/search/Emniyet,+AOÇ+Karadeniz+Havuzu+ve+Parkı,+Yenimahalle%2fAnkara/@39.9337607,32.8064401,885.36974727a,630.00324551d,35y,0h,0t,0r/data=Cr0BGn0SdwolMHgxNGQzNDkwMDUzZjg1N2JkOjB4ZWM2MzllOGE1NTJjYjRlMxkhZXp4hfdDQCFr199tOWdAQCo8RW1uaXlldCwgQU_DhyBLYXJhZGVuaXogSGF2dXp1IHZlIFBhcmvEsSwgWWVuaW1haGFsbGUvQW5rYXJhGAIgASImCiQJLfvGGXH5Q0AR-Rb87D_2Q0AZ7K0eZdNvQEAhWMlsYGFnQEAqEAgBEgoyMDA1LTA0LTIwGAFCAggBOgMKATBCAggASg0I_____ARAA (Erişim Tarihi: 02.01.2025).

URL 24, https://isteataturk.com/gorseller/1575491162_ataturk.jpg. (Erişim Tarihi: 26.04.2024).

URL 25, https://csb.gov.tr/ankara-nin-yeni-stadyum-kompleksi-hizla-tamamlaniyor-dunyanin-en-uzun-celik-cati-acikligina-sahip-3-uncu-stadyumu-olacak-bakanlik-faaliyetleri-40389 (Erişim Tarihi: 28.12. 2024).

URL 26, https://webdosya.csb.gov.tr/db/turkce/faaliyetler/ankara-nin--8230-20241129111850.jpg (Erişim Tarihi: 28.12.2024).

URL 27, https://webdosya.csb.gov.tr/db/turkce/faaliyetler/ankara-nin--8230-20241129111731.jpg (Erişim Tarihi: 28.12.2024).

URL 28, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/92/İzmir_Parachute_Tower.jpg/800px-İzmir_Parachute_Tower.jpg (Erişim Tarihi: 16.08.2024).

URL 29, https://cdn.kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/2020/05/Paraşüt-Kulesi-2.jpg (Erişim Tarihi: 16.04.2024).

URL 30, https://img3.aksam.com.tr/fotogaleri/haber_icerik/images/290720181455359972898.jpg (Erişim Tarihi: 16.04.2024).

URL 31, https://www.bagimsizhavacilar.com/wp-content/uploads/2023/03/celal-bayar.png (Erişim Tarihi: 15.04.2024).

URL 32, https://tr.pinterest.com/pin/415034921895041131/ (Erişim Tarihi: 05.01. 2025).

URL 33, https://x.com/i/status/1230400033738182656 (Erişim Tarihi: 13.08.2024).

URL 34, https://pbs.twimg.com/media/DT0I_ebW0AE87cL?format=jpg&name=small (Erişim Tarihi: 08.01.2024).

URL 35, https://www.trthaber.com/haber/spor/donmus-havuzda-basladigi-buz-pateninde-yillardir-sporcu-ve-antrenor-yetistiriyor-781407.html (Erişim Tarihi: 27.12.2024).

URL 36, https://www.trthaber.com/dosyalar/images/20200427_2_42120770_54314957.jpg (Erişim Tarihi: 28.12.2024).

URL 37, https://blogger.googleusercontent.com/img/b/R29vZ2xl/AVvXsEihO0Ihqo55aOoQk1-CZhZCtyk6b1MHjncD6mbDuZN-MUSWPH6Itwj_Q9MgY501Vi3IqkOTOyqU9h3BwyJiUmxU2-BAzC5GSjg-3yNem3F2luFDvbkeLZhgrvVGbTffswQNSEoD4JF37spK/s1600/0+008+1974+G%25C3%25BCnayd%25C4%25B1n+Gazetesi.jpg (Erişim Tarihi: 28.12.2024).

URL 38, https://www.instagram.com/eski_ankara_fotograflari_/p/CxCxAQhI8Em/ (Erişim Tarihi: 28.12.2024).

URL 39, https://tr.pinterest.com/pin/415034921895041131/ (Erişim Tarihi: 28.12.2024).

URL 40, https://s.ankara.bel.tr/files/9313/4683/2140/Genclik_park_-_009_DVD_NTSC.jpg (Erişim Tarihi: 11.08.2024).

URL 41, https://galeri3.arkitera.com/var/albums/Haber/2014/07/21/1.jpg.jpeg (Erişim Tarihi: 16.08.2024).

URL 42, https://www.instagram.com/ankaraapartmanlari/p/ChJpkmboHFg/?img_index=3 (Erişim Tarihi: 16.08.2024).

URL 43, https://galeri3.arkitera.com/var/albums/Haber/2014/07/21/2.jpg.jpeg (Erişim Tarihi: 16.08.2024).

URL 44, https://www.instagram.com/ankaraapartmanlari/p/ChJpkmboHFg/?img_index=6 (Erişim Tarihi: 16.08.2024).

URL 45, https://galeri3.arkitera.com/var/albums/Haber/2014/07/21/4.jpg.jpeg (Erişim Tarihi: 16.08.2024).

URL 46, https://www.instagram.com/ankaraapartmanlari/p/ChJpkmboHFg/?img_index=8 (Erişim Tarihi: 16.08.2024).

URL 47, https://www.instagram.com/ankaraapartmanlari/p/ChJpkmboHFg/?img_index=7 (Erişim Tarihi: 16.08.2024).

URL 48,
https://www.instagram.com/ankaraapartmanlari/p/ChJpkmboHFg/?img_index=5 (Erişim Tarihi: 16.08.2024).

URL 49,
https://www.instagram.com/ankaraapartmanlari/p/ChJpkmboHFg/?img_index=9 (Erişim Tarihi: 16.08.2024).

URL 50,
https://www.cumhuriyet.com.tr/thumbs/1520x900/Archive/2023/1/28/2026079/kapak_163129.jpg (Erişim Tarihi: 16.08.2024).

URL 51,
https://www.openstreetmap.org/search?query=ankara#map=11/39.9211/32.8539 (Erişim Tarihi: 18.10.2024).

A
T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI CUMHURİYET ARŞİVİ BELGELERİ

Belge Listesi

Belge 1: Milli sınırlar içinde bir başkent seçilmesi için durumun askeri bakımdan Erkan-ı Harbiye Riyaseti'ne bildirilmesi ve bir payitaht komisyonunun kurulması.

Belge 2: Prof. Dr. Hermann Jansen'in Ankara şehri imar proje raporu.

Belge 3: A.O.Ç. Karadeniz Havuzu'nun çevresinin Devlet Mezarlığı olarak sınırlarının gösterildiği harita ve yerleşim planı.

Belge 4: A.O.Ç. Karadeniz Havuzu'nun çevresinin Devlet Mezarlığı olarak yetkililerin imzası ile sınırlarının gösterildiği harita ve yerleşim planı.

Belge 5: 8 Mart 1982 tarihinde, Millî Savunma Bakanlığı tarafından Karadeniz Havuzu'nun çevresindeki sahanın Devlet Mezarlığı yeri olarak tesis edilmesinin istenmesi.

Belge 6: 19 Mart 1982'de bakanlar kurulunca Karadeniz Havuzu'nun çevresindeki sahanın Devlet Mezarlığı olmasına karar verilmesinin onaylanması.

Belge 7: Milli bayramlar ve resmi geçit törenlerinin stadyum ve yarış yerinde yapılmasına ilişkin 26.02.1930 tarihli kararname.

Belge 8: Ankara'da yapılacak stadyum ve yarış yeri için kabul edilen projeyle ilgili 19.06.1933 tarihli kararname.

Belge 1:

Milli sınırlar içinde bir başkent seçilmesi için durumun askeri bakımdan Erkan-ı Harbiye Riyaseti'ne bildirilmesi ve bir payitaht komisyonunun kurulması.

Kaynak:

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (2 – 21 – 15) (2-3), 28.11.1920.

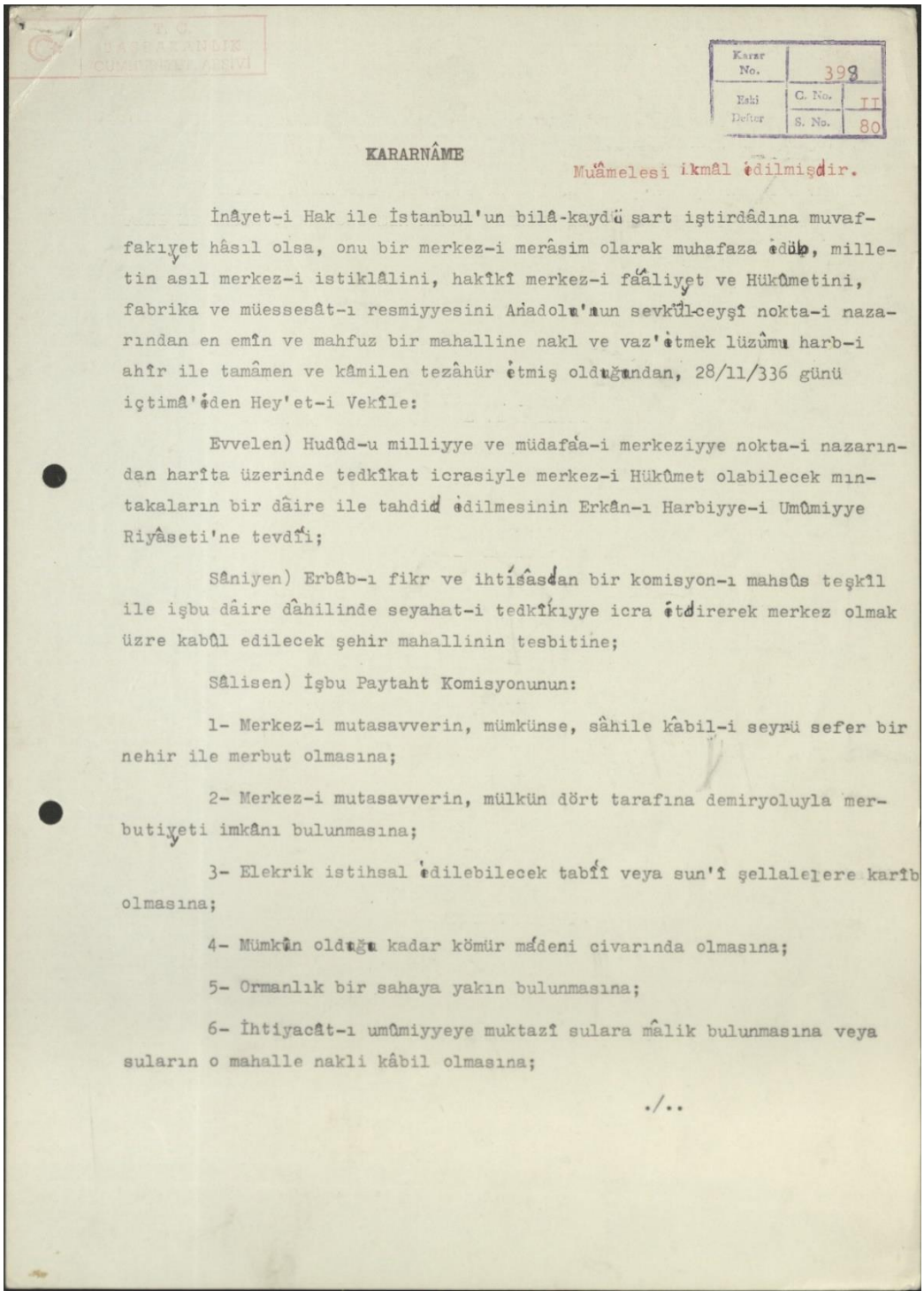

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Karar No. 398
Eski Defter C. No. II S. No. 80

KARARNÂME

Muâmelesi ikmâl edilmişdir.

İnâyet-i Hak ile İstanbul'un bilâ-kaydü şart iştirdâdına muvaffakıyet hâsıl olsa, onu bir merkez-i merâsim olarak muhafaza edüp, milletin asıl merkez-i istiklâlini, hakîkî merkez-i fâaliyet ve Hükûmetini, fabrika ve müessesât-ı resmiyyesini Anadolu'nun sevkül-ceyşî nokta-i nazarından en emîn ve mahfuz bir mahalline nakl ve vaz'etmek lüzûmu harb-i ahîr ile tamâmen ve kâmilen tezâhür etmiş olduğundan, 28/11/336 günü içtimâ'eden Hey'et-i Vekîle:

Evvelen) Hudûd-u milliyye ve müdafaa-i merkeziyye nokta-i nazarından harîta üzerinde tedkîkat icrasiyle merkez-i Hükûmet olabilecek mıntakaların bir dâire ile tahdid edilmesinin Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Riyâseti'ne tevdîi;

Sâniyen) Erbâb-ı fikr ve ihtisâsdan bir komisyon-ı mahsûs teşkîl ile işbu dâire dâhilinde seyahat-i tedkîkıyye icra etdirerek merkez olmak üzre kabûl edilecek şehir mahallinin tesbitine;

Sâlisen) İşbu Paytaht Komisyonunun:

1- Merkez-i mutasavverin, mümkünse, sâhile kâbil-i seyrü sefer bir nehir ile merbut olmasına;

2- Merkez-i mutasavverin, mülkün dört tarafına demiryoluyla merbutiyeti imkânı bulunmasına;

3- Elekrik istihsal edilebilecek tabîî veya sun'î şellalelere karîb olmasına;

4- Mümkün olduğu kadar kömür mâdeni civarında olmasına;

5- Ormanlık bir sahaya yakın bulunmasına;

6- İhtiyacât-ı umûmiyyeye muktazî sulara mâlik bulunmasına veya suların o mahalle nakli kâbil olmasına;

./..

Karar No. 399
Eski Defter C. No. II
S. No. 80

Muamelesi ikmâl edilmiştir.

7- Mahallin ciyâdet-i âb-ı havâsına;

8- Büyük bir şehir te'sîsine kâbil araziye mâlik bulunmasına;

9- Bina için mâlzeme-i inşâ'iyye tedâriki mümkün olmasına;

10- Ve medenî bir şehir için bunlardan başka lüzumlı göreceği husûsların lüzûm ve vücûduna dikkat etmesine ve işbu şerâitin cümlesi mevcûd olmadığı halde ekseriyyeti câmi' mahallin intihâb edilmesine;

Râbian) İşbu istihzârât nihâyetinde, baharda lâzım gelen teşebbüsât ve inşâata der'akab başlanılarak 1337 senesi kışında paytaht-ı mutasavvere nakl-i Hükûmet edilmesine ve devâir-i muhtelife-i Hükûmetin şimdiden esaslı olarak vaz'ına teşebbüs edecekleri müessesât-ı resmiyyenin bu merkezde tesîsine dikkat etmelerine karar vermişdir.

İşbu kararın icrâ ve sür'at-i tatbikine Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye ve Müdâfaai Milliyye, Nâfıa, İktisad ve Sıhhıye Vekilleri me'mûrdur.

28/11/336

Büyük Millet Meclisi Reisi
M.Kemâl

Şer'iyye Vekili	Müdafaa-i Milliyye Vekili	Adliye Vekili Namına
Fehmi	Fevzi	Ahmet Muhtar
Dahiliye Vekili Namına	Hariciye Vekâleti Vekili	Maliye Vekili
Dr.Adnan	Ahmet Muhtar	Ferit
Maarif Vekili	Nafia Vekili Namına	İktisat Vekâleti Vekili
Dr.Rıza Nur	Mahmut Celâl	Mahmut Celâl
Sıhhıye Vekili	Erkânı Harbiyye-i Umumiyye Reisi Vekili	
Dr.Adnan	Fevzi	

Belge 2:

Prof. Dr. Hermann Jansen'in Ankara şehri imar proje raporu.

Kaynak:

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (122- 867 – 2) (18-29), 09.03.1929.

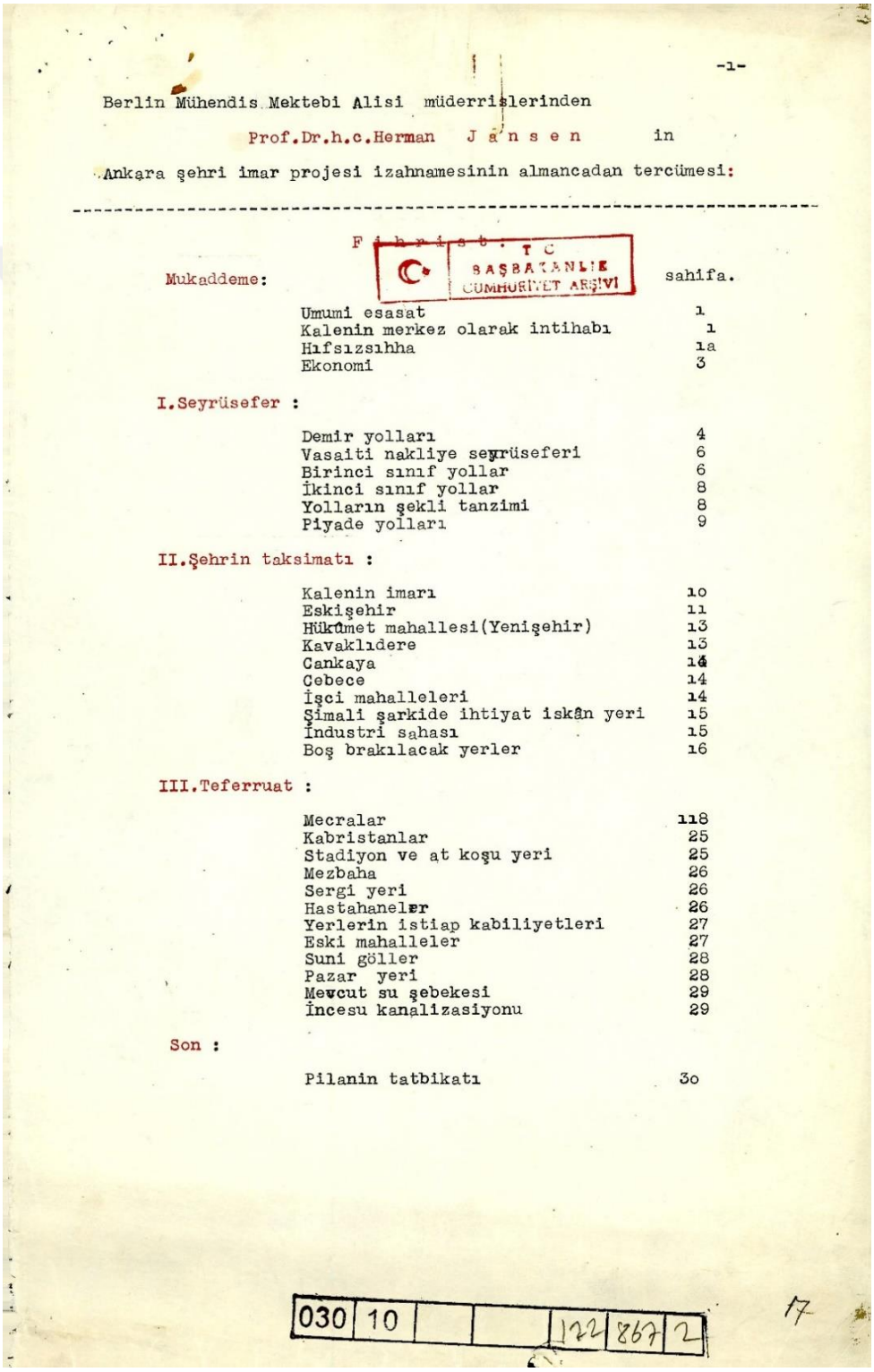

-1-

Berlin Mühendis Mektebi Alisi müderrislerinden

Prof.Dr.h.c.Herman J a n s e n in

Ankara şehri imar projesi izahnamesinin almancadan tercümesi:

Fihrist.

T C
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

		sahifa.
Mukaddeme:		
	Umumi esasat	1
	Kalenin merkez olarak intihabı	1
	Hıfsısıhha	1a
	Ekonomi	3
I.Seyrüsefer :		
	Demir yolları	4
	Vasaiti nakliye seyrüseferi	6
	Birinci sınıf yollar	6
	İkinci sınıf yollar	8
	Yolların şekli tanzimi	8
	Piyade yolları	9
II.Şehrin taksimatı :		
	Kalenin imarı	10
	Eskişehir	11
	Hükûmet mahallesi(Yenişehir)	13
	Kavaklıdere	13
	Cankaya	14
	Cebece	14
	İşci mahalleleri	14
	Şimali şarkide ihtiyat iskân yeri	15
	İndustri sahası	15
	Boş brakılacak yerler	16
III.Teferruat :		
	Mecralar	118
	Kabristanlar	25
	Stadiyon ve at koşu yeri	25
	Mezbaha	26
	Sergi yeri	26
	Hastahaneler	26
	Yerlerin istiap kabiliyetleri	27
	Eski mahalleler	27
	Suni göller	28
	Pazar yeri	28
	Mevcut su şebekesi	29
	İncesu kanalizasiyonu	29
Son :		
	Pilanin tatbikatı	30

030 | 10 | | | 122 | 867 | 2

17

BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

M u k a d d i m e .

Merkezi hükûmetin şekli bir milletin milli his ve düşüncesinin temsalidir.Büyük bir imar fikri ile bunun görülecek tarzda vücûde ketrilmesi lâzımdır .Dünyanın merkez hükûmetlerinden enderi Ankara gibi böyle bir imarın terakki ve tatbikine müsait,bütün şehir şekline hakim yere malikdirler.

Kale - ye bir harabe yığını olarak bila istifade büyük masraflar ihtiyariyle gelecek nesillere için muhafaza edilecek veyahut - gerek kulturel ve gerekse siyasi olsun - milli hayatın merkezine baz teşkil ettirilecektir.

Böyle bir inşaatla Türkiya mevcut asarı hasebiyle (Romada Kapitol, Pergamondaki Kasır V.s; gibi) her kesce taktir edilen milletler meyanına girecektir.Kalenin buçlarından her biri bir Türk şehri tarafından inşa ettirilüp o şehrin ismi ile tesmiye edilmesi tarziyle bunların imarida varidi hatırdir.

Ankara şehri için başka bir merkez intehap etmek mümküm degildir.

Kalenin etrafını Eskişehir ve Yenişehir gruplar halinde ihata etmektedir.Hepsi birden bir kül teşkil eden bu sahalar - muttasıl arazinin imar edilüp edilmediği kale alınmayarak - imar edile bilinir.

Bu hariç mahallelerin merkezi sakletleri ritmik bir tarzda mebani gruplarıyle (Hepsi kaleye bakan)tesbit edilmelidir.Bu yerlerden her hangisinin yapılmasından sarfı nazar edilirse buralar tescire hasr olunur.

H ı f ı s s ı h h a :Ekseri Avrupa şehirlerinde halk sıhhatı rep representasiyon uğruna feda edilmiştir.Bir tarafta buluvar,arka tarafta pis hava ve ziyasız avlular.Bu ve boşsahaların olmaması yüzünden halkın bir çok tabakasının degenerasiyonuna badi olmuştur.

Bir millet hıfsızsıhhanın milletin kuvvet ve istikbali için ne kadar ehemmiyeti haiz olduğuna verdiği kiymet,o milletin derecei tahsilinin ayarını teşkil eder.

Bilhassa gençlerin sıhhi şerait dahilinde neşvü nümabulmalarını temin etmeye ehemmiyet verilmelidir.Bunun için ikametgâh mintekalarında müteaddit yerlerde çocuklar için oyun yerleri tesbit edilimiğtir.Bu meyanda çocukları temizlige alışdırmak,oyun ile beraber ilk tedrisat yapılacak olan Çocuk Yurtlarıdır.Tabiidirki bunlar mümükün mertebe hep açık yerlerde olmalıdır.Binaenaleyh Çocuk Yurtlarının büyük bağçeleride olmalıdır.

030 | 10 | | | 122 | 867 | 2 | 18

CUMHURİYET ARŞİVİ

Pilandaki umumi esasat:

1- Kale Türk milletinin kulturel mabedini teşkil edecek(müze, konferanssalonu ve b.g.)bir bina ile taçlandirilacaktır.
2- Şehrin bütün kısımları merkez kale olarak tanzim edilmiştir.
3-Pilan bütün sosiyal ve hıfzıssıhha şeraitişeraiti nazarı itibara alınarak yapılmiştır.
4- İndustri sahası,şehir halkının duman ve gazlardan ol sıhhatı haleldar olmaması için(esen rüzgârlarınalelekser istikametleri :şimal-şark:olduğuna nazaran)şehrin garbında intehap edilmiştir.
5- Kâfi miktarda brakılan boş yerler halkın oyun ve spor ile oyalanup ferahlanmalarına ve kuvvetlenmelerine yarayacaktır.
6- Caddeler olduğu kadar ikametgâhların güneş almalarını temin edebilecek tarzda açılmıştır.
7- Muntazam gruplar olarak : hükûmet mahallesi,mekâtibi aliye,zenginler,orta tabaka ve işci mahalleleriile industri sahası,tayyare meydanı,stadiyon ile at koşu mahalli : eski şehrin etrafına yerleştirilmiştir.
8- Esas şehirden dağlar ile ayrılan şehrin şimali şarki kısmı eskân için ihtiyat saha olarak tefrik edilmiştir.
9- Halkın istirahatını ve ferahlanmalarınıtemin için müteaddit suni göl ve havuzlar ihdas edilmiştir.
10- Seyrüsfer mesaili (demir yolları ve vesaiti nakliye),seyrüsefer fenninin en son kavaidine göre hal edilmştir.Az miktarda ve kâfi derece arzda esas yollar ihtası ile seyrüseferin idaresi gayet kolaylaştırılmıştır.
11- Pilanin şekli teşekkülatı araziden istihraç edilmiştir.Vadi ve tepeler gibi manzaraca kıymettar olan yerler park yapıla bilmek üzere boş brakılmıştır.Park yapılmasa bile buralarıa bina yapılmayacaktır.
12- Pilanda yollar cihetinden mümkün olduğu kadar mahtut,uzun ve tesviye münhanilerine uygun yollar açılmak suretiyle azami tasarruf elde edilmiştir.

Halkın sihhati noktai nazarindan mebani sıklıklarıyle irtifalarının tahtiti son derece elzemdir.

Umumiyetle mebani irtifaı azamisi olarak üç kat alına bilinir.İstisnaiyet ancak çok mühim meydan ve caddelerde ve birde mimari bir eserin göze çarpması istenilen yerlerde ola bilir.

İnşaatında pek sık yapılmamasıda ayni derecede elzemdir. Burada hudut olarak arsa sahasının 3/10- 4/10 ı dır.Bu suretle muttasıl inşaat bloklarında 65-70 m derinlik hasıl olur.Mamafi her hangi bir yerde pilanda gösterilen tarzdan fazla istifade edilmesi icap ettiği taktirde buraya bir veya bir kaç blokın ilavesiyle matlup hasıl olacağı gibi bundan dolayı pilanin esası değişmez.

Ankaranin iklimi dolayısiyle her nakadar yaz güneşi taciz edici isede kışınında çok şiddetli olduğu nazarı itibara alınarak bütün mesakinin güneş tarafına gelmeleri tensip edilmiştir.Binaenaleyh mebani blokların mümkün mertebe Şimal-Cenup istikametine gelmelerine itina edilmiştir.

Halkın sihhati noktayi nazarından son derece mühim olan bir şeyde imar esnasında kâfi dereeede boş yerler brakarak imar sahasını seyrekleştirmektir.Bu boş yerler evvel emirde halkın istrahatina saniyen oyun ve spor ile meşğul olmalarına muhassas yerlerdir.Bilhassa tabiaten feketasiyon olan(çay vadileri) ve her hangi bir sebepten dolayı inşaata yaramayan yerler(uçurum,dar geçitler ,.ve b.g.)bu hususa tahsis edilmiştir Aynı zamanda bu yerler şehir taksimatının tabii hudutlarını teşkil etmektedir.

030 | 10 | | | 122 | 867 | 2

19

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

E k o n o m i (Wirtschaftlichkeit):

İmar pilanına mevdu ikinci mühim meselede ekonomi meselesidir.Bir çok şehir imar işlerinin başlanğicinda inkraza ugramasındaki sebeb de işte bu ekonomi meselesinin vaktiyle nazarı dikkate alınmamasındandır.

Ben bu meselenin hallini evvelen : mahtut mıktarda, kabiliyeti istiabiyesi yüksek ve matluba muvafık yollar açarak bla müşkîlat münakalatın ceryanını temin edup pek çok pahalı olan yol inşaatını ve tamiratını hattı asgariye endirmek,saniyen : imar sahasının ihtiyacatını en ucuz bir şekilde temin etmekte görmekteyim.

Pilanda gösterilen uzun bloklar sistemi ikâmetgâhlar için ariz amik etüt neticesi en ziyade ekonomik bir tarzı imar olması hasebiyle tensip edilmiştir.Bu sureti hal sokak saha ve tullerini hattı asgariye indirmektedir.

Yolların inşaat masarifatının asgari bir yekûna enmesi güzergâhlarının araziye uygun olarak açılmasiyle temin edilmiştir.Bahusus eski şehirin cenubındaki dik arazide pilanın kabiliyetli tatbıkıyesi buna bağlıdır.

İkametgâhların buluduğu caddeler umumiyetle pek fazla genişlikte yapıldığı görülmüştür.Pilan No 13 b de gösterildiği tarzda yapılması belağanmabelağ kâfidir.Pilandan daha fazla istifade etmeyi araziye daha esık inşaat yapmakta aramak fikri katiyen doğru degildir.Halkın sıhhatı bahasına yapılacak bu şekil imar bilahara nedameti mucip olacağı gibi hiç bir zamanda ekonomik olamaz.

I. S e y r ü s e f e r (Verkehr) /:

Şehrin inkişafında küşadı lazım gelecek olan yollar tarafından işğal olunacak yerlerin şimdidente tesbiti son derece mühimdir.

D e m i r y o l l a r i :Şehrin cenuba doğru inkişaf edeceğine nazaran yeni istasiyon mahallinin mevcut Ankara-Sıvas hattı üzerinde takriba Yenişehir ile Cebece arasında ve eski şehirin cenubunda intehabı en münasibi isede , böyle bir istasiyonun tesisine muktazi 8oom kadar bir bir tulde düz(ebene)bir sahanın ihtası büyük meyil üzerinde bulunan Ankara Sıvas hattının bu kısmında mümkün olamayacağından istasiyonun şimdiki yerinde brakılması mecburiyeti vardır.İstasiyon caddesi üzerinde -baş-istasiyonu(Kopfbahnhof)vücüde getrilmemesini kati olarak tavsiye ederim.Çünkü bu şekilde yapılmış istasiyonlar hiç bir yerde işe yaramamışlrtır.Böyle istasiyonları olan Avrupa ve Amerika şehirleri istasiyonlarını -geçici-istasiyon(Durchgahgsbahnhof)şekline tahvil etmiş ve etmektedirler.Binaenaleyh -geçici istasiyon- şekli katiyen en münasibidir.İstasiyon mahalli ea olarak mevcut İstasiyon ve Mukaddem caddelerinin mansabı olan şimdiki istasiyon mahalli intehap edilmiştir.

Şimdiki istasiyon binasi ile Gazi caddesi geçidi arasındaki saha yeni istasiyon ray tertibatına tahsis edilmiştir.Bunun ittisalinde -yük-istasiyonu(Güterbahnhof)yerleştirilmiştir.Yük istasiyonu industri sahasına doğru olupiltisak hatlariyle buna merbuttur.Ray tertibatıdaki meyllerin refi ve bilhassa hattı kat eden caddelerin hattın altından iyi şekilde geçirilebilmesi için istasiyon tertibatının seviyeden takriben 5 m ter edilmesi elzemdir.(Demir yolunun rakımları olmadığından bu hususta hakikî erkam verilememiştir).

Yukarıda dahi zikr edildiği gibi şehir bütün kuvvetiyle cenuba doğru inkişaf edeceğinden istasiyona cenubi garbi tarafındada bir methal yapılmıştır.Burada yapılacak binaya ancak bilet ve bagaj kîşesiyle ufak bir intizar salonu olması kâfidir.

Zikr edilen ray tertibatından gayri Cebecede dahi bir banliyö istasiyonu yapılmalıdır.Bunu için Kayaş caddesi üzeri mönasip görülmüştür.Ankara-Sıvas hattının çift ray olarak yapılabilmesi için gğzergâhın da kâfi derecede saha brakılmalıdır.

İstikbalde Ankara-Sıvas hattının tadili mecburiyeti hasıl olacaktır(mesela Cebecenin şimalinde)::Lâkin bunun için bir tunel yapılması lazımdır,çünki on beş metreden fazla umkta olan yarmalarda tunel yapılması daha eknomik olduğu tecrübelerle sabittir.

Kazalara meydan vermemek için demir yolları ile caddelerin aynı seviyede bir birini tekatı etmesine mahal brakmamak son derece mühümdür.Demir yolu ye üstten veya alttan geçirtilmelidir. Gerek bu teklif ve gerekse diger imara ait teklifler ,mutlâka derhal yapılması icap eden işler değildir.Ancak bunların tedricen tatbıkı için tedabirin ittihazı lazımdır,

Tayyare meydanı,Elektrik santralı,Pazar holı,Mezbaha ve 20

Kısa mahallinin demir yolina suretî raptî da gösterilmiş dir

...ARŞİVİ

V e s a i t i n a k l i y e s e y r ü s e f e r ü :
(pilan No 5 e müracaat) :Turuku münakelenin tesisinde şehrin büyümesi nin nazarı itibara alınması elzem olduğu gibi günden güne otomobil münakalatının çoklaşmasıda hesaba konulmalıdır.Mümkün mertebe az ve iyi yapılmış yollar ile münakalat temin edilmelidir.Ancak bu suretle acık ve kolay bir şekilde seyrüseferin idaresi mümkün olur ve gürültü,tozve gaz gibi seyrüseferin fena tesirlerinden ahali vıkaye edilmiş olur.

B i n c i s ı n ı f y o l l a r :Birinci sınıf iki yol Ankara şehrinde birbirine tekatı etmektedir:

1- Küçükkerem ve Kastamoni tarafıdan şimal-cenup istikametinde gelen ve Gazi caddesine kavuşan yol:

Hükûmet mahallesinde(Yenişehirde)bu yol Cankaya ve Konyaya olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Bu yol umumiyet itibariyle ibka edilmiştir.Yalnız Hacıbayram camii civarında ve bunun şimali garbisinde bu yolun mustakım olarak geçmesi münasip görülmüştür.Aynı zamanda Müzenin garp ve cenubi garbında yolun daha düzgün bi tarzda geçmesi için - velevkî çok toprak işi icap etse bile - güzergâhının tadili lazımdır.

2- İstanbul-Ankara-Kayaş yolu:

Halihazırda bu yolun şehre kavuşduğu yer Osmanlı Bankası yanında Gazi caddesinedir.Bu yerin ancak 4oo m cenubında daha bir kruvazeman noktası vardır(yani Gazi caddesinin İstasiyon-Cebece caddesini kesdiği nokta).Binaenaleyh işbu turuku münakele istikametlerinin tevhidi edilmesi münasiptir.şöyleki:Münakalat İstanbul şosesinden Stadiyonin şark tarafını takiben istasiyona sevk edilecektir.Bentdersi ile Osmanlı Bankası arasındaki İstanbul şosesinin kısmı ,geçici,münakalata mestut olacak ve yalnız ,besleyici,yol olarak ibka edilecektir.Gazi caddesinin şarkında istasiyonun Cebece-Kayaş münakalatı mevcut bir yoldan istifade edilerek kalenin cenup zirvesinin takriben 4oom yakınınadan geçirilmiştir. Orada kale civarına giden yolları almakta ve kaleye giden yolala iltisak peyda etmektedir.Buradan şark istikametinde giden Cebece yolunun güzergâhi mahallat üzerinden geçmekte olduğundan buraların istimlâken açılması lâzımdır.Şehremneti tarafından tasavvur edilen güzergâh ibka edilmiştir. Ancak yolun demir yolu altından veya üstünden geçirildigi taktirde pek fazla bir zaviyei hadde olmaması için güzergâhin şarka doğru iltidat eden kısmında Şehremaneti tarafından yapılan güzergâg tadil edilmiştir.

İ k i n c i s ı n ı f y o l l a r :Şehir merkezinin münakalattan mümkün mertebe tahfifi esasatı şehrin diker mahallelerinde dahi nazarı itibara alınmıştır.Bunun için Küçükkerem caddesi ile İstanbul-Kayaş caddesi aralarında dolanan yollar ihtas edilmiştir.Ayrıcada Gazi Çiflik yolundan Cebece yoluna kadar,-Ankara- Sıvas hattına muvazi olarak-,yollar yapılmıştır.Bu yolların yapılması o havalinin iskân edilmiş olmasına vabestedir.

Y o l l a r ı n ş e k l i t a n z i m i :Yolların şekli tanzimi melfuf mekatii arzanilerde irae edilmiştir.Bilumum esas münakalat yollarıda bilahara yolun tevsiine kullanılmak üzere evlerin önlerine bağçeler bırakılması elzemdir.Tabiidir ki mümkün mertebe dar bir arz ile geçilmesine gayret edilecek olan yamaçlarda bulunan yollar bu hususta müstesnadır.

Kurvazıman olmasına mani olunamayan noktalarda köşelerin rüyete mani teşkil etmayecek tarzda yapılmasına son derece dikkat etmelidir.Kurvazımana varmadan - takriben 4o-5om mesafede bir yoldan gelen sürücü diger yoldan geleni görebilmelidir.

Otomobil bekleme mahallerinin tayin ve tesbiti mahalli derin bir etüde mütevakkıf olduğundan bunların tesbit ve tayini tatbikat pilanına brakilması icap etmiştir.Otobüsleri toplanma mahalli olarak pilanda gösterilen yerler münasip görülmüştür(ba husus tiyatro meydanında).

Esas yollarda etrafdan kavuşan ve bu yolları kat eden sokaklar yüzünden ileri gelecek arızalara mümkün mertebe sebebiyet verilmemesi ve büyük suratler ile seyrüseferin teminine imkân brakmak üzere mühim olanlarına tulani bloklar vazı ile kavuşan sokakların adedi hattı asgariye indirilmiştir.

P i a d e y o l l a r ı : Piyade yollarına şimdiye kadar yapıldığından daha pek fazla ehemmiyet verilmelidir.Günden güne tezayüt etmekte olan seyrüsefer hasebiyle piade yolları vesaiti nakliyeye tahsis edilenlerden tecrit edilmelidir.Bu suretle hem vesaiti nakliye seyrüseferü kolaylaşmış ve hemde piyadelerin asabı vikaye edilmiş olur.Bu noktai nazardan pilanda müteaddit piyade yolları tefrik edilmiştir.

030 | 10 | | | 122 | 867 | 2 21

CUMHURİYET ARŞİVİ

101
22

II.Şehrin taksimatı(Pilan No 5)/

(Gruppierung der Stadt)

Mukaddimede de bahs edildigi gibi imar işlerinin taçi olarak temevvüç edecek olan kale ,aynı zamanda şehrin merkezi olacaktır.Şehrin şimali şarkisinde kısmı azamı eski şehirden 960-1000 m irtifalardaki dağlar ile ayrılan kısmlardan mada işbu merkez notası imar sahasının her yerinden görünmektdir.Yollarda mümkün olduğu kadar kalenin görülebilecegi tarzda açilmıştır.Eski şehrin cenubunda Hükûmet mahallesi(Yenişehir),cenubı şarkisindede Mekteblermerkezi olması münasip görülen Cebece sahasıdır. Yenişehrin cenup ittisalindede ikametgâh muntıkası olan Cankaya dır.

Merkez istasiyonun cenubi garbisinde,mutasavver eşya istasiyonu ittisalinde,industri için saha ayrilmıştır.Bundan pek irak olmayarak Dıbağhanesuyu ile Bentderesi arasındaki saha -işci-mahallesine tahsis edilmiştir.

Şehrin şimali şarkisindeki saha- her ne kadar şehir merkezinden aykırı olmakla en gayri müsaîd iskân sahası isede - ihtiyat iskân sahası olarak tesbit edilmiştir.

K a l e n i n i m a r ı :(pilan No2):Kalenin yarzı imarı meselesi tabiidirki bu konkürde halli mümkün olamayan bir meseledir.Bunun için surların kotları ve oradaki teşekkülatı arazi hakkında gayet dekik erkam ve malumatın bulunması lazımdır.Pilanlarda de gösterildigi gibi ancak şu söylene bilinirki monumental inşaat kalenin cenup nihayeti ve iç hisarın garbindaki yukarı kısmı münasiptir.Bu husus için ne mikyasta kalenin ibka edilmesi lazım geldiginin tesbit icap edrki buda ancak meşhur mimarlar tarafından yapılması vacip olan bir meseledir.

E s k i ş e h i r :(PilanNo 2):((Gerek eski şehir ve gerkse Yenişehirve Cebece nin teahhüt haricı olarak 1/2000 mıkyasında pilanları yapılmıştır,çünki bu tarzda teferruatın halli daha münasip olduğu görülmüştür.)):

Bir zairin ilk gördüğü bir şehir hakkındaki intibaı ancak istasiyondan çikup şehri ilk gördüğü ande ol zairin üzerinde hasıl edcegi intibadır.

Ankara gibi istasiyondan sonra representasiyon için yeşil bir sahanın ihdasına müsait boş sahaya malik olan şehirler enderdir.Buradaki yeşil saha kale manzarasini kapanmamasıyle istasiyon meydanından pazar caddesinde yayan gidenlerin tiyatro meydanına kadar bu manzaradan istifade etmelerini temin etmektedir.Pazar caddesi sırf yayan gidenlere tahsis edilmiş olduğundan vesaiti nakliye seyrüseferin tacizinden kurtarılmıştır.Vesaiti nakliye ise istasiyona arka taraftan ulaşacaklardır.İstasiyona ve istasiyondan olacak münakalat istasiyon ve Cebece caddesi üzerinden olacaktır.

Kalanin etrafıda bir çelink şeklinde yedi adet meydan ile çevrilmiştir.Bunların hepsinden kale görünmekte olduğu gibi ekserisiide doğrudan doğruya kale ile irtibatları vardır.Bu sayede şehir merkezinin imarında kalenin şekli vazı ,muhteşem bir surette göz önünde bulunmaktadır.

Meydanların en mühimmi zikr olunan tiyatro meydanindan gayri kalenin cenubında Taşhan oteli civarındaki meydan ile Cebeceye giden yolun demir yolu ile tekati noktasının bir geçtikten sonra heman garptaki meydandır.

Bir yeşil şerit ile Bentderesi vadisine merbut,Gazi abidesi bulunan Taşhan oteli meydanı en mühim iki tmuku münakelenin tekati ettigi nokta olması hasebiyle Şehremaneti binasının inşasına en münasip yerdir.

Kalenin cenubında kaleyi ihata eden yolların İstasiyon-Cebece yoluna rabt edildigi yerde de bir meydan açılmıştır.Bu suretle seyrüsefer notai nazarından son derece memlu olan bu nokta dahi hal edilmiştir.

Şimdi bile buradan eski Türk kabristanının üzerinden Yenişehrin çok güzel bir manzarası vardır.Binaenaleyh meydan önündeki yerler boş brakılup cenuba nazır olan kısmına büyük bir kahve yapılması münasip görülmüştür.

Seyrüsefer noktai nazarından ayni vazifeyi ifa eden Cebece deki demir yolu geçidinin garbındaki meydandır.Buda münakalatı taksim etmek ile mükelleftir.

Eski şehrin imarında men edilecek şey,kalenin etrafına kale manzarasını kapatacak şekilde pinaların yapılmasıdır.Adliye sarayı civarında yapılan binalar hattinden fazla yüksek yapılmışlartır.Halhazırda büyük bir mahsur teşkil eden bu tarzı inşaat pek fazla irtifada yapılan binaların önlerine isabet eden sahaya merdivenvari binalar yapmak ile tedricen tadil edile bilinir,

030 | 10 | | | 122 | 857 | 2

22

Bu hususta esastı katiyenin verilmesi ancak mahallen atüt yapmaya mütavakkıftır.Hariç surların önündeki sahada yapılacak inşaat istasiyon meydanından iç surların ve bunların önündeki sahanin görülmesine mani teşkil etmeyecek bir irtifada yapılmalıdır.

H ü k û m e t mahallesi(Yenişehir)((Pilan No 3))/: Şehrin bu kısmında vaktiyle yapılan pilan ve inşaat bu havalinin bihakkın münasip bir şekilde tanzimine çok müşkûlat teşkil etmiştir. Cankaya ve Konya istikametine ayrılan yolların ayrıldıkları noktada bulunan vekâletler ve devairi aliyeden müteşekkil grup şehrin bu kısmının özünü teşkil etmektedirler.Bu mebaninin önünde mebani grubunu bir kül halinde ihtişam ettiren büyük bir meydan bulunmaktadır. Uzun ve temadi eden cadde ritmik bir surette ihtas edilen meydanlar ile kesilir ise,ancak o zaman bu monumental mebani grubunu göze çarpması temin edilmiş olur.Yoksa eski pilanda olduğu gibi hiç bir sisteme müstenit olmayarak caddenin mütemadiyen meydanlar ile doldurulsı ile bir netice hasıl olmaz.

Vekâletler grubunun cenup tarafında bir alle ile daha cenupta bulunan parka merbut bir meydan vücüde getirilmiştir.Bu havalide mevcut iki zirve devairi resmiye inşaatıyle nazara çarpacak bir şekle irca edilmiştir.

K a v a k l ı d e r e ((Pilan Noı)):Emakîni resmiye ve ikametgâhlar ile imar edilecek olan Yenişehrin cenubunda muttasıl olan Kavaklıdere havaliside sıff ikametgâh inşaatina tahsis edilmiştır.Bu sahanin noktayı sıkleti parkın cenubundaki meydan dır.Burada dahi sahanın en yüksek noktaları büyük inşaata tahsis edilmek üzere boş bırakılmıştır.Her nekadar burası açık sayfiye şeklinde imar edilecek isede ekseriyet itibarıyle şimal-cenup istikametinde geçen yollar dolayısıyle sık(kapalı)inşaat şeklindede imara müsaittir.

C a n k a y a : Esasat pilanları mevcut olmadığından burası teklifatta bulunulamamıştır.

C e b e c e ((Pilan No 4)):: Cebecenin zirveleri monumental inşaat için son derece müsait sahalar teşkil etmektedir. Git gide mekteblerin ((Darülfunun,Mühendis Mektebi Âlisi ve b.g.)) Ankaraya nakl edilecegine nazaran bu müessiselerin mezkûr zirveler üzerinde bir grup halinde techidi tavsiye olunur.İstasiyon-Cebece demir yolundan itibaren serpentinler ile muhteşem bir yol yapılmalıdır.

Mühendis Mektebi Âlisinin şarkındaki az meyilli saha genç talebenin spor meydanlarını yapmaya müsaattır.

Düz sahalardan ve meydanlardan mada sair sahanin açık(sayfiye) tertip imarı lâzımtır.

İ ş c i m a h a l l e l e r i :((Pilan No ı)):: İndustri sahasına kurbiyeti ve düz olması hasebiyle ucuz imari kabil olacağı nazarı itibara alınarak Dıbağsuyu ile Bentderesi arasındaki saha işci mahallelerinin ihtasına münasip görülmüştür.Bu sahada(Milletsalonu,Kütüphaneler ve Mekteplerve saire gibi)sosiyal tesisata bilhassa ehemmiyet verilmiştir.İstirahat için büyük bir millet bağçesi yapılmıştır.Bu bağçe şimali garbide Dıbağsuyunun suni olarak tevsi edilmesiyle vücüde getrilen banyo yerlerine sırf yayan gidenlere tahsis edilmiş olan bir alle ile rabt edilmiştir.

Ş e h r i n şimali şarkısında i h t i y a t i s k â n s a h a s ı :((Pilan No ı))::Yukarıda dahi söylendiği gibi dağların öbür tarafında olması hasebiyle şehrin tevsiine en gayri müsit bir saha dır.Binaenaleyh ancak diger sahalar tamamiyle dolduktan sonra iskân edile bilmek üzere ihtiyat saha olması münasip görülmüştür. 94o ve ıooo rakımlarının şimalindeki sahada tefadulu irtifalar küçük olduğundan sık(bitişik)inşaat yapılmaya müsaittir.Lâkin şark tarafındaki sahalarda tefadulu irtifaların büyük olması hasebiyle açik inşaat yapılması elzemtir.Elyevm orada bulunan anten tesisatı bu sahanın imar edilecegi zaman daha ileriye açık bir sahaya nakl edilmelidir.

96o rakımının şimal şarki kolları üzerinde şehrin şimali şarkiysine hakim bir tesisat olarak bir mebani grubu projekte edilmiştir.Buraya her hangi bir dairei resmiye yapılabilir. Aynı zamanda burası 96o rakımının altında bulunan pazar mahalline

030 | 10 | | | 124 | 867 | L

geniş bir alle ile merbuttur.Şehrin diger yerlerinden dağların şimal ve şimali şarkiysindeki sahanında imar edildigi görülebilmesi için 960 ve I000 rakımına kadar inşaat yapılması tercih edilmiştir.

İ n d u s t r i m u n t ı k a s ı :((Pilan No I)):: Şehremanetinden bildirildigine göre Ankarada ekseriyetle şimal-şark rüzgârları hüküm fermadır.Fabrikaların duman ve gazları ikametgâhlar bulunan havaliyi istila etmemesi için industri sahası şehrin garbında tahsis edilmiştir.Bu husus için en müsait saha orasıdır, çünki istasiyon ittisalinde olması dolayısıyle fabrikaların ana demir yoluna iltisak hatlarıyle rabtı kolay olacağı gibi esas turuku esasiyeden birinin üzerinde bulunmaktadır.Maatteessüf arazi cenubu garbiye doğru yukuş oldoğundan elde mevcut olan düz saha pek büyük degildir.Bilhassa demir yoluna ve eşya istasiyonuna fabrikaların rabtı için yokuş olan sahadan istifade edilemeyecektir.Binaenaleyh şehir sahasının haricında demir yolu güzergâhında industriye müsait sahalar aramak lâzımdır.Evvel emirde bu hususiçin tayyare meydanının simali garbındaki muntıka müsait görülmektedir.Her ne kadar bu muntıkanın pilanları mevcut degil isede pilanları olan bunu ittisalindeki havalinin teşekkülatına nazaran oldukça düz bir saha olduğu istihraç edilmektedir.

B o ş b r a k ı l a c a k y e r l e r :(Pilan No I): Şehrin tarzı teşekkülünde en büyük rolu oynayan boş brakılan sahalardır.Yalnış telakkiye sebebiyet vermemek için boş brakılması talep olunan yerlerin mutlâka park şeklinde yapılması şart degil dir.Bunlar evvelen umumi inşaattan alınacak,sırf mektebler ve saire gibi mebanii resmiye inşaatına tahsis edilecektir.

Su meselesi hal edilir ise şehrin her bir tarafı feketasiyona müsait olduğu Şehremanetince bana bildirlmiş idi.Binaenaleyh tabiatten ağaçlık olmayan boş brakılacak yerlerden mühimcelerinin tetricen teşcirine başlamalıdır.

Şehir sahasının tabii büyük boş yeri Dıbağderesi,Bentderesi ve İncesu vadileridir.Bunlardan mada dikligi-dolayısıyle imara salih olmayan 940-I000 ve 960 rakımlı tepelerin yamaçlarıdır.İmar sahasının içinde boş brakılan yerler bu tabii boş sahalara rabt edilmiştir.Bentderesi ile irtibatı olan Stadiyon ve at koşu yeri ,şehrin en mühim suni boş brakılan yerlerdendir.

III. T e f e r r u a t (Einzelheiten) .

M e c r a l a r ::(Pissu ve yağmursuları kanalizasiyonu) -((Pilan No I6))-:Şehir sahasının gerek topoğrafik teşekkülatı------(dalğalı arazi,tepe ve dağlık,I60 metreye kadar tefadulu irtifalara malik arazi olması)---ve gerekse arazi vezeminin cinsi,ve aynı zamanda şehrin içinden şarktan garba doğru akan üç suyun vaziyetleri şehşehir ve civarının pissu ve yağmursuyu kanalizasiyonuna esasatı vermektedir.

Evlerin pissulari ile damlardan,sokak ve meydanlardan gelen yağmur suları ayri ayri sevk edilmelidir.Bunuda sebebi şu dur: Evvelen her ikiside bir olur ise çok büyük ve pahalı kanalların tesisi lâzımtır.Yapılması yegâne çare olan tasfiye havuzlarının iyi çalışması ve ayni zamanda mutedil bir masraf ile tesisi mümkün ola bilmesi için bunlara birde yağmursulari tahmil edilmemelidir.Arazinin sert olması dolayısıyle yağmursularının bittersip araziye emdirmenine de imkânı yok tır.Şehir sahasında Dıbağderesi,Bentderesi ve İncesu namlarındaki her üç suya doğru olan müsait meyillerde her iki mecranin ayrı ayrı olmasını talep etmektedir.Bu meyiller sayesinde yağmursularının yer üstünden oluklarla veyahut yer altından borularla her üç suyada en kısa mesafaden isalesi mümkündür.Bu vaziyet dolayısıyle yağmursularının oldukça ucuz bir surette sevk edilmiş olacağı gibi pissu mecrasına muvazi olarak yağmursuyu isale borusu ferşine hacet yoktır.Yukarida dahi söylendigi gibi yağmursuları yer üstünde oluklar ile isale edilecektir.Yalnız olukların nehirlere tahliyesi için kısa kısa yer altında kanallar yapılacaktır.

Bir şehir kanalizasiyonında matluba muvafık olması ve masarifi tesisiyesi cihetlerinden son derece dikkat edilecek şeyde şu dır ki:Fenni bir tesisata sarf edilecek külli bir meblağın verecegi neticeye nazaran kiyas kabul etmeyecek derecede ğali olur ise o zaman velevki tamamıyle şeraiti fenniyeyi icami olmasa bile matlubu görecek diger bir tesisat tercih edilmelidir.

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

030 | 10 | | | 122 | 867 | 2 | 24

boru

Bu sebebeden dolayı yağmur suları umiyet itibariyle açık oluklar ile - yalnız suyun taşması ve yahut kışın buz tutması yüzünden bir mahzur husule gelecegi varit olan (mesela şehrin merkezinde) yerlerde kapalı kanallarla - sevk edilmelidir.Yağmur suyu kanallarının pek uzun olmamasınada gayret edilmelidir.Tasarruf noktai nazarından buna bilhassa dikkat edilmesi lâzımdır,çünki kuvvetli yağmurlara nazaran hesap edilecek olan boruların suatle kutrları büyüyeceginden tesisat bir hayli masrafa badi olur.Bu suertle açılacak masrafa birde kanalların hamulasını tahfif için yapılması icap eden tevzi tertibatıda ayrıca küllî bir meblağıı yutacaktır.Bunlara bir misal olmak üzere su hesabı derç ediyorum:

- 22 ha-lık sık meskûn bir şehrin kuvvetli yağmurlarının suyunu ((saniyede 90 l beher ha)) I/I000 meyli ile sevk etmek için I.50 m kutrunda,, I/500 meyli ile sevk etmek içünde I.25 m açıklıkta bir kanal lâzımdır. Halbuki Ankara şehri bunun sekız misli dir (meskûn olan sahası) yani takriben I80 ha dır.Binaberin bütün bu sahaya düşen yağmur suları yer altı kanalları ile sevkı arzu edildigi taktirde ne kadar büyük kanallara ne tahliye tertibatlarına ihtiyaç olduğu fenni bir hesaba hacet kalmadan görülmektedir.--

Evlerin verecegi pissular yağmur sularına nazaran pek az olduğ ğundan lağum mecraları nisbeten daha küçük kuturlara ihtiyaç gösterir. BU lağumlar bir noktada toplanup şehrin garbında ve şehrin içinden akan her üç suyun birleşdiği yerden ileride şehre uzak bir yerde tesis edilecek tasfiye havuzlarına sevk edilecektir.Her üç suyun birleşmesinden hasıl olan nehrin suyu tasviye edilmiş lağum suyunun sevkıne kullanılacaktır.

Ankara şehrinin muntazam su tesisatı yapılmış ve yapılaceğine ve bunuda şehrin büyümesine göre tevsi edileceğine nazaran beher nufusun yevmiye vereceği pissu 80 l olarak hesap edilirse iyidir.Binaenaleyh şehrin şimdiki nufusu 70000 olduğuna nazaran yevmiye verilen pissu mıktarı 5600 m dır.Şehrin nufusu 300 000 olduğu zaman yevmiye pissu mıktarı 24 000 m ına balığ olur.Şehirlerde azami saatte akan pissu mıktarı yevmiye verilen pissu mıktarının I/I0 ı olduğu bittecrübe sabit olduğundan şimdilik ana pissu kanalından saatta 560 m (yani saniyede I60 l)pissu akacak ve tasviye havuzlarına sevk olunacaktır.Her ne kadar lağum tesisatında şehrin büyümesi nazarı itibara alınmak mecburiyeti var isede şimdiden 300 000 nufusa göre ana toplama kanalları yapmak tasarruf notkai nazarından caiz degil dir.Evvelen I50 000 nufusa göre yapılmalıdır.Bilahere ihtiyace göre tevsii icap eder ise o zaman yapılmış olan ana toplama kanalına muvazı bir digeri daha yapılır.Hatta şu anda belki ancak I00 000 nufusa göre yapılması daha münasiptir.Münhat arazıye yapılacak olan ana toplama kanalının I/I000 meylinde olacağına nazaran 0.75 m kutrunda I50 000 ve 0.50 m kutrunda I00 000 nufus için kâfidir.Sokaklardaki toplama ve şebeke kanalları ise ihtiyace göre daha dun kuturlarda olacaktır.Yalnız ,bilhesap daha dun kuturda olması tesbit edilse bile,kanalların temizlenmesi noktai nazarından 200 mm kuturdan aşağı olmamalıdır.Kanalların temizlenmesi muhtelif zamanlarda urğana bağlı fırçaların su ceryanı ile kanalların içinden çekilmesi ile yapılır.Umumi su tesisatı bu maksat için lâzım olan suyu veremez ise o zaman nehirlerden pumpa ile doldurulan lağım temizleme su depoları tesisi suretiyle veyahut civar dağlarda yapılacak bentler vasıtasıyle toplayarak temin edilir.

Kâfi mıktarda meyil mevcut olduğu taktirde pissu ana toplama kanalından asğari I.50 m ((daha iyisi 2.00 m)) inşaat irtifaında olacak tasfiye havuzuna akar.Tabii meyil yok ise pissular evvelen bir toplama havuzuna sevk edilmelidir.Burada teressübat ayrıldıktan sonra elektrikle işleyen pumpalarla pissu tasfiye havuzlarına kaldırılmalıdır.Nehirlerde az su bulunacağına nazaran mevatı ari olabilmesi için burada yapılacak tasfiye havuzları -suni biyolojikman - tasfiye eden ve kâfi vusatte havuzlar olmalıdır.Tasfiye edilmiş pissu nehre akdiği yerde nehir suyuna karışacağından hiç bir güna teaffün olamaz.Eger herönehrin birleşdiği yerşehrin dışında değil ise tasfiye havuzlarının daha aşada yapılmasında bir mahzur yoktır,hatta bu suretle pissu toplama kanalına I/I000//I/I500meyil vererek tasfiye havuzlarına akıntı verile bilinir. Böyle yapıldiği zamanda toplama kanalındaki muhteviyatın tasfiye havuzlarına pumpa ile kaldırılmasına hacet kalmaz.

Biyolojik tasfiye havuzlarının büyükliğine gelice:Akacak her m pissu için muhtelif büyüklükte kok kömürü,ocak kırıntısı,taş parçalarından müteşekkil 2 m suni tamlama süzgecini istiap edecek bir tarzda olmalıdır.Binaenaleyh yevmiye akacak 5 600 m pissu için (70 000 nufusa nazaran) I.50 m süzgeç irtifaında tasfiye havuzunun mesaheyi sathiyesi

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

030 | 10 | | | 122 | 867 | L

25

3 700 m olması lâzımdır.

Bir şehir kanalizasiyonunun pissuları toplamak,sevk etmek ve def etmek gibi tehhik cihetten olan vazaifinden mada sıhhati umumiye ce yapacağı hüsnü tesirde nazardan dun tutulmamalıdır.Bu suretle ikametgâhlar,avlular temiz ,sıhhi ve her türlü taaffundan ari bulunurlar,bilhassa sıcak mevsimlerde fena kokulara sebiyet veren pissuların sokaklardan akmasına mani olunur.Lağum ve çukurların temizlenmesi ve muhteviyetinın nahoş bir şekilde olan nakli hem pis ve hemde bahalı bir işdir.Kanalizasiyon yapıldığı taktirde işte bunların hepsine hacet kalmaz:Binaların pissuları((yani kazurat,matbah suları,hamam ve hela suları))hepsi birden yer altına döşenmiş borularla şehrin dışına akar ve orada tasfiye havuzları vasıtasıyle tehlikesiz bir hale kalp olunur.Binaenaleyh bu pis sular şimdi olduğu gibi sokakların meyline tabi olarak şehrin içinden akan nehirlere akarak bunlari telvis edüp ,kurak zamanlrda ihtiva ettigi pis mevadının nehrin taban ve sahillerine terakün etmesine ve bu suretle ğalis teaffünata sebebiyet vermeyeceklerdir.Şehrin içinden geçen nehir yatağından temiz su akacaktır.Binaberin şehir sekenesinin sıhhati umumiyesi namına büyük bir sıhhi terekki olacaktır.Ancak yağmur suları -yukarıda izah edildiği gibi - nehirlerin yatağına akacaktır.Almanyada yapılan istatastiklerle şehirlerde lağım tertibatı yapıldığı anden itibaren sıhhati umumiyenin iyileşdiği tesbit edilmiştir.Bu sebebden Ankara şehrinin imar pilanının tanziminde şehrin yapılmış ve istikbalde yapılacak olan kısımlarında lağum tertibatı ve yağmur sularının sevkı meselelerinin hiç olmaz ise esasatının tesbiti mecburiyeti görülmüştür.

K a b r ı s t a n l a r ((Pilan No I))::Ankara Şehremanetinin halihazırda Cebece hastanesinin şarkında bulunan kabrıstanın orada bulunması münasip olamayacağı fikrine bende iştirak ederim.((Burası Ankaranın sayfiyesi olan Kayaşa giden yolun üstü olduğu gibi buradan müteaddit su isale boruları geçmektdir.)).Bu sahanın eski şehre ve Bentderesine kurbiyeti hasebiyle iskâna çok yarar bir yer olduğu fikrindeyim.Tecrübelerle sabitir ki kabrıstanlar şehre 3-5 km mesafade ola bilirler. Tarafımtan bu husus için teklif edilen İstanbul şosesi üzerinde Dıbağsuyunun şimalindeki saha,şimdiden mevcut iyi yapılmışve şehrin her kısmına ğayet müsait münakale hatlarına merbut bir yolu olduğu gibi heman hemen manda tamamen münhattır.Şehrin Şimali şarkısında olarak tasavvur edilen müsliman ve yahudi kabrıstanları hakkında kati karar vermek ancak oradaki zeminin muayenesine vabeste dir.Hiristiyan kabristanı ise en iyisi Wang manastrı civarında kalmasıdır.

T a y y a r e m e y d a n ı ((Pilan No I))::Her ne kadar industrinin tevessüüne bir az mani teşkil edecek isede Tayyare meydanının şimdiki yerinde kalması münasip görülmüştür.İndustri sahasının buna muttasıl olan kısmında yapılacak mebaninin irtifaları tahdit edilmelidir

S t a d i y o n v e A t k o ş u m a h a l l i(Pilan No 1) Stadiyon ve At koşu mahalli için Şehremeneti tarafından işaret edilen saha,mühat olması hasebiyle hem bu maksada çok elverişli hemde gerek vesaiti nakliye ve gerekse yayan gidenler için turuku münakalanın kolayca tesisi mümkün olması yüzünden muafıktır.Stadiyon Berlinde olduğugibi at koşu pistinin içine konulmuştur.Stadiyona giden yollar esas pistin altından geçecektir.Stadiyona ilaveten Terbiyei Bedeniye Mektebi Âlisi, Askeri Spor Mektebi ve bu gibi müessiseler yapılmalıdır.Stadiyonunu yanındaki sahayada muhtelif spor talim mahalleri yapılmalıdır.Stadiyon ve at koşu mahalinin bütün tesisatı bilhassa dikkatle işlenmiştir.

Cebecenin cenubi şarkisinde,İncesu vadisinin genişlendiği yerler bilhassa spor mahalleri tesisine şok müsait bir saha teşkil etmektedir.Burada tepelerin yamaşları seyirciler için tribün inşaatına istimal edilebilinir.

M e z b a h a ((Pilan No I))::Mezbaha için ğarbi şimalide demir yoluna pek yakın bir yer tahsis edilmiştir.

S e r ğ i y e r i ((Pilan No I))::Mezbahanın ğarbına muttasıl - 30 ha -lık bir yer serği mahalli olarak tefrik edilmiştir. İyi Yapılmış İstanbul şosesi sayesinde münakalatta tahtı temine alınmıştır.

H a s t a h a n e l e r ((Pilan No I))::Müzenin ğarbında olan hastahaneler tevsi edildiği taktirde ihtiyaca kâfidir.Mamafi şehrin günden güne büyümesi hasebiyle gerek sıhhi ve [redacted]

030 | 10 | | | 122 | 867 | 2 26

ve gerekse mücerret olması dolayısıyle bu maksada elverişli yerlerde yeni hastahaneler tesisi ihtiyacı hasıl olacaktır.Şehrin cenup kısmı için Mühendis Mektebi Âlisinin cenubi garbisindeki silsilede böyle bir yer bulunmuştur.

T e v s i s a h a s ı n ı n d e r e c e i i s t i b i y e s i ((Pilan No 7)):: Pilan No I7 deki taksimat ve buna merbut cetvelde tevsi sahasının umum derecei istiabiyesi 270800 nufus olduğu gösterilmektedir.((bu hesap bir ailenin vasati olarak - 4 - nufustan ibaret ve nufus kesafetide beher ha için 90-240 kişi olduğuna nazaran yapılmıştır.)) 90 adedi : mustakıl binalar(yani sayfiye tertibi)inşa edilen yerlerde(bina yeriyle beraber her arsanın sahası 300 m). 240 adedi:üç kata kadar muttasıl inşaat yapılan yerlerde(arsanın 3/I0 ına bina yapılacak ve bu yerlerde blok umku takriben 75 m dir).Her iki erkamdede sokak ve boş sahalara tahsis edilen yerler için 35o/o dahildir.

Mamafi nufus kesafeti daha fazla alınabileceğinden yeni iskân sahasının 230 000.nufusun yerleşdirilmesine kâfi dir.

E s k i m a h a l l e l e r ((Pilan No 2)):: Kalenin etrafındaki eski mahallelerin tadilini şimdiden hesaba koymalıdır Bunların içindeki inşaat faaliyeti şimdiden mustakpel pilan esasatına göre idare edilmelidir.

Git gide bu mahalleler asri şeraiti sıhhiyeye muğayir bir şekle gelmeye yüz tutduğundan derhal pilanlar yapılmalıdır.

Kalenin alt tarafındaki güzel pazar(bedestan)gibi eski asarın muhafazası için tedabiri lâzımanın ittihazı bir kulturel vazife dir.

S u n i g ö l l e r ((Pilan No I)):İklimin pek kurak olması dolayısıyle gerek toplamak ve gerekse hafriyat yapmak suretiyle suni göllerin yapılması son derece ehemmiyeti haizdir. Pilanda biri şehrin şimalinde(Dıbağhane deresi vadisinde)ve digeri şehrin şarkında(Bentderesi vadisinde)olmak üzere iki göl gösterilmiştir.Bu suretle yapılacak suni göllerin inşaatında pek çok müşkülata tesadüf edilecegi ve bunun çok masraflara badi olacağı nazardan dun tutulmamıştır.Lâkin halk için ehemmiyeti azimesi noktai nazarından her halde bu yapılmalıdır.Bahusus bu işlerde işlerede iş bulunmuş olur.

P a z r h a l i ((Pilan No 2)):Pazar hali için yer münasebeti hasebiyle eşya istasiyonunun civarında gösterilmiştir. İstasiyondan Cebeceye giden yolun reprezantatif kîymetine halel getirmemek içinbu yoldan aykırı bir pazar mahalline tahsis edilmiştir.Mamafi gerek bu yol ile ve gerekse Yenişehre giden yol ile iyi bir irtibat tesis edilmiştir.

M e v c u t s u t e s i s a t ı]]:: Mevcut su sebekesi umumiyet itibariyle kale alınmıştır.Bunlar cadde ve meydanlarda bulunmaktatır.Yol güzergâhının daha muvafık bir şekilde geçirilmesi lâzım gelmesi yüzünden şebekenin yolların üzerine isabet etmesi mümkün olamayan yerlerde boruların geçdigi sahada inşaat yaptırılmayup boş brakdırılması mümkündür.

S o n b i r t a f s ı l a t :: ((Pilan No I)):: :: İ n c e s u y u n k a n a l i z a s i y o n u ::

Bilahere yukarı taraflarında bentler yapılarak regüle edile bilinicek olan İncesuyun istasiyonun ray tertibatıyle Mukaddem caddesiarasındaki yatağının tebdili lâzım dır,çünkü ancak bu suretle oradaki arazinin muvafık bir tarzda taksimi mümkün olacaktır.

:: S O N ::

P i l a n ı n s u r e t i t a t b i k i ::

Tekrar tekrar söylenmelidir ki imar pilanındaki teklifler heman bu günden yarina kadar yapılması lâzım gelen şeyleri ihtiva etmezler.

Ankara imar pilaninin şureti tatbiki bir batının vazifesi olamayacağı gibi masarifininde şehirden daha kuvvetli mesnetlere tahmili elzemdir.

Şimdiden ne yapılacak olan şeylerin tesbit

27

Şimdiden ne yapılacak olan şeylerin tesbiti son derece mühim dir.Heman bütün Avrupa şehirlerinin tevsiinde daima tekerrür eden bir hata var dır o da inşaat fealiyetinin kavranmamasıdır.Bu yüzden inşaatın darma dağınık olması,bu gibi şehirlerin harici mıntıkalarında ümitsiz hallerin husule gelmesine badi olmuştşr.Binaenaleyh her türlü tedabir ittihazıyle inşaat faaliyetini tesbit edilen esasat dahilinde tahtiti- hatta bununiçün bir kanunun çıkarılması lâzım gelse bile - elzem dir.

Arazi spekulasiyonunun önü alınup Ankara imar faaliyetinin kuvvetli bir elde temerküz etmesine muvaffak olunduğu taktirde burada şehir imarına misal olabilecek bir eser vücude getrilmiş olacaktır.

İmza: Hermann J a n s e n ,Berlin:I4/II/I928.

28

Belge 3:

A.O.Ç. Karadeniz Havuzu'nun çevresinin Devlet Mezarlığı olarak sınırlarının gösterildiği harita ve yerleşim planı.

Kaynak:

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (447- 449 – 4) (8), 19.03.1982.

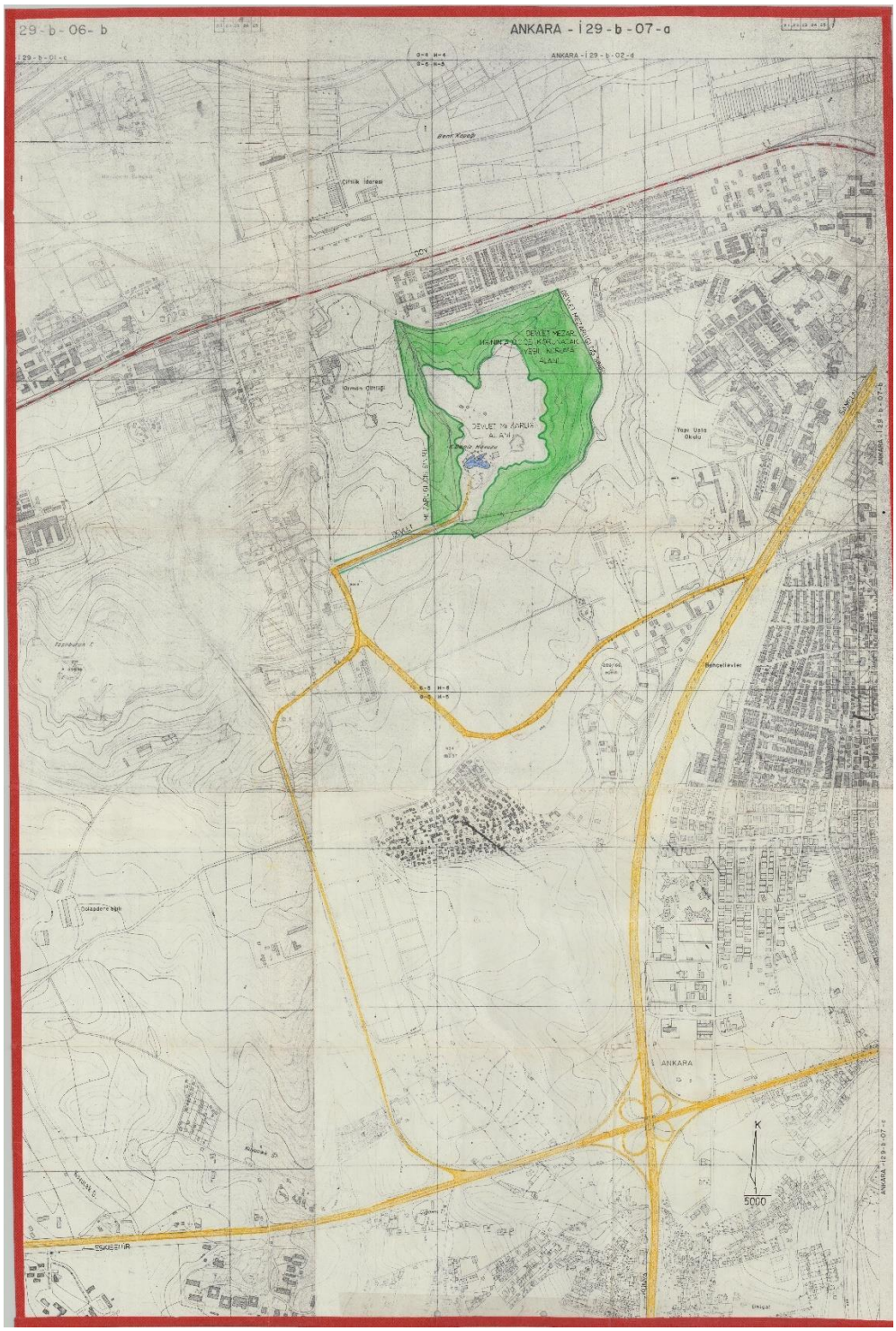

Belge 4:

A.O.Ç. Karadeniz Havuzu'nun çevresinin Devlet Mezarlığı olarak yetkililerin imzası ile sınırlarının gösterildiği harita ve yerleşim planı.

Kaynak:

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (447- 449 – 4) (5), 19.03.1982. (Belge üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

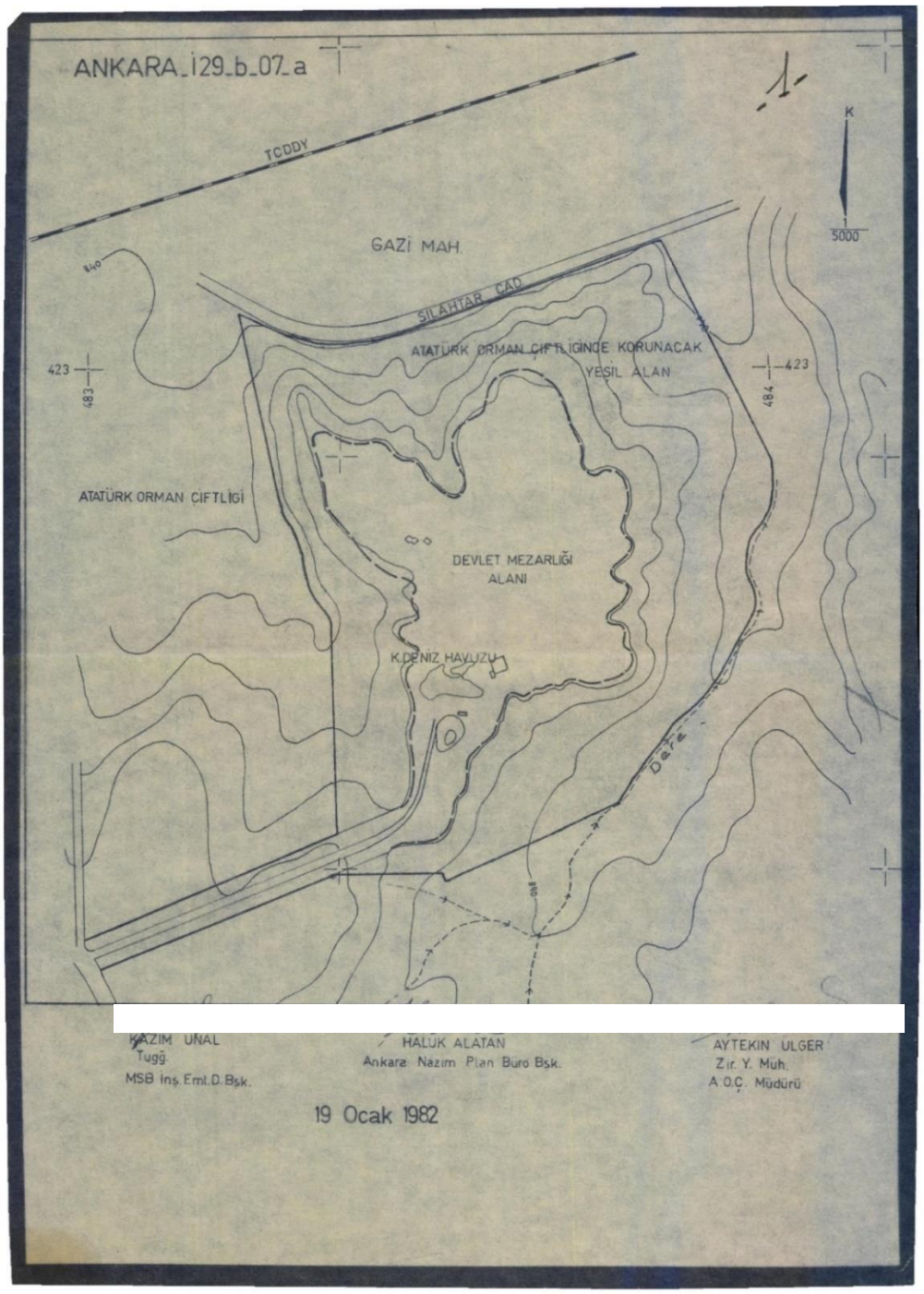

Belge 5:

8 Mart 1982 tarihinde, Milli Savunma Bakanlığı tarafından Karadeniz Havuzu'nun çevresindeki sahanın Devlet Mezarlığı yeri olarak tesis edilmesinin istenmesi.

Kaynak:

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (447- 449 – 4) (4), 19.03.1982. (Belge üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

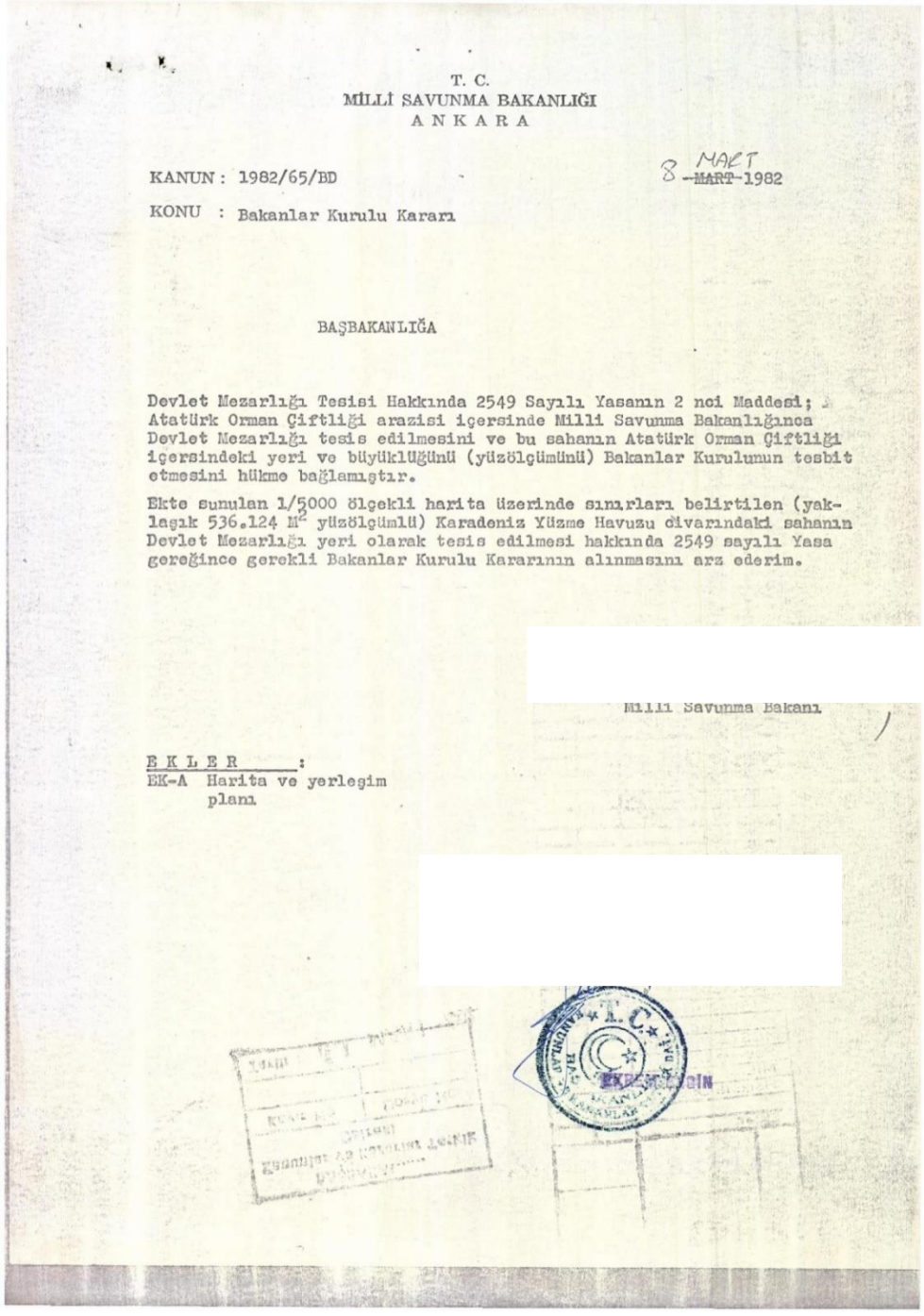

T. C.
MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI
A N K A R A

KANUN : 1982/65/BD

8 MART 1982

KONU : Bakanlar Kurulu Kararı

BAŞBAKANLIĞA

Devlet Mezarlığı Tesisi Hakkında 2549 Sayılı Yasanın 2 nci Maddesi; Atatürk Orman Çiftliği arazisi içersinde Milli Savunma Bakanlığınca Devlet Mezarlığı tesis edilmesini ve bu sahanın Atatürk Orman Çiftliği içersindeki yeri ve büyüklüğünü (yüzölçümünü) Bakanlar Kurulunun tesbit etmesini hükme bağlamıştır.

Ekte sunulan 1/5000 ölçekli harita üzerinde sınırları belirtilen (yaklaşık 536.124 M² yüzölçümlü) Karadeniz Yüzme Havuzu civarındaki sahanın Devlet Mezarlığı yeri olarak tesis edilmesi hakkında 2549 sayılı Yasa gereğince gerekli Bakanlar Kurulu Kararının alınmasını arz ederim.

Milli Savunma Bakanı

EKLER :
EK-A Harita ve yerleşim planı

Belge 6:

19 Mart 1982'de bakanlar kurulunca Karadeniz Havuzu'nun çevresindeki sahanın Devlet Mezarlığı olmasına karar verilmesinin onaylanması.

Kaynak:

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (447- 449 – 4) (2), 19.03.1982. (Belge üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

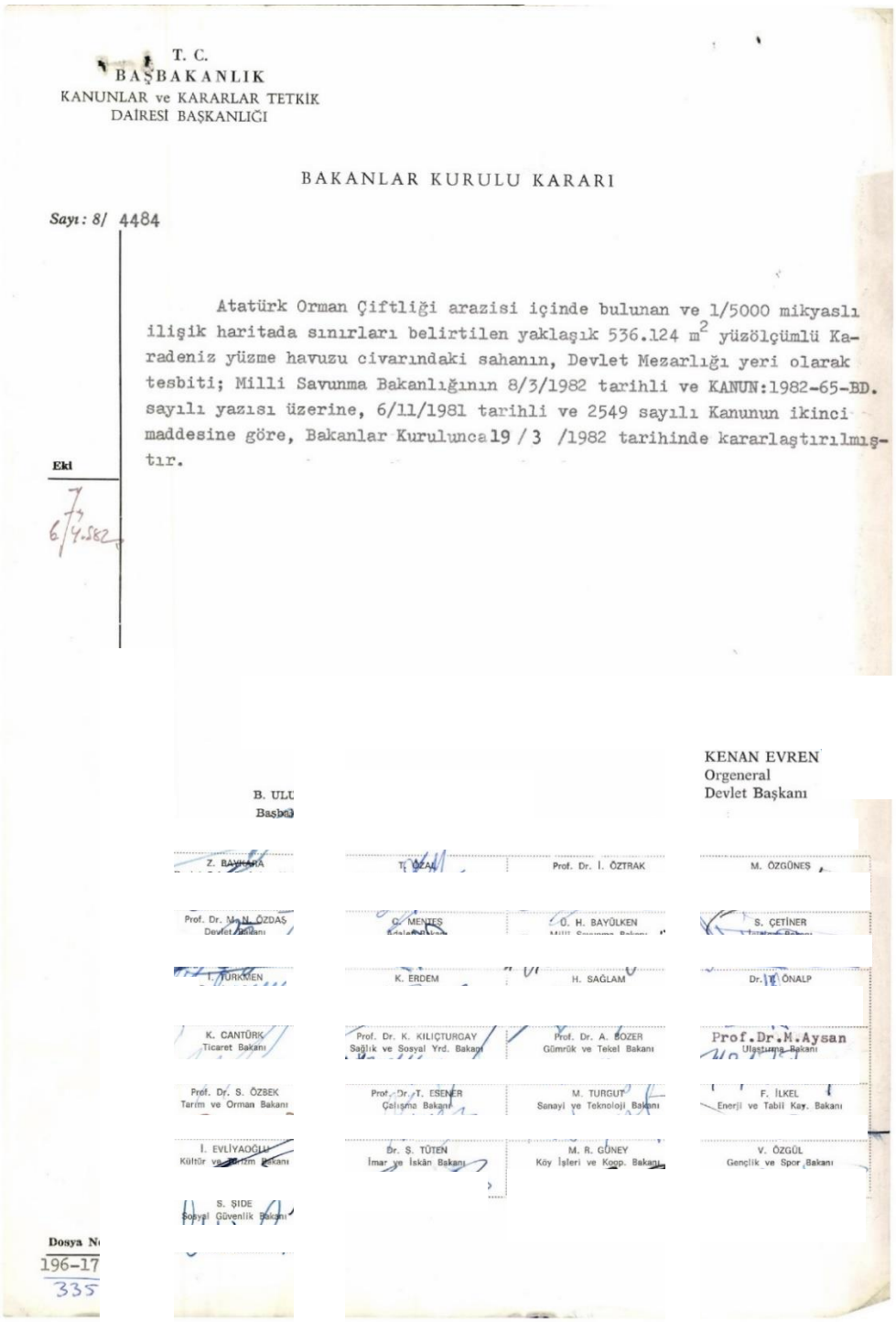

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR ve KARARLAR TETKİK
DAİRESİ BAŞKANLIĞI

BAKANLAR KURULU KARARI

Sayı: 8/ 4484

Atatürk Orman Çiftliği arazisi içinde bulunan ve 1/5000 mikyaslı ilişik haritada sınırları belirtilen yaklaşık 536.124 m^2 yüzölçümlü Karadeniz yüzme havuzu civarındaki sahanın, Devlet Mezarlığı yeri olarak tesbiti; Milli Savunma Bakanlığının 8/3/1982 tarihli ve KANUN:1982-65-BD. sayılı yazısı üzerine, 6/11/1981 tarihli ve 2549 sayılı Kanunun ikinci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 19 / 3 /1982 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Ekl

KENAN EVREN
Orgeneral
Devlet Başkanı

B. ULU
Başbe

Z. BAYKARA | T. ÖZAL | Prof. Dr. İ. ÖZTRAK | M. ÖZGÜNEŞ
Prof. Dr. M. N. ÖZDAŞ | C. MENTEŞ | O. H. BAYÜLKEN | S. ÇETİNER
T. TÜRKMEN | K. ERDEM | H. SAĞLAM | Dr. T. ÖNALP
K. CANTÜRK, Ticaret Bakanı | Prof. Dr. K. KILIÇTURGAY, Sağlık ve Sosyal Yrd. Bakanı | Prof. Dr. A. BOZER, Gümrük ve Tekel Bakanı | Prof.Dr.M.Aysan, Ulaştırma Bakanı
Prof. Dr. S. ÖZBEK, Tarım ve Orman Bakanı | Prof. Dr. T. ESENER, Çalışma Bakanı | M. TURGUT, Sanayi ve Teknoloji Bakanı | F. İLKEL, Enerji ve Tabii Kay. Bakanı
İ. EVLİYAOĞLU, Kültür ve Turizm Bakanı | Dr. Ş. TÜTEN, İmar ve İskân Bakanı | M. R. GÜNEY, Köy İşleri ve Koop. Bakanı | V. ÖZGÜL, Gençlik ve Spor Bakanı
S. ŞİDE, Sosyal Güvenlik Bakanı

Dosya N
196-17
335

Belge 7:

Milli bayramların ve resmi geçit törenlerinin stadyum ve yarış yerinde yapılmasına ilişkin 26.02.1930 tarihli kararname.

Kaynak:

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (8 – 10 – 13) (1), 26.02.1930. (Belge üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

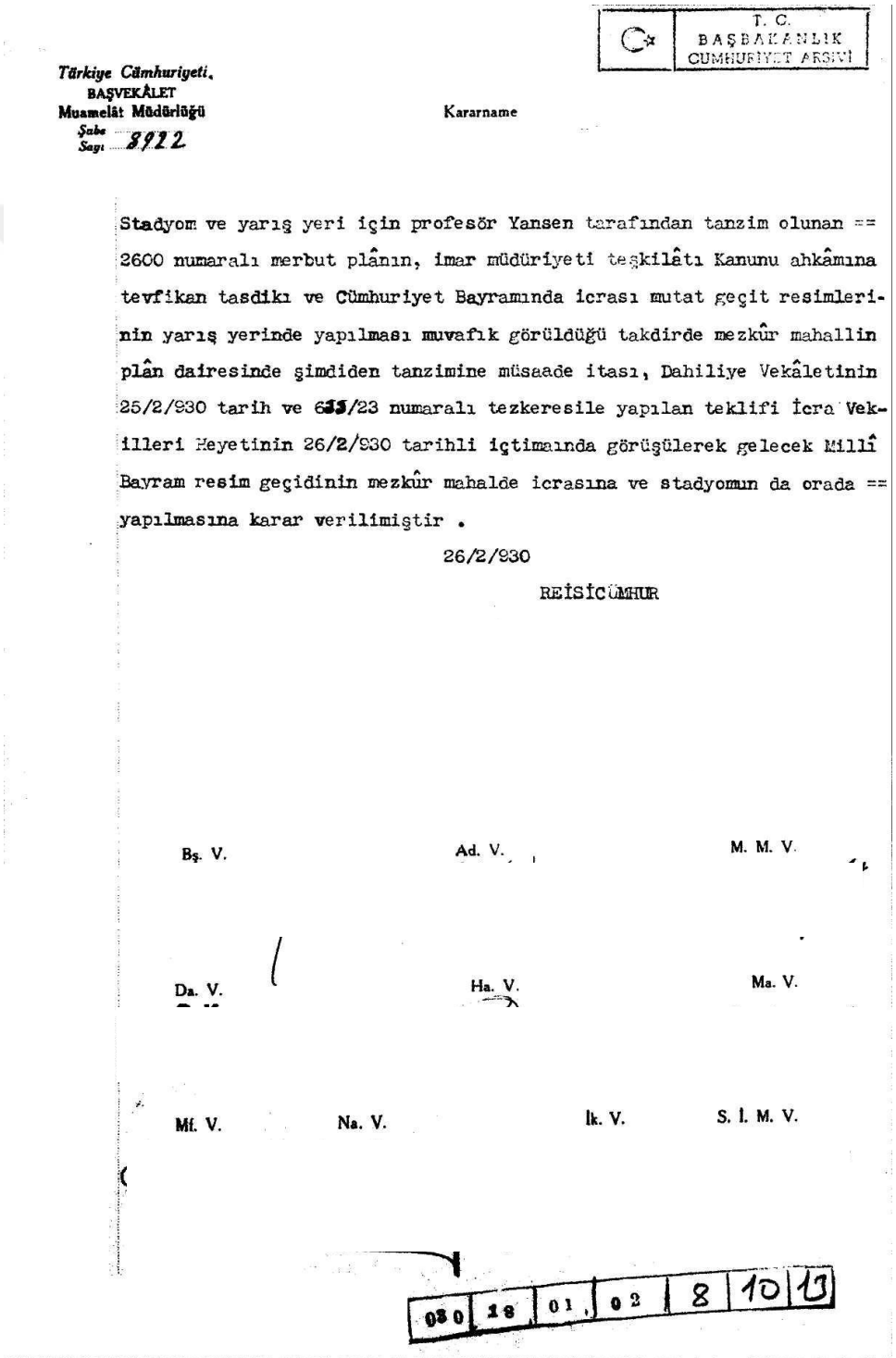

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Türkiye Cümhuriyeti.
BAŞVEKÂLET
Muamelât Müdürlüğü
Şube
Sayı 8922

Kararname

Stadyom ve yarış yeri için profesör Yansen tarafından tanzim olunan == 2600 numaralı merbut plânın, imar müdüriyeti teşkilâtı Kanunu ahkâmına tevfikan tasdiki ve Cümhuriyet Bayramında icrası mutat geçit resimlerinin yarış yerinde yapılması muvafık görüldüğü takdirde mezkûr mahallin plân dairesinde şimdiden tanzimine müsaade itası, Dahiliye Vekâletinin 25/2/930 tarih ve 635/23 numaralı tezkeresile yapılan teklifi İcra Vekilleri Heyetinin 26/2/930 tarihli içtimaında görüşülerek gelecek Millî Bayram resim geçidinin mezkûr mahalde icrasına ve stadyomun da orada == yapılmasına karar verilmiştir .

26/2/930

REİSİCÜMHUR

Bş. V. Ad. V. M. M. V.

Da. V. Ha. V. Ma. V.

Mf. V. Na. V. İk. V. S. İ. M. V.

030 | 18 | 01 | 02 | 8 | 10 | 13

Belge 8:

Ankara'da yapılacak stadyum ve yarış yeri için kabul edilen projeyle ilgili 19.06.1933 tarihli kararname.

Kaynak:

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (36 – 40 – 13) (1), 19.06.1933. (Belge üzerindeki düzenlemeler yazar tarafından yapılmıştır.)

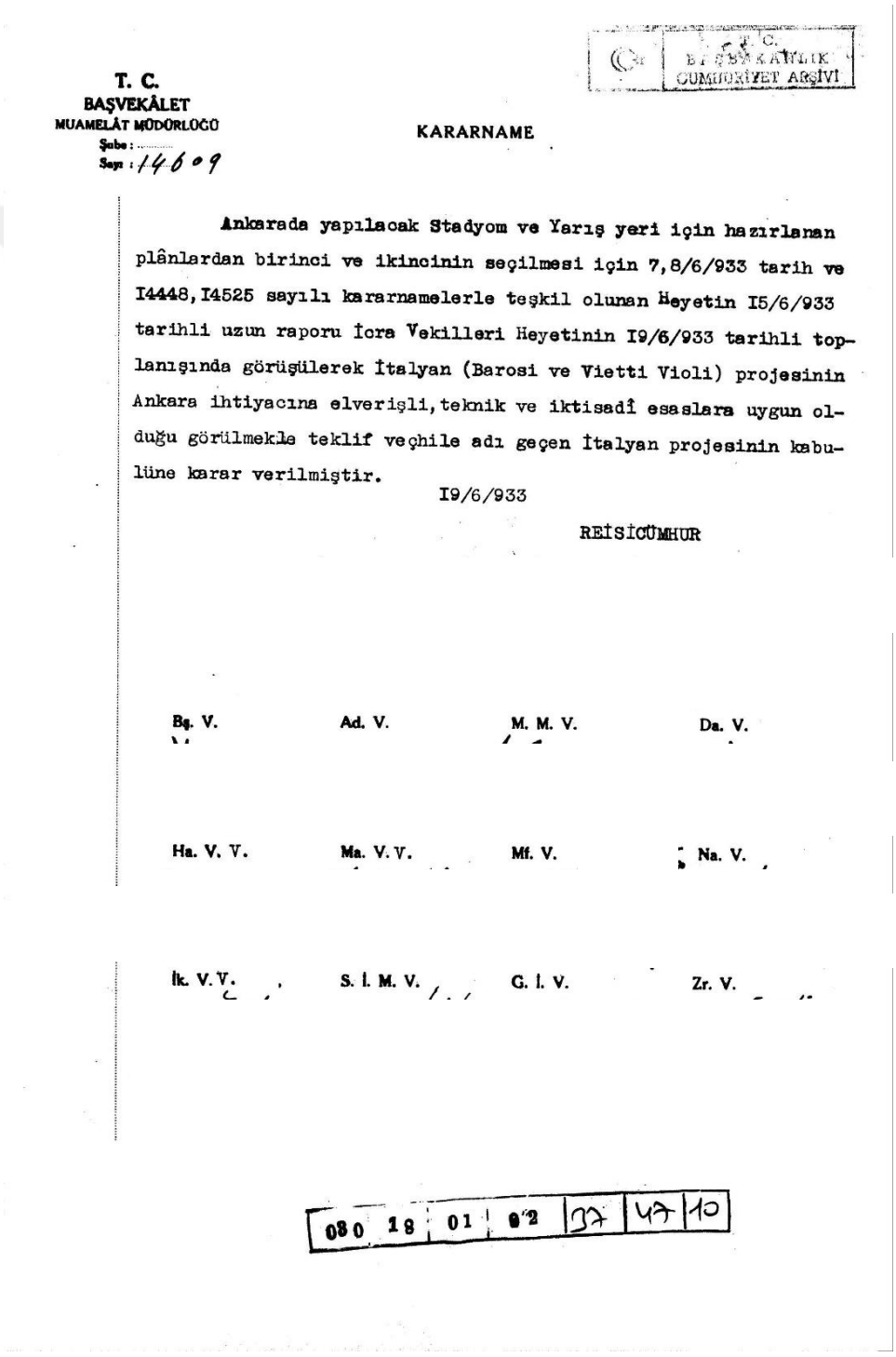

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ
Şube:
Sayı: 14609

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

KARARNAME

Ankarada yapılacak Stadyom ve Yarış yeri için hazırlanan plânlardan birinci ve ikincinin seçilmesi için 7,8/6/933 tarih ve I4448,I4525 sayılı kararnamelerle teşkil olunan Heyetin I5/6/933 tarihli uzun raporu İcra Vekilleri Heyetinin I9/6/933 tarihli toplanışında görüşülerek İtalyan (Barosi ve Vietti Violi) projesinin Ankara ihtiyacına elverişli, teknik ve iktisadî esaslara uygun olduğu görülmekle teklif veçhile adı geçen İtalyan projesinin kabulüne karar verilmiştir.

I9/6/933

REİSİCÜMHUR

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V.

Ha. V. V. Ma. V. V. Mf. V. Na. V.

İk. V. V. S. İ. M. V. G. İ. V. Zr. V.

080 18 01 02 37 47 10

B

TMMOB MİMARLAR ODASI ANKARA ŞUBESİ'NİN ANKARA TENİS KULÜBÜ'NÜN YIKILMASIYLA İLGİLİ 30 OCAK 2023 TARİHLİ AÇIKLAMASI

Kaynak: http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=12839 (Erişim Tarihi: 09.01.2024)

Ankara Tenis Kulübü (1954-2023),Reha Ortaçlı

BAŞSAĞLIĞI

Ankara Tenis Kulübü Cumhuriyet'in "sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" sözünün sporla şekillendiği, spor politikalarının Başkent'teki temsil ve simge mekânlarından idi.

Ankara Tenis Kulübü, Ankara'da İtalyan mimar Paolo Vietti Violi imzasını taşıyan 1936 yılında inşa edilen Cumhuriyet'in ilk Stadyumu olan 19 Mayıs Stadyumu yerleşkesinin içerisinde yer alıyordu. 19 Mayıs spor yerleşkesinde, hipodrom ve stadyum 1936 yılında inşa edilmiş, ertelenen iki adet tenis kortu 1938 yılında, 1947 yılında kurulan Ankara Tenis Kulübü'nün binası ise mimar Reha Ortaçlı tasarımı ile 1954 yılında inşa edilmiştir.

Başkent'te Cumhuriyet'in modern mimarlık eserlerine yönelik yıkımlarla birlikte, önce 19 Mayıs Stadyumu yıkıldı. Spor tesisi olarak tescil başvurusunun yapıldığı yargı aşamasında alanında uzman bilirkişilerin korunması için rapor verdiği bir dönemde, 2863 sayılı kanuna ve 662 sayılı ilke kararına rağmen Ankara Tenis Kulübü de yıkıldı. Bu el birliği ile işlenmiş kentsel cinayet ile aramızdan alınan Cumhuriyet'in modern mimarlık eserlerinden olan Ankara Tenis Kulübü binasını kaybetmenin derin üzüntüsü içerisindeyiz.

Başkent'in ve mimarlık camiasının başı sağolsun.

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Sempozyum Bildirileri

1. Şahin, N. ve Urfalıoğlu, N. (2024, 9-10 Mayıs). *Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'daki spor yapıları.* [Sempozyum bildiri sunum özeti]. Lisansüstü Araştırmalar Sempozyumu - I, T.C. Maltepe Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İstanbul, s.18, https://openaccess.maltepe.edu.tr/server/api/core/bitstreams/9a9ff72d-b16c-47ad-9648-5febc36c15bf/content.